

DE

5775 a 20
2

OBLIGATIONE
CONSCIEN TIÆ

Prælectiones Decem :

O X O N I I

I N

Scholâ Theologicâ Habitæ ;

Anno Dom. M DC XLVII.

A *Sander son* K

ROBERTO SANDERSONO,

SS. Theologiæ ibid. Professore Regio ;

P O S T E A

Episcopo *Lincolniensi.*

L O N D I N I :

Typis B. M. Prostant apud *Ja. Knapton, &*
Wil. & Joh. Innys. M D C C X I X.

DE
ORIGINE
CONSCIENTIE

Tractatus
OXONIA

IN
Schola Theologica

FORASTO SANDERSON
Theologiae

1657
Episcopo

LONDON
Printed by J. Streater, at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, 1657.

PRÆNOBILI VIRO

Honoratissimorum

Corcagiæ in Hibernia Comitum

Richardi olim defuncti Filio,

ET

Richardi nunc superstitis fratri,

ROBERTO BOYLIO.

A V E T in tuam (Vir Honoratissime) fidem & clientelam se conferre hoc quicquid est opusculi, ut sub nominis præsidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipsum affero, cens meritò: Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (& est per mendax in melius fama,) cùm alium splendore illustrem; tùm
A 2 generosæ

generosæ mentis indole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere multò etiam illustriorem, mihi tamen (delitescenti nimirum in parvâ casulâ suaviter, nec quid rerum foris geratur, præsertim ut nunc sunt tempora, multum sollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menses, nec *de nomine* quidem, adeoque ne nunc tandem, nisi *sola munificentia* notum. Est tamen quod sperem habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munusculum: ex eo scilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum* (proposito per virum insigniter doctum *Thomam Barloun*, armarii Bodleiani in alma Oxoniensi Academia Protobibliothecarium, honesto salutarior) conatus es, *iterum antiquo indere ludo*; & tum sponte meâ ad aliquid scribendum quod domo exar pigrum satis, tum factum jam, in senectâ ætate par est, multò etiam pigriorem, in eandem arenam nunc pellicere. *Bonum factum*: quod in hoc tam luctuoso Civiliū par

& Ecclesiasticarum rerum *statu*, (nisi
in *statu* dicere, quæ mera *argu-*
mentum sit, & perturbatissima rerum
omnium confusio,) unus aliquis for-
tè melioris luti, & alter repertus fue-
rit, qui tristes Musas Musarumque
quocunque in genere alumnos, ma-
ximè qui veræ & Christianæ Philo-
sophiæ professores, spretos ubique &
velut mundi retrimenta abjectos, cu-
ret alloquio aliquo, aut levamine so-
lari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max.*
donante) posthac mihi in hoc genere
scriptionis, hoc est, quod ad *Mora-*
lem Theologiam pertineat, tentatum
editumque fuerit, sive id Latino i-
diomate fiat, sive (quod sentio es-
se plerisque nostratium aliquantò
optatius) vernaculo, quod aut in
publicum utile, aut privato cuivis
homini, ad vitam rectè instituendam,
moresque ex Divinæ Legis & Evan-
gelii præscripto efformandos, usui
esse poterit: id tibi plurima ex par-
te acceptum ferri debere, & agnosco
lubens, & liberè profiteor; qui mihi

& ut auderem author fuisti, & ut
alacrius pergerem adjutor. Perge
& tu, Vir dignissime, benefacere:
hoc est, quod satisfacere; literas
ornare, literatos fovere, pietatem co-
lere, fidos tibi ex infidi Mammonæ
impendio amicos comparare; ut ex
ubere bonorum operum in hoc secu-
lo femente, ingens tibi surgat æter-
næ beatitatis messis in seculo futuro,
Amen.

Bothebia Pagellorum in
Agro Lincolnienſi,
X. Calend. Decemb.
MDC LIX.

15 SE 62

BENE

BENEVOLO LECTORI.

Εἰς ἀρχήν.

IN primo statim Limine mihi conveniendus es, quisquis es, amice Lector, orandusq; ut patiare te paucis antè doceri, quàm in ipsas ædes intuleris pedem, qua nos causa, ad isthæc quæ nunc damus evulganda, potissimum impulerit. Equidem, si per alios licuisset, inedita malui. Cui rei vel hoc unum satis magno argumento esse posset; quod Prælectiones, aliquot ante annos mihi commentatæ, uno plus decennio ne pluteum quidem servaverint; sed sparsim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglecta jacuerint: nisi mihi aliud suppèteret gravioris momenti argumentum, & quod suo seindicio prodit, Operis ipsius imperfectio. Scriptorem enim oportet, qui sapit, dignitæque suæ & existimationi consultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec prius de emittendo cogitare, quàm fuerit, (ut cum Cicerone loquar) aptum undique, perfectum, expletumque omnibus suis partibus & numeris. Siquidem frustra inde laudem speres, unde pulchrè tecum ædum putes, si pro laude veniam mereare.

P R Æ F A T I O.

Quid ergo? Amicine in causa? Qui solent ultrò currentem in hac fata fortis impellere, cunctanti stimulos subicere? Non hoc quidem dederim. Commune enim illis plerorumque scripturientium confugium (amicorum dico hortatus & vota) ut concedam habere posse nonnunquam honeste excusationis locum, sic mihi nunquam habere visum est justæ & idoneæ causæ instar. Sed nec defueretamen (sic enim fieri amat)

Quint. Ep. ad T. p. utar) quotidiano convitio efflagitarent, ut quæ ipsorum auribus inter prælegendam haud ingrata fuissent, omnium oculis legenda subjicerem. Ego contra, non ignorans quanto esset acrius oculorum quam aurium iudicium, id me facturum constanter persequor. Instare illi vehementius, & urgere porro; leniter etiam, ut fit, succensere; Ego cui decretum erat esse pertinaci, non mutari. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi semper in promptu quod opponerem; non esse emittendum opus inchoatum, nec dum dimidia, fortè an vix tertia sui parte, absolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod regerent: Quid ergo cessas, inquiunt? Quam accingis te operi, & quam occæpisti te lam pertexis ocyus.

Quid ego his responderim, & fateri pudeat,

P R Æ F A T I O .

licet reticere. Respondit tamen, (quod &
plus verum est,) nisi aliqua cogat ne-
cessitas, quæ mihi tunc Exprofessori nul-
lari non posse. Nimirum, ut ignavus
quem sola fortem facit desperatio,
demum acris fertur ad pugnam, cum
nullus reliquus est effugio locus: ita mihi
optimum est. Des otium, spatium, tempus!
fit. Vexantur frustra calami, diffuit Horat. 2.
vagus, vagatur, excurrit, torpet. In arcum Satyr. 3:
Subsistit, excitatur, recolligit vires;
que habet, quandoquidem exerto est opus,
currit universas: & ut verbo dicam, quod
neceffe est, hoc agit. Ut solis radii,
nilato liberoque cælo diffusi, sic modicè cal-
cant vix ut sentias; iidem in concavi spe-
culi umbonem, velut in centrum coacti ad-
iacque acriter urunt. Multo usu à primâ la-
mine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm
vanum illud Pythagoræ hemistichium,

—δυναμὸς καὶ ἀνάγκη ἐγγύδι ναιέιν.

Pythag.
Aur.
Carm.

Quod ignavæ mentis vitium, etsi nonnul-
lus fortasse videri possit habere modesti & speci-
aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ ex-
positione defendi posse videtur, quod fit cer-
tis quibusdam hominibus, (Ego in hoc cen-
t) iuvenēs καὶ αὐγανὲς ἡδὺ, ita congenitum
istumque ab ipsis cunabulis, ut frustra sit,
quisquis

P R Æ F A T I O.

quisquis ex illo numero id ullâ speret à se
se, vel arte corrigi, vel industriâ superari.
Sed de hac re, tam insuavi, satis superque.

Instabis forsitan, nihil enim adhuc
diximus, & eodem usque revolvimur.
uti dicis, tam fueris & tua sponte pigri
& adversum amicos contumax; unde
nam tandem ista editio? Nam aliunde
ne, inquam, quàm ex ipsa hac, de qua pro
imè, sermo fuit, quaque in rebus humanis
longè latèque dominatur, Necessitate.

Ἀόρατος γὰρ ἔστιν ἐκ ἐμῶς. σφῶν δ' ἔπος,
Ἀντὶς ἀνάγκη δὲν ἰσχυρὸν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperi-
am paucis. Fregit omnem illam quam dicimus
tumaciam, uno quasi ictu, J. A. Londinensis
Bibliopola. Scripsit ille datis ad me literis
delata ad se istarum Prælectionum binorum
pographa, penes ipsum tunc esse, & domi
asservari; egisse etiam secum qui ea attuler-
rant, ut ipso curante, vel saltem procurante
typis mandarentur, quod nisi me consentire
negavit se facturum. Submonuit tamen, quod
alia etiam alibi extarent exemplaria, care-
re vix posse, si ipse negligere, ne ab alio qui-
piam, me in scio, ederentur, Laudavi, in
amavi, in homine, & ante id tempus me
penitus ignoto, animi candorem; & ex eo
merito

P R Æ F A T I O.

quibus ferè unus lucri studium est, æqui
 parentiam. Rescripsi itaque, mitteret mo-
 dum me è binis exemplaribus alterum, quod
 licet ipsi videretur elegantius emendati-
 que descriptum, me interim cum animo
 futurum meo, quid mihi factò sit usus.
 Quid multa? Mittit, lego, perpendo. ΕΛΙΞ-
 ΗΝΤΑΙ δὲ ΣΥΝΕΙΣ. Præter eas enim quæ ab
 scriptore mendas passim innumeras, eo-
 rum etiam quæ à meipso primà illà medi-
 tatione, dum festinaret calamus scripta fu-
 erunt, non pauca, incudi denuò reddenda
 videbantur. Hinc mihi duram sensi obor-
 tam molestiam, quæ tamen perferenda erat;
 cum operis de novo describendi tadium.
 Tituli, descripsi, perfecti; ut potui, & (si
 vera vires nemo debitor est) ut debui: Si
 ut volui, hanc unam rem à te, ut æ-
 quum peto; imò ut (facienti quod in se est)
 obitam postulo, Veniam.

Præ-

Prælectionis Primæ Summarium

- 1 **S**uscepti operis consilium,
- 2 **C**onscientiæ Definitio præponitur.
- 3 **D**efiniti Nomen.
- 4, &c. ———— ejusque Nominis origo.
- 7, &c. **E**x vocis [Scientiæ] ambiguitate.
- 10, &c. ———— Illustrata, & vocis [Conscientiæ] homonymia.
- 14 **D**e Conscientiæ Genere. **O**pinio Prima, quod sit Actus, rejicitur.
- 15 ———— **O**pinio Secunda, quod sit Potentia, quæ sita improbat.
- 16 ———— **O**pinio Tertia, quod sit Habitudo Innata.
- 18 ———— siue Facultas; statuitur.
- 19 ———— & explicatur.
- 20 ———— Conscientiæ Subiectum.
- 21 ———— Et c. &c.
- 22, &c. **C**onscientiæ Objectum.
- 24, &c. **C**onscientiæ Actus: Primarius;
- 27 ———— Et Secundarii.
- 28 **D**efiniendo pleraque obscurari magis quam illustrari.

lectionis Secundæ Summa- rium.

8c. **C**onscientiæ respectus duplex.

Regulæ Conscientiæ fallaces & decep-
toria.

Ad bonitatem Actus non sufficere bonam In-
tentionem;

Probatur Primò, ex ipsas Apostoli Verbis.

8c. ——— Secundò, à Natura Mali.

——— Tertiò, à conditionibus ad bonitatem
actus requisitis.

8c. ——— Objectioni interim occurritur.

——— Quartò, à Divinæ Legis Perfectione.

——— Quintò, à Dei vindicta, punientis Le-
gis suæ (etsi bonâ intentione factum) trans-
gressionem.

——— Sextò, ab incommodis contrariæ sen-
tentia.

15, &c. Corollar. Primum. Zelo Gloriæ Dei ne ad
illicita perpetranda feramur, cavendum.

17, &c. Secundum. Non esse admittendum aliquod
peccatum nostrum, ut impediatur majus
alienum.

19, &c. Liceatne saltem alteri suadere minus peccatum,
ut majus impediatur.

21, &c. Tertium. Non esse malo malo pellendum.

Tertiæ

Tertiæ Prælectionis Summarium

- I** *Instituta Methodi ratio.*
2, &c. *Pauli Petrum reprehendentis factum.*
6, &c. *Non sunt omnia piorum facta, quæ in sacra Scripturâ nude recitantur, imitanda.*
8 — *Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur*
12, &c. *In exemplis applicandis proclive est errare.*
14, &c. *Perversæ imitationis aliquot exempla.*
16, &c. *Argumentum ab exemplo, contra ingenuitatis ritum in sacra Cœnâ percipiendâ, exmini subjicitur.*
23, &c. *Quis sit Exemplorum usus.*
25, &c. *Cujusquam hominis placitis intutum est conscientiam subdicere.*
28 *Pontificis Romani in conscientias hominum tyrannis.*
29, &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*
31 — *Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

- 1, &c. **Q** *UÆ sit illa Conscientiæ Regula.*
4, &c. — *Cui debeat esse conformis; inquirendum.*

Eorum quæ Conscientiam obligant varii gradus.
Conclusio Prima. Deus solus directum habet
in Conscientias imperium.

Secunda. Proxima Conscientiæ Regula, re-
ctæ Ratio.

Tertia. Scriptura non est adequata Consci-
entiæ Regula.

(Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.)

Quarta. Adequata Conscientiæ Regula, vo-
luntas Dei qualitercunque patefacta.

—quæ eadem fundamentum est Obligatio-
nis.

Hujus Regulæ partes tres : 1. Lumen menti
innatum ; Lex naturæ.

—2. Lumen menti illatum ; Verbum Dei
Scriptum.

—in Lege veteri, sive Mosaicâ.

—in Lege novâ, sive Evangelicâ.

—3. Lumen acquisitum ; quod

—discursu rationis constat.

—& Authoritate Ecclesiæ.

Quintæ Prælectionis Summa- rium.

Ante dictorum resensio.

Legis nomine, quid veniat intelligen-
dum.

—Et quid Obligationis!

Quæstio, Obligentne Leges Humanae Conscien-
tiam.

7, &c.

- 7, &c. Conclusio Prima. *Leges iniuste non obligant Conscientiam, Ea explicatur.*
 9 ————— *Et confirmatur.*
 10 Conclusio Secunda. *Lex humana priori Obligationi superinducere novam obligationem.*
 12, &c. Conclusio Tertia. *Lex à non habente legitimam Potestatem lata non obligat.*
 15, &c. *Quod sit subditi officium, ubi de facto qui non habet imperat, fuscè disquiritur.*
 22 Conclusio Quarta. *Leges Humana per obligant in generali.*
 23 ————— *In particulari etiam, ex consequenti.*
 24, &c. ————— *quod variè confirmatur.*
 31, &c. Objectioni occurritur, *quæ, à Christiani minis libertate ;*
 36 ————— *itemque ei, quæ ab uno Legislatore & Christo ducta est ;*
 37 ————— *Ut & reliquis, quæ contra hominum consentientiam disputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium

- I **P**ropositio dicendorum.
 2 Obedientiæ debitum, & subiectio utriusque discrimen.
 4, &c. Sub eâ obligatione, quam *Leges inducunt Conscientia interim libera est.*
 6, &c. Dubium Primum. *De Lege iubente impossibilem.*

— Secundum. — aut possibilem quidem sed multum onerosam.

Tertium. — aut quæ fuit antè necessaria.

&c. — Quartum. — aut turpem & illicitam.

Ubi Quæstiones,

1. An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injusta?

2. An latam subditus teneatur observare?

3. An saltem liceat eam observare?

4. Cuinam Legi injusta parere liceat, & cui non?

5. Quæ Iustitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?

6. Ubi subdito non constet de Legge, justane sit an injusta, quid faciendum?

&c. — Quintum. De Legis malam permittentis Obligatione.

&c. — Sextum. De Legge determinante rem indifferentem.

— Septimum. De Legibus Ecclesiasticis in specie.

Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.

Optimæ Prælectionis Summarium.

A Ntedictorum recensio.
Dubium Primum. Cujus sit Leges condere? Ubi statuitur Potestatem vocatam esse Potestatem Superiorem,

B

4 — Ex-

- 4 ——— *Externam Jurisdictionis habentis;*
 5 ——— *idque cum summo Imperio.*
 6, &c. *Quæ Conclusio fusè explicatur;*
 9, &c. ——— *& variè confirmatur,*
 11, &c. *Rejecto nupero Coordinatæ Potestatis*
mento.
Dubium Secundum. An ut Leges
ligent, populi aliquis saltem consensus
quiratur.
 14, &c. *Summum Imperium à Deo est:*
 16 ——— *estque patriæ potestatis propago.*
 17, &c. *In Principe constituendo quæ sint*
partes.
 21 *Potestatem, (dato quòd esset Principi à*
pulo delata,) populus resumendi jus
habet.
 22, &c. *Unde fiat, ut ad Legis obligationem*
consensus aliquis putetur esse ne-
rius.
 25, &c. *Dubium Tertium. Quodis quantusque*
puli consensus requiratur?
 28 *Dubium Quartum. De Legibus min-*
Communitatum.

Octavæ Prælectionis Summ-

rium.

- 1 **P**ropositio dicendorum.
 2 *De Legis Promulgatione.*
Dubium Primum. An sit necessaria.
 3, &c. *Dubium Secundum. Quando censenda*
Lex sufficienter Promulgata.
 6 *Dubium Tertium. Promulgata quando*
incipiat obligare.

&c. **Dubium quartum.** *Legis promulgata igno-
rus, an & quatenus ea obligetur.*

&c. **De Lege Pœnali.**

Dubium Primum. *Quatenus ad Legis essen-
tiam pertineat Pœna constitutio.*

&c. — **Dubium Secundum.** *De ejus obliga-
tione: & quid sit Pœna.*

&c. *Quæ sit Lex Pœnalis, & quotuplex.*

&c. **Conclusio prima.** *Lex Pœnalis in tantum
obligat, in quantum Legislator intendit
obligare.*

&c. **Secunda.** *Lex purè pœnalis per se & ordi-
nariè obligat ad pœnam tantum.*

&c. *Solvuntur objectiones.*

Conclusio Tertia. *Lex pœnalis mixta obli-
gat & ad culpam.*

Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Le-
gis transgressor ad pœnam ipso facto sub-
eundam.*

Prælectionis Summarium.

FINIS Legum, Bonum Communitatis.

Dubium Primum. *An sit Legum
Humanarum aliquis usus necessarius?*

— **Secundum.** *An Legislatoris sit, om-
nium virtutum actus præcipere, & omnia
peccata prohibere?*

— **Tertium.** *Intentio Legislatoris quan-
ti sit ad effectum obligandi?*

— **Quartum.** *De Legum immutatione.*

— **Quintum.** *De totius Regiminis Po-
litici formâ immutandâ.*

14 ~~Angi~~ Sextum. *Dictum illud [Salus Populi Suprema Lex] ut sit intelligendum.*

Decimæ Prælectionis Summ rium.

- 1 &c. **A** *Ntè dictorum recensio.*
4 *De hujus Aphorismi [Salus Populi Suprema Lex] genuino sensu, demonstratur.*
7 *Quid Salutis vocabulo intelligendum.*
3, &c. *Et quid Populi.*
11, &c. *Vocabula collectiva quando collectivè debeant, & quando discretivè.*
13 *Salus Populi, Principis etiam salutem inducit;*
14, &c. *etiamque præcipue.*
16 *Necessariò statuenda est in omni Rep. auctoritas aliqua, quæ sit omni lege superior.*
17, &c. *quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*
19 *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*
20 *Subditis quæ liceat hac in parte: & quæ non.*
22 *Ejus rei illustre exemplum.*

Naturā quoad	{ Quid Nominis Quid Rei }	Prael. I.				
		Rejiciuntur Regulæ fallaces & deceptoræ	Agentis bona Intentio.			
Obligatione	{ Passiva, h. e. de iis rebus quæ obligant Conscientiam: ubi Activa, h. e. quatenus in agendo obligat Conscientia }	Statuuntur ea quæ verè obligant Conscientiam;	Ex auctoritate Superioris auctoritatem habentis; ubi de legum humanarum obligatione,			
		{ Recta, Erronea, Dubia, Scrupulosa. }	{ Per se; & ex intuitu Justitiæ: idque vel Per accidens; & ex intuitu Charitatis. }	{ Ex actu propriæ voluntatis, ubi de }		
					{ Virtute Legis Divinæ }	{ Virtute propriâ, per se & non per aliud: voluntas Dei patefacta, ut adæquata Conscientiæ Regula. }
			In Genere Prael. V.			
			In Specie; ex parte Causæ			
			Materialis. Prael. VI. Efficientis. Prael. VII. Formalis. Prael. VIII.			
			Fine Legum in Genere. Sensus illiusdetti, Salus Populi Suprema Lex,			
			Finalis, ubi de			
			De aliis pertinentibus ad causam finalem, sc. de			
			Privilegiis, Dispensabilitate Legum. Interpretatione Legum.			
			Prael. IX. Prel. X. Reliqua desiderantur.			
			Pactis & Fœderibus, Contractibus, &c.			

Appendix de Frædictarum Obligationum inter se Collatione quoad vim obligandi.

PRÆLECTIO PRIMA.

I N

Qua proponitur & explicatur Con-
scientiæ Definitio.

I COR. II. II.

*Quis hominum novit quæ sunt hominis, nisi
Spiritus hominis qui est in ipso?*

Permagnam esse vim Conscientiæ in
utramque (fiduciæ metûsque) partem Cic. pro
Milone.
& prudentes viri olim docuerunt, &
fatis attestatur proprius cujusque sen-
sus & experientia. Quò magis dolen-
tum est, plerosque mortalium, dum rerum medio-
riter utilium Scientiam anxie venantur, in tam
crassa interim conscientia suæ ignorance versari.
Quâ tamen non est alius quisquam, aut monitor fi-
delior, aut accusator diligentior, aut testis gravior,
aut iudex incorruptior, aut solator jucundior, aut
solis importunior. Ut itaque decantatum illud
olim *ῥῶδι σκαυτὸν* studiosorum auribus & men-
tibus instillarem, ipsosque ab inanis scientiæ nimia
aviditate modicè diverterem, & ad majorem Con-
scientiæ curam cultumque sensim invitarem; existi-
avi operæ me facturum pretium, si in Conscientiæ

De Conscientiæ Naturâ & Definitione.

Naturam & Usum paulò diligentius inquirerem, quæ mihi in eam rem scitu digna meditantibus occurrissent, vobis auditoribus pro officii mei ratione ex hoc loco communicarem. Statui igitur hac prælectione Conscientiæ Naturam definiendo explicare expositurus futuris lectionibus (si Deus concesserit) Conscientiæ, maximè quæ faciendâ spectat, Usus & Officia, idque per duplicem respectum; priorem ad normam legis cui subesse debet, posteriorem ad actus humanos quibus nata est præesse.

II. Sed quum sit duplex methodus definitiva, altera *συνθετική* & ad Compositionis modum, quæ præmissa singularum partium expensione, integram tandem colligit definitionem; altera *ἀναλυτική* & per modum Resolutionis, quæ propriam ab initio integram definitionem postea methodicè aperit & explicat: etsi prior illa videri fortassis possit ordini naturæ convenientior, delegi tamen potius posteriorem, quæ visa est mihi ad doctrinam aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conscientiam: Conscientia est facultas, habitus intellectus practici, quo mens hominis per cursum rationis applicat lumen quod sibi adest, particulares suos actus morales. Ubi considerantur veniunt suo ordine; Primò Definiti nomen, nunc ipsa Conscientiæ vox: deinde singula definitionis membra; illa videlicet omnia, quæ in definiendis prima vel secunda speciei Qualitatibus adhiberi solent, Genus, Subiectum, Objectum, & proprius.

III. Definiti nomen quod attinet, observari viri docti non reperiri in Veteri Instrumento vocis Hebræam, quæ Conscientiam peculiariter & propriè significet: sed ex usu loquendi Hebræorum, quæ dicitur de Conscientiâ sermo est, ad eam denotandam assumi ferè duarum dictionum alterutram *לֵב* & *רוּחַ* quarum illam propriè Cor, hanc

Prælectio Prima.

3

illum significare sciunt omnes. Illud Salomonis
 Prov. 4. *Supra omnem custodiam custodi cor tuum*, Prov. 4. 23;
 erinde est ac si dixisset, *Conscientiæ suæ cuique*
principua cura esto. Itidem Eccles. 7. pro eo quod Eccl. 7. 23.
 habet vetus interpretes Latinus, *scit conscientia tua*,
& tu crebro maledixisti aliis; & Tremellii
 versio, *Conscius est animus tuus*; in textu Hebraico
 est כִּנְיָן i. e. *Novit cor tuum*. Quin & in
 Novo Testamento, (præsertim apud Johannem Apo-
 stolum, in cujus Scriptis multi sunt passim Hebra-
 ïmi) נֶפֶשׁ aliquoties pro *Conscientiâ* ponitur,
 1 Joh. 3. *Si cor nostrum non condemnet nos*. Cor 1 Joh. 3. 21.
 nostrum, i. e. *Conscientia nostra*: cujus utique
 proprium munus est stantem pro tribunali reum
 condemnare vel non condemnare. Unde illa trita sa-
 tis Bernardi & aliorum allusio, *Conscientia quasi cor*
scientia. Spiritus etiam nomine in sacris Scrip-
 turis, Hebræis pariter & Græcis, frequenter ap-
 pellatur *Conscientia*. Afferam duo tantum loca;
 quid enim opus est pluribus, cum isthæc sint aper-
 tissima? Ex veteri Testamento, Salomonis dictum
 Prov. 18. 14. *Spiritus viri sustentabit infirmitatem*
suam: Spiritum autem confractum quis sustinebit?
 quasi dicat, *Qui integrâ est conscientiâ quæcunque*
indem ipsi contigerint mala, forti ea animo per-
ferre poterit; sed est fracta & afflicta conscientia
 minus importabile. Ex novo Testamento pariter, illud
 Pauli (præsentis diatribæ Thema & fundamentum)
 Cor. 2. 11. *Quis novit quæ sunt hominis, nisi spi-*
ritus hominis qui est in eo? i. e. *Nisi propria cu-*
iusque Conscientia.

IV. Latinorum autem *Conscientia*, & quæ ei per
 omnia respondet Græcorum *Συνείδησις*, à *Sciendo*
 certe utraque nomen accepit. Sed simplici *Sci-*
entia adjecta utrobique in compositione *Προ-*
νοια, amplius aliquid indicat in his vocibus & ul-
 tius, quàm in ipso *Scientiæ* vocabulo, contineri:

quod, quid sit ab authoribus variè explicatur. Multis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis afferuntur, (quæ si naturam rei ipsius spectemus retineri fortassis possunt, ut *allusiones* haud omninò incommodæ, ad limam verò & *axeſconar* legitimæ notationis revocatæ, inepte protinus. reperiuntur ne dignæ quibus immoremur:) Conscientia quasi *cordis Scientia*; & Conscientia quasi *concludens Scientia*: illud imprimis certum est, duo hæc vocabula *Ευείδης* & Conscientiam, ultra nudam *Scientia* notionem, dicere etiam *ordinem* quandam & relationem istius *Scientiæ* ad illud. Quippe evidens est particularum *Σύ* & *Con*, ut in compositione significant rerum plurium *conjunctionem* quandam & associationem: ut sit *Conscientia*, quasi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipsum dupliciter contingit intelligi. Potest enim dici *Multorum scientia*, vel ut *subjectorum*, quasi dicas *Multorum Scientium* Scientia: nempe cum *multa* personæ eandem rem pariter sciunt: Vel ut *Objectorum*, quasi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum eadem persona *multas res* pariter scit. Sive hoc, sive illo modo accipiatur vox *Conscientia* reddi potest ratio nominis (sive rem ipsam spectemus, sive *usum loquendi* apud probatos authores) nec aliena multum, nec incongrua.

V. Primò enim, cum *multi* idem sciunt, & *Conscire* dici possunt, & *Conscii* dici solent: Sic *conscii* *conjurat*ionis *Catilinaria* dicti sunt, quos ille in sceleris societatem delegit, & consilii sui participavit: *Et conscius arcanorum Regis* dicitur, cui cognita sunt & concredita occulta ipsius consilia. — *Ascitus in conscientiam facinoris*, in *Annalibus* Taciti. — ¹ *O si conscius esset hic Avitus*, in *Epigrammatis* Martialis. ² *Conscia Matri Virgo* fuit, in *Satyris* Juvenalis. *Eorum omnium consiliorum periculorumque testis conscius & adjutor*, in orationibus

¹ Martial,
12, 24.

² Juv. Satyr.

14.

Prælectio Prima.

5

Ciceronis. Infinitum esset omnia colligere, in hanc rem inter legendum optimæ notæ scriptores passim occurrunt. Sed isthæc satis: si fortè à me exigitis, ut aliquid saltem quod facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. et: non quod tanti valere debeat apud nos istorum hominum autoritas, sed quod hisce in rebus statum sibi, quasi jure quodam suo, arrogare debeant. In hoc differunt *Scius* & *Conscius* (*Nonium* dicit) *Scius secum, Conscius cum alio scius est.* hac vocis originatione, qui *Conscientiam* dictam habent, quasi *cum alio scientiam*, non aliam assignant, potest sententiæ suæ rationem idoneam, tam quod non *homo solus* novit quæ sunt à se facta, sed & *Deum*, qui scrutatur corda & renes, habet omnium operum suorum, imò & abditissimarum cogitationum, *conscium* testem & inspectorem. omninò certissima, quicquid de voce fiat. *Ecce celis testis meus est, & conscius meus* (*ovis* in excelsis. *Job* 16. 19. Beatus etiam Paulus, 1. cum Christum advocasset *testem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, subnectit continuo *μαρτυρίας μοι ἔσθαι οὐρανίου, testimonium simul habentem mihi conscientia.* Ac si dixisset *οὐρανίου, οὐρανίου καὶ ἐγώ.* Scit Christus, ego etiam scio: *μαρτυρίᾳ ὁ Χριστός, συμμαρτυροῦν ἡ οὐρανία.* Testatur Christus, contestatur & conscientia. igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conscientiam* excedi, quod facta hominis sint ipsi cognita simul, Deo.

VI. Altero modo dicitur *conjuncta* plurium *Scientia*, velut *Objectorum*, sive *Scitorum*: cum sciit unusquispiam *plura* simul scit, vel (quod eodem recidit) *plures notitias*, distinctas licet, coniungit tamen & invicem applicat. Unde oritur secunda vocis ratio, quæ placuit *Thoma* & plerisque *Philosophicorum*; &, quod ad eruendam *Conscientiæ* naturam

naturam & vim faciem præferat haud inutilem, a
 teri illi jam dictæ meritò præferenda videtur
 nempe *Conscientiam* propterea dici, quia *scientia*
scientia conjungit; scientiam sc. *Universalem*, si
Furis, scientiæ *Particulari*, sive *Facti*, applicandam
 hanc ad illam. Uno & altero adducto exemp
 rem illustrabo, 1 *Sam.* 24. 6. *Davidem*, dicitur
cor ipsius cecidisse, postquam alam vestimenti Sa
lis abscidisset in spelunca; hoc est, pupugit eum
conscientia sua. Putemus nimirum *Davidem* ap
 animum suum ita locutum; *Scio* non debere vi
 afferri sacræ *personæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuper
 me à me factum quod à *vi inferendâ* perparum
 abesse videtur: vereor itaque ne fecerim quod *fa*
te non debuerim, & gratias ago Deo meo qui me
 num meam abstinuit ne facerem quod *certe non de*
bueram. Sic *Jude* proditori objecit *conscientia su*
Nosti dominum non fuisse *prodendum*, & idem
nosti te cum turpiter *prodidisse*. Accedente hu
 in modum universali illi *Furis notitia* quæ est
 mente, *Facti* etiam particularis (admissi scilicet
 vel admittendi *notitiâ*), eique *conjunctâ* & applic
â, & cum eâ collatâ, exsurgit totum illud quod
 dicimus *Conscientiam*. Firmant hanc nominis
 tionem id genus locutiones, quæ per modum re
 procationis efferuntur, & sunt in hoc genere fre
 quentissimæ: Cujusmodi sunt Isocraticum illud
 1 *ἀν τὸν ἄλλου λήσῃς, σὺ αὐτὸς συνειδῆσθαι*, Utut al
 latere possit, tu te tibi conscius eris Horatianum i
 dem illud, 2 — *Hic murus abeneus esto*, Nil co
 scire sibi, — & Virgilianum, 3 — *Mens quæ sibi consc*
recti. Paulinum illud denique (ne sit opus plura
 & aliunde, congerere,) 4 *ὅτι ἐγὼ αὐτὸς σὺν οἴκῳ*, Ni
 hil mihi conscius sum, 1 *Cor.* 4. 4.

VII. Satis jam constare puto *nominis rationem*
 seu quis illam prætulit, seu magis hanc, si
 utramque pari loco habeat. Nam quas adducit
 al

1 Isocr. ad
 Dæmonic.

2 Horat. l.

Epist. 1.

3 Virgil.

En. 1.

has rationes pro ingenio quisque suo è plebe Scholasticis, dilutiores ferè sunt quàm ut debeant curam nostrum (quibus multa dicenda supersunt) porari. Pergo: itaque ad vocis *ἐπιστήμη* aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conscientiâ* discrepantia, usque adeo ut de primo definitionis termino (quodnam sc. sit ipsius) magna sit & difficilis admodum controversia. Ut itaque tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis observandum est, tantam esse virtutem mentis (nempe *Potentiarum*, *Habituum*, & *Actuum*) inter se naturæ *cognitionem*, tamque attam quoad usum & exercitium, *conjunctionem* sive *connexionem*; ut non solum *vocabulorum appellationes*, sed & *reales* singulorum *proprietas* & *officia*, reliquis promiscuè & indiscriminatim attribui soleant; idque non in *exotericis* tantum *Poetarum*, *Historiarum*, aliorumque humanioris literaturæ authorum, (quibus licentius loqui permissum est) sed & in *dogmaticis Philosophorum & Scholasticorum* scriptis, quibus non licet esse tam disertis. Quantumvis igitur arduum semper habitum est & difficile, res naturâ usûque *conjunctas*, suis quasi certis *limitibus definire* & *distinguere*; ad *Conscientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam est, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ ἐπιστήμη* paulo diligentius peruisse; ut ex *simplicis* vocabuli multiplici usu, *compositi* nominis ambiguitas rectius & penitus intelligatur.

VIII. Primum ergo (ut *habituum nomina familiariter transeant in sua objecta* :) *Scientia dupliciter* comitur; *formaliter & objectivè*. Quemadmodum enim de *Fide* distinguere solent Theologi, *aliam esse Fidem quâ credimus*, quæ est *habitus* *fidelis* in mente existens; *aliam quam credimus*, quæ est *res fide credita*, velut *objectum* prioris, & ei extrinsecum

De Conscientiæ Natura & Definitione.

trinsecum quid ; quarum illa dici potest *fidei formaliter* sumpta, hæc *objectivè* : pari omnino ratione de *Scientiâ* distinguere licet, & consequenter de *Conscientiâ*. Utramque scilicet sumi *proprie & formaliter*, pro ipso mentis habitu quæ rem aliquam *scimus vel conscimus* ; vel *improprie objectivè*, pro re illâ quam *scimus vel conscimus*. Quæ posteriore & improprio sensu, *Lex* illa quæ corbus inscripta est, velut recte vivendi regula, dicitur *Conscientia*. Et in hoc sensu intelligendum est illud *Damasцени* in Scholis pervulgatissimum *Conscientiam esse legem mentis* ; quum tamen *Lex* mentis non sit *proprie & formaliter Conscientia*, sed potius *Conscientiæ Objectum*, aut adæquatum, aut *partiale*.

IX. *Secundò*, cum ad animam pertineant hæc distincta illa quidem, sed tamen invicem ordinata, *Potentia, Habitus & Actus* ; *Potentia* scilicet, ut *virtutes* ipsius animæ naturales : *Habitus* ut *sermone* perficientes ipsas *Potentias*, & *habilitantes* eas ad actus suos facilius & jucundius exercendos ; & *Actus* velut *exercitia*, tum *Potentiarum* tum *Habituum* : *Scientiæ* nomen, itemque *Conscientiæ*, ad ista omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *secare* dicitur ; *primò*, securi velut *instrumento* ; *secundò*, acumine securis velut *formæ instrumenti dispositione* ; *tertiò*, ipsâ sectione velut *instrumenti usu & actione* ; sic dicitur mens hominis *scire*, *primò* *potentiâ cognitivâ* velut *instrumento* ; *secundò*, ipso habitu sciendi, velut *dispositione perfectivâ* ipsius *potentiæ* ; *tertiò*, actuali consideratione, velut *usu & operatione* utriusque potentie nimirum & habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè, Formaliter, & Effectivè*. *Primò*, *Subjectivè*, pro *potentiâ cui inest*, & quam apta nata perficere, sicut omnis forma aliquo modo perficit suum *subjectum* : ut cum dicimus *mystra*

fidei superare scientiam nostram, i. e. excedere
 sensum potentia nostræ cognitivæ. *Secundo*,
materialiter, (quæ est usitatissima hujus vocis signi-
 ficatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel acqui-
 sitæ: quomodo dicimur *scire principia* per se no-
 ta, & *conclusiones* legitimo discursu ex eis dedu-
 ctas, & universim omnia de quibus adminiculo sen-
 su aut rationis habemus aliquam certitudinem.
Tertio, effective, pro actuali consideratione rei prius
 cognitæ; quo sensu (ut illud obiter moneam) *Pauli*
Apostoli, Act. 23. 5. in quibus expli-
 catis mirè se torquent interpretes, videntur om-
 nia esse intelligenda [*Non novimus, inquit, fra-
 trem Pontificem esse maximum*] & *Non*, i. e. Non
 cognovi, non satis attentè consideravi. Quasi dix-
 isset, *Parete, quæso, fratres, justæ meæ indigna-
 tioni, si æstuantis animi impetu abreptus, liberi-
 quid elocutus fuerim quàm oportuit, imme-
 moratus illius & personæ, & officii mei. Agnosco
 eum: non debui maledicere Pontifici, quantum
 fecerit non digna suo honore; sed impedit
 mihi ardor, ne ista, ut par erat, attentius cogita-
 rem.* Sensu facillimo, & commodissimo.
 X. Sed pergo: Ut *Scientia*, sic & *Conscientia*
 eisdem modis similiter accipitur. *Primo*,
effective; pro parentis intellectiva practica: ut
 dicimus legem naturalem scriptam esse in
 corde vel conscientia. *Secundo, formaliter*, pro ha-
 bitu pertinente ad illam potentiam, eamque infor-
 mante: ut cum de homine insigniter improbo di-
 cimus eum hominem esse *nullius conscientia*, abje-
 ctæ eum vel amisisse omnem conscientiam. *Tertio*,
effective; pro actuali aliquo motu, exercitio aut
 operatione illius habitus: ut cum quis dicit habere
 de hoc vel illo facto conscientiam. Quo sensu vi-
 detur à Petro accipi, *1 Pet. 2. 19. Si quis propter
 conscientiam Dei suffert molestias.*

XI. Porro

- XI.** Porro, cum *Scientia* propriè sit *videre* *verum*, sive *cognitio syllogistica*, adeoque omnes qui de *Conscientia* tractant naturam ejus rationemque non posse putent aptius & apertius illustrari, quàm per *syllogismum practicum*: Observandum est *Scientia* nomen hoc etiam respectu quatuor modis accipi. **1.** *Primo* & propriissime, pro *scientia conclusionis præcisè*: quo modo ferè accipitur **2.** *Aristotele in Analyticis*, & alibi passim. *Secundo* pro *cognitione Principiarum*, ex quibus demonstrantur conclusiones: ut si quis dicat se *scire*, *Conne totum esse majus qualibet sua parte*. **3.** *Tertio*, pro *cognitione totius Syllogismi*: nam qui novit præmissas & conclusiones, novit totam argumentationem. **4.** *Quarto*, pro *aggregata cognitione multarum conclusionum*, sive *demonstrationum ad unum* a quo quod subiectum pertinentium: quo modo dicimus *scire Physicam, Geometriam, Medicinam*, &c. Idipsum & de *Conscientia* nomine dicendum; cuius discursum, unico *Syllogismo practico*, auctores plerique comprehendunt. Sed cum sit *Conscientia*, dictum est, *conjuncta scientia*; ut totum illud quod sub hoc nomine venit plenius, & quasi uno intuitu perspiciatur, univèrsum negotium (ut mihi saltem videtur) commodius expedietur, si discursum illud concipiamus, velut ex *duplici syllogismo* constantem, ut *conclusio prioris sit major propositio posterioris*; in hunc modum.

Omne injustum est fugiendum.

Omne furtum est injustum. Ergo.

Omne furtum est fugiendum.

Esto hic *prior Syllogismus*: cujus *Prima propositio* est per se nota lumine naturæ, *Ratio* assumit minorem, *Conscientia* infert *Conclusionem*. Quæ *conclusionem* mox arripit, ut *principium* posterioris *syllogismi*.

Prælectio Prima.

II

Syllogismi : & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propositum, arguit hunc modum :

Omne furtum est fugiendum.

*Hoc quod mihi faciendum proponitur est furtum,
Ergo est fugiendum.*

Ad quem etiam modum procedit (mutatis mutandis) quoties de facto particulari præterito iudicandum est.

XII. His ita positis, dico *Conscientiam*, pariter *Scientiam*, quatuor modis accipi. Primò & profundissime, pro ultima conclusione totius discursus cuiusque syllogismi ; utpote in quâ continetur summum iudicium intellectus practici : ut si quis dicat, *Conscientia* mea mihi dicat hoc furtum non esse faciendum, vel *Conscientia* mea clamat hoc furtum non debuisse fieri. Et notitia hujus Conclusionis proprie *συνείδησις*, prout *συνείδησις* contrahitur *συντηρήσις*. Secundò, sumitur pro nomine primi illius principii universalis, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius discursus filium ; ut si quis dicat, *Conscientia* mea dicat, Nullum injustum esse faciendum. Et est hic vocabuli non infrequens quidem, sed tamen proprius : siquidem in istiusmodi locutionibus, *Conscientia* nihil aliud est quam ipsa *Synteresis* : tum tamen inter *Conscientiam* propriè dictam & *Synteresin*, discrimen sit non exiguum. Habet enim se *Synteresis* ad *Conscientiam* propriè dictam, ut se habet habitus Intellectus ad *Scientiam* propriè dictam : qui duo sunt habitus mentis specificè distincti ; ut ex quinta Ethicorum Aristotelis olim dicimus. Sicut ergo in *Speculativo*, *Intelligentia* est habitus primorum principiorum circa *Verum* & *Falsum*, unde deducuntur conclusiones, de quibus

quibus est *Scientia* : Sic in *Præsticis*, *Synteresis* habitus primorum principiorum circa Bonum & Malum, unde deducuntur conclusiones, de quibus est *Conscientia*. Tertiò, sumitur *Conscientia* latè pro toto illo *discursu* mentis practico, à primo principio ad ultimam usque conclusionem, qui duobus ejusmodi *Syllogismis*, quales jam propo-
 5. continetur ; ita ut ambitu suo & συντήρησιν & -νείδωσιν propriè dictam complectatur. Facile nim suggerit sua cuique *conscientia* hæc omnia licet ; & nihil *injustum* fieri oportere, & Furti in rebus injustis meritò censeri, & hoc particulare factum, quod à me jam admissum est, vel quod
 4. admittam sollicitat opportunitas, furti crimen habere. Quartò, sumitur *Conscientia*, pro *notitiâ gregatâ* plurium actuum particularium, ex quibus conficitur universa vitæ, & conversationis ratio. Quo sensu videntur illa Apostolorum verba intelligenda ; Viri fratres, ego omni bonâ conscientia πολὺν καιρόν ὡς Θεῷ, conversatus sum coram Deo hunc usque diem. Act. 23. 1. Confidimus quod nam conscientiam habemus, in omnibus cupientes rectè conversari. Heb. 13. 18. Quin & 1 Pet. 16. quod initio versus, (ut observavit vir pius doctus) συνειδήσεως ἀγαθῆς dicitur, id ipsum in ejusdem versus ἀγαθῆς ἀναστροφῆς appellatur. Quies etiam quempiam laudamus aut vituperamus ut integræ Conscientiæ virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ conversationis, & respectu habito ad aliquod ipsius factum particulare ; vox Conscientiæ liquido in hanc partem mittitur.

XIII. Exposui ista fateor multò prolixius quàm initio institueram ; fortassis etiam quàm vestrâ (Auditores) expectatione debueram. Vix tamen æquiores vos futuros confido, si contulerit hanc in explicando *Definitio* prolixitatem
 compo

pendium fore reliquæ tractationis, quæ in ex-
positione ipsius Definitionis per singula membra
metur: quam nunc proxime aggredior. U-
t hoc duntaxat præmoneo, quod est tamen ex
re manifestum, datam à me jam antè definiti-
onem ad *Conscientiam propriè dictam* adæquate perti-
ne; nimirum prout accipitur pro *notitia ultima*
conclusionis Syllogismi practici: posse tamen cum de-
aliquot vocum permutatione & ad reliquas e-
ditionis significationes explicandas adhiberi;
in plerisque vocibus *αὐτονομία* æquivocis a-
tueri. Fuit autem data *definitio*, quam propter
multa interposita repetere liber, hæc; *Consci-*
entia est facultas vel habitus intellectus practici; quo
hominis per discursam rationis applicat lumen
sibi inest ad particulares suos actus morales.
quæ definitione quatuor ista continentur singil-
im explicanda; *Genus, Subjectum, Objectum &*

IV. De *Genere* magna est inter *Scholasticos* &
is controversia. Imprimis omnes consentiunt
Conscientiam ad *Mentem* hominis pertinere; sed
um, ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitus*, an ut
um, mira est dissensio. *Thomas*, qui in *Scholis*
nam familiam ducit, statuit esse *Actum*.
am sententiam plerique amplexi sunt; non
lastrici tantum Scriptores, tanti viri autoritate
is (ut ego quidem arbitror) adducti, quam
mentis rationum; sed & reformatarum Eccle-
rum *Theologi*, qui ex fastidio rixosæ gentis, ma-
t hisce in rebus receptas quasque opiniones (ab
mi impietatis aut superstitionis opinione saltē
eras) sequi, quam spinosas istorum hominum
alitates nimis anxie rimari. At mihi, ut quod
leo libere dicam, improbanda omnino vide-
communissima hæc opinio; cui evertere (ne
ribus sit opus) sufficit unicum hoc argumen-
tum;

Estimare
conscientiam
mentis suæ
Cic pro C.
ent.
Aquini
1 qu. 79. 13.

C

tum; Conscientia sc. plurimos esse actus. Dicitur enim, impellit, terret, testatur, accusat, excusatur, remordet, torquet, &c. Actuum autem non sunt actus; sed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, *Habituum*. Erit ergo Conscientia aut *Forma*, *Potentia*, aut *Habitus*. Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomistarum*; Conscientiam applicationem Scientiæ vel luminis quod est in *Subiecto*, & applicationem esse *Actum*; Respondetur Conscientia vocem, ut ex antedictis patet, quandoque *Effective*, pro aliquo actu suo, sicut *Scientia* vox pro actuali consideratione, improbatam. Sed proprie loquendo *Applicatio Scientiæ* non est ipsa *Conscientia*, sed ejus *Actus*, sicut *Consideratio* non est ipsa *Scientia*, sed ejus *actus*. Erit ergo Conscientia *Actus*.

- XV. Relinquitur ergo quod aut *Potentia* sit, *Habitus*: nam quod non sit *Forma*, (nempe *Forma* ipsa, sed aliquid ejus,) apud omnes in *Subiecto* est. Neotericorum non pauci *Potentiam* contendunt, negant esse *Habitu*. Quod sit *Potentia*, probant: *Primo*, quia est quædam *Memoria*: quum ad *Conscientiam* respiciat in *Subiecto* lectus cogitans de *Agilibus*, sicut respicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et *Memoria* est *Potentia* non *Habitus*. *Secundo*, quia *Potentia* est illud per quod agens est *primo potens* ad agendum: per *Conscientiam* autem homo est *potens* stare quid sibi sit faciendum, & approbare vel probare quod est a se factum; idque *primo*, posita *conscientia* potest ista omnia facere, sed non potest. *Tertio*, quia, contradistinguitur *Conscientia*, *Tit. I. §. 5.* Ubi *vires* & *aversiones*. *Memoria* *Conscientia*, aperse ponuntur ut *opposita* *Speciei* proinde necesse est (ea enim *Lex* est *contrarietatis specierum*) ut *idem* sit utriusque *genus*; *vires* autem *potentia* est, ergo & *aversiones*. Probant etiam

undanti, quòd *Conscientia* non sit *Habitus*: tum
ia videtur esse tam *Naturale* homini, quàm vo-
tas & affectus; tum quia reperitur in omnibus,
am *puerulis* & *infantibus*; naturæ quodam in-
ctu, qui tamen non videntur esse capaces *habitu*
m.

XVI. Diversam tamen sententiam tuentur *Scoti*,
Durandus, & alii nonnulli è subtilioribus *Scho-*
laribus, quòd sc. *Conscientia* sit *Habitus*; & nritur
eorum sententia rationibus non contemnèn-

Primâ, quia *Conscientia* est *Scientia* quædam;
de ei attribuuntur iidem ipsi actus, *Scire*, *Nescire*.
Ec. Ut *Eccles. 7. 23. Scit conscientia tua. Et*
43. 22. Nescimus, quis reposuerit pecuniam no-
stram in saccis nostris; Ubi vulgatus habet, *Non est*
conscientia nostra. Nihil mihi conscius sum, in-

Paulus, *1 Cor. 4. 4.* id est, non scio me ali-
ex parte defuisse officio meo. Atqui *Scientia*
Habitus; proinde & *Conscientia*. *Alterâ*, quia

istâ institutione, & novâ informatione vel il-
linatione *Conscientia*, homo fit *habilis* ad ali-
legendum, ad quod non fuit antè *habilis*: sed

iente ejusmodi institutione vel informatione,
am est non ingenerari animæ novam *Potenti-*
sed novum potiùs *Habitu*: Unde sequitur
Conscientiam Habitu potiùs dicendam esse quàm

Potentiâ. *Tertiâ*, quia à meris *Potentiis* nemo de-
minatur moraliter *bonus* aut *malus*, sed abs *Ha-*
bitu; nec propter eas laudatur quis vel vitu-

atur, sed propter *hos*: at dicantur homines *boni*
et mali, laudanturque & vituperantur, pro qualitate
Potentiâ: ergo *Conscientia* est *Habitus*.

Quartâ, quòd *Potentiâ* non est, sed *Habitu*
assumi, deponi, amitti: sed homines
acquirere & amittere, assumere & depo-
Conscientiam: *Conscientia* igitur, non est *Po-*
sed *Habitus*.

XVII. Statuo itaque *Conscientiam* propriè, formaliter & prædicatione rectà esse *Habitus*: nihilominus posse eandem & *Potentiam*, idque duplici ratione. Tum *Materialiter*, quia inest *Potentia*, ut *Subiecto* in q̄, tum per approximationem quia est *Habitus innatus*; & *Habitus innatus*, quantum medio quodam modo se habet inter *Habitus acquisitum* & *puram potentiam*, utriuslibet men induere potest, ut solent *Media* participare de utroque *Extremo*. Hinc est quod *Conscientia* peritur in parvulis, qui non sunt capaces *habitus acquisitorum*. Neque necesse est ut v̄s *Sum Tit. 1.* contradistinguantur ut nudæ *Potentia* imò aptius videtur sumi ibi utramque vocem *necdochicè*, v̄s scilicet pro *Intellectu speculativo* omnibus suis pertinentiis (ut loquuntur,) & *Sum* pro *Intellectu practico* cum omnibus suis pertinentiis; i. e. cum omnibus *facultatibus*, *habitus*, *actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *respectivè*.

XVIII. Apposui itaque in *Conscientia* definitione, & *Facultatis* vocabulum; quod mihi videtur aliquo modo commune esse *Potentiiis* & *actibus*, & est ad significandum *Habitus innatos* accommodum. Dicetis fortasse, omnem *Habitus* esse crebris actibus acquisitum; adeoque ita pertinere ad essentiam *habitus*, ut eo magis velut specificâ suâ differentiâ, dignoscendū *Habitus à Potentiis*; nimirum, quòd illi *Actus* sint, hæ *Naturales*; proinde, nisi quis velit pugnantiâ proloqui, & admittere meram *contributionem in adjecto*, non debere *Conscientiam* *Habitus innatum*. Respondeo, omnino fatendum esse omnes quoscunque *Habitus*, & esse & debere *acquisitos*, etiam eos qui videntur esse *proximè naturales*; eos saltem quòd sensuum *periculo*, & multis actionibus sensibilibus præ-

...geant, an hoc ut *Species rerum sensibilium* (qua-
rum respectu anima ex se est instar *tabulae vase*)
referantur ad *phantasiam*, & tandem fiant intelli-
gibiles. Hoc tamen non obstante, posse quosdam
Habitus dici, idque optimâ ratione, *Innatos*; in
quantum ex *innato* sibi *lumine* mens statim præbet
assensum rei propositæ sine ullâ formidine opposi-
tæ, suppositâ duntaxat *apprehensione terminorum*,
nec indiget ad eliciendum ejusmodi *assensum* ad-
miniculo aut interni *studii*, aut externæ institu-
tionis. Exempli gratiâ, *Habitus intellectivus* hu-
manus Principii, [*Omne totum est majus qualibet sui*
parte.] est *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis*
naturalis ex solâ *apprehensione terminorum* veritas
ipsius ultrò occurrit menti, nullo licet adhibito
studio, vel *doctore*. Est tamen idem *Habitus*
Acquisitus, in quantum opus est *adminiculo sensu-*
um, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res
sensibiles perveniat ad *notitiam terminorum*; hoc
est, ad percipiendum quid quid nominis *Totius &*
Partis.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conscientiam Habitum*
Innatum esse non posse; quia quæ *Innata* sunt non
sunt *capacia erroris*, nec possunt esse *vitiosa*, sunt-
que *eadem in omnibus* quibus insunt: *Conscientia*
autem & *errare* potest, & esse *mala*, nec est in om-
nibus *eadem*. Respondeo, ex his sequi quidem
Conscientiam non esse *Habitus Simpliciter Innatum*,
(quod nemo sanus dixerit, repugnat enim
naturæ Habitûs, ut sit merè *naturalis & innatus*;)
sed ut partim (eo quo jam dictum est sensu) *In-*
natum, sic partim etiam *Acquisitum*. Nimirum sic
res habet; Apportat secum anima hominis quæ-
dam quasi *semina cognitionis* boni & mali, quæ stu-
dio & institutione *adoleseunt & perficiuntur*: si-
cut *naturalis agilitas* completur *exercitatione*, &
naturalis Logica artificiali. *Conscientia* ergo, re-

specu moralium *Agibilia*, quæ sunt de primo examine naturæ, (ut Scholastici ferè loquuntur) sunt ejus *Objecta Primaria*, est *Habitus naturalis* sive innatus, & proinde omnibus pariter inest, semper rectus est sine aliquo aut errore aut vitio sed respectu eorum quæ postea addiscuntur, & primis illis principiis *autonimè* accedunt, sive propria *meditatione*, sive ex alienâ *institutione*, *Habitus Acquisitus*, & potest errore aliòve defectu aut vitio laborare,

XX. Sed de *Genere* plus satis : reliqua per brevius. Secundum definitionis membrum est *Subiectum* : idque duplex, *Subiectum* sc. 1. *Subiectum* 2. *Subiectum* 1. est *Homo* ; seu potest *Creatura rationalis*, siquidem accurate loqui verum. Nam & *Angelis* inesse *Conscientiam* defectus suæ, & pœnarum quas eo nomine sunt dati indicio est, quod se *sciunt* torquendos, & quæ *credentes* revelationi divinæ *contremiscunt* tamē. *Mat. 8. 29.* item quod *judicandi* sunt in adventu Domini, *f. c. 11. 19.* rationem reddituri rerum omnium à se factarum. *1 Cor. 6. 3.* Sed quoniam nec nostrâ multum interest naturam mentium *Angelicarum*, & Deo sapientissimo visum est eam parcissimè in Scripturis revelare : de solo *Homine* propterea definitionem instituit. In Brutis enim animalibus etsi appareat *Conscientiam* quædam velut umbra, sicut & *Rationis*, cum sciunt nonnulla, quæ habere videntur speciem quandam *aquitatis* & *prudentiæ*, (ut sunt lanè miranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorumque quorundam animalium *Solertiâ* narrantur) sunt tamen ista omnia *Phantasie* opera, non *Rationis* ; & ab *Instinctu* naturali proficiuntur, non à *Conscientiâ*. Est ergo *Homo* proprium *Conscientiæ* *Subiectum*, ut & *Rationis* : isque omnis, non exclusis aut *Ethnicis*, aut *Impiis*, aut ipsis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* aperte pronunciat Paulus. *Ra*

m. 2. 15. Ostendere eos opus legis scriptum in
libris, testimonium etiam perhibente ipsorum Con-
scientiâ. Quin & impurissimis quibusque Conscien-
tiam inesse, etsi imputam, testatur idem Paulus
1. 15. Lapsu enim amissa est Conscientiæ recti-
tudo & integritas; non Natura. Et cum renasci-
tur, non infunditur de novo quæ defuit ante
Conscientiâ, sed quæ prius inerat, fœda peccatis at-
que impura, respersa jam sanguine Christi, fide
reficitur, ita ut placeat Deo. Etiam in infantibus
admodum parvulis, ut in lactentibus magnificetur
Christi nomen, emicat cum primis e veteris incendi-
um sideribus, & quamvis admodum debiliter, spargit
lumen utcumque igniculos suos rationis hæc scin-
tilla; prodente se præmature in ipsa conscientia vi,
si quid commiserint inhonesti, latere quærunt
et commissum celare.

XXI. Subiectum in § i. e. potentia animæ, in
sedem suam habet Conscientiâ, est intellectus
prædictus: Intellectus, inquam, non Voluntas; illeque
non Speculativus, sed Practicus. Agitur & hæc
controversia inter Scholasticos, pertineatne Con-
scientiâ ad Intellectum, an ad Voluntatem, an ad U-
trumque. Nolo me huic liti immiscere. Satis
atenus superque habuistis spinosarum subtilita-
tum. Paucis itaque quod instituto meo expediat,
expediam. Partis intellectivæ tres distinctas poten-
tias enumerat Aristot. lib. de Anima tertio: duas sc.
cognitivas, Intellectum Speculativum & Intellectum
prædictum; & tertiam Appetitivam, Voluntatem.
Prædictarum trium extremæ sunt Intellectus Speculativus,
qui speculatur Verum quatenus Verum, & in eo ac-
quiescit, præcisè, sine aliquo ordine aut respectu
ad Opus: & Voluntas, quæ præcisè tendit ad opera-
tionem, nec omnino speculatur quicquam. Inter
utramque hanc potentiam velut in medio situs est
Intellectus Practicus, qui pro more rerum mediarum,

cum utraq[ue] extre[m]a ex aliquâ parte concordat, aliquâ ab eâ discrepat. Concordat Intellectus practicus cum Speculativo in hoc, quod speculator veritatem; cum Voluntate in hoc, quod tendit ad Operationem. Quod ad Conscientiam attinet, illi imprimis certum est, non pertinere eam ad Intellectum Speculativum, quia scientiam suam omnino dirigat ad praxin. Nec propriè pertinet ad Voluntatem: quia si hoc esset, vel per modum Potentiae ei inesset, & sic esset idem quod Liberum Arbitrium; vel per modum Habitus, & sic esset aliquid Virtutum Moralium; quorum neutram à quoque vel Theologo vel Philosopho assertum unquam admissum fuisse animadverti. Pertinet ergo omnino ad potentiam cognitivam practicam, hoc est ad Intellectum practicum. Quemadmodum Aristoteles, postquam virtutes morales statuisse in Potentia Appetitiva; habitus tamen Artis & Prudentiae etsi ordinantur ad praxin, collocavit nihilominus in Potentia Cognitiva, libro Ethicorum quinto. F

1. mant hanc sententiam & ista; quod Conscientia quædam Scientia, & Scientia omnis est in Intellectu.

2. quod capax sit erroris, & error est morbus Intellectus.

3. quod ex communi usu loquendi, qui intelligit tantum arcana Regis, sive ea approbet sive non, rectamen dicitur conscius secretorum ejus. Ergo Conscientiæ propria sedes & Subjectum in animâ humana est Potentia cognitiva practica, i. e. Intellectus Practicus.

XXII. Vidimus Genus & Subjectum: Sequitur Obiectum, id sc. circa quod versatur Conscientia. hi sunt Actus morales particulares proprii. De primo Actus; i. e. aliquod ab homine operatum quâ homo est, sive creatura rationalis: sive id spectetur ut futurum & ab ipso faciendum, sive ut præteritum & jam factum, sive ut præsens & in ipso vivens. Conscientia undique oculata est, omnia rati-

Prospicit futura; si quid turpe factorus es,
 met ne facias: *Aspiciat presentia*; & in ipso pec-
 cando obmurmurat, vellit, mordet, pungit, tun-
 get, ut desistas porro: *Respicit præterita*; & ubi
 peccaveris, arguit, objicit, accusat, damnat, torquet.
 Contra, ut bene facias, hortatur: dum facis; mul-
 tit, excitat, erigit: ubi feceris; laudat, defendit,
 adiuvat & pace perfundit pectus. Dico secundò, *Actus*
articulares. Non limitando *Subiectum*, quasi essent
 aliqui *actus non particulares*; sed oppositè ad *scien-*
tiam illam quam *Conscientia* supponit & applicat;
 hæc *scientia*, cum sit universalis, applicatur tamen
 ad *actus particulares*. Dico Tertiò, *Actus particu-*
laris proprii: ut hinc excludatur illa *Conscientiæ*
significatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas acti-
 ones extenditur; ut cum dicitur *Consciens arcano-*
rum Regis, consciens conjurationis Catilina & simi-
 lia: Quæ non sunt nostri instituti, qui de *Consci-*
entia propriè dicta loquimur, quæ est circa agibi-
 lia, quatenus à se facta vel facienda. Dico quartò,
Actus Morales. Ubi observandum quædam eve-
 nire ex *Necessitate*, quædam *Contingenter*. Ex *Ne-*
cessitate; ut ortum & occasum solis, eclipsim Lu-
 næ, &c. De quibus est quidem *Scientia*, ob eo-
 rum certitudinem: cæterum non omnino perti-
 nent aut ad *Conscientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium*.
 Quæ contingenter eveniunt, ea aut sunt *in nostra potestate*,
 aut non sunt. Quæ non sunt in nostra potestate,
 ut avium volatus, coorta subito
 tempestas, &c. nec sub *scientiam* cadunt propter
 incertitudinem; nec quia extra potestatem nostram
 posita sunt, ad curam nostram pertinent, ut de eis
 quicquam aut *Conscientia* statuatur, aut *Arbitrium* co-
 nstat. Rursus *in nostra potestate* sunt, quæ in nostra
 potestate sunt, quædam sunt moraliter neutra & opor-
 tet, hoc est, quæ neque de genere suo, neque
 ratione alicujus permanentis circumstantiæ con-
 tinent

nent se aliquam *bonitatem* aut *malitiam* morale ut Ire in forum, Scribere Epistolam, &c. Et quidem pertinere possunt ad *Liberum Arbitrium* si saltem digna sint de quibus deliberetur, quia deere possunt sub *electione*: sed non pertinent se ad *Conscientiam*. Dico *per se*: quia fieri potest *per accidens*, ratione *scandali* aut alterius alieni *circumstantia*, ut de his etiam cognoscat *Conscientia*. Alia verò sunt *moraliter bona vel mala*: ut De colere, parentes honorare, depositum reddere, pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel servare, & cætera omnia quæ *Philosophi* etiam *secundum* vel *secundum* laude aut vituperio digna, *Schoolarum* meritoria & demeritoria solent appellare. circa hæc propriè versatur *Conscientia*.

XXIII. *Objectum* ergo Conscientiæ humanæ *Operabile Morale*; factum vel faciendum, omittendum vel omittendum. Advertendum tamen est, *bonis Christianis* quâ talibus, *Objectum* Conscientiæ aliquantò ulterius extendi: ut non solum obligetur in conscientia ad agenda quæ sui sunt officii quatenus homo est: sed & ad credenda mysteria in verbo Dei revelata, quatenus homo Christianus est. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conscientiam, Tit. 1. 15. quam purificat & emendat *Act. 5. 9.* Et remordet *Conscientia* tam eum, contemnit quæ in *Baptismo* vovit se crediturum quam eum qui mandata Dei violat, quæ promissa se servaturum. Etsi fortassis haud incommode dici posset, *Fidem* etiam ipsam Evangelicam in operabilia Moralia censendam esse. Ita enim *Servator Christus* disertissimis verbis. Hoc est *Dei*, ut credatis in Filium, &c. Joh. 6. 29. Et *hannes Apostolus* similiter: Hoc est *mandatum* ejus, ut credamus in nomine Filii sui *Jesu Christi*, diligamus invicem, sicut ipse mandavit nobis, 1 Joh. 3. 23.

XXIV. Re

XXIV. Restat ultimum definitionis membrum; proprius sc. *Conscientia Actus*: Applicatione nempe luminis quod est in mente per discursum rationis actus particulares. Dico primò, Actum Conscientie proprium & primarium esse applicationem. Citum est in Scholis Axioma, *Unius habitus unum tantum esse actum*; primarium sc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes actus eò pertinent reduci possunt. Ut ex antedictis satis constat, pluri sunt *Actus Conscientie* in specie: sed quis sit ille *actus communissimus* qui reliquos omnes infra ambitum suum complectatur, id potissimum inquirendum est; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, nisi unicus ille *primarius* actus, qui est *Habitui* adæquatus, & ad quem ceteri ejus *Actus* universi reducantur. Hunc nonnulli, cum viderent plerosque illorum actuum, quos exercet *Conscientia*, ad actum *judicandi* aliquando referri posse, (*judicat enim Conscientia de rebus præsentibus, præteritis & futuris*) censuerunt *Actum Judicandi*. Sed enim sunt aliqui *Conscientie Actus*, qui non nisi durè admodum & coercè referri posse videntur; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conscientia* rei factæ vel omisæ testimonium præstat: non est enim, aut *Judicis* de re testari, aut *Testis* de crimine judicare. Quid si iste *judicandi actus applicandi actum* necessarius supponit, ut se anteriorem: applicet enim actus necesse est *Conscientia factum* de quo judicandum sit *lumen* mentis, quam possit de ipso *judicium* ferre. Et est *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valde consentaneus, *Conscientia* sc. ideò dictam, quod sit scientiæ ad scientiam applicatio.

XXV. Dico secundo; Hanc applicationem esse luminis quod est in mente; hoc est, *Luminis*, pro tempore quo fit applicatio, *menti præsentis*.
Sive

Sive sit illud *Lumen natura* ; communes sc. *Naturæ* & ipsius *Naturæ* dictamine cordibus humanis inscriptæ, & in *Synteresi* conservatæ, velut titio *reptus* è communi incendio, & *reliquia* *imagi* Dei post lapsum: sive *Lumen divinæ revelationis* extraordinariæ, per visiones, somnia, prophetiæ &c. vel ordinariæ, quicquid sc. Deus humani patrefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Testamenti*: sive denique *Lumen rationis* ; quicquid mirum ex utriusque generis principiis, lege *Naturæ*, & *revelatione divinâ*, sic immediate & videnter deducitur, ut nemini fas sit, qui illa tem concesserit, de his dubitare.

XXVI. Dico *Tertiò*, applicari hoc lumen *discursum rationis*. *Lumen* enim illud quod *applicandum est*, cum sit *Universale quid* ; & id ad *applicandum est*, *Actus particulares* sive singulares non potest fieri talis *applicatio*, nisi ejusmodi *discursu*, qui *universalis singularibus* *conferre* valeat. Et hoc est *opus rationis*, per *modi syllogismum* aut *syllogismos practicos*, quos jam antè exhibuimus. Porro, quia (ut dici solet) docet id ipsum *experientia* ¹ *descendendo* ferè *tingit errare* : facillimè potest in hoc *discursu* *reperire* alicubi *Error*. Unde fit, ut licet non *le* erretur circa ² *prima & Universalia principia* quæ majorem habent *evidentiam* ; in illis *tan* *principiis applicandis*, & deducendis inde *conclusionibus* sæpissimè erretur. Quo majore opus est *attentione & cautelâ*, (ne ipsi nosmet decipiamus, in hoc *discursu* omnia diligentissimè expendamus) ut legitime procedatur, ut debite concludatur.

XXVII. Dico *Quartò*, Applicationem hanc *ri oportere ad actus particulares*. Id quod *tan* omninò *modis* fieri contingit. *Applicat* *Conscientia* *Lumen mentis* quod sibi adest, *vel facta*, vel ad *facienda*. Ad facta, dupliciter :

¹ Ci τὸ κα-
τε. ἀποφύ-
τε. ἵνα ᾗ
καὶ ἡ καὶ
καὶ ἡ καὶ
αἱ ἐννοεῖται
Ar st. 1.
Phil. 17.
² τίς αὖτε
ἐπεὶ ἡ καὶ
Ar stot. 2,
Metaph.

ferendo *testimonium* hoc à nobis *factum* esse vel
factum esse : quales sunt istæ Rhetorum for-
 malz, in *quaestione Facti*, *Occidisti ne matrem, Orestes?*
 Conscientia responderet, *Occidi*. *Secundò*, ferendo
iudicium, quod *factum* est vel *omissum*, *benè* sit an
male factum, rectè sit an *perperam* *omissum* ; ut
 in *quaestione Furis* apud Rhetores, ubi de *facto*
 constat. *Occidisti ne Clodium, Milo?* *Occidi*. Fateris
 ergo te fontem ? *Fure occidi*. In *Primâ applicati-*
one procedit Conscientia per modum *Testis* : in se-
 cunda per modum *Judicis*. Officia autem & *actus*
 ejus sunt, in *primo processu* testimonium perhibere ;
 in *secundo processu* arguere, accusare, excusare, de-
 fendere, condemnare, absolvere. Unde oriuntur
 porro in anima varii effectus : à *redarguente*, *accu-*
sante, *condemnante* conscientia summa animi *tristi-*
tia & inquietudo, remorsus, terrores, tormenta ;
 contra ab *excusante*, *defendente* & *absolvente*,
 summa animi *pax* & tranquillitas, *gaudium* & so-
 latium ineffabile, *spes* arrecta, *fiducia* intrepida, &
 inconcussa mentis *constantia*. *Tertia Conscientia ap-*
plicatio respicit futura facienda ; in qua procedit
Conscientia per modum *Legislatoris*, *Præceptoris*,
Monitoris, aut *Consiliarii*. Et in isto processu, ejus
actus & officia sunt dictare, obligare, instigare, re-
 trahere. Hi sunt præcipui *Conscientiæ Actus* : cujus
 vocem recta *monentis* qui audierit, nec *Testem* ip-
 sum multum reformidabit, nec *Judicem*.

XXVIII. Absolvi tandem, quæ de *Conscientia*
Naturâ videbantur mihi dictu necessaria. Prolixius
 vereor, certè obscurius, quàm aut voluisssem, aut de-
 buisssem, si res aliter tulisset ; aut quàm *facturum*
 me spero, in futuris (si Deus voluerit) de *Conscien-*
tia usu Praeleſtionibus. Sed profectò intricata est &
 perplexa omnis (quod viri gravissimi jam olim con-
 questi sunt) de *anima intellectiva potentiis* & fa-
 cultatibus disquisitio : tum quia res ipsæ sunt à ma-
 teria

teria & motu sensibili paulo remotiores, & notior
sunt nobis quæ sensui (unde plurima nostra cogni-
tio oritur) propinquiora; tum etiam ob mutuam in-
ter se connexionem cognationemque. At rem mani-
festam, & vulgo notam, quæ est in quotidiano usu
& in omnium ore, cuiusque vim & motus nemo
est qui non sentiat, definiendo non tam illustra-
inquietis, quam obscurasti. Equidem nihil hinc de-
findere possum: nimirum, sic sunt inanes nostræ
minum cogitationes omnes & universi conatus.
Quæ sunt ante pedes & oculos, quæ in sensus
animos incurrunt, quæ sunt lippis & tonsoribus
haud ignota, quæ capere se putant, & quidem se-
modo capiunt illiteratissimi quique homuncione-
hæc ipsa non capiunt acutissimi Philosophi: his
vel subtilissimis ingeniis aqua heret. Tempus
Locus, Motus, id genus plurima, quid sibi ve-
lint, & quid sint, quotusquisque est hominum ru-
sticorum, qui non existimet se perfectissime inte-
ligere? in quorum naturâ indagandâ, eruendâ
explicandâ, Doctores profundi, subtiles, Angelici, Sa-
raphici, per multa retro secula velut in palestra
se exercuerunt, exercētque etiamnum, nec po-
tuerunt hactenus post tantum sudoris & pulveris
optatam metam contingere. In tempore sum, & in
tempore loquor, & tamen nescio quid sit tempus
inquit Augustinus initio libri de Tempore. Quod
in re nequeo satis admirari Dei Opt. Max. infinitam
sapientiam, retundentis hoc pacto humanam
superbiam, & repræsentantis mortalibus velut in
speculo inanem illam *doxologiam* quâ sibi viden-
tur aliquid esse, cum nihil sint, miserè decipiente
cor suum. Ut scilicet discant homuncione-
metiri se modulo ac pede suo, nec sapere ultra
trâ quàm par est, sed sapere ad sobrietatem, agnos-
centes insipientiam suam, ut Deo integra confite-
sapientię suæ gloria.

1 Odi ego
inquit defi-
nere--- faci-
lius est mihi
videre in al-
terius defini-
tione quid
non probem,
quàm quic-
quam bene
definiendo ex-
plicare.
August 2. de
Ord. 2.

Gal. 6. 3.

2 Horat.

1 Epist. 7.

2 Rom.

12. 3.

PRÆ-

PRÆLECTIO SECUNDA.

quā ostenditur, non esse in *Bona*
Intentionis conscientia satis præ-
 fidii, ut in eā possit aliquis tuto
 acquiescere.

R O M. III. 8.

non sicut blasphemamur, & sicut quidam
 aiunt nos dicere, *Faciamus mala, ut eve-*
niant bona: quorum damnatio iusta est.

Mentem humanam aliquid in se Di-
 vini continere magno consensu
 fassī sunt veterum Sapientes: qui ^{Horat.}
 cam ^{2 Satyr. 73} *Divina particulam aura,* ^{2 Epist.}
² *deceptosque ab Diis,* ^{Menti}
 animos nostros & quasi delibatos, ^{ades in capi-}
 xerunt. Quin & altius ipsorum nonnulli ^{tolio vid.}
 urgentes, & audacius prolocuti, ^{Mentem}
 ipsum dicere, eique velint Deo ² *templa* ^{Cic. 2. de}
 rigere, non sunt veriti. ^{nat Dior. &}
 quit, apud *Plutarchum, Menander: & Ovidius* ^{Liv. lib. 23.}
Mens quoque numex habet: & Seneca, Quia aliud ^{4 Plutar.}
aces animum, quam Deum in humano corpore ^{in quest.}
^{Platon.}
² *Fast.*
^{6 Senec.}

Epist. 13, Quia in se Deum habet. Xenocrat. apud Aristot. 2 Top. 6.

bas-

hospitantem? Quorum ut illi animæ magis & substantiam, (quæ cum sit expers materiae mollis, immunis à corruptione & morte, intelligentiaque & arbitrii libertate prædita, ad Deorum immortalium propius quàm corpoream veram naturam visa est accedere :) sic ejusdem vim illam & *δυναμιν ἐπεψηφισμένην*, quæ

¹ Meminerit *Conscientiam* dicimus, spectasse potissimum Deum se adhibere testem, ² *αὐτὸν ὡς συνιδόντα* dicit. Mortalibus sua *Conscientia Deus est*. Quo nimirum sensu dixit suam. Cic. 3. *minus, se constituisse Moysen : Deum Phara-*
Offic.

² Exod. 7. 1. *culcavit*, ad eam faciendam Pharaonem *insequi* non obsequentem continentibus plagis *insequere* eodem ferè sensu dici poterit, eundem quoque *stituisse in Deum unicuique hominum singularium propriam Conscientiam*. Quæ sc. ipsius vice, velut *co legis æternæ*, quæ essent ipsi facienda fugienti *dictaret*; ad ea quæ oportet præstanda se *impelleret*; rectè aut secus factorum rationem *posceret*; extorqueret à sceleratissimis quibusque *stitiæ divinæ agnitionem*; præmia singulis prout prout commeriti fuerint, ut *iudex æquissimus* & *decerneret & tribueret*. Is enim est status naturalis *Conscientiæ*, ut medio quodam inter utrumque loco sit posita; infra Deum quidem, at supra hominem: Deo subdita, ut *ministra*; homini præposita, ut *Domina*.

II. Unde exurgit *Conscientiæ duplex respectus* perinde ut in aliis rebus omnibus contingit, sunt in aliquo ordine depositæ *secundum Subsuperiora*: in quibus quæ *medium* occupant locum, minimum habent respectum; alterum ad Superiorem quibus subsunt, ad Inferiora quæ sub ipsis sunt alterum. Ut Centurio & Tribuno pareat, & gario militi imperat: (Ego sum homo sub potestate)

habens sub me milites, Mat. 8. 9.) Et
 serie prædicamentali, quæ inter genus summum, &
 infimam interjecta sunt, sunt eadem & ge-
 nium specierum, de quibus prædicantur, & species
 quibus subijciuntur. Recipit utique &
 conscientia, prout ad diversa refertur, diversam
 conditionem. Habet enim rationem & Regulati-
 vâ Regulantis: respectu Dei & divinæ legis, ratio-
 nis Regulari; respectu Hominis & humanarum a-
 ctuum, rationem Regulantis. Cum itaque nobis
 positum sit, Conscientiæ, (quam nuperrimè defi-
 nitus,) usum, præsertim quod ad res agendas at-
 tet, estque ad vitæ morumque institutionem ac-
 commodum, explicare; instituti nostri ratio po-
 nit, ut de utraque Conscientiæ obligatione, quæ no-
 tui esse poterunt, dicamus: Passivâ scilicet
 quâ obligatur conformare se Voluntati divinæ;
 ut Normæ subest; & Activâ quâ obligat ad sui
 conformitatem omnes actus humanos, quibus ut
 præst. Sunt ergo institutæ tractationis par-
 tes: Prior, de Conscientiæ potestate, sive Obli-
 gatione passivâ; Posterior, De Conscientiæ potestate,
 Obligatione activâ.

I. De quarum prior ut legitima instituatür
 tractatio, illud imprimis præmittendum est, cum
 ratio cuiusque rei consistat in conformitate sua ad
 finem suam proximam & immediatam, atque ita
 accipit usque ad summam & primam Regulam;
 quæ immediata Conscientiæ regula sive lex sit re-
 velatio, legi tamen superiori, quam Deus ei præ-
 stat, subdita: Conscientiam tum demum dici Re-
 ctam, cum conformis est rectæ rationi juxta eam le-
 gem quam Deus supremus Legislator ei præstituit.
 conditione illius actus sive operis, quodcumque
 illud fuerit, circa quod pro tempore ver-
 bat. Ultima proinde resolutio Conscientiæ est in
 aliquam rationali creaturæ à Deo impositam:

ut qui solus est *Conscientia Dominus* & supremus
 gislator; qui eam homini indidit; qui ejus so
 cognitor est & judex; qui solus potestatem ha
 animam, prout legem ipsius servaverit aut vio
 verit. servandi & perdendi, juxta illud, *Fac*
 12. *Unus est Legislatoꝝ qui potest servare & per*
 Id quod apud omnes, quotquot uspiam sunt homi
 num, adeo in confesso est, ut non facile reper
 tur, qui id ipsum *in thesi* non ultrò largiatur
 verissimum. Ast in *hypothesi*, ubi quid agend
 est; nescio quâ cordis humani pravitate fieri so
 ut plerique mortalium (etiam eorum, qui nec
 videntur, nec aliis, omnem prorsus conscien
 curam abjecisse,) tam pronis affectibus ad ea
 rantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam
 lam *supremam regulam* fideliter exigenda ad
 cant, (quæ tamen sola potest securam præstare co
 scientiam;) sed satis esse ducant ad *Conscientia*
 securitatem, si aut *bonæ intentionis* prætextu,
sancti viri exemplo, aut alicujus magni nominis
ologi autoritate se factâque sua quoquo modo te
 potuerint. Quæ cordis humani deceptio, quum
 omnibus sæculis nimium invaluerit, & novissi
 hisce temporibus vel maximè; rem utilissim
 me facturam judicavi, & his quibus nunc vivi
 moribus pernecessariam, si *tres* istas vulgatissi
~~negligentis~~ à quibus tot *conscientiis* periculosissim
 illuditur, de medio sublatum irem. Est ergo a
 ostendendum, quàm ad indagandam veram & p
 priam *Conscientia regulam* descendatur, non
 in re aliquâ faciendâ ad *Conscientia* securitatem
 tis præsidii, si id quod fit aut *bonâ intentione*
 aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel
judicio. De reliquis duabus (si Deus concesserit)
 posthac videbitur: de eâ quæ primo loco occur
Bonâ sc. Intentione nunc agendum.

V. Ubi pono hanc conclusionem. *Ad bonitatem Actus non sufficit bonitas intentionis.* Hoc est, intentio bona non potest sola & per se efficere, ut aliquis humanus sit *moraliter bonus*: vel quod est, & sunt ipsissima Apostoli verba: *Non facienda mala, ut eveniant bona.* Actum cum intelligo tunc *interiorem Actum* qui est in *Voluntate*, tunc *exteriores* omnes inde profluentes qui sunt in *facultatibus executivis*: ut sit sensus, ex bona intentione non sequi, aut *voluntatem* ipsam, quæ est primum principium agendi, aut *opus* quod *externum* inde dimanans, dicenda esse bona. Intentio autem cum dupliciter sumatur, primò *Formaliter* pro *Actu intendendi* i. e. pro voluntatis tendentis in finem per aliqua media, secundo *Materialiter* & *Objectivè*, pro *re ipsa* in qua, i. e. pro fine in quem sic tendit voluntas; utrumque intelligo in Conclusionem. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter se habent ad bonitatem & malitiam *Actus*, saltem quod ad *quantitatem* ipsius *Actus* pertinet: nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ si spectemus, non est per omnia eadem utriusque ratio. Posito enim quod aliquis sit de specie suâ & ratione *Objecti bonus*, & fiat etiam *in bonum finem*; vel è contrà, posito quod sit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantitas movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tanto erit ille *Actus* (respectivè) vel melior vel deterior. Ut si quis *Sacra cæna* participaret, eo ut mortis Christi recordaretur; quò fortius *Christi* memoriam intenderet, eò melius illum Eucharisticum præstaret: Et si quis *calumniam* faceret, intendens ipsius perniciem; quò fortius hanc intenderet, eò *pejor* esset *intendi* Actus. Correspondet ergo & commentatur *quantitas boni vel mali Actus quantitati boni vel mali intentionis*; si attendatur *Intentio* quantum

tum ad *actum intendendi*: non autem si attendatur quantum ad *rem intentam*. Neutro tamen mensumpta *Intentio* sufficit ad hoc, ut actus aliquis unde *malus* fiat *bonus*.

V. Probatur autem hæc *Conclusio* multis & missimis argumentis. *Primò* ex verbis sacri Textus, *Rom. 3.* in quibus Apostolus non sine aliâ indignationis specie rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuisse dicebatur *facienda esse mala eveniant bona*. Cujus loci scopus, vis & ratio melius intelligatur, animadvertendum est inter postolos Dominum *Paulum* vel maximè copiosius esse in asserendâ passim *gratuitâ Dei misericordie* ineuntis cum hominibus peccatoribus *gratia* & promissiones Evangelicas fideliter adimplere non obstante illâ, quæ intus in corde latet, & vitâ quotidianâ palam & abundè se prodit, humilitatē *injustitiâ & incredulitate*. Quas tamen tantum esse profitetur, ut irritas faciant *gratuitas Dei missiones*, ut è contra longè potiùs illustriorem diderint *gratiæ & veritatis* ipsius gloriam: si-
Rom. 1.26. dem *ubi abundavit delictum, ibi constat superabundasse & gratiam*. Arripere hinc calumpniosam, ex una parte, ut Apostoli auctoritatem minuerent, *Sophistæ & Impostores*; ex alia, quæ viverent licentiùs & excusatiùs peccarent, pro peccatoris *hypocritæ*. Nimirum, si vera essent quæ *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum injuriam *Dei gloriam*; non esse cur Deus aut peccata puniat, aut peccantibus irascatur; non esse quis à peccando abstineat: imò verò peccata esse uberius, ut uberiores Deus adipiscatur gloriam, & omninò *facienda mala, ut eveniant bona*. Reliquas cavillationes diluit Apostolus justis sponsonibus; ast ultimam hanc [*Faciamus mala, ut eveniant bona*] ne dignatur quidem respondere, etiam clamat tantum manifestam esse *calumniam* &

malitia affinem, justumque Dei judicium intermi-
 scetur (ni resipiscant) tam importunis calumniato-
 ribus. Quasi esset hoc *sophisma* ex eo genere argu-
 mentorum, quibus non tam *λυσιν* quam *κρίλασιν*
 debere censuit *Aristoteles*. Unde manifestum est,
 mod & omnes interpretes agnoscunt, Apostolum
 constantissime negare, malum aliquod quantavis
 bonâ intentione fieri debere. "Interest quidem pluri-
 mum inquit *Augustinus*, qua causa, quo fine,
 qua intentione quid fiat: sed ea que constat esse pec-
 cata, nullo bona cause obtentu, nullo quasi bono fine,
 nullâ velut bonâ intentione facienda sunt. Esto hoc
 primum Argumentum.

VI Secundum sumitur à Natura Mali sive Pec-
 cati; quod ex sui natura nec est, 1. Eligibile, nec
 Ordinabile ad bonum finem. 3. Nec aptum na-
 ra ex se bonum aliquod producere. 1. *Eligi-*
 da primò non est ex sui natura, & qua tale;
 nam nihil sit eligibile, quod non sit idem expeti-
 bile: omne quod appetitur, sub ratione boni ap-
 petitur.

VII. Nec est Malum ex sui naturâ ordinabile ad
 bonum finem. Quod si esset, esset etiam expeten-
 tum: siquidem appetitus non solum fertur in finem
 agente propositum, sed & in ea quæ ad finem
 illum consequendum conducere videntur. Si di-
 cas, Deum ordinare mala nostra in bonum finem
 nostrum, proinde non esse contra naturam mali, ut
 ordinetur in finem bonum. Respondeo primò, non
 eandem rationem omnipotentis Dei, qui na-
 ra Dominus est, & potest pro beneplacito suo ex
 malo producere bonum; & nostri, quibus nec idem
 est, nec potestas eadem: sed nec nostrum esse
 Dei Providentia circa malum vel curiosius in-
 quirere, vel magistraliter pronunciare. Respon-
 do secundò, Deum quidem abuti posse & solere
 malis nostris ut inserviant gloria, gratia, & provi-

Contrâ
 Mandacium
 cap. 7.

Τὸ αἰχρὸν
 ἐν τῇ ψυχῇ
 παύσει αἰ-
 σθητοῦ καὶ ἐν
 Hieron. p. 78

dentia suæ; quin & nobis pariter licere ipsius
 emplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis po-
 zis abusi* in commodum nostrum *Temporale vel
 rituale*; Sed tamen quemadmodum Deus,
utatur malo alieno in bonum, nunquam ipse
malum, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licet
malum facere, ut inde proveniat *bonum*. Aliud
alieno malo uti in bonum, aliud *facere malum* in
 intentione boni. Respondeo *tertiò*, posse alie-
 dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *improprie
 communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid
 quoquo modo ab agente adhibetur dum tendit
 suum finem, &, postquam ab alio suapte sponte
 factum est, per potentiam & sapientiam ipsius
 zis (*præter voluntatem & intentionem ejus qui
 cit*), ad illum finem assequendum disponitur:
restrictius & proprie, & sic illud solum dicitur
 dinari ad finem, quod ab agente anteceden-
 eligitur, ut medium ex sui natura conveniens
 conducibile ad talem finem. Priori sensu intel-
 gatur oportet, siquando dicimus Deum ordinare
 mala in bonum finem; id est, Deum pro infirmitate
 suâ sapientiâ & potentiâ uti malo in bonum,
 ex malo elicere bonum: sed omnino cavendum
 ejusmodi locutiones posteriore & proprio sensu
 intelligantur, ac si Deus malum aliquod ante-
 denter vellet, approbaret, aut eligeret, velut medium
 ex sui naturæ conveniens ad alicujus boni finis con-
 secutionem.

VIII. Est etiam prorsus alienum à peccati
 tura, ut ex se bonum effectum producat: Sicut
 potest mala arbor ex se bonum fructum producere
 nec tenebræ ex se lucem. Sed idem ille Deus
 Opt. Max. qui pro sua omnipotentia eduxit
 tenebris lucem, potest etiam ex peccatis nostris occa-
 sionem sumere illustrandæ summæ suæ Sapi-
 tiæ, iustitiæ, & bonitatis. Verum hi sunt effectus
 peccati

* ... Non
 convenire bo-
 no viro vitii
 uti.

Quint. 6.
 Instit. 1.

* Mat. 7. 18.

* 2 Cor. 4. 6.

entia divinae, ut causæ per se & propriè efficien-
 ad quorum productionem nihil adjumenti con-
 rant aut virium peccata nostra quæ habent se quan-
 ad ejusmodi effectus merè contingenter & per
 idem. Ergo illa Davidis verba quæ versu 4.
 us capitis adducit Paulus è Psal. LI. [Contra te
 avi, ὅπως ἂν δικαιώθης, ut justificeris in sermo-
 tus] non ita sunt intelligenda, quasi aut
 sine David adulterium & homicidium perpe-
 tasset, aut eo sine alterutrum ipsi perpetrare licu-
 et, ut sic tandem justificaretur Deus in sermonibus
 i. Sed est ibi intelligendum illud ὅπως ut &
 z particulæ ejusdem potestatis ἵνα. Ὡς, &c.
 plurimis Scripturæ locis, non ἀνανηδὶ sed
 ἀνὰ κῶς, ut sæpe distinguendum docet Chryso-
 mus: hoc est, ita ut eventum noter duntaxat,
 non veram rei causam. Quemadmodum enim po-
 t est qui serio philosophatur, ex jam concessis ab
 io falsis præmissis veram inferre conclusionem; ri-
 culum tamen se præberet interim, si ad firman-
 am veram conclusionem ipse falsi aliquid ultrò assu-
 eret, quia verum non indigis falsi patrocinio: sic
 test Deus, (quod & nobis etiam aliquatenus li-
 et), aliorum malè factis uti in bonum; sed nec ju-
 stitæ divinæ bonitæque congruit, nec nobis ulla-
 mus licitum est, velle malum facere, ut inde pro-
 cernat bonum.

IX. Argumentum Tertium sumitur à naturâ Boni
 tatis: ad cujus complementum omnium requisiti-
 rum conditionum concursus ita est necessarius, ut
 e tam multis una aliqua abfuerit, cæteris licet
 presentibus, actus ille non censendus sit moraliter
 bonus. Celebre est illud axioma, Bonum ex causâ
 integrâ, Malum ex quolibet defectu: & constat in
 omni genere rerum plura ad construendum requiri,
 quam ad destruendum. Sufficit quidem defectus bo-
 ni intentionis ad hoc ut aliqua actio sit mala, (cujus

enim *finis* malus est, & ipsum est *malum*; sed
 sufficit aut *finis* bona, aut bona intentio, ad
 ut *actio* sit bona, nisi adsint & ceteræ conditi-
 requisitæ. Requiritur autem ad hoc ut *actio*
 aliqua, sive interior voluntatis, sive exterioris ope-
 sit bona, tres distinctæ bonitates: bonitas scilicet
Objecti, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumstantiarum*.
 Qualitas cujuslibet *Actus* primo & principaliter
 pendet ex qualitate *Objecti* sive *Materiae* in
 quam versatur: ita ut inde denominetur *Actus*
 quilibet indefinite & quoad totam suam speciem
Bonus vel *Malus*. Sic dicimus esse *Furtum* & *Adul-
 terium* de totâ sua specie *Mala*; *Eleemosynam*
Præcationem de specie suâ *Bona*. Hoc tamen ob-
 vato discrimine, quod quæ *mala* sunt simpliciter
mala sunt, nec possunt ratione cujuscunque
 quantumlibet boni, aut quarumcunque vel co-
 modissimarum *circumstantiarum*, fieri bona: at quæ
 rurâ suâ bona sunt, possunt tamen à fine aut in-
 bitis *circumstantiis* ita vitari, ut desinant esse bona
 & fiant mala. Suppositâ ergo pravitate *Ob-
 jecti*, abstinendum est protinus ab *actu*, ut simpliciter
malo, veluti à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opor-
 est ulteriori examine. At suppositâ bonitate
Objecti, non statim cuiquam tutum est ad agendum
 se comparare, aut quod actum fuerit comprobare
 nisi expensis prius diligenter & *Fine* ad quem di-
 gitur, & singulis quibus quasi vestitur *Circumstan-
 tiis*. Illa ergo quæ dici solent, *Bonitatem actus*
 pendere à fine, & *Finem* discriminare actiones, co-
 nus quidem vera sunt, si actus ratione *Objecti*
Materiae sint boni, vel saltem medii & indifferen-
 tes; non autem si mali. *Objecti* enim bonitatem
 suppositâ, *Actus* bonitatem suam & malitiam prin-
 cipue sumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *Actus* e-
 gandi in pauperem *eleemosynam*, qui est actus
 bonus respectu *materiae* sive *objecti*, si fiat ob
 gloriam

fit moraliter *malus*, eò quòd non ordinatur ad rectum finem. Idem *Actus*, si fiat ad subvertendam proximi indigentiam, est quidem haecenus bonus, quòd & sit de *materia licita*, & fiat intentione recta, adeoque habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* sc. & *Finis*; tamen adhuc dici potest simpliciter bonus, nisi erit insuper debitè (ut loquuntur) *circumstantiis*. Requiritur enim ad complementum bonitatis, ultra bonitatem illam quæ est ex parte *Objecti*, & illam quæ est ex parte *Finis*, tertia etiam bonitas ex parte *Circumstantiarum*. Unde dici solet bonitatem *actus* pendere ex *circumstantiis*: non primario & principaliter; sed ultimatè & completè; suppositis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cum ergo ad bonitatem cujuslibet *actus* moralis tria hæc requirantur, idque conjunctim, *Materia licita*, *Intentio recta*, & debitæ *Circumstantiæ*; manifestum est rectam intentionem per se solam non sufficere: & ex consequenti non esse bonâ conscientia fieri quidquam, quâcunque eadem intentione fiat, quod aut ex se ratione *Objecti* illicitum est, aut redditur ex *Circumstantiis* vitiosum.

X. Ast huic rationi opponet fortasse quispiam verba illa Christi, *Matth. 6. 22. Si oculus tuus simplex, & totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus sit pravus, erit totum corpus tuum reprofum*. Ubi si per *Oculum* intelligatur *Intentio*, ut mens est omnium fere interpretum;) videtur ex bonitate intentionis omnino pendere bonitas totius *Actus*, idque adæquatè: ita ut quas vires habet mala intentio ad vitiandum *actum* etsi alias bonum, easdem vires habeat bona intentio ad promovendum *actum*, etsi alias malum. Tam efficax est oculus simplex ad inferendum toti corpori lumen, quàm est oculus malus ad inducendas

das tenebras. In quam sententiam multa afferrent possent dicta Patrum & aliorum Theologorum: quod est illud Glossæ. *Quantum bonum intendis, tantum facis*; & ille nescio cujus est trivius versiculus, *Qui quid agunt homines intentio judicat illos*; & istis similia plurima.

XI. Ad locum Matth. 6. quod attinet, Imprius non sum nescius ex illis Christi verbis posterioris ævi viros doctos alium sensum eruisse, a illo veterum longe diversum, nec ei quæ de nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam nobis priscis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum intentiones præcipue respicere; Respondeo intentionem, cum sit motus voluntatis tendentis ad aliquem finem per quædam media, dupliciter posse considerari. Vel prout dicit intuitum illius boni, in quod voluntas finaliter fertur, præcisè, abstrahendo sc. ab omni consideratione mediorum: ut si quis dicat se intendere gloriam Dei, vel utilitatem, aut voluptatem propriam. Vel prout dicit integram ordinationem totius processus ab initio operis ad finem, includendo etiam & Media: ut si quis dicat se intendere gloriam Dei extruendo templum, vel occidendo idololatram, aut intendere utilitatem propriam comparando si divitias honesto labore, vel furto & rapinâ. Quæ admodum dici potest iter intendere Romam, & qui de eundo Romam tantum cogitat, nec dum statuit qua via sit eò profecturus; & is etiam qui simul & quo sibi eundum cogitat: & quæ de Intentione primo modo sumptâ nos in tota hac quæstione loquimur, sc. ut finem solum respicit, non item media: ut ita fere sumitur in communi usu loquendi. Ast dicta illa Patrum & aliorum Theologorum, quæ videntur ex sola intentione meriti bonitatem & meritum humanorum actuum, & in illis Christi verbis de oculo simplici & pravo fundatur, Intentionem accipiunt

accipiunt in posteriore significatione, prout una cum
 illa includit & Media. Scitum est illud Bernardi.
 Oculus, inquit, sit simplex, duo sunt necessaria:
 scilicet ut veritas sit in electione, & charitas in inten-
 tione. Hoc est, ut intentio nostra sit absolute recta,
 utrumque requiritur: ut nec proponamus nobis
 finem, qui amoris Dei & proximi adversetur; nec
 media eligamus quae non sint cum iustitia & hone-
 state conjuncta. In omni igitur opere, non id
 solum spectandum est, ut sit nobis bonus propositus
 finis; sed & opera insuper adhibenda, ut idoneis,
 legitimis ac honestis mediis ad scopum sic propo-
 situm contendamus. Cum enim electio mediorum
 ex intentione finis oriatur, & sit cum ea ita necessa-
 rio connexa, ut habeat respectu ejus rationem
 accidentis cujusdam inseparabilis, vel necessariae
 circumstantiae: Scholastici ferè concludunt ¹ electio-
 nem malam vitare intentionem alias bonam, reddendo
 eam ex bonâ malam, eodem omnino modo, quo mala circumstantiae vitiant actiones quarum sunt
 appendices.

XII. Argumentum quartum sumitur à Legis Di-
 vine perfectione & obligatione. Proposita nimis
 est hominibus à Deo Lex; Lex perfectissima,
 quae faciendâ praecipit, vetat non faciendâ. [In-
 dicavit tibi, O homo, quid sit bonum, & quid re-
 quirat à te Dominus, Mic. 6. 8.] Huic Legi, siqui-
 dem satisfacere velimus officio nostro, pareamus
 oportet. Hac lege jubemur, quod & passim in
 scripturis inculcatur, bonum agere, malum fugere.
 Quod si nos è contrâ, ubi nobis ipsis visum fuerit,
 agenda, fugiendâque susque deque habitâ Lege Dei,
 ex nostro commodo metiamur; & vel ea quae
 Deus fieri praecipit bona metu insecuturi inde ali-
 cuius mali omittamus, vel ea quae fieri vetat mala
 proventuri inde alicujus boni admittamus;
 quid hoc aliud est, quàm omnipotentis Dei ex-
 pressa

¹ Animum
 laudo: Consi-
 lium repre-
 hendo. Cic. 9.
 Ad Attic. II.

pressa voluntati nostra homuncionum consilia anteferre, & prudentia carnis postponere sapientissimi spiritus auctoritatem? Longe aliter vir sanctus David. A mandatis tuis intellexi, propterea odii omnem viam iniquam. Psal. 119. 104 qu, d. Edoctus es iustitiam tuam, (quæ mihi de dio, de nocte, in corde est, ore, in manibus,) quæ mihi agenda sunt plane intelligo, quæque fugienda: quapropter omnem viam quæ legi tuæ consentanea non est, quocunque tandem perducere videatur, non declino solum, sed & odi. Cum itaque vetitum sit *Lex Dei* omnem malum, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem intentionis aut eventus boni, nec sit distinguendum *lex* non distinguit, aut excipiendum ubi *lex* non excipit: omnino constat peccare eum contra *Legem Dei*, quisquis quâcunque de causa, quâcunque intentione, sciens facit quod malum est.

XIII. Sequitur argumentum Quintum, ab exemplis eorum, qui boni finis obtentu, expresso Dei præcepto ausi contravenire, irato Deo justas deerunt temeritatis suæ pœnas. Sauli Hebræorum Regi, qui Amalekitarum pœcoci, quod Deus universum deleri mandaverat, pepereit, eo fine (ut saltem præ se tulit) ut inde opimam Deo victimam immolaret, missus à Deo Samuel propheta, & per eam gravi gravitatem ob oculos posuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram regni amissionem prædixit. Si cui hoc exemplum firmandæ rei propositæ parum idoneum eam videbitur, quod non constet Saulem bona intentione id fecisse quod fecerit, nec eum finem, quem postea tamen obtinuit, sibi in animo fixum & propositum tum habuisse cum id faceret; quin potius vero similis sit eum non aliud adhuc quam temporale commodum suum spectasse; postquam autem ei obiectum esset à propheta & crimini datum quod Dei mandatum non obaudivisset, tum demum (quod hypocritæ solent

lenne est) istam excogitasse inobedientiæ suæ
simulationem & quasi *σφδρ ὁδῶν*: ne quid nobis
 molestiæ creet hæc exceptiuncula, observandum
 est, ubi accedit *inobedientiæ hypocrisis*, non tam au-
 ri crimen quàm duplicari. Fuisse quidem *Saul*
 duplicis culpæ reum nullus dubito; *Inobedien-*
tia & Simulationis: ut interim taceam tertiam il-
 lam utriusque radicem, *Mundanum affectum*. Di-
 stincta utique sunt duo ista peccata; & nec *natura*
 nec *tempore* conjuncta. Non *natura*; quia po-
 test esse alterutrum sine altero: non *tempore*; præ-
 cessit enim aliquandiu *inobedientia*, accessit postea
 obiecta *nova occasione simulatio*. Id quod ex ipsis
Samuelis verbis non obscure colligi potest: qui
simulata prorsus Regis *simulatione*, unam ejus
inobedientiam severe admodum & acriter reprehен-
 dit. ¹ *Potior est, inquit, obedientia sacrificio*. Qua- ^{1 1 Sam. 15}
 diceret, *Quid mihi sacrificia narras*; quæ, seu ²²
 bonâ fide antè *intenderis*, seu nunc demum excu-
 sandæ *inobedientiæ* tuæ *obtendas*, perinde est ad
 obsequii rationem. Mos erat gerendus *præcipienti*
Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas
 promptè & sine disceptatione adimplendum. Sed
 nim utcumque se habeat res *Saulina*, illud inte-
 rim certum est, *Uzzam* (cujus historia, 2 Sam. 6.
 descripta legitur) non *simulatè*, sed *bonâ fide* &
 bonâ admodum *intentione* sacro vasi manum admo-
 visse; ne scilicet excuteretur in terram *Arca fæde-*
ris, (quod erat tunc temporis & sub œconomia
 veteris Testamenti tremendum *divinæ præsentia*
symbolum) cum successu vehementiùs quo ve-
 lebatur plauistro velut mox ruitura nutaret. Le-
 viculâ hac (ut quibusdam visa) sed importuna te-
 meritate, etsi nulla subesset *mala mens*, commeru-
 itamen, ut magnâ spectante populi coronâ im-
 missæ divinitus mortis præsentis supplicio afficere-
 nt. Edixerat nimirum jamdiu Dominus Jehova
¹ *Arceum*

¹ Numb. 7. 9. ¹ Arcam humeris sacerdotum gestandam esse, n
plaustro imponendam; nec ulli fas esse extra or
nem sacerdotalem, idque gentis tantum Kobath

² Numb. 4. 15. rum, Arcæ deportandæ operam dare, aut ²
sacram attingere; qui secus faxit, malâ morte p
riturum. Hâc igitur in primum ejus legis vio
torem severâ animadversione voluit Deus Legi
reverentiam conciliare, ejusque *authoritatem* co
servare; ne quis ausu temerario contra id qu
ipse sanciverat agere aliquid aggredive quocunq
prætextu præsumeret. Accensus enim irâ perc
eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut
reretur ibi prope arcam Dei, 2 Sam. 6. 7.

XIV. *Argumentum ultimum*, ab incommo
contrariæ sententiæ. Multa sunt illa: sed ego
multus sim, unicum illum urgebo, quod inf
multorum est, & ab Augustino sæpe urgetur. Ne
pe, refixis Legum repagulis, omnia diffluere, &
incertum ferri, velut ruptis obicibus undæ mar
ubi semel ripas excesserint, non se patiuntur cer
limitibus contineri, sed per omnia vicini lo
longè latèque vagantur. Qui semel limites modest
transilierit, graviter hunc impudentem esse oport
inquit ille, Sed D. Augustinum potius audiamus

³ Augustin
Contra man-
dadium.
cap. 7.

³ " Quod sceleratissimum facinus, quod turpissimu
" flagitium, quod impiissimum sacrilegium (hem
" annon suspicamini eum de nostro hoc secu
" nostrisque rebus vaticinatum?) non dicatur f
" posse rectè atque justè, si semel concesserimus in omni
" bus malis operibus hominum ideo non quid fiat se
" quare fiat quarendum, ut quæcunque propter bon
" causas facta reperiuntur, nec ipsa mala esse judice
" tur? Atque iterum, Cum concesseris admittendus
" esse aliquod malum, ne aliquid gravius admittatur
" non ex regulâ veritatis sed ex sâ quisque cupidita
" aut consuetudine metietur malum, & id putab
" gravius, quod ipse amplius exhortescit, non quod
" amplius

amplius revera fugiendum est. Vis argumenti huc
 sit. si facienda sint mala ut eveniant bona ; quum
 sit non esse omnia mala facienda, nec prop-
 ter quævis bona ; aut utrique huic dubitationi cer-
 te statuendus est modus, [primò Quanam mala
 facienda, ut eveniant bona, & quæ non !
 secundo, propter quanam bona aliqua mala sunt fa-
 cienda, & propter quæ non !] aut uniuscujusque
 hominis judicio permittendum est, arbitrari prout
 viderit, & ipsi visum fuerit, quid faciendum &
 vitandum, & propter quid. Quorum utrumvis con-
 sideratur, nihil inter homines tutum erit, nihil
 tutum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus,
 rapinis, cædibus, perduellionibus immune : exu-
 git necesse est è terra, sine quibus conservari non
 possunt Respublicæ & hominum societates, Religio,
 Justitia, Æquitas, Fides Pax.
 XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam pro-
 posui suscepi Conclusionem : non abs re alienum
 fore, nec vobis uti spero ingratum, certè non
 inutile, Corollaria inde nonnulla deduxisse, quæ
 vobis omnibus ex usu sint ad vitæ & morum insti-
 tutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis se-
 quitur, Cavendum esse piis omnibus, ne zelo gloria
 abrepti, ad illicita perpetranda ferantur. Esse
 gloriam omnium operationum nostrarum finem
 ultimum & ultimum, nemo ritè Christianus ne-
 gat. Sive edamus, sive bibamus, sive quid aliud fa-
 ciamus, omnia ad Dei gloriam referantur oportet,
 Cor. 10. 31. Ast præpropere & præpostero gloria
 sine zelo permoti, quantas contumelias, quas
 plagas ediderint olim in populo Judaico ejus facti-
 ci homines, cui Zelotarum peculiare cognomen
 habuit ; & inter Christianos patrum memoria in
 Germania & alibi Anabaptistæ, à viris fide dignis &
 suis temporibus gestarumagnarum prolixè per-
 scriptum est. In quorum monumentis tam hor-
 renda

renda facta, & ab omni humanitate aliena narratur; ut vix ullam apud nos essent habitura fide nisi eandem fabulam quotidie videremus ab infelipsum sobole, translatâ tantum in Britannias nostras Scenâ, strenuè actitari.

1. XVI. Nequis igitur vestrum hoc tam splendi-
artificio aut alios decipiat, aut ab aliis decipi se
tiatur; Cogitate primò, Omnes seductores, Sata-
1. 2 Cor. 11. ministros, à summo seductore Satanâ qui se tra-
44. formare solitus est in Angelum lucis, edoctos, non al-
artibus plus profecisse, aut imposturas suas ple-
Christianæ obtrusisse, aut pacem Ecclesiarum
Rerumpublicarum perturbasse efficacius, quàm
tentu gloriæ Dei, Reformandæ Religionis, propaga-
Evangelii, extirpandæ superstitionis, exaltandi Re-
Domini nostri Jesu Christi. Conquesti sunt gra-
ter hac de re passim in suis scriptis Protestantium
Theologorum proximi retrò seculi nominatissi-
quique, Calvinus, Bucerus, Zuinglius, reliqui.
his vir eruditione, modestia, pietate paucis secu-
Zanchius. dus Hieronymus Zanchius, Ego non intelligo, inqu-
istam Reformatorem mundi Theologiam. Utinam
rum rerum quæ nunc apud nos geruntur expe-
entia non confirmaret nimis esse verum illud qu-
vulgo dicitur, In nomine Domini incipit omne mala-
2. Cogitate secundo, quanta cum perversitate glo-
Dei bellis, tumultibus rixosis, contentionibus
disputationibus inutilibus prætextitur: eujtis Sa-
Et Domini Apostoli vix unquam in suis Epist-
meminerunt (meminerunt autem frequenter) n-
in ordine ad pacem, & fraternam dilectionem,
suavem illam (quæ maximè Christianos ornat)
rebus adiaphoris ου γὰρ τὰ καλά, ne quis libertate q-
Christi beneficio fruimur ita abutatur, ut sit al-
offendiculo vel gravamini. Cogitate tertio, debe-
eum qui sibi Dei gloriam proponit ut finem, Leg-
etiam Dei sibi proponere ut regulam omnino acti-

am suarum, *Ad legem, & ad Testimonium, Psal. 8.*
 Est, ut par est, *gloria Dei* intuitus, agendi
causa: at *norma agendi & quasi ratio for-*
malis, non est *gloria Dei*, sed *voluntas* ejus reve-
 ta. Illa ergo in toto vitae decursu *spectanda* est,
 meta ad quam currendum; sed & hæc *consulen-*
 ut rectam insistamus *viam* quâ ad metam per-
 niatur: ne illud in nos meritò jaciatur quod di-
 solet, *Bene curritis, sed extra viam*. Cogitate
 nique, *Gloriam Dei* respectu actionum singula-
 um habere rationem *finis transcendentalis*. Tran-
 denti autem, palam est nullum individuum im-
 diatè subjici: velut *Enti ut Ens* est, non im-
 diatè subjicitur aliquod *Entium singularium*,
 e substantiale, sive accidentale. Sicut ergo *Ens*
transcendentale verificatur de omni *Ente*, sive id
universale sit sive *singulare*, quod est in aliquo de-
predicamentorum: sic *Gloria Dei* est finis om-
 um *officiorum* quæ in aliquo *Decalogi præcepto*
 prelsæ aut virtualiter continentur, omniùmque
 tum eò pertinentium. Colendus est *Deus*, Pa-
 res honorandi, diligendi *proximi*, *fides* servanda,
veritas, veracitas, castitas colenda, cæteraque pie-
 tis & *charitatis* munia præstanda, in honorem &
Gloriam Dei. Cæterum sicut nihil habet verè ra-
 nem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam
Entis in aliqua *decem classium Prædicamen-*
 tum: sic nulla particularis *actio*, quicquid homi-
 nienti in rem suam vociferentur, verè & pro-
 pter ad *gloriam Dei* tanquam finem refertur; quæ
 sit reducibilis ad aliquod *Officium pietatis &*
charitatis, in aliquo *decem præceptorum legis* di-
 fundatum. Ludit ergo, quisquis *Gloriam*
 obstrepere crepat; nec tamen dicere valet, quæ
 facere profitetur propter *Gloriam Dei*, quo le-
 divina præcepto ea tueatur.

XVII. Ex prædictâ Conclusionē sequitur secus Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *catum* aliquod minus facere, ut vitetur aliud *catum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, *malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam

¹ τὰ ἁλίστα

καὶ ἁπλοῦς

τῶν κακῶν.

Arist. 2.

Ethic. 9.

² Ἐν ἀγαθῷ

λόγῳ γίνονται

τὰ ἁπλοῦς

κακῶν ποῦς

τὸ μέζον

κακῶν.

Id. 5. Eth. 7.

1.

³ Sam. 24.

14.

τῶν τελεῶν

κακῶν ἐν.

Vid. Suid.

τῶν τρ.

3-

afferunt ex Aristotele rationem, quod scilicet *minus malum*, si cum majore comparetur, habet *tionem boni*. Addunt & ex Gregorio Magno, *D mens inter minora & maxima peccata constrin tur, si nullus omnino sine peccato evadendi ad pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt *rum virorum exempla*; in quibus eximium est *lud Loti factum*, & præ cæteris illustre: qu *impuris Sodome incolis, ad nefandas libidines tandas, stuprum filiarum suarum suasisse legim Gen. 19*. Longum esset omnia persequi: ut ple *ma in pauca contraham*, Dico *Primò*, dictum ill *è malis minimum*, intelligendum propriè & pri *riò de Malis* (ut vocant) *Pœne*, non *Culpa*; *est, non de peccatis, sed de externis incommodis b jus vitæ inter se collatis*. Quo modo *David p positâ sibi trium malorum optione, Belli, Fam Pestis*, pestem ³ elegit ut è tribus malis *minim Dico secundò*, obtinere ad dictum ulterius etia *hoc sensu*: Propositis *duobus malis*, altero *pæ altero culpa*; si utrumque vitari non potest, *alterutrum eligi necesse est, eligendum est mal pœne potius quam malum culpa*: quia è duobus *nus est malum*, pati malum quam facere. Ergo *genda potius est amissio bonorum quam abnega fidei*: & *exulare eligendum est potius quam pe rare*. Hinc illud animi robur præscis *Martyrib spoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm th rificare idolis, aut aliquid in se admittere qu esset inhonestum, aut Christiano nomine indi num*. Dico *tertiò*, Si proponantur alicui *duo p*

facienda, quorum utrumque constat esse peccatum, neutrum esse eligendum, sed utrumque vitandum. Atqui, supposito utrumque vitari non esse, sed alterutrum necessarium esse faciendum, ad Gregorii verba illa manifestè supponunt; sed hisce in angustiis posito suadendum esse potest inquietis. Respondeo, id supponi non posse. Non enim omne peccatum tam sit voluntarium, ut si non esset voluntarium non esset peccatum, ut rectè Augustinus, fieri non potest ut aliquis in eas angustias agatur, ut ei necessarium sit peccandum. Adeo sibi contradicat, si quis dixerit se merà necessitate coactum peccasse: Non enim peccatum nisi voluntate, & voluntas ita libera est ut cogi non possit. Nec alia Gregorii mens fuit: etsi verba illa, illa præsertim [si nullus sine peccato evadit] adius pateat] jam dictis repugnare primò videantur. Non enim loquitur de duobus peccatis, quorum utrumque certo constet esse peccatum, quâ de re nunc agitur: sed de duabus rebus, quarum cum alteram liquidò constet esse peccatum, alteram agens aut ex aliquo conscientia erroris, falsò opinatur esse peccatum cum non sit, aut aliquo injecto scrupulo vel levâ suspitione verecunde fortè sit peccatum; qui casus alienus est à generali instituto.

VIII. Si quæras, Liceatne Caio minus peccatum se admittere, ut majus peccatum, quod Titius facturus sit, impediat? puta liceatne levius facere, ne is homicidium perpetraret? Dico, cum Augustino, non licere. "Si quæras, inquit ille, quid duorum potius debuit evitare, qui utrumque non potuit, sed alterutrum potest? respondeo suum peccatum potius quàm alienum; levius potius quod suum, quàm gravius quod alienum. Ratio in promptu est: quia nimirum in potestate est ne ipse peccet; ne alius peccet

Ὁὐδὲ πῶς
ἀνδρὶ καὶ τῷ
καὶ Χθὲν ἐπὶ
ἐκείνῳ.
Arist. 2.
Eadem II.
Nulla est necessitas delinquendi quibus una est necessitas non delinquendi.
Tert. de Cor. Mil. cap. II,

non est in meâ potestate. Sic enim, pergit ille
 "Egoutrumque malum fieri nollem; sed id tantum
 "cavere potui ne fieret, quod erat in meâ potestate.
 At gravius est homicidium, quàm furtum. Fa-
 tur id *Augustinus*, & respondet, "Pejus est tam
 "facere furtum, quàm pati homicidium. Et in e-
 dem sententiam alibi, "Quantumlibet distet
 "ter tuum & alienum, hoc tamen erit tuum, illud
 "alienum. Res clara, nec cui sit necesse ulterius
 insistere.

XIX. Quintò, si adhuc quærat, liceátne
 tem alteri parato majus malum facere, suadere
 nus? ut parato occidere inimicum, suadere ut
 tilet tantum? quo pertinet *Lotbi* ad concives
 oratio. De *Lotbi* facto non idem sentiunt omnes.
 Excusare id factum nil miror *Chrysostomum*;
 opte facit; sic enim solet omnes *Patriarcharum*
sus. Excusat etiam *Ambrosius*; excusant &
 veteres maximè. *Augustinus* peccasse eum cen-
 cius judicium secuti sunt eorum qui secuti
 plerique. Et sane videtur vir sanctus, ex pio
 hospites affectu, dum valde sollicitus esset ne
 eis injuria aut vis inferretur, animo perturbato
 nonnulla & dixisse & fecisse, quæ non possunt
 cile excusari. Omissio itaque *Lotbi* facto, ut
hypothesi ad quæstionem in *thesi* transeam,
 censco alteri, ne graviore facinore se polluat,
 peccatum suadere. Si dicas, qui alteri suadet
 tum, etsi levius, suadere tamen peccatum; ad
 eum ad peccandum inducere: quod qui facit
 ipso reum se facit peccati alieni. Respondeo,
 esse suadere alteri peccatum absolutè, quod qui
 fecerit, indubiè peccarit; aliud suadere alteri
 catum conditionaliter, & ex ea suppositione, quod
 possit aliter gravius peccatum evitari. Quo so-
 sito, non tam censendus est, eo consilio alteri
 induxisse ad peccatum illud levius, quàm ab-

peccato majore & atrociore. Non enim *suadet* eum
 id peccatum, *quâ peccatum est*, sed *quâ minus pec-*
atum est, & majoris impeditivum. Si porro ur-
 gas, Si mihi liceat *suadere* alteri electionem mino-
 ris peccati, cur non & illi liceat, etiam me non *sua-*
ente, sponte suâ id ipsum peccatum *eligere*? imò
 cur non & mihi ipsi liceat id tutò *facere* quod rectè
adeam alteri? id est, è *duobus propositis peccatis*
eligere id quod *minus est*? Aut cur licere pu-
 andum est è *tribus* primum, neutrum autem reli-
 quorum: quum videatur esse omnium *trium* par
 minò ratio? Eandem esse *trium* rationem, id
 erò constanter pernego: quum sit manifestissima
 inter hæc & illud discriminis ratio. Quòd nec
 illi liceat *sponte suâ*, nec mihi *sponte meâ*, ad ma-
 jus peccatum vitandum eligere minus; id propterea
 quia cum sit in *potestate* utriusque nostrum (*re-*
flexivè) *utrumque vitare*, tenemur uterque *neu-*
trum eligere: Cæterum quòd mihi liceat alteri
adere minus peccatum, ut evitetur *majus*, ex eo
 contingit, quod non sit in mea suadentis *potestate*
 id enim jam supponimus) impedire *utrumque*.
 Unda certè mihi est opera, quantum in me est,
impediatur utrumque: Sed cum videam me id
 facere non posse quod maximè *vellem* & *cupio*,
 facio saltem quod *possum* & *debeo*, suadendo minus
 peccatum ut impediam *majus*.

XXX. Ex iis quæ hætenus disputata sunt facile
 colligitur, quæ sit mens illius dicti è *malis mini-*
um, & quis ejus usus in omni deliberatione hu-
 manâ; ad quæcunque tandem *mala* applicetur, si-
 cut *Culpa*, sive *Pœna*. Tenet enim, idque univer-
 saliter & in utroque malorum genere, quoties eò
 deveniunt (ut rectè explicat statum quæstionis
Augustinus) ut è *duobus malis* sit in nostra potestate
utrumque evitare, non sit in nostra potestate vita-
 re *utrumque*. Omne enim *malum*, quatenus *malum*,

vi o pio & prudenti vitandum est, quantum ipso est: ergo *duobus* cujuscunque generis *m* propositis; *utrumque* si vitare potest, debet; si potest, eligendum est ei quod *minus* est. Non men sequitur eligendum esse de *duobus* peccati quod *minus* est, quia *utrumque* vitari posse jam demonstratum est. Et hæc de *Corollario* secum

XXI. Sequitur ex principali *Conclusione*, Te Nihil minùs errare eos, fortasse & gravius, quæ *clavum clavo*, sic *malum malo* pellendum eximant: ut verbi gratiâ, *Superstitionem* Sacrilegum, *Tyrannidem* Seditione, &c. Qui ferè error est eorum hominum, qui sibi tum demum vel maxime sapere videntur, cum, ut hortulani solent *placuisse* hac nimium inclinantes ut erectiores insurgant *iac inflectere*, ab altero *extremorum* non se satis vixisse arbitrantur, nisi in alterum improvidè ruerent. Sic ¹ *Stulti dum vitant vitia in contraria currunt* dum vitant *Charybdim*, in *Scyllam* incidunt.

¹ Horat.
Sat. 2.

ut aliquem locum habeat in medendis corporis affectibus *aphorismus* ille, (quem tamen non usquequaque comprobant medicorum filii,) *Contrariis curari, extrema extremis*: in moribus men corrigendis, & in reformandis *Ecclesiarum Rerumpublicarum* corruptelis, affert plerumque; remedio certam perniciem. Grave est illud *Sopra* *clis* apud ² *Stobæum*, *Ἐνταῦθα μὲν τοι πάντα τὰ δρώπων νοσέει κακοῖς ὅταν δόλῳ σὺν ἰατρῷ* *Hinc pessum eunt mortalium res indies, Rebus meis quod velint malis mala.* Et ejusdem in *Ajace* ali

² λόγ. C.

— Μὴ κακὴ κακῷ διδύς

³ Λκος, πλέον τὸ πῆμα τῆς αἵτης τῆς δει.

est, — addens phararmacum malum malo,
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At si alias publicis malis remedium afferri non possit, nisi aliqua pia fraudes adhibeantur, legesque & jura violentur, annon præstiterit quantisper ista fieri, quam permittere Remp. *ut vocat*; Lego quidem in sacrâ historiâ ita sensisse Pontificem Hierosolymitanum Caiam, qui in Senatu suæ gentis, posthabitâ justificatione, *Jesum* quamvis nullius criminis re-^{1 Joh. 11.} morte tamen afficiendum censuit, quod sic ^{30.} expediret. Memini me alicubi olim legisse, Romanum Pontificem nescio quem, in Cardinalium clavi de præsentibus negotiis disceptantem, cum submonuisset quidam e purpuratis, id quod positum esset consilium parum sibi *justum* videri, respondisse, *Licet non posset fieri per viam justitiæ, ut tamen fieri per viam expediëntiæ.* Nimirum hoc est sapere! hæc est eorum hominum quos *patres* vocant, ex *Jesuitarum* ni fallor officinis, prompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo matris Ecclesiæ*; Sacrosancta Dei eloquia lubet inflectere, *naſi* ad instar cerei torquere, torquere, invita cogere in rem suam; Et ut non ille *honestum* esse dixit *quicquid Sparte* esset, nil turpe dicere, aut refugiendum, quod *ita* illi quam nacti sunt *deſandæ* quoquo modo revire posse arbitrentur. Verum apage procul *ſolis*, e *Suggeſtis*, e *Pectoribus* nostris hanc insana Theologiam. Longè nos aliter instituerunt Christi *Apoſtoli*, qui illi quæſtioni (*Expediat*, ^{1 Cor. 10:} *ne?*) non ante locum conceſſerunt, quam de ^{23.} quæſtione (*Liceat, necne?*) conſtaret. Quin aliter ſenſerunt ſaniores *Ethnici*, qui quoties *videtur cum utilitate honeſtas*, ſic litem

semper dirimunt, ut pronuncient *utile non est quod non sit idem honestum.*

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipso commate omninò negat *facienda esse mala, ut eveniant bona*: quibus verbis quid dici potuit ad firmendam nostram *Conclusionem* aut apertius, aut efficacius? Audiavi tamen hisce auribus qui cum istis *Apostoli* verbis premerentur, nec aliter quodammodo defensa cuperent tueri possent, adhibitâ distinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas esse pro suo arbitrio *malum facere ut inde proveniant bona*, & hoc solùm voluisse *Paulum* his verbis prohibere; licere tamen, hoc non obstante, ex communi gentis consilio abs his quorum interest, *quid Respublica detrimenti capiat*, id fieri, si sic poterit *publica necessitas & populi Salus*. Saluti populi quantum sit deferendum, dabitur fortassis post hac (si *Deus* voluerit) examinandi locus. Ad advertendum est interim, *Primò*, gratis hæc omnia dici, nec occurrere quicquam in totâ hac disputatione *Paulinâ*, quo nitatur illa distinctio: *Inde* si scopum & vim argumentationis *Pauli* hoc in loco attendamus, excludi prorsus omnes istiusmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apostolus* objectioni, promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei*: Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illustri reddatur *Deo Gloria*. Sequitur ergo à fortiori non esse *facienda mala*, ob aliquem finem qui inferior *Gloriâ Dei*. Cum igitur cuilibet bono humano, privato vel publico infinites præponenda *Dei Gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ* intermedium malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini singulari aut toti Communitati, in remedium cujuscunque *mali publici vel privati*, aut ipsi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIV. Recogitemus obsecro, Auditores, ista
ad nos, idque seriò. & quò peiores dies sunt,
plures tentationum laquei, & impetus fortio-
r, eo *ἀνεκίστατον* ambulemus & majore circum-
spectione caveamus gressibus nostris. Ne à recto
& angusto tramite mandatorum Dei patiamur
nullis Satanæ machinationibus, aut mundi car-
ne illecebris ad dextram sinistramve vel tantil-
lum abduci. Memores, quæ scientes prudentes
erimus *mala*, nullum vel apud *Deum judicem*
apud *testem Conscientiam*, habitura esse in illo
excusationem. Et de *bona intentionis* prætextu
strenus. Quæ de hominum *Exemplis & placitis*
quod ad regimen Conscientiæ attinet) supersunt
agenda, pergam (Deo volente) exequi proximâ
turâ Prælectione.

P R Æ.

PRÆLECTIO TERTIA

In quâ ostenditur, non esse ad conscientiae securitatem satis præfidei in virorum

Aut { Piorum Exemplis.
Peritorum Judicio.

G A L. II. 13.

Καὶ οὐ μόνον αὐτῷ — *Ac sim-*
labant una cum eo reliqui etiam
dei, adeo ut Barnabas simul abdu-
retur eorum simulatione.

I. **C**UM mihi propositum esset propriæ & adæquatam *Conscientiæ Regulam* quæ nobis certa esset & tuta vivere *lex*, investigare: pernecessarium mihi antè ostendere, quàm gravi & periculoso errore versentur ii, qui in rebus agendis *Conscientiæ* suæ securitati satis prospectum putant, si aut *finis* intentione, aut Sancti alicujus exemplo, viri eruditione pietatèq; insignis *judicio* & auctoritate, se factaque sua quoquo modo tueri poterunt.

quidem ad *Conscientiæ* fructum, fiduciamque operis, cætera ni pariter adfuerint, in nudâ intentione quàm parum sit præsidii, arbitror à me superiore prælectione satis demonstratum evictumque multis rationibus, non esse faciendum mala ut eveniant bona. Superest hodie ut iri- ostendam non debere esse cujusquam homi- vel exemplum vel judicium tantæ apud nos au- ritatis, ut in eorum alterutro securè acquiescat *Conscientia*: neque ex eo solo debite concludi, aut de præterito omne id rectè factum esse, de futuro omne id simpliciter fieri licere, quod quisquam quantavis doctrinâ vel sanctitate editus, aut ipse fecerit, aut licite fieri posse ju- verit.

II. Porro quàm non sit tutum ad aliorum exem- vitam nostram actionesque instituere, nec suffi- ad *Conscientiæ securitatem*, si quod facimus facturi sumus, id ipsum à viro aliquo pio antè factum defendamus; è textus propositi verbis lentissimo argumento confirmari potest; ma- e si dicti occasionem ex rei gestæ historiâ pau- litius repetamus. *Petrus Apostolus*, inter Gen- ad Christi fidem conversos, qui *Legis Mosaicæ* scientiâ non tenebantur, *Antiochia* degens, e- cum eis libera convivia, & appositos quoscunque, non minùs prohibitos populo Judaico quàm ossos, pro eâ quam in Christo habuit libertate, indiscriminatim comedit. Ast, ubi *Hierosolymâ* venissent de gente Hebræa quidam *Assiani*, sive erant ii ficti illi fratres [*μαρτυροὺς ἑσθλαροὺς*] quorum versu quarto istius capitis minit, qui velut à *Jacobo* missi, sed reverâ clam ingressi fuerant ad explorandam *Pauli* aliorum- *Christianorum* libertatem, ut nonnullis visum; potius (ut alii existimant, & fortasse rectius) mi fratres, à *Jacobo* quidem missi, sed de le- galium

galium rituum cessatione nondum satis plenè ed-
 èti: *Petrus* ut apud eos *gratiam* iniret, vel
 tem ipsorum *offensionem* reveritus, abstinuit
 tinus à *Gentilium* mensis & societate, & à
 Mosaica Lege *prohibitis*. Cujus induciti exemp-
Judei etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & sociorum ce-
 cionibus docti erant *Christianam libertatem* aliqua-
 tò meliùs quàm *Hierosolymitani* illi, & de abol-
Lege Ceremoniarum rectiùs senserant, imbecil-
 tamen adhuc & ipsi, & ritibus quibus diu assue-
 rant addictiores, facilè se passi sunt à communi-
 ne fratrum suorum fidelium *Gentilium* segrega-
 non sine aliqua (ut verisimile est) levi saltem
 spicione, *Petrum*, sc. *Apostolorum Coryphaeum*, de
 rebus rectiùs sentire, & se fortean à *Paulo* gra-
 sed inani libertatis specie lactatos hætenus fuisse
 & deceptos. Quin & ipse etiam *Barnabas*, qui
 magis mirere, (infirmiores enim ad *lapidem offensi-*
culi impingere, non est aut novum aut insolentem
 qui *Pauli* assiduus in itinere comes & collega fu-
 rat, qui *Christiane libertatis* doctrinam adversus
Judeos constanter asseruerat, tanti Apostoli au-
 thoritate permotus, in eandem *simulationis societ-*
tem concessit, non sine magno fidelium qui
Gentibus erant scandalo.

III. Reprehensum à se hoc nomine *Petrum*, in
 que graviter & palàm & merito, narrat hic *Paulus*.
 Non solùm, quòd ipse cum tot fratrum scandalum
 ex nimio sive *placendi* studio sive *offensionis* metu
Judaismo faventio-rem se quàm par erat simulare
 sed quòd & alios suo exemplo in ejusdem hypocrisis
 seos participium pellexerat, eodemque exemplo per-
 geret credentes etiam è *Gentibus ad Judaizandum*
 reluctantem *Conscientiâ* & quasi invitos cogere. No-
 sum nescius ¹ *Hieronymum*, post alios quos ille ce-
 tat sententiæ suæ authores, longè diversam asser-
 re ab ea quam nunc attuli *Paulina reprehensionis* in-
 terpretationem

¹ In Epist.
 ad Galatas.
 Epist. 95,

pretationem : scilicet, non seriò & uti videbatur, sed καὶ ὁικονομίας & ex composito inter duos immos Apostolos, Ecclesiæ utilitate sic postulandam rem omnem gestam. Nimirum hoc voluit, simulationem Petri ad retinendos Judæorum animos fuisse necessariam : quæ tamen ne vergeret nimis Gentium periculum, necessariam item fuisse & simulationem ejusdem à Paulo reprehensionem ; quâ Judæorum error de validâ adhuc legis rituum obligatione sic corrigeretur, & eâdem interim operâ, quod inde creetur Gentilibus Christianis scandalum periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ simulatione id agi, ut tam Judæi quam gentes in Christi fide, quam non ita pridem amplexi essent, hac quasi piâ fraude facilius retineantur. Illud itaque, καὶ ὁμολογῶν αὐτῷ ἀντί-
στοιχον, sic interpretatur, accommodè in illam quam dicitur sententiam (ut solet is præ reliquis Patribus, κατὰ τὴν τῆς ἰουδαίας) ut κατὰ ὁμολογῶν ibi non aliam & in faciem, i. e. coram populo & apertè significet, sed specie tenus & secundum externam apparentiam, quo significatu καὶ ὁμολογῶν alibi etiam usurpari constat, ut 2 Cor. 10. 7.

IV. Non placuit Hieronymi sententia Augustino, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuisse, sed Paulum sincerè & ex animo intempestivæ huic ὑπερβασίς semet opposuisse. Quare Hieronymum ejus erroris per Epistolam amicè admonendum censuit : unde quum ille paulò commo-
rior in eâdem sententiâ perstaret, agitari cœpta
est quæstio inter ipsos, missis ultrò citròque Epistolis, magno utrinque (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumque judicio ab Augustino victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus : ita ut ex illo tempore paucissimis pedibus itum sit in alteram sententiam. In quibus

*Inter Epi-
stolas Hieron-
Epist. 97, &c.*

1. *Annal.* ad quibus tamen mirarer si non esse *Baronius.*
ann. 51.

(cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labesceret *Jovis sui Capitolini* aut *infalibilitas*, si in *Petrum* cudi posset ulla erroris vel merarii judicii fabecula; aut *Oecumenica* potestatis quis mortalium ausus esset *Petrum* utcumque eum meritum reprehendere, vel hiscere contra, dicendo, *Domine, cur ita facis?*) nullum non movebimur, ut rejectam passim *Hieronymi* sententiam & toto penè orbe exulantem, postliminiò quasi vocatam civitate donaret. Sed profectò is est *Baronius*, ut se passim prodat uni partium studio bitum; quem palàm est in spisso illo & immedie diligentie *Annalium* opere, id sibi negotii sol dari credidisse, *Pontifici* ut gratificaretur suo, omniū *monimentorum* fidem & auctoritatem, omnium opinionum & *testimoniorum* momenta, unius *Romanae sedis* dignitate & utilitate metire. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulum recessi deam) Coapostolum suum *Petrum* *χρῆμα* i. e. *presens presentem*, (ut ea locutio, *Act. 25.* & alibi accipitur) audacter & palam *ἐμπαρονομαζον*, *Importuna simulationis* jure optimo redarguit idque eo maximè nomine, quòd facti sui exemplo *Barnabam* & ex *Antiochia* *Judæos* in errorem induxisset, & *Gentibus* fidem Christianam recensat plexis, in *Evangelicæ libertatis* discrimen, grave scandalum præbuisset.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata sunt: cum ut loco aliquantum obscuro & per olim controverso facem aliquam præferrem; tum etiam ut evidentior esset ejus argumenti vis, quæ ad *thesin nostram* confirmandam ex hac *Apostoli* dicta triba deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* solum qui exemplo suo præiverat, sed & *Barnabam* etiam cæterosque qui *Petri exemplum* secuti in eadem simulationem consenserant, notandos cen-

et ex ordine veritas, quod minus recto pede, nec Christianæ veritati & simplicitati congruebat, ederent. Omnino ut constet, apud Paulum neminem parum profuturum fuisse Barnabæ vacillanti, & inter Judæismum & Christianismum quasi indicanti, in simulationis suæ patrocinium, Petrum summi quantumvis inter Apostolos nominis, exemplum advocasse. Esto, dignior sit acri representatione Petrus, quod suo exemplo alteri nocuerit: nihil propterea excusatioꝛ Barnabas, quod a suo exemplo peccaverit. Hæc de primo nostro argumento ex textu hoc Paulino.

1. Secundum Argumentum sumitur à difficultate imitandi, quum non sint omnia piorum facta imitanda, quænam ex iis sint in exemplum trahenda, quæ non; idque ob duplicem quæ est in eis inordinem. Utrumq; enim fieri potest; ut quod pio factum est, non fuerit rectè factum; quod est ab eo rectè factum, non tamen sit imitandum. Imprimis illud utrumque certum est, & quæ constat esse perperam facta non imitanda; & suos fuisse viris vel sanctissimis lapsus. Quos & sapientissimus Deus per aliquoties in gravissima peccata labi, adulteria, homicidia, idololatriam, fidei abnegationem, &c. homines esse cogitarent; discerent ex sensu alienis infirmitatibus compati & ignoscere: ad tentationes non suis viribus fiderent, sed ab auxilio toti penderent; sicubi validos tentationum impulsus sustinuissent invicti, inconcussi, id omne ipsius providentiæ & gratiæ accesserent; ita eorum lapsus aliquot scædiores Sacrorum voluminum tabulis Sapientissimo seribere voluit, ut extarent in omne ævum ex unâ parte humana fragilitatis & inconstantiæ, ex alterâ divina bonitatis & clementiæ illius nec peritura monumenta.

VII. Dices

VII. Dices fortasse non esse ea *Sanctorum exempla* sequenda, quæ ipse Dei spiritus in sacris literis, velut virgulâ censoriâ, ut perperam facta vitavit. Quis enim sanæ mentis sibi aut Davidis *dulterium* aut Petri *abnegationem*, imitanda proponeret; Videri tamen tutò posse ab ejusmodi *etis exempla* sumi, quæ in Scripturis ita narratur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem* vel criminis aut culpæ *notam*. Respondeo, hoc esse concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis passim historiis, *de tantum & historicè* *narrantur* prout gesta sunt quæ à narrantibus nec disertim *laudantur* nec *perantur*: quorum tamen nonnulla indubiè constat *injusta* fuisse, aut *inhonesta*, & à viri bono *cio aliena*; & de multis aliis non immeritò duci potest fuerintne *rectè facta* vel secus, de quibus disputare solent probabiliter & liberè in utraque partem interpretes. Qualia sunt illa ¹ *Levi* impuris civibus filiarum suarum stuprum offerentis; ² *Iosephi* per vitam Pharaonis (ut putatur) *jurantis*; ³ *Jacobi* Esau fratri paternam benedictionem astu præripientis; aliâque id genus copuluria. Quæ si qui eorum *exemplo* sibi etiam imitari putent hoc solo nomine, quod ea à viris *facta* legant, *damnata* non legant; nã illi, *incertissimæ* *legi* conscientias suas subijciunt, interim *certissimo* errandi peccandique *periculo* subijciunt.

VIII. Atqui ea saltem *Exempla* nobis, quæ sacris literis disertè *laudantur*, securè sequi liceat inquires. Imò ne id quidem simpliciter concedam. Sed quod ad hanc rem attinet. Dico præterea. Quæcunque hominum *facta* in sacris literis aperte *damnantur* ut vitiosa, ea simpliciter esse fugienda: Potior enim est vis & usus *exemplorum malorum* ut ab illis *negativè* arguatur, quam bonorum *affirmativè* arguatur.

endo ab illis *affirmative*. Quo arguendi gene-
titur Apostolus noster, 1 Cor. 10. 6. &c. Ubi
positis ex veteris testamenti historiâ pecca-
m diversi generis exemplis, ut & *judiciorum Dei*
regis suæ prævaricatores, monet ut ea omnes
eamur velut *typos & exemplaria*, non quæ imi-
ur, sed quæ *vitemus*, — *eis τὸ μὴ ὁμιλεῖν* —
ἡμιούνην ἀγαθόν. — Ne scil. concupisca-
mala, *sicut quidam ex illis concupiverunt*, neque
colamus, neque *scortemur*, neque Christum
mus, neque *murmuremus* in adversis, quemad-
m illos fecisse legimus.

*Ut fugerem
exemplis viti-
orum quæque
notanda.
i Sat. 4.*

— *hoc quidam non bullè: nunquid ego illi*
Imprudens olim faciam simile? Hor. *ibid:*

X. Dico *Secundò*, quæ in Scripturis facta aperte
antur, atque ita laudantur ut nobis quasi imi-
ta proponi videantur, non esse tamen omnia
rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggre-
um live *integram actionem* prout ab archetypo
a est, nobis commendatum arbitremur. Sed
ectu opus est & cauto; ut quæ laudantur, eâ
um ex parte *imitemur*, ex quâ laudantur: Cu-
cautelæ hæc ratio est, quia solet Deus inter-
n, pro immensâ suâ bonitate, in *Actione mixtâ*,
olum quod in eâ *bonum* est, intueri & compro-
e; id quod *viciosum* est, quasi dissimulando
terire. Ut in parabola, Luc. 16. 8. *Laudavit*
villicum iniquitatis, quod prudenter egis-
etfi fide parum integra. *Imitanda* ergo nobis
ponitur villici illius *prudencia*, non *injustitia*. Et
Ægyptiorum laudato exemplo, re-
editos *Israelitidum* partus servantium, regique
lati contemptum mendacio excusantium, non
confundenda cum *humanitate & pietate* men-
um, sed cautè separanda: quorum hoc in vi-

tio fuit, nec *imitandum* : illis solis data *laus* est Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. Dico *Tersid*, in Scripturis laudari etiam ad *herorum* extraordinarios, quos illi peculiari motu afflatu *Spiritus Sancti* excitati, quasi ex peculiari mandato ediderunt, præter legem communem : tamen non sunt ab aliis *imitandi*. Ejus generis erat celebre illud factum *Phinehex*, quo à D. Opt. Max. & laudem meruit & premium : qui esset vir privatus, nulla legitima autoritate publica præditus, impudicum tamen scortantium *ἐπαισιολόγησεν* deprehensum spiculo transfixit, Num. 25. 8. Ut & alterum illud *Elia Propheta*, qui, vocato cœlitus igne, missos se accersitum milites absumpsit, 4 Reg. 1. 10. &c. Quod ejus factum discipuli Christi *Jacobus & Johannes* imitari cupientes, cum præceptorem suum ea de re consultassent ; temerarium ipsorum consilium ita comprobavit, ut *objurgantis* speciem indueret, & *tud* itque eorum impetus acri castigatione.

¹Luc. 5. 54.

scitis, inquit, *cujus spiritus estis*. Quasi dicens, Quin compescite ferocientis animi fervidiore impetus, & intra vocationis vestræ limites vos continete. Non siquid olim severius fecerit *Elia*, id ipsum vobis item faciendum existimate. Quod ab eo factum est, distante & suggerente intus *Spiritu Dei* extraordinario factum est ; cujus dictam fuit ei peculiaris illius *mandati* instar, quod *Abraham* datum est de mactando filio *Isaac*. At non vestrum, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, simile quid attentare.

XI. Quum itaque non semper certum sit, quod à viro pio factum legitur, laudari debere, si quid laudatum fuerit, id continuo *imitandum* esse ad Conscientiarum nostrarum securitatem magis conducibilius est, actus nostros ad *Legis regulam*

certa est, quàm ad incerta hominum exempla
gere & conformare. Rectè Augustinus, "Hoc
in Scripturis Sanctis legimus, non idè quia fa-
credimus, etiam facienda credamus: ne viole-
precepta, dum passim sectamur exempla, lib.
contra mendacium, cap. 9. Ubi post alia quæ-
eodem pertinentia, ita tandem concludit.
Iude constat quòd non omnia quæ à Sanctis & iustis
legimus facta, transferre debemus ad mores.
que hætenus de secundo nostro argumento, à
difficultate judicandi de piorum exemplis, propter
multitudinem quæ in ipsis est.

III. Sequitur tertium, à difficultate ritè appli-
candi aliorum exempla ad res & actiones nostras,
propter incertitudinem circumstantiarum. Quæ cum
infinitæ varietatis, infinites etiam variant hu-
manarum actionum qualitates. Quod est in se, &
de suo genere licitum & liberum, atque etiam
manet in hyporhesi (manentibus sc. iisdem cir-
cumstantiis) licitum & liberum, (licitum autem di-
quod sine peccato fieri; liberum, quod sine
peccato omitti, potest;) id ipsum, additâ dem-
onstrant quovis modo immutatâ vel unâ quâli-
tate circumstantiâ, reddi potest è licito illicitam,
è libero necessarium. Ut quotidie usuvenire
solvimus in foro contentioso, cum inter partes
litigantes causæ aguntur. Ubi ab unius partis ad-
versario citantur è libris in causæ suæ subsidium
iudicatarum præcedentium (ut vocant) exem-
pla responderi solet ab alterius partis advoca-
to non esse eandem in utraque causa juris ratio-
nem, variare circumstantias, inde immutari casum,
quæ olim iudicata citantur ad præsentem li-
tæ pertinere. Quod si fuerit ritè demonstra-
tum, concidit extemplo tota illa hoc fundam. ni-
struxit defensionis fabrica, nec erit apud Iudices
ad præsentis momenti probatio à rebus iudicatis sumpta.

Hinc fit ut inter argumentationis species apud
alecticos, *Exemplum* in postremis habeatur; *ve*
illustranda rei quàm *demonstranda* aptius in-
 strumentum. Et profectò, si sit verum illud Fe-

Quintil. 7. Tot Seculis nullam repertam esse causam qua sit
Inst. in proam. alteri similis; omnino verisimile est posse eum
αὐτὴν πᾶσι βέλ-
λῆς, ἄλλοι
αὐτὸν βέλ-
λῆς.
Senarius pro-
verb. apud A-
vistot. de di-
vinat... cap. 2

XIII. Quo in genere eò sumus in erro-
 procliviores, quòd plerique hominum ita con-
 rati sumus, ut in *exemplis* aliorum applicandi
 Et tantùm ipsa intueamur, eaque avidè arripia-
 & in rem nostram trahamus, si saltem *efficitur*
desideriis cordis nostri ad blandiri videantur;
 se interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *ci-*
stantiarum, earum præsertim quæ cupiditas
 nostris adversari videntur, aut nullam aut pe-
 guam rationem habeamus. Sugillat quosdam
 temporis propheta, *Amos* cap. 6. 5. qui in
 diis publicis calamitatibus securi otio, luxu
 omne genus voluptuosis genium suum oblectab-
 dicebantque inter alia, se *Davidis* *instar* excog-
sibi instrumenta musica. Quasi dicerent, Cu-
 nobis vitio vertatur, quòd *Davidi* laudi fuit &
 nori? *Musica Instrumenta* & modulationes
 cuit vir ille sanctus; idem & nos facimus.
 mulantes interim, quòd fuerat in illo ex-
 præcipuè imitandum, id à *Davide* factum
 norem Dei, & publici cultus solennitatem; ne
 conviviolorum luxum, & in fomentum *molliti-*
lascivia.

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa perci-
 rhetores: nimirum futuro oratori utile esse,
 rum aliquem egregium, & in dicendi fac-
 præstantem sibi proponat, quem studeat
 Quòd idem ad vitæ institutionem, ut salubre
 cep

tum accommodant *Philosophi*. Hortatur Se-
 ut ad alicujus eximii præstantisque viri exem-
 vitam morésque componamus: *Longum enim*
esse per præcepta, breve & efficax per exempla.
 habet *Exemplum* conjunctam cum suadelâ & u-
 tate oblationem quandam: ut in puerulis vi-
 re est; qui aliorum jussis eum ægrè obtempe-
 nt, facta tamen magna cum voluptate imitan-
 . Sed monent tamen qui ista præcipiunt, ad
 reſque imitandum acri judicio opus esse, ut
 denter delectum faciamus, cum eorum hominum
 os imitari velimus, tum eorum virtutem in quibus
 os imitemur. Ridet *Fabius* elumbes quosdam
 ipse vocat) oratores, qui affectata quadam elo-
 quentia & inani verborum circuitu dum *Ciceroni-*
 dicendi genus æmulantur, magnum se quid
 eximium consecutos existimabant, si in clausulis
 fuissent *Esse posse videatur*. Notat & ipse *Cicero*
 versam quorundam hac in re diligentiam, qui
 in impositis sibi ad imitandum summis oratoribus,
 illorum (ut ille loquitur) nisi vitium sequuntur.
 talis erat *Fufius* quidam, *C. Fimbria* boni orato-
 imitator non bonus: de quo ita *Cicero*, *nervos*
Fimbriae in dicendo non assequitur, oris pravita-
imitatur. *Basilium Cæsareæ* Episcopum, ob
 miam eruditionem & pietatem cognomento
 num, in tantâ fuisse apud omnes estimatione
 bit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri ἡ τὰ
 αὐτοῦ ἐλαττώματα. pallorem oris, incessum,
 am pronunciationem, aliâque corporis vitia,
 iose affectarent & æmulerentur. Quemad-
 dum non defuisse testantur alii, qui *Demosthenis*
 igni Oratoris *Rhotacisum*, & summi *Philosophi*
 telis τραυλότητα studiosè effingerent.

O Imitatores servum pecus!

Horat. 1

IV. Jocum moverent ista fateor, quæque apud Epist. 19

pos autores occurrunt sexcenta istis similia

perversæ imitationis exempla, magis quam si in sermone tantum & externo corporis gestuque ea perversitas, non autem in vita & rebus obtineret. Sed & in his quoque, nihilo

¹ Horat. ubi *tasse rariùs, certè longè perniciosius, decipit*
^{supra} *emplar vitii imitabile: dum pravis cupiditatibus abrepti, propriis que affectibus nimis indultes, è magno exemplorum cumulo ea ferè demus libentius, & in ipsis eas circumstantias videntiùs urgemus, quæ commodissimè vide in eam partem flecti posse quâ inclinant jam animi, ut sic affectibus & cupiditatibus nostris serviatur. Id quod facillime deprehendet egregie factum, qui* *Ὀυαξίας* *ex Ecclesia, è pace exturbare moliuntur, quisquis libellos per ab Anabaptistis, Brownistis, aliisque ejus furfuris Sectaris, vel superioribus aliquot ab eorum verâ propagine Reformatöribus Pur editos, attentius inspexerit. Cujus perversi in hoc hominum genere ut vobis specimen alio exhibeam, (quod sine justa cujusquam cordati offensione facturum me spero,) date mihi quæ veniam, unicum ipsorum argumentorum à* *Christi* *& Apostolorum ejus exemplo ductum, brevi exa subjicere: quod quum sit ab ipsis prolixè addo & satis animosè, tractatum; quàm so quàm sincerè in eo argumento se gesserint, strum est judicare.*

XVI. Prodiit quadraginta circiter retrò adversus ritum *ingeniculationis in sacrâ synaxi*, rus à quibusdam *Exoniensis diæceseos* ministris (etis sc. operis) libellus. Inter alia quæ und conquistata argumenta congesserunt, in hoc quod à *Christi exemplo* petitum est præ cæteris dentur quasi triumphare. Argumenti vis & forma hæc est. Non licere homini *Christiano* in a ne aliqua religiosa ad cultum Dei pertinet

Christi & Apostolorum exemp'o, quod quidem sit imitabile, ullatenus recedere, quum sit omnis *Christi* imitabilis, & quam alii sunt rectè imitati, ab aliis Christianis imitanda : *Christum* autem & *Apostolos* alio corporis situ & non genibus subnixos, & signa percepisse : proinde & nobis *Christianis* imitandum. Hoc tamen diluto, pene diximus, putido, sophismate cum impositum sit non modo plebi, sed & aliis, qui si magis facerent melius cum Ecclesiis *Christi* ageretur : operum erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonstrent, obsequia proponere.

XVII. Observate itaque primò *metácaton* hic *ἐν ἑαυτοῖς*, scædo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Gestu* tota lis sit, disputet illi importunè admodum de *Actionibus*. Esto neminem *Christi actionem* imitandam esse : at *gestum* quis dixerit *actionem* ? Quæ duo adeò latè invicem comparata sunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, sed ad distincta *Prædicamenta* pertinent : *Gestus* ad situm esse, *Actio* ad proprium & nominis prædicamentum.

XVIII. Observate secundò, quatuor illa ultima minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Ubi*, & *Habitu*, ejusdem esse ferè rationis & momenti, respectu illarum *actionum* quibus velut membra adjunguntur, quandoquidem nihil aliud est quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *transientie* actionibus ipsis prorsus extrinsecæ. Non videri proinde rationi consentaneum, ut vi *exempli Christi & Apostolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ tantum* ; in reliquis autem *Ubi*, *Quando*, & *Habitu*, vel istorum ipsorum iudicio qui hoc exemplum urgent, non obli-
mur. Neque enim ipsi existimant esse necessarium, aut quoad *Ubi*, ut sacra Eucharistia in priva-

tis edibus & in cenaculo domus superiore (Siqui celebretur; aut quoad *Quando*, ut primâ nocte post *cenam*; aut quoad *Habitus*, ut à ministro *nica* inconsutili induto. Quæ tamen omnia fuit in primâ *cenâ* observata, ex sacrâ historiâ constat nec est ab illis negatum. Cum ergo eam *libertatem* & ipsi sumant & aliis concedant, ut liceat *Christi & Apostolorum praxi* in hisce omnibus illa conscientiâ discedere, libenter à novis his magistris edoceri velim, quid sit in illo *Situs pradicamento* adeò singulare, ut tam multò, sive *infra* *supra*, consortium suorum censum haberi mereatur: nec liceat sine grandi sacrilegio à *primâ* illo exemplo ex hac tantum parte discedere. *Res* sanè res est, ut aut pari passu ambulent quatuor ista *Ubi, Quando, Situs, Habitus*; aut iusta aliqua discriminis ratio cur id ne fiat assignetur: quod non est ab iis hætenus (quod sciam) factum neque tentatum.

XIX. Observate *tertiò*, quum debeat omnem *Etum exemplare* ita esse certum ut non possit negari: quod ab illis assumitur, (& ego lubens *confiteri*) *Christum & Apostolos* non *genibus* flexis sed alio aliquo gestu celebrasse *primam* illam *cenam*, id non ita liquidò constare ex aliquo Scripturæ textu, ut si pernegetur posset probari. Illud *ἀνακλίνεσθαι*, quod est in Evangeliiis, annuntiavit saltem *gestum tricliniarem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino negotio solo usu istius vocabuli posse probari certam aliquam *Speciem situs*. Ab ea *situs* specie, quæ in *tricliniis* olim adhibita est, utriusque vocis origo fuit: Græcæ *ἀνακλίνεσθαι*, & quæ huic responsiva Latinæ *Discumbere*. Sed vocabulorum vim & potestatem improbo examini subijciat, quilibet ea, potius quam multo usu adoleverint & se latius extenderit & dilataverint, ad prima quasi incunabula

care, & antiquis finibus includere velit. Signi-
cant ergo illæ dictiones *ex communi usu loquendi*
illum quo nos destinato applicamus alicui
eo idoneo cibi capiendi causâ ; quocunque de-
am *situ* vel *positura* corporis id fiat, *statu*, *sessione*,
emularione, *discubitu* propriè dicto, vel quoli-
et alio.

XX. Sed quia, licet non ex vi vocis *ἀνακλι-*
aliunde tamen (ex quibusdam scil. historiz
cumstantiis) colligi videtur admodum proba-
liter, *Christum & Apostolos* in primâ illâ cenâ
us *triclinari* : observate *quartò*, novos
Dicitatores nostros legi illi, quam ita severe
ponunt fratrum suorum conscientiis, ipsosmet
erim non parere. Si enim *Christus* in sacra
na instituenda *gestu* usus sit *triclinari* ; expor-
tis sc. in substrato lectulo pedibus & tota cor-
ris parte inferiore, superiore in cubitum reclia-
ta : cur isti ipsi, qui hoc argumentandi genere
operose utuntur, hoc *Christi exemplum*, (quod
certe *imitabile*,) non *imitantur* ? Cur non
lectulos parant & *triclinia*, ut sic ab omni ne-
cessaria in eam rem suppellectili instructi, eodem
Christus & Apostoli *gestu* sacræ mensæ par-
ticipes fiant ? A quo *gestu* tam discedere certum
eos qui *stant* aut *sedent*, (quorum alterutrum
ipsi faciunt & aliis faciendum suadent,) quàm
in *genua* *procidunt*. Si dicant, & quidem di-
cunt, exolevisse jam olim *gestum illum triclinareum*
hoc occidentali orbe, & proinde nos non jam
meri ad *eundem situm in specie* : teneri tamen
primitivi illius exempli ad *eundem situm in ge-*
re, hoc est ut utamur saltem *gestu* (ut vocant)
ulario, qui sit illi *triclinari* analogus & succe-
aneus pro more nostræ gentis, quemadmodum
tunc eo *gestu* usi sunt, qui ex passim recepto
orum temporum & locorum more ad *men-*
sam

*sam à convivis solebat adhiberi. Ad popu-
phaleras! Adeone homines ex affectuum præ-
cio, & contradicendi libidine quadam, ab omni
mente excidisse, ut hæc tam futilia pro solidis
bi obtrudant, aut sperent istiusmodi offuciis
quam cordato viro imponi posse? Quæ quàm
inania & abs re, ut breviter & liquido ostende-
re exhortandi mihi sunt qui sic disputant, ut per
his interrogatiunculis directè & sine aliquâ tergiver-
satione respondeant.*

1. XXI. Quæro ab illis primò, quum tam cer-
sit Christum, si usus est gestu tricliniari, ne-
dentem comedisse, nec stantem, quàm certum
eum, si eo gestu usus est, non comedisse ge-
subnixum: cur non vi illius exempli tam obli-
mur à sedendo vel stando abstinere in ipso co-
municandi actu & articulo, quàm ab ingenicu-
do? Ex ista enim suppositione sequitur, è
bus illis corporis posituris nullam esse, quæ non
emplo Christi æquè destituatur ac reliquæ.
Æquum proinde esse, quod de quatuor ultimis præ-
camentis paulò ante dictum est, ut pari jure
antur singulæ: paritèrque universæ vel ut
damnentur, vel ut inculpatæ absolvantur. Si
cant, quod est ipsorum solenne diverticulum,
cessisse gestui tricliniari ex more gentis sessio-
vel stationem, non successisse ingeniculationem.
2. Quæro secundo, unde fiat ut alicujus gentis
(Anglicanæ) casita consuetudo sufficiat ad hoc,
gestui tricliniari succedat sessio vel statio ad
sam communem: Lex autem positiva ejusdem gen-
tis non sufficiat ad hoc, ut eidem gestui succedat
ingeniculationis ad mensam sacram? Póteritne
sim & sine publicâ authoritate immutata con-
suetudo id efficere, ut non ultra deceat vel
quod olim nec indecens habitum est nec illicitum
non poterit publicâ authoritate sancita Lex.

etiam expresso consensu stabilita, usque di-
 cerno & moribus comprobata id efficere, ut sal-
 licitum deinceps habeatur, quod nulla legi-
 ratione constat fuisse unquam illicitum. Ubi
 erà pugnant inter se duæ res, *Lex & Consue-*
 (quod hic tamen vix sit) æquum esse fatebi-
 qui quis incolumi capite est, ut cedat *Legi Con-*
 tudo, non *Consuetudini Lex*. Quæro abs illis
 3
 tiò, existimèntne seriò, an non existiment,
 tinuò peccare cum qui ad *mensam communem*
 is *genibus* cibum caperet. Si peccare dicant;
 um sit omne peccatum divinæ legis transgressio.
 o ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod
 faciendo peccetur; si fateantur *sine peccato* id
 i posse; annon animadvertunt eâ confessione
 se vineta cædere, & argumentationis suæ vim
 nem evertere? *Quartò*, supposito quòd exole-
 et jam olim *gestus ille tricliniaris*, eique suc-
 illet *statio vel sessio* ante primam illam cœnam,
 ut oportuerit *Christum & Apostolos* aut *stantes*
 medisse aut *sedentes*; quum utrumque simul fie-
 non potuerit: quæro, num si illi *stantes* come-
 sent, nobis etiam ita *stare* necessarium esset, ut
 endo peccaremus, & è contrà; vel *liberi* esse-
 as ad utrumlibet? Si dicant nos *liberos esse ad*
 rumlibet; omninò jacet argumentum ab exemplo
 Christi ductum: quia supponitur illum alterutrum
 tum fecisse, non *utrumque*. Si dicant, nos præ-
 teneri ad *illam Speciem* quâ supponitur *Chri-*
 m fuisse usum; cur ergo ipsi tam severi dictas
 res libertati cujusque Ecclesiæ permittunt *standi*
 sedendi optionem? Quæro *quintò*, si nos obli-
 5
 exemplum *Christi* ad sui imitationem; cur de-
 minetur hæc obligatio præcisè in *gestu mensa-*
 quæ est species *subalterna*, & non vel ceteriùs
 in genere aliquo *superiore*, vel ulteriùs pro-
 odatur ad *speciem* aliquam *inferiorem*? Hoc est
 quærere,

querere, Quum sint tria hæc, *Gestus* ut genus
 perius, *Gestus mensarius* ut species ei subaltera
Gestus tricliniarius ut species infima; *Christus*
 tem & *gestu* usus fuerit, & *gestu mensario*, &
gestu tricliniario: cur *gestus mensarius*, quæ est
 termedia species, censeretur debeat ad rectam *Ch-*
risti imitationem & necessaria & sufficiens: &
 vel *gestus aliquis* in genere sufficiens? vel *gestus*
tricliniarius in specie necessarius? Quæro denique
 fueritne *gestus tricliniarius* à Christo & Apostolo
 in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non
imitabilis fuisse (sat scio) non negabunt, imò
 possunt quidem negare, qui inde præcipuum
 sue firmamentum petunt: sic enim proponitur
Christi exemplum nobis de necessitate *imitandum*
 non omne simpliciter, sed omne quod est *imitabile*.
 Quod igitur illi ultrò largiuntur, libenter
 accipio: & Propositionem scilicet, *Omne Christi ex-*
emplum imitabile obligare Christianos ad sui imi-
 tationem; & Assumptionem pariter, sc. gestum illum
 in specie (sive fuerit ille *tricliniarius*, quod ad-
 dum probabile est, & nunc saltem supponimus
 sive quis alius) quo Christus in prima illa co-
 usus est, *esse imitabilem*. Ex his præmissis sic
 colligo, Ergo vi istius exempli obligabantur pro-
 post Christum *seculi Christiani* ad eundem *gestum*
in specie quo usus est Christus; ergo similiter
 obligabantur & *secundi seculi*, itémque *tertii*, &
 deinceps usque ad hæc tempora. Ergo & præ-
 sentem Ecclesiam ad *gestum tricliniarem* in specie
ligari fatendum est, si *Christus* eo *gestu* usus
 aut saltem ostendendum est, quo tempore, qua
 ratione, quo auctore, quo jure & autoritate sub-
 sit illa obligatio.

XXII. Ex his quæ dicta sunt liquet, *Argu-*
menti illius, quod tantâ cum pompâ ab illis
 struitur, vim omnem eò tandem recidere, ut
 po

ut rectius & in rem suam accommodatius pro-
ni, quàm sub hac forma. *Exemplum Christi &*
postolorum in tantum obligat, quantum nobis
& est expedire ut obliget; sed nobis expe-
est visum est ut obliget ad *non ingenuandum*,
n Clarius verò non obliget: ergo eatenus tantum
& ligat, & non ulterius. Piget ista fateor: non
aut hujus loci, aut istius ætatis, aut moris no-
deni, *viuam captare in re seriâ*. Sed quid facias
post hominibus? Nimirum indiget istiusmodi pa-
non cinio causa non bona: nec fieri potest, ut non
im multa inania, & si penitiùs examinentur perab-
m canda, sibi que parum consentanea, dicere sæpenu-
pon ro cogantur, qui *partium* magis studio duci se
anda iantur quàm *veritatis*. Equidem ex animo lo-
imi or, & quod res est: Etsi multa passim in eorum
pens scriptis occurrant *parum solide* disputata, utinam
i ex quædam etiam *parum sincere*; non memini
imi men uspiam me observasse tanto cum conatu &
ill oblimine meras nugas agi, ut ex tanta montium
ada rturitione tam miserè ridiculum prodire scetum,
nim cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis ad-
a co cta, aut ad *excusandum* ea facta quæ videntur
sic ge aliquâ divinâ *prohiberi*, aut ad inducendum
proxi *igationem* in conscientia in his quæ non viden-
geste lege aliquâ divinâ *precipi*. Importunè urgentur.
ter ed unde digressus sum, si tamen digressus sum,
& adeo, & pergo ad

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplo
am fine & usu proprio. Habere enim *Exempla*
um usum, eumque ad *morum* institutionem, *vi-*
que emendationem permagnum, omninò faten-
um est. Alioquin nec tam multa in sacris lite-
perscripta essent, (quæcunque enim perscripta
nt, *οἱς πλὴν διδασκαλίαν ἡμεῖς*. Rom. 15. 4.
οἱς νουθεσίαν ἡμεῖς. 1 Cor. 10. 11. ad nos eru-
endos aut commonefaciendos perscripta sunt.)
nec

nec tam constanter ab Apostolis ubique in-
rentur. Sumite, fratres mei, pro exemplari patie-
prophetas. Audivistis patientiam Jobi. Elias
vit——Omnia hac Jac. 5, 10, 11, 17. im-
tores mei estote, sicut ego Christi, 1 Cor. 1
Qua audivistis, & vidistis in me, hac agite, 1
4. 9. Eos considerate, qui sic ambulant, ut ha-
nos pro exemplari, Phil. 3. 17. & similia pass
At non est is usus aut finis Exemplorum, ut
nobis pro regulâ vivendi: sed ut sint subsidia
dam & adminicula, & quasi stimuli ad excitand
ignaviam nostram & torporem excutiend
cum segniores sumus & tardiores in officio
endo, quàm par est. Solet enim fragilitas hu-
na, objectâ præsertim gravi tentatione, acced
te etiam Satanz & mundi impulsu, de severi
legis Dei & obediendi difficultate multa apud
submurmurare, imò & apertè quandoque cono-
ri: in viâ qua eundum est grassari leones: unde
strui pedibus suis laqueos, insidias, scandala;
ferendas injurias, contumelias, calumnias, bono-
rapinam; charos parentes, chariora pignora,
rem, amicos, possessiones, patriam, vitam ipsam
linquenda, imò & odio habenda. Quàm duri
hi sermones! quàm non ferendum jugum! Qu-
ties subeunt mentes nostras ejusmodi cogitationes
ita ut jam penè despondeamus animum, & o-
nem officii curam velut rei impossibilis & in qu-
inanis sit omnis opera nostra & irriti cona-
tantum non abjicere incipiamus: excitantur
quantulum languentes spiritus, & ad contem-
das omnes difficultates, superandas tentationes,
ferendas contumelias, paulatim erigitur animus
opportuna Exemplorum autoritate. Cum se-
cogitamus viros, pios quidem & Sanctos,
ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν, iisdem quibus nos perturbati-
bus, cupiavitatibus, tentationibus obnoxios, gra-

• Turpiter
desperatur

quicquid fieri
potest. Quint-
til. l. Instit.

10.

• Cum quid
difficile vide-
tur, difficile ac-
alios obeuntes
recenseamus.

Tert. l. ad
uxor. 6,

(quæ nec nobis defutura est, si ab eo toti
eamus, & conatus simul nostros fideliter ad-
amus) adjutos, ea omnia & perfecisse & per-
que nobis aut facienda aut ferenda Deo sic
insistente incumbunt: redire mox animi, in-
cere pia æmulatione pectora, & inter medi- ^{psalm]}
am exardescere ignem; dum erumpant tan- ^{39. 4.}
e plenitudine cordis hæ aut persimiles voces,
paratum, Domine, obire quod jubes, subire
imponis. ² Nubes illa testium, quæ nos qua- ^{Heb. 12. 1}
ne circumspiciamus eingit undique, suadet &c.
ni abjecto ægri animi tumore & gravedine,
atique, quæ ut nos arctè complectitur, ita
Dei gratiam, si strenuè conemur, non ægrè
imitur importunitate, propositum nobis sta-
fortiter & constanter & patienter decurra-

XIV. Hortatur Jacobus Apostolus, cap. 5. ad
onis instantiam, exemplo Elie, qui impor-
suis precibus (περὶ τοῦ νεκροῦ ἑταρο) cœli
quali pro arbitrio observavit & reseravit:
nequis existimaret Elie meritis & sanctitati
ri potius, quam Divina Promissioni fide-
precibus ex fœdere gratiæ factæ; præcipit
suspicionem Apostolus in ipso narrationis ex-
o, Elias, inquit, homo erat, ὁμοιωθεὶς υἱ-
— vers. 17. Homo erat: non Deus, aut An-
: nec de meliore luto, sed ex eadem quâ ex-
homines massâ effictus. Hic est ergo ulus
plorum proprius & perutilis: ast meminisse
im oportet, Exempla non esse regulam ipsam,
regula pondus & instar habere: imò esse &
siqua dubitandi ratio appareat rectene an
facta sint, ad regulam diligenter exigenda.
γυνα λαβετέ τὰς περὶ ἡττας, inquit Jaco-
fac. 5. 10. Ubi nescio an illud ὑπόδειγμα
alem habeat εὐεργυναι & vim: Mihi certè
innuere

innuere videtur Sanctorum prophetarum non esse *Idioryua Exemplar* illud Primum quod est præcipue nobis intuendum; sed illius *Antyptor & Secundarium Exemplar*, non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & auctoritatem,atenus concordat cum Originali. Ex hætenus Etis ergo conficitur, non sufficere ad boni actus humani, quodd sit alicujus viri Sancti *empla* conformis: nec proinde posse cujusque conscientiam in ejusmodi conformitate, nisi ipsum *enemplum regula* conforme, secutè & acquiescere.

- XXV. Porro, ut ad alteram propositi partem tandem accedamus, eadem ferme est *Judicii* alini, quæ & *Exempli*; idque easdem ferè causas: ita ut hæc in re non sit multis. Percurram itaque breviter. *Primo*, omnes homines, quantumvis docti & piaminus *Erroribus* quam *Pecatis* obnoxii, imotasse vel multo magis quò acutiore mentis ingine opus est, ad internoscendum veri & discrimen, quàm boni & mali. Ex *Ignorantia* illâ naturali quâ mentes nostræ velut calquadam obductæ sunt; ex *Educatione*, quæ mos nostros adhuc teneros fingit & efformat notionibus quibusdam instruit & imbuunt, non facile est eradicare; ex longo usu & *Consuetudine*, quæ velut altera natura est; ex *provis* *abus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum usum impediunt; ex aliis ejusmodi causis periculis, adeo præclive est homini errare, labi, ut jam olim in proverbium abierit *Humanum est errare*.
- 1.
 - 2.
 - 3.
 - 4.

Cicero
Philos. 2.

XXVI. Adde huc *secundò*, quod nec ipsi per de eorum pietate & prudentia, quorum *judicio* sequi volumus, sincere judicamus,

ne est iis qui se permittunt alieno arbitratu
eos sibi duces diligere, quos jam ante sel-
ducturos se in ea via, qua ipsi jam ante con-
terant proficisci. Sic homines incautos Sa-
quasi circulo inclusos tenet. Si quæras, cur
putent esse verum & rectum, respondent
ita nos docuit hic vel ille vir pius & pru-
Si quæras iterum quid sciant doctorem il-
suum esse virum pium & prudentem? respon-
vel responderent saltem si ex animo loqui-
ent, quia nobiscum sentit. — Et sa.¹ Horat. 2
et mecum facit, et Jove judicat æquo. Me- Epist. 1.
tur nimirum plerique mortalium pietatem
am, non ex praxi officiorum vite Christi-
& ex operibus justitiæ, misericordiæ, chari-
& devotionis; sed ex studio earum par-
quibus se addixerunt, & earum odio quibus
amicos profitentur, — Κατὰ τὰς ἐπιθυ-
τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύοντες διδασκαλίας,
et Apostolus, 2 Tim. 4. 3. Coarceverunt sibi
sibi doctores secundum proprias concupiscen-
ἐκ τῶν ἰδίων τὴν ἀκοὴν, ut ibidem sequitur
imā metaphorā. Cum iis aures pravi-
quærent sc. qui eas scabant, atque ita accidit
quod veteri proverbio dici solet, Muli se mutuo

VII, Tertiò, disertè nos prohibet sacra Scri-
aut alterius cujuslibet judicio conscientias
s subdicere, aut in alterius conscientiam do-
m exercere. Ne vocemini Rabbi, unus est
vester ὁ καθηγητὴς, magister, præceptor,
ductor Christus, Matth. 23. 10. Ne mul-
te magistri, fratres mei, Jac. 3. 1. Pa-
qui in vobis est gregem Dei, ὡς τύποι, ut
ei præferentes, veræ fidei doctrinam &
exemplum, sed non ὡς ἡγεταὶ ἐκείνοι
ἀληθῶς, 1 Pet. 5. 3. Non quasi exercentes
dominatum

dominatum & imperium merum in Clerum & pulum Dei. Empti estis pretio: nolite fieri hominum, 1 Cor. 7. 23. Ut Conscientias v
cujusquam hominis auctoritati ex ipsius arb
& imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis sequi
 (ut ex iis quæ à nobis hæcenus posita sunt
 probata, *corollaria* nonnulla inferam, sed per
 & paucis) meritò exosam esse debere cui
 Christiani *Romani Pontificis* conjunctam cum
 mo fastu, non ferendam *tyrannidem*: qui
 sibi suæque Cathedræ arrogat *judicium im*
bile, exercet eo nomine, quasi jus suum,
natum in conscientias hominum: eoque,
 dicat *virtutes* esse *vitia*, & *vitia virtutes*
 neantur sub mortali peccato omnes Chri
 ipsius *judicio* sine ullâ hæsitatione semet
 cere. Et proinde agnoscendam esse cum
 grati animi significatione summam & finem
 Dei Opt. Max. in nos bonitatem & misericor
 diam, qui nos patresque nostros & Ecclesiam
Anglicanam tam iniquâ *tyrannide* dudum
 merit, & justæ *libertati* quasi postliminiò
 tuerit.

XXIX. Atqui *Secundò*, cavendum nobis &
 versis & singulis, ne illa *tyrannide* liberati
 jugo colla subdamus; ne tam excussisse jugum
 quàm permutasse deprehendamus.

^a Horat. 2.
 Satyr. 9.

— *Que bellua ruptis*
Quum semel effugit, reddit se prava catenâ

Interest profectò nostrâ, si aut internæ
scientiæ, aut externæ *Reipublicæ & Ecclesiæ*
 seriò consultum velimus, omnino curare,
 1 Cor. 1. 12. olim in Ecclesia Corinthiaca *Ego sum Paulus*

Ille, ego Cephæ, sic apud nos istiusmodi voces
 dicuntur, ego sum Lutheri, ego Calvini, ego Ar-
 mini, ego Socini. Quia esto ¹ *omnis homo men-* Rom. 3. 4.
 & verax solus Deus. Non est dignus qui
 Christi, qui non est unus Christi discipu-
 lus. Actum est de fidei Christianæ simplicitate
 sinceritate, postquam itum est in partes: Ne-
 culla spes est ante restitutum iri pristino vigo-
 & virori Religionem Christi, quàm diducta tot
 furis & scissuris vulnera, fraternæ condescen-
 dis oleo velut malægmate delinita, in eandem
 & Charitatis unitatem coëant & coale-
 scant.

XXX. Cavendum porrò Tertiò, ne pravis af-
 fectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in
 aliquam personæ admirationem, ut ex ipsius au-
 thoritate toti pendeamus, ² *Δαυιδ ζωντες ως* 2^a *ΰδ. v. 16.*
ως αγγελοι & χερυ. Quibus verbis intendit
 Apostolus ad ipsissimum totius mali fon-
 tem. Nempe non aliunde emanavit omnis illa
 perversa admiratio quàm ex perdita illa
 nimia sui admiratione. Dum quisque propriæ
 utilitati studet, inservit honori, gloriæ velificatur;
 omnes æstimat ex suo commodo: &, corrupto
 hisce affectibus iudicio, eos protinus admira-
 maximè, quos utilitati, honori, gloriæ, aliis-
 suis cupiditatibus minimè adversaturos arbi-
 trantur. Quod ipsum alter etiam Apostolus, quem
 citavimus clare significat, ubi notat homines
³ *κατὰ τὰς ἰδίαις ἐκτιμῶναι* præceptores de- 2^a *Tim. 4. 3.*

XXI. Cæterùm ut, non obstantibus quæ à
 dicta sunt, sua constet interim & Ecclesiæ Ca-
 the, & unicuique viro docto & pio, iusta au-
 thoritas: Admonendi estis primò, iudicio &
 Universalis Ecclesiæ, in sacrarum literarum
 interpretatione, & in dijudicandis fidei & mo-
 rum

rum controversiis plurimum deferri oportet
Secundo, & viri docti iudicio & *authoritati* nihil
tribuendum, ad *eximendum* ex animis ho-
num *scrupulos* minus necessarios, atque etiam ad
vigendum conscientias in rebus dubiis, de quibus
non potest aliter haberi ulla *certitudo*. Sed de
rum utroque, erit fortasse posthac commodior
cendi locus.

P R

PRÆLECTIO QUARTA.

in quâ Quæ sit *Adequata Conscientiæ*
Regula disquiritur & statuitur.

J A C. IV. 12.

*Unus enim est Legislatores, qui potest
servare & perdere.*

QUam parùm sit unicuique præsidii, ad
Conscientiæ suæ sive fructum, ad ex-
cusandum ea quæ hætenus fecerit,
sive securitatem ad *apôlos* aggredi-
endum quæ porro facturus est, si ea aut solâ boni
intentione, aut alieni tantum exempli vel iudicii
authoritate nitantur: satis à me superque pro-
ximis duabus prælectionibus demonstratum est.
Et nimirum consilio, ut sublatis è medio his
velut obicibus, expeditior mihi & complanatio-
retur via, ad ea quæ de *Conscientiæ obligatione* di-
cere institueram. Quæ *Obligatio* cum sit duplex:
Activa scilicet, per quam alterius obligationi sub-
iacet: postulat ordinis ratio, ut à *passiva* ordiamur.
Tunc enim de *re mensurata* securius pronunciare
G 3 poterimus.

poterimus, postquam constituerit *mensuram* ipse esse justam. Quod ergo nunc agitur hoc est inquiramus quid sit id quod propriè obligat *Conscientiam*: sive, quod idem est, quæ sit propriè adæquata *Conscientiæ Regula*, cui se (ut rectè conformare teneatur. Quæ inquisitio ut ceteris & commodius instituatur, paucis quibusdam explicandi gratiâ præmissis, rem ipsam tanquam quibusdam *Conclusionibus* complectar.

II. Sciendum itaque *Primo*, Conscientiæ, ut ius suum debite exequatur, necessariam esse quam *Regulam*, cui subesse debeat: Ubi enim est *Virtus* aliqua *activa*, quæ non est naturâ sua *determinata ad unum* in agendo, sed *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut possit rectè agere vel secus; sive ea *virtus* sit *habitus* de prima, *potentia naturalis* de secunda specie *Qualitatis* oportet ut sit *Lex* aliqua vel *Regula*, (*νόμος* & *ῥυθμίς*) quæ eam in agendo dirigat. Quotiescunque enim aliquid se ut *faciendum* offert phantasia sive à sensu externo repræsentatum; sive externa quadam animi suggestionem; quia *Voluntas* quæ est proximum agendi principium, est (dici solet) *potentia cæca*, nec potest ex se male vel bono discernere, ut ita sit ipsa sibi *Regula*: nec inquisitiva mox ad *Conscientiam* recurrit, ut *dictamen* audiat. Cujus munus est rem propriam statim *examine* subicere; examine facto, vel persequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntati *dictare*: hoc est, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *aminandi, judicandi, dictandi* munus, ne temere præstet & *ὡς τυραννίς*, & *cæcam voluntatem* ipsa minus cæca in transversum ducat: Opus est certa aliqua sit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Sciendum *Secundo*, esse in *Regulis*, sicut & *Causis*, subordinationem quandam : & sicut in *Causis*, invicem *ordinatis*, posteriores quæque si ad anteriores comparentur habent rationem *Effectuum* ; ita in *regulis & mensuris* invicem *ordinatis*, posteriorem quamque respectu superioris haberi rationem *regulati* sive *mensurati*. *Regula* igitur *Conscientia* cum sit duplex ; altera *proxima* & immediata, *prima* & remotior altera : *regula illa proxima*, sicut habet rationem *Regula*, respectu ipsius *Conscientia*, quam dirigere debet, sic habet rationem *regulati*, respectu *regula prima*, à quâ & ipsa dirigenda est.

IV. Sciendum *Tertiò*, quòmodo consistat cujusque *regulatio* in conformitate ipsius ad suam *regulam* : sicut est *duplex*, ut jam diximus, *Conscientia* *regula*, proxima & remota ; ita *duplex* est etiam *Conscientia regulatio*, duplici illi *regulæ* respondens. Potest enim *Conscientia recta* dici, vel *simpliciter*, absolute & usquequaque *recta* ; vel *relativè*, secundum aliquid & quadantenus *recta*. Hoc modo *recta* est, si sit conformis *Regulæ proxima* & immediatæ : quemadmodum is dicitur *rectus* de aliqua *propria passione* habere *scientiam* certam & veram, qui potest ipsam de suo *Subjeto* per *proximam sui causam* demonstrare, etsi nequeat ulterius ascendere. At illo modo tum dicitur *recta* est *Conscientia*, cum & ipsa *regula sua proxima* conformis est, & illa insuper *regula regulæ primæ* : quemadmodum is dicitur habere rei cuius certam, (id est, perfectam) *scientiam*, qui omnes ejus *causas* novit usque ad *primas*. Tunc dicitur *unamquamque rem scire* dicimur, (inquit Philosophus initio *Lib. 1. Phys.*) cum omnes ejus *causas, & elementa* cognoscimus usque ad *prima*. Unde ut *certitudo scientia*, etsi oriatur immediate ex cognitione *causæ proxima*, resolvitur tamen

men *ultimatè* in cognitionem *causa prima* : *Scientia* Conscientiæ, etsi attendatur *immediatè* conformitatem ad *regulam suam proximam*, vivitur tamen *ultimatè* in *regulam suam primam* supremam.

V. Sciendum *Quartò*, cum de *Obligatione scientiæ* loquimur, *Obligationem* illam non *ficare coactionem* aliquam (*Conscientia* enim *proprie* loquendo non magis *cogi* potest, quam *Liberum arbitrium*) sed *imperium* potius & *testatem urgendi* eam (cum *authoritate* tamen ipsa obedire tenetur) ad faciendum quod suum officii : eodem omninò modo, quo *Princeps* habet potestatem *potestatem*, ferendo *legem* *ligat* subditos ad ipsarum observationem, ergo in foro externo subditos ad obediendum *ligat* *proprie* & *formaliter*, non *Lex* ipsa, sed *testis Legislatoris*; verè tamen dicitur & *Lex* *obligare*, etsi *improprie* & quasi *materialiter*, *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio* sicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [Num *lex* *judicat* *quenquam*? Joh. 7. 51.] etsi ipsa non *dicet*, sed *Prætor*, quia *Prætor* debet *secundum legem* *judicare* : Sic & in foro interno *Conscientia* *proprie* *obligat*, non *Regula* sive *Lex* ei *imponit* sed *potestas* & *authoritas* imponentis : ita tamen ex consequenti verè & non incommodè, licet minus *proprie*, dici possit *regulam ipsam obligare*. Cum ergo quæritur, quid sit illud quod *obligat* *Conscientiam* ad faciendum officium suum; ut quæritur : *Primò* & *principaliter*, quod *Dominus Conscientiæ*, qui jus habeat & potestatem imponendi ei *Legem* seu *Regulam* cui se debeat formare; deinde *secundario* & consequenter, sit *Regula Conscientiæ*, ceu *Lex* ab illo dominus *imposita*, cui ex ejus imperio conformare *debetur*?

VI. Sciendum quintò, cum quicquid alteri attribuitur attribuatur vel *per se*; vel *non per se*; idem iterum dupliciter, vel *non per se*, i. e. *per aliud*, vel *non per se*, i. e. *per accidens*: res illas proinde, quæ vis obligandi Conscientiam quovis modo habui posse videtur, esse in triplici discrimine. Vel enim primò obligant Conscientiam *per se* simpliciter; hoc est, directe ex se & vi propria obligant, non solum ut *non per se* opponitur *non per se*, sed etiam ut opponitur *non per aliud*. Vel secundò obligant *per se respectivi*, prout *non per se* opponitur *non per accidens*, sed non prout opponitur *non per aliud*; hoc est, obligant non ex vi suâ propria, sed virtute alicujus alterius vim obligantis: Vel tertiò obligant *per accidens tantum*, & neutro modo *per se*. Quin & in illis quæ secundò modo obligant, discrimen aliquod observandum est, pro diversa ratione illius causæ ex qua obligatio. Aliter enim se res habet, cum obligatio alienâ auctoritate necessario inducitur obligatio: ut, cum ex propria voluntate sponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut sint eorum quæ obligant Conscientiam gradus omninò quatuor. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta sunt repetere intelligatis & eorum quæ dicenda forent resumere) quandam *ἀπορροή* *ὡς ἐν νόμῳ* habeatis;) obligat primò, *per se & vi propria*, expressum Dei præceptum: Obligat secundò, nullâ tamen vi suâ, virtute divini præcepti, Leges humanæ & mandata Superiorum: Obligat tertiò, ex liberâ cujusque electione & facto proprio, cum ei integrum esset aliter fecisse, sponte suscepta Vota: Quartò denique, & ex accidente, obligat Lex sive ratio, Scandali.

VII. Sciendum ultimò, Obligationem illam duntaxat quæ est in primo gradu esse absolutam & universalem; reliquas tres relativas & particulares.

Illa

Illa absoluta est, qui directe obligat, & semper universos: & est ejus vinculum planè insolubile. Reliquæ relative dici possunt, tam quia non se & vi propria obligant, sed per relationem ad preceptum aliquod aut institutum Dei: tùm non semper, ubique, & in omni casu obligant, quando rationes illæ, quas respicere debent, gerere videntur. Præjudicat ergo primi gradus Obligatio cuivis obligationi in aliis quibuscunque gradibus: ita ut ipsa reliquas irritas faciat, non tem ipsam illæ. Imò universim Obligatio in Superioriore quoquo gradu validior est, cæteris paribus obligatione in gradu quocunque inferiore, atque præjudicat: vel tollendo jam contractam, ut in casibus: vel saltem, idque perpetuò, impedire contrahendam. Cedant ergo oportet quantum obligandi vim leges humanae divinis, privatae patrum & promissiones Constitutionibus publicis, nec demum omnibus Scandali Lex.

VIII. His ita præmissis, ut certa nobis convivendi Lex, ea quæ de Conscientiæ Regula & Obligatione passiva sunt maximè scitu necessaria quibusdam Conclusionibus, prout pollicitus sum complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus solus merum & directum habet imperium in Conscientias hominum.* Ita ut extra Deum nemo potestatem habeat legem imponendi Conscientiæ cujusque hominis, cui ut per se obligatoria subicere debeat. Dico per se, quia obligamur omnes conscientiis justas leges humanas observare, si Deo vel hominibus datam præstare, ne simus a scandalo cavere: sed ad ista omnia non aliunde ligamur, nisi in quantum ad Dei voluntatem omnia imperantis revocantur; ut de singulis loco videbitur.

IX. Probatur hæc Conclusio: Primò, ex verbis illis Apostoli jam propositis, Unus enim est legisla-

potest servare & perdere. Ubi duo se offerunt in rem nostram argumenta. *Primò* enim cum asserit esse unum *Legislatores*: non unum multis, vel præ cæteris unum; sed *exclusivè* unum, hoc est, *unicum*. Aliàs argumento usus esset apostolus ad probandum quod volebat parum effici. Reprehendit nimirum eos, qui de *personis* factis alienis temerè ferebant iudicium, ut iurati alieni invasores. *Quis tu, inquit, qui alium iurati?* Quasi diceret, *Noris te qui sis, & quas res iurati.* Non est tuum falcem tuam in alienam messatque immittere: multo autem minùs in omnipotentis Dei solum temet audacter ingerere. Si neque illius unius est de conscientiiis hominum iudicium ferre, cuius unius est ipsorum conscientiiis imponere, is autem præter unum Deum nullus est *ὁ θεὸς ὁ νομοδότης*. Deinde soli Deo potestatem asserit servandi & perdendi: Unde *secundò* extruitur *argumentum*. Is solus jus habet conscientiiis aliquid imperandi aut prohibendi, qui potestatem habet conscientiam imperata facientem reatuitis præmiis, detrectantem iustis suppliciis punire: At penes unum *legislatorem* Deum est hominibus præmia & pœnas pro conscientia cuiusque fidelitate retribuere: Ipsi ergo soli jus est in hominum conscientias.

X. Probatur *secundò*. Qui solus novit internos conscientia motus, solus potestatem habet *Legem* conscientia præstituendi; quia *Lex* de ignotis nec statuit nec iudicat: at soli Deo *καρδιογράως* cogniti sunt interni cordium & conscientiarum motus; ergo potestas ipsum solum potestas est *Legem* Conscientiis imponendi, quæ ipsas obliget. Hinc est quod *Lex humana* externos tantum corporum motus obligat ad *externam* conformitatem; à quarum imperio & cognitione *interna* interim cogitationes, omnesque mentium & conscientiarum motus prorsus immunes

immunes sunt. Adeò ut non tantùm viri Sa
 & veri Dei cognitione imbuti quales fuere tre
 illi apud Babylonios captivi Dan. 3. & Mace
 fratres septem; sed & Ethnicorum sapientes
 riini tyrannorum minas & tormenta riserint,
 qui non ipsos, sed in ipsorum θυλάκις tantùm
 ἀποθήματα sævierint. Quin audiamus quid
 vator noster Christus hac in re & ipse senserit
 suis præceperit, Nolite, inquit, timere eos, qui
 interemerint corpus, non habent quod ampliùs
 ciant: sed metuite eum, qui potestatem habet ubi
 ciderit, & in infernum conjiciendi, Luc. 12. 3.
 Quasi dixisset, Habent tyranni ex permissione
 in corpora potestatem: ast in Animas hominum
 Conscientias nullam habent ἐξουσίαν, jus nullum
 Non possunt aut Leges rogare, aut irrogare p
 quæ ad interiorē hominem pertineant. In
 hominem Dei unius jus est: qui potest negl
 officii non à Corpore solùm, sed & ab Animâ po
 sumere, & totum hominem æternis suppliciis
 dicere.

XI. Probatur tertio, ex conditione ipsius
 scientiæ, & naturali ejus statu: quam jam
 diximus ita medio quodam inter Deum & ho
 nis voluntatem intervallo positam; ut quod
 Regibus & Imperatoribus verè dici solitum est,
 singulorum hominum Conscientiis non minùs
 dici possit, Solo Deo minores esse, nec aliquem in
 ris Superiorem agnoscere. Memorabile est Max
 liani primi Imperatoris quod legimus dictum illi
 Conscientiis dominare velle est arcem cæli invadere
 Prædator est gloriæ Dei, & potestatis ei debet
 nefarius invasor, quisquis in conscientias hominum
 aut sibi jus arrogat, aut dominatum exercet. Vi
 rint Romani Pontifices, quique illis aut Canonistæ
 rasitantur, aut supparasitantur Jesuitæ, cæteri
 ut se hujus tam immanis sacrilegii crimine libera

in & illos quoque, qui *Conscientias* suas quæ so-
 Deo absolute subesse debent, ullius creaturæ
 testati ita subjiciunt, ut ex illius arbitrio toti
 debeant, cautos velim, ne dum *servitutis* bono-
 r, qui Deo soli iure debetur, in creaturam con-
 rant, è creatura (quod interpretativè saltem ido-
 tria est) Deum faciant. Ex hac *primâ Conclu-*
 quam hætenus firmavimus, sequitur hæc p^o-
 qua, *Regulam Conscientiæ* propriam eam esse,
 am ipsi Deus *Supremus Legislator* præstituerit,
 extra eam aliam admitti oportere.

XII. Sequitur *Conclusio Secunda. Conscientiæ Re-*
la proxima & immediata (et si nec *adaquata*, nec
mma) est *Lumen menti pro tempore præsens*: Id
 od alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scho-
 dici ferè post Philosophos *rectam Rationem* ap-
 llare solent. Probatur hæc *primò* ex S. Scri-
 turæ locis aliquot, Luc. 12, 57. *Quare non ex vo-*
metipsis judicatis quod justum est? Inquit Serva-
 Christus. Quasi diceret, est vobis *internum lu-*
 en, à vera illa luce mentibus vestris inditum, *qua*
 aminat omnem hominem venientem in hunc mun-
 um; cuius ope, nisi vobis ipsis deesse velitis, po-
 ritis *Rectum* dignoscere *curvo*, & iniquo se-
 ernere justum. Est & notissimus locus, Rom. 2.
 15. *Cam gentes qua legem* (Scriptam sc.) *non*
 ebent, *naturâ ea qua sunt legis faciunt*, (i. e.
 ercent actus *prudentiæ*, *justitiæ*, *fortitudinis*,
 mperantiæ, & reliquarum virtutum,) *isti legem*
 habentes *sibi ipsis sunt Lex*: *Qui ostendunt*
 us *Legis scriptum in cordibus suis*, *testimonium*
 à perhibente *conscientiâ suâ*, & *in vicem se cogi-*
 tionibus *accusantibus vel etiam defendentibus*. Ex
 his verbis manifestum est *Conscientiam* in illis
 actibus (*Testificandi, Accusandi, Defendendi*,)
 quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex
 mpresso menti *Rationis lumine* judicare. Unde
 consequitur,

Τὸ δὲ λέγει.
 καὶ αὐτοὶ ἰ-
 στεροῦντες αὐ-
 τοὺς, ὅτι
 καὶ αὐτοὶ ἴ-
 οντες, βίον.
 Socrat. ap.
 Stob. λόγ.
 Joh. 1, 9.
 ἡ τοὺς οὐκ ἴ-
 οντες, ἀλλὰ
 καὶ αὐτοὺς.
 N. zianz.
 Orat. 15

consequitur, cum sit de *præteritis & futuris* ea
judicandi *regula*, Conscientiam & in illis suis
bus qui circa *facienda* versantur, (*Examine*
Judicandi, Distandi, &c.) eodem illo lumine
eorundem actuum *regulâ & mensurâ*, uti. I
Psal. 4. 6. quod à plerisque *Latinorum Patrum*
sterioris præsertim ævi, & à *Scholasticis* passim
fertur in firmamentum hujus Conclusionis [*Sig*
tum est super nos lumen vultus tui, Domine,]
dens omitto, cum nitatur illa verborum inter
tatio versione non probâ, nec videatur ad m
tem & scopum Prophetæ multum pertinere.

XIII. Probatur *secundò*, ex communi *mores*
quendi. Solemus enim dicere, eum qui *secundò*
lumen mentis suæ operatus est, *bonâ* usum *Con*
scientiâ; etsi fortassis id *fecerit* vel *omiserit*, q
non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendum*: eu
contra, qui *dictamini mentis* suæ non auscult
rit, sed contra fecerit, *malâ conscientiâ* rem eg
Paulus Apostolus; *Act. 23. 1.* profitetur se o
bonâ Conscientiâ Deo *servisse usque ad illum di*
Quæ verba, si & ad anteriorem vitæ partem, e
nondum factus esset *Christianus*, extendenda
(quod multis placuisse video, & mihi quidem
detur valdè probabile:) Statuendum est e
etsi Christiano nomini & fidei insensissimum
stem, & ut ipse fatetur, ¹ *persecutorem* adhuc
blasphemum, dici tamen potuisse etiam tum *omni*
nâ conscientiâ *πεπολιτευθαι τῷ θεῷ* quod omni i
tempore nil fecerit, nisi quod *Conscientia* ipsi
pro *mensurâ luminis* quod tunc habuit, *faciende*
sibi *dictaverat*. *Revera enim existimabat*, ut ip
in alterâ sua apud *Regem Agrippam* apologiâ
lam & sincerè profitetur [*ἔδοξα ἑμαυτῷ*] *oportet*
se adversus nomen Jesu Nazareni multa contraria
cere, *Act. 26. 9.* Sed quicquid de *Paulo* ejusq;
temporis *Conscientiâ* statuendum sit, illud inter
certo

¹ 1 Tim. I.
13.

etiam est, Deum ipsum testimonium perhibuisse
Abimeleco, quæ *Abraham* uxorem ignarus rei in ^{Gen. 20. 6.}
tabernum suum accersiverat, id ab eo in inte-
gritate cordis sui, (id est, bonâ conscientia) factam
fuisse: non aliâ sanè ratione, quàm eâ quâ se ex-
cusebat: *Abimelecus*, quod scilicet si eam scis-
set fuisse maritam, non eam esset in ædes suas de-
duxurus. Potest ergo *Conscientia*, ex ignorantia
non culpabili, (fortean & aliunde) erronea, vel
eo iudice dici (non quidem simpliciter & abso-
lute, sed tamen quadantenus & secundum quid)
vera & recta, propter conformitatem quam habet
cum lumine mentis suæ, ut regula sua proxima &
mediata. Sed ut ὁλοκλήρως & usquequaque
vera dicatur, huic Conformitati accedat oportet
etiam & ulterior, ut nimirum conformis sit Regula
primæ & supremæ. Quænam autem sit illa,
quantò propiùs inquirendum est.

XIV. Esto itaque hæc Conclusio tertia. Sacra
Scriptura, sive verbum Dei Scriptum, non est Con-
scientia Regula adequata. Probatum primò, Extra
cujuscunque rei regulam adequatam, non est ne-
cessarium ut sit ejusdem rei regula aliqua alia: ad-
equatio enim excludit necessitatem alicujus supple-
menti: Sed extra sacram Scripturam necesse est ut
sit alia Conscientie Regula. Aliàs Gentes quæ non
habent Scripturam, nullam haberent conscientie
regulam: quod rationi, experientie, & Apo-
stoli loco paulò antè citato, aperto testimo-
nio vel maximè adversatur. Inesse omnibus ho-
minibus conscientiam, eamque alicui legi subesse,
quæ ipsam ut norma dirigat, res ipsa clamat. Unde
etiam illæ quarum meminit Apostolus, extantque
in historiis & in vitâ communi plurima passim
exempla, graves illæ conscientie accusationes: eas-
que consecutæ animorum agritudines, flagella, cru-
ciatus, tormenta, illæ Tragicorum Furia & Fervor;
fini

Cicer. pro
Milon.

nisi ex violatâ Conscientiæ lege? Quæ si nulla essent eò feliciores barbarissimi quique populi quanto ab Evangelii voce & sonitu remotior utpote quibus nulla posset justè imputari peccati culpa. Ubi enim non est Lex, nec transgressio potest, Rom. 14. 15. quum sit Peccatum nihil aliud quàm Legis transgressio, *ἡ ὁμολογία τῆς ἀνομίας*, 1 Jo. 3. 4. Magnam esse Conscientiæ vim in utramque partem, ut & nihil metuat, qui nullius sibi culpe conscius est, & nihil non metuat, quem exagitant scelerum suorum conscientia; Veterum Ethnorum non Scholæ tantum personant, sed & Rostrata Theatra: qui tamen nihil de Mose, nihil de Christo, nihil de Lege & Prophetis, nihil de Evangelio Apostolis, unquam inaudiverant. Ergo non Scriptura sola & adequata Conscientiæ Regula.

XV. Probatur secundo, à proprio Sacra Scriptura fine, qui est *ὁ πλοῦς οἷς οὐκ ἐλπίδα*, 2 Tim. 15. Sapientes nos reddere ad salutem æternam per fidem quæ est in Christo Jesu. Cum enim non posset lumen naturalis Rationis ad ea quæ nos perducant ad finem supernaturalem sufficienter pertingere, cum propter obscuritatem nimis ex Adæ lapsum naturale illud lumen, tum etiam quia ad finem supernaturalem, opus est mediis supernaturalibus: placuit Deo, imbecillitatis nostræ habitâ ratione, voluntatem suam pro eâ quâ ipsi visum est mensurâ hominibus in verbo suo patefacere. Gratioso admodum, & nobis salutari consilio; ut non solum quæ propriè sunt fidei, nec possunt lumine naturali cognosci, nobis nota fierent per revelationem divinam; sed & in iis quæ natura nobis cognita sunt perfectiùs & salutariùs instrueremur: quò nimis ea ipsa opera, quæ natura dictat esse utcumque facienda, ex nobiliori principio orta Dei amore, ad nobiliores fines ordinata Dei gloriam & animarum nostrarum salutem, è moralibus Spiritualibus fierent.

erent, Deoque per Christum grata & accepta.
ergo *Scriptura*, quoad *supernaturaliter credenda*,
la & *adequata Fidei Regula*: estque eadem quoad
enda etiam, quatenus sunt *Spiritualia* & ad fi-
em *supernaturalem* ordinata, sola & *adequata Mo-*
m *Regula*; atque ita ex consequenti, agendo-
m *Regula* principalis, & ut ita dicam, *Architecto-*
ea. Sed cum ad *Conscientiam* spectat circa res
endas inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ
nt *Spirituales*, an fiant ex *charitate*, & in *finem*
pernaturalem dirigantur; sed eâ etiam quâ *Mo-*
us sunt, suntne *bonæ* vel *mala*, *licite* vel *illicite*,
era vel *necessaria*: ut de his rebus ritè iudice-
r, non ex sola *Scriptura*, sed & aliunde etiam
enda sunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipsius *Scriptura* for-
a, *charactere*; temperamento. Quæ cum plu-
ma contineat non unius generis *præcepta*, quarum
a ad *Mores* pertinent, alia ad *Ritus*; alia omni-
us ex æquo *communis*, alia certo alicui populo;
alini aut personæ *peculiaria*; quædam *ad tempus*
quod duratura, alia *perpetuæ obligationis*; quæ-
am *ἡ γὰρ νόμος* vel *ἡ γὰρ οὐ νόμος*, & qua-
per modum *consilii* de rebus aut plerunque expe-
entibus, aut pro certo rerum statu & conditione
mporum; quædam *ἡ δὲ ἐντολή*, & quasi per
modum *mandati*, de rebus simpliciter & ubique
ecessariis: si non esset alia aliqua *regula extra*
scripturam discernendi *moralia præcepta* à rituali-
a, *temporaria* à *perpetuis*, *singularia* à *commu-*
us, omninò in incerto hæreret sæpissimè *Con-*
entia, quo se verteret nescia; præsertim cum
erfi generis *præcepta* eodem quasi halitu prolata,
odem sermonis tenore, & verborum continuo
ru, immediate invicem se consequuntur. Ex-
mpli gratia, *Levit. 19. 18.* præceptum est de di-
gendo *proximo sicut seipsum*. Versibus immediate
H sequentibus

sequentibus præcipitur ne duorum generum jo
coire sinantur, ne ager diversi generis semini
ratur, ne vestis è lini lanaque texturâ confic
Quorum illud morale & universale præceptum
ista (sive Ceremonialia sive Judicialia) un
daico populo peculiaris, nemo est qui de
Sed cum hæc leguntur in Ecclesiis, quod sit
ea aliquod ejusmodi discrimen, non potest
quo ipsius textus indicio constare. Ejusdem
capitis vers. 30. Sabbati sanctificatio, & Sa
reverentia, continuâ verborum serie parifo
præcipiuntur, idque eadem solenni juris Sa
ne, Ego Jehovah: esse tamen non dubito q
tent, altero præcepto Conscientias hominum
num teneri, altero non teneri. Cur tam
putent, cum sit in ipso Textu ubi omnia su
ria tam lati discriminis nec vola nec vest
non aliunde certè est, quam ex rationis &
tiae judicio: quo secluso non possunt ob
præcepta à non obligatoriis sic dignosci,
fluctuet sæpenuerò Conscientia, nec certè
quid sibi faciendum sit, quid non faciendu
dicare.

XVII. Probatur quarto, ex incommodis
sæ sententiæ; nimirum gravissimis illis ma
Ecclesiam Christianam jamdiu exercuerunt
quam ex malè intellectâ de Sacra Scriptur
tione doctrinâ, obtinuit apud aliquot ma
minis viros periculosissimus error, nihil
posse nedum præcipi, quod non esset à
Scriptura aut præceptum, aut laudabili salte
plo comprobatum. Hoc semel jacto fund
cœpere mox præservidi ingenii viri non
Zelo Dei (ut ex charitatis judicio credere
sed non secundum scientiam abrepti de ritib
sasticis rixas & turbas ciere non necessari
licet eliminandas ex Ecclesiis Christi & a

la. Ceremonias in sacris literis non præscriptas;
 de rebus Adiaphoris ab hominibus latas re-
 das; reformandas per orbem Ecclesias; & ad
 gelicam puritatem & simplicitatem omnia re-
 tur. Sterit hîc aliquandiu, sed non diu
 tetit effrænis hominum temeritas: sed, ut
 amat, ἰνὸς ὁδοῦ τοῦ ἑλλὰ συµβαίον. Hoc
 derivata audacia, effluxit tandem in apertam
 & exivit jamdiu in furorem Anabaptisti-
 em. Et quamvis quò porro progrediatur vix ha-
 usque tamen progreditur indies, & nova
 die parturit opinionum monstra: ut nisi ex
 sancto Dei verbo didicissemus ¹ firmum stare ² Tim. 2. 19.
 mentum Dei, neque adversus Ecclesiam Christi
 valituras unquam ex toto inferorum portas; ³ Mat. 16. 12
 no metuendum foret, ne universa Christi
 Atheismi velut diluvio obruta, toto orbe
 tus periret.

Ob. VIII. Neque verò existimet quis, ista me de-
 torio more invidiosius conqueri, quàm pro
 pfius merito. Id enim mihi persuasissimum
 qui hunc errorem penitus imbiberit, impor-
 Anabaptistarum, Socinianorum, aliorumque quos
 nari non libet apud nos Sectariorum argu-
 as, in plerisque earum quæ nunc dierum agi-
 controversiis, nullo modo posse satisfacere.
 ut certam Ecclesiastici regiminis formam præ-
 quam heri nati Politico Theologi nostri
 aliunde quàm ex hoc ipsissimo fundamento
 eam è Scripturis nusquam constare putent,
 penitus sublatam volunt, aut (quod parum
 ad civilem Magistratum delatam; Dei Do-
 observationem, Ministrorum Evangelii mis-
 m, Baptismum Infantium, aquæ in baptismo
 otius corporis immersione in spersionem, Sa-
 talem gratiam, aliaque permulta quæ de-
 ptis e Socini pharetra telis strenuè oppugnant

moderni *Sectarii*; aut ex Ecclesiâ unâ cum
bus & legibus Ecclesiasticis exterminanda esse
 suo illo principio concedant necesse est; aut
 tatâ in melius sententiâ, unâ cum illis & ista
 am sine peccato retineri posse fateantur.

XIX. Atqui hoc est, inquietis, *Scriptura*
tion (quam libenter agnoscunt omnes *Refor*
tarum Ecclesiarum Theologi) derogare, *Ponti*
rum Traditionibus januam aperire, & argumen
Scripturâ negativè ductis, quibus usi frequen
priscæ Ecclesiæ Patres, & utuntur etiam ho
 temporum doctissimi quique *Theologi*, vim om
 adimere. Respondeo, *Pontifices* perfectioni
 pturæ in eo derogare, quod in *Fidei dogmat*
 & rebus ad salutem necessariis *Traditiones* ob
 dant *non Scriptas*, cum scripto Dei verbo par
neratione recipiendas: quasi non ex se valere
quous ois omneior, & conferre *Filiis Dei* p
 nam *hereditatem Christi Testamentum*, sine a
 humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem
 à *Scripturis negativè* disputant, de rebus ad
 tem necessariò credendis aut *agendis* intellige
 esse, siquidem uti debent, eo utantur argum
 Cæterum nunc non de *Fidei Regulâ* quæritur,
Conscientiæ: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, sed
quata: nec quid homini Christiano sit *neces*
credendum vel agendum ad consequendam a
salutem, sed quid à viro pio & prudente *licitè*
 possit vel non *pro hic & nunc*. Summa est,
pturam sacram esse *fidei & supernaturaliter* cre
 dorum, actionum item *moralium*, quâ ex
Spirituales sunt & ad *finem supernaturalem*
 nantur, *adequatam regulam*; esse etiam *Consci*
legem & agendorum moralium regulam præcip
 & supremam, ita ut ubi *Scriptura* de re quavi
 quid in universum statuit *præcipiendo prohiben*
 non fas sit alteri cuicunque *Legi* ex adverso i
 cco

ere: non esse tamen ita *Conscientia Legem* uni-
ut quod non est ibi *præceptum* continuò illi-
sit, quia non est *præceptum*. Et hætenus
tertia Conclusione.

XX. Sequitur *Quarta, Propria & adequata*
Conscientia Regula Dei voluntas est, qualitercunque
omnibus revelata. Hanc alii *Legem Dei*, alii *Le-*
gem æternam dicunt; vocabulis pro suo cujusque
ritio, sed eodem sensu. Hujus *Conclusionis* sin-
gulari particulæ expendendæ sunt. Dico primò, *Vo-*
luntas Dei. Cujus *Voluntatis*, notissima est illa di-
stinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties
adverti aut non rectè explicari, aut non ritè
applicari) in *Voluntatem Beneplaciti*, & *Voluntatem*
Signi. Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea est,
quod Deus ab æterno apud se constituit quid ipse
facere: Altera quam *Signi* appellant, ea est,
quod Deus ab æterno apud se constituit quid velit
nobis fieri. Quarum illa propriè & univocè *Vo-*
luntas Dei est; hæc improprie & ἀναλόγως, sic
dicuntur. *Voluntas* illa *Beneplaciti* est ipsi quidem Deo
de tantâ Majestate ἡγεῖται ἀνθρώπων loqui fas
(quodammodo *agendi Lex*; semper enim ille
facit quod ipsi complacitum est: sed non est à
Deo nobis in *Legem* data, ut sit *Conscientia* nostræ
regula, saltem quod ad *res agendas* attinet. Per-
tinet illa quidem aliquo modo ad *Conscientiam* re-
spectu *perpeffionum*: à posteriori scilicet, & hoc
casu, quod obligamur in *Conscientiâ* quodcunque
contingerit, id omne *aquo animo ferre*, post-
quam nobis ex eventu constiterit id Deum voluisse;
quia hoc dicat *recta ratio*, non debere nobis di-
vine *providentiæ* ordinem displicere, qui nil velle
potest nisi quod est *rectissimum*. Reliquum est er-
go ut sit *Conscientiæ* nostræ regula *Voluntas* illa
quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus præcipiendo &
prohibendo, quid à nobis fieri velit & non fieri, sig-

Optimum
est, Deum,
quo authore
omnia prove-
niunt, sine
murmuratione
comitari.
Senec. Epist.
108.
Placeat homi-
ni quicquid
Deo placuit.
Id. Epist. 71

nificaverit ; nostri est officii ipsius *Voluntati* voluntates nostras simpliciter conformare. Multa apud *Scholasticos* disputantur inutili subtilitate, an quatenus teneatur *voluntas creatura rationalis formare se voluntati creatoris, in re voluta?* quod possit, quod instituto nostro & ad vitæ usum satis, res tota aperte & breviter uno verbo committitur ; nimirum, teneri nos semper *id velle, quod Deus vult nos velle.* Ut cum præcepisset *Abraham* Deus, ut filium *Isaacum* ipsi offerret in holocaustum, etsi Deus *voluntate beneplaciti* (uti moris eventum patuit) vel tum cum ei hoc faciendum præcepit, id fieri noluerit : tenebatur tamen *Abraham* id ipsum velle, quia Deus præcipiendo significaverat se velle ut *Abrahamus id vellet.*

XXI. Dico *secundo*, *voluntas Dei hominibus non est revelata* ; quia revelatio est formalis ratio obligationis ; *Voluntas enim Dei non obligat eos, quibus non est revelata.* Unde *Gentes* quibus Evangelium non est prædicatum, non obligantur credere Evangelium aut ad fidem in Christum. *Nemo enim tenetur ad id, quod impossibile est* : impossibile est autem ei cui Evangelium non fuerit prædicatum, nec qui de eo quicquam inaudiverit, credere Evangelio & ad fidem, cum lumen rationis non possit eo pertingere juxta illud Apostoli, *Rom. 10. 15. Quomodo credent ei de quo non audierint? & quomodo audient a præcone?* Nec idem Apostolus æquum esse censet ut per *Legem* judicentur alii quam qui in *Legem* caverunt, *Rom. 2. 12.* Imò verò nec illud sufficit ad inducendam obligationem in conscientiam *Voluntatem Dei esse alicui revelatam*, nisi in conscientiam ei revelata sit *voluntas Dei* quoad ipsum. Aut ut si quis ex *Gentibus* ἀλλόφυλος incidisset in libros *Mosis*, atque ex eorum lectione perceperat mandata Hebræo populo inibi data ; non moraliter obligatus esset ad ea præstanda licet essent ei re-

nia ad ipsum non pertinebant, sed erant illi po-
tulo *peculiariora* ; & scitum est *Legem* non obligare
omnes quibus *cognita est*, sed omnes & solos quibus
est.

XXII. Dico tertio, *Voluntas Dei qualitercunque*
revelata : quia *authoritatem* habet *Voluntas Dei* ex
& non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus
abeant *Pontificii*, in *Controversia de Traditionibus*,
eo laborare ut probent *Verbum Dei* non *Scripto*.
tam par sit *authoritatis* cum *Verbo Dei Scripto*.
enim nos ultro largimur : modò, ut de *Scripto*
obis constat, constare posset pariter de non *Scripto*.
quòd sit indubiè *Verbum Dei*. Ergo *Voluntas*
quocunque demum modo *revelata*, dummodo
menti ita *sufficienter revelata*, ut ei aut actu in-
notescat, aut (nisi obster *negligentia culpabilis*)
actu innotescere possit, est *regula Conscientiae* ; ob-
igans eam ad agnoscendam *Dei voluntatem*, eam-
que voluntati propriæ proponendam ut *Dei volun-*
tatem cui se conformare teneatur, nec id solum,
sed & potentiis executivis imperare ut ad eam
Dei voluntatem adimplendam se accingant. Re-
te Damascenus, τὸ το ἀγαθὸν ὃ ἐστὶν ὁ θεὸς βύλαται.
Quod vult Deus id bonum esse necesse est ; cu-
us scil. *Voluntas boni mensura* est. Lex autem Dei
est ἡ τὸ το διδάσκει ἐν πολλῇ, *mandatum illud* quo
Deus nos docet suam illam bonam voluntatem.
pergit ἐπιβλέπων ὁ τῷ θεῷ νόμος πρὸς ἡμᾶς, ἐρέλ-
λαται πρὸς ἑαυτὸν. Accedens autem menti no-
stræ Dei Lex : ubi semel eam occupaverit, attra-
hit ad se, καὶ νύπτοι πρὸς ἡμᾶς ἐστὶν σαρκίσησιν, hoc est,
excitat, pungit, subjectis quæ stimulus, urget con-
scientiam nostram, ut officium suum faciat, dictando
minimur voluntati nostræ *Voluntatem Dei*. Atque
hæc est ipsissima illa quam diximus *Conscientia ob-*
ligatio.

XXIII. Cujus Obligationis vim & effectum v
riè exprimit Beatus Paulus. Nunc se debitore
fateretur, *Græcis & Barbaris debitor sum*, Rom. 1. 14.
quasi diceret, cum me sciam *Voluntate Dei* sepe
litum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*
sive ii *Græci* sint sive *Barbari* indiscriminatim, a
nosco me utrisque hac ex parte debitorem, 2 Cor.
14. ait se *συνέχεται*, ut solent *vinculis* liga
constringi & coartari ad officium faciendum
1 Cor. 9. 16. *ἀνδύων μοι ἐπιεικής*, fidei mea
inquit, concredita est Evangelii prædicatio, ita
non sit mihi liberum otari & curare cutem: se
gravissimi incumbit *necessitas Evangelizandi*, qua
ut mibi si neglexero. Qualem sibi etiam impositam
necessitatem, ita ut non possent eam excutere
fenserunt ante eum & palam professi sunt, du
summi Apostoli & longo tempore individui co
mites Petrus & Johannes, Act. 4. 20. & *ᾠκνῶμεν*
μὴ λαλεῖν. Jussit nos Deus *παρρησια* loqui; vo
tacere jubetis: utris parendum sit potius, *Vosmet*
judicate. A vestro imperio liberi esse possumus
imò & sumus; quibus *jus nullum* est in *Conscienti*
as nostras: sed arctat nos *Dei imperium*, & ita
constrictos tenet, ut nobis non sit liberum, n
perire velimus, aliter facere, quàm ipse juss
ferit.

XXIV. Porro cum dictum sit, *Conscientiæ Re*
gulam proximam & immediatam esse *Lumen men*
tis, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*
propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualiter*
cunque revelatam, sive (quod idem est) *Legem à De*
rationali creaturæ impositam: ut ista plenius intel
ligantur, sciundum est, triplex esse *Lumen Mentis*
prout Deus creaturæ rationali *voluntatem suam* tri
bus modis patefacit; *Lumen sc. innatum*, *Lume*
illatum, & *Lumen acquisitum*; sive *Lucem Naturæ*
Scripturæ, Doctrinæ. Primum illud *Lumen* quo
innatum

natum dixi, è lege *Natura* oritur. Indidit enim
 in primâ mundi creatione, ut creaturis bru-
 & inanimatis *instinctum naturalem*, quo incli-
 entur ad ea *facienda* quæ sunt *congrua naturæ suæ*
 ejus conservativa : quæ est ipsis instar *Legis*,
 propterea & Davidi *Lex* dicitur, *Psalms 148. 6.*
 dedit illis *legem, quæ non præteribit* :] Ita & Ho-
 ligamini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ suæ ut
 rationalis creatura est proportionatam ; h. e. sub-
 iorem multo, & nobiliorem, & (si fas dicere)
 iorem, quàm quæ aliis inferioris hujus orbis
 : se creaturis, data est ; quæ ipsum ad ea agenda im-
 quatque sunt *naturæ suæ congrua* quatenus homo
 sita, animal nempe ratione præditum ; hoc est, ut
 tero dicam, ad vivendum *secundum rationem*. Est
 dum hæc *Lex naturalis impressio* quædam, & quasi
 i compositæ *Legis illius archetypa* & æternæ quæ est in
 ente divinâ ; estque pars illius *divinæ imaginis*
 ; vnde quæ dicitur homo primum conditus & effor-
 mus *Gen. 1.* per quam certo cognoscentes aliqua
 ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ no-*
 congruentia, alia autem secus : statuimus illa
 & iustitiam esse & si nobis fieri oportere, ista mala &
 ; propterea non oportere. Ex hac lege, ortum lu-
 julæ, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ, quæ lap-
 am *Adæ* infecta est, admodum *obscuratum* est :
 Re de crassæ illæ *erroris & ignorantie* tenebræ, in
 nem quibus dum hic vivimus omnes ejus posteris affli-
 tum de versamur. Ita tamen sapientissime providente
 iter eo ut ex communi naufragio illæius aliquanto
 De aserint quàm aliæ pleræque facultates. Nempe
 atel voluit Deus quasdam propositiones & principia
 ntia præctica, quas *κοινὰς ἐνοίας* : *αὐτὴν δὲ οὐκ ἔστιν*
 ut præcant *Philosophi*, *ἐγκοινωνίαν ἡμῶν ἀνθρώπων*
 me te *Basilius*, quasi conservatam ex tanto in-
 ura endio inter medios cineres & favillas ignis di-
 uo ni *Scintillulam*, in nobis remanere : ut ha-
 beret *sect. 5.*

Qua an-
 mis impri-
 mantur in-
 choata intelli-
 gentia. Cic.
 1. de Legib.
 2. Hæc tamen
 exigua Luc. 3.
 scintilla
 remansit.
 Calvin. 4.
 Inst. 10.
 beret *sect. 5.*

beret in intimis pectoribus nostris voluntatis præcones. Sunt hæc *νόμοι* *ὑποστασις* Lex illa quam Apostolus, *Rom. 2. Scriptum ait in cordibus* hominum; prorsus ut *Leges* civitatum aut Principis *tabulis æneis* inscribi solitæ sunt. Habent enim rationem *Legis* sive regulæ nobis à Deo impositæ sicut *Voluntas Legislatoris* publico instrumenti significata & populo proposita, *Legis* nomine co-setur.

XXV. Constat autem hæc *Lex naturalis* ex variis *Principiis practicis*: quæ tamen ad unam primam & universalem *Legem* quæ reliquas comprehenditur revocantur, videlicet hanc bipartitam; *bonum esse faciendum, Malum fugiendum*: Sicut omnia præcepta decalogi ad unam *Legem universalem*, amque bipartitam, reducuntur, illam sc. quæ *de Dilectione Dei & Proximi*. Huic universali in *Synteresi* conservatæ subjiuntur aliæ; ceteræ *leges particulares*, ex eâ derivatæ, ut *conclusiones* præmissis: quarum aliæ sunt de *primis* (ut loquitur) *naturæ dictamine*, & principali illi legi primæ conjunctæ, aliæ quæ remotius ei appendantur nec nisi *secundariò*, & virtute illarum propinquantur. Quæ sunt de *primis naturæ dictamine*, simul lac menti nostræ & cogitationibus offeruntur, eadem nostram statim imperant, coguntque nos assentiri, propter summam earum *evidentiam*. Neque enim fas est alicui de ipsarum veritate dubitare, neque possibile est quenquam, cui satis perspecta sit ipsarum vocum significatio, circa eas errare. Audito *Deum esse colendum, Injuriam non faciendum*; acquiescit statim animus, & sine ambage præbet *assensum*. At in posterioribus illis propter discrepantiam quæ potest oriri ex *circumstantiis*, & dubitare sæpius contingit, & errare & quò remotius à primis illis principiis recedit eo proclivius est in errorem labi. *Prima enim*

Universa

Universalia tantò certiora sunt posterioribus & par-
 ticularibus, quantò sunt minùs *circumstantiata*.
 Nam ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ πλὴν ut dici solet ; & descen-
 dendo contingit errare. Ejus generis præcepta sunt,
 curandos esse parentes, Liberos alendos, Conservan-
 dum proximi vitam, Deposita reddendum. Quæ utut
 communiter & ὡς εἶπὶ τὸ πλὴν observanda sunt,
 non tamen simpliciter & absolutè, si res & locus
 quod fieri potest) aliud postulent. Nam & pa-
 tris jussu præ Dei amore spernenda sunt ; &
 hæc potest esse causa abdicandi liberos, & vitam
 proximo adimendi ; nec est gladius furioso resti-
 tuendus. Affinis huic distinctioni est illa ^{1. Cic. lib.} *Ci-* ^{1. Offic.}
 ceronis, à Stoicis accepta, *Officiorum* distributio.
 Aliud enim est ipsis *Rectum & perfectum Officium*,
 quod Græci κατὰ φύσιν ; aliud *Medium & Com-*
 modum, quod κατὰ νόμον vocant. Quare ut *Consci-*
 entia de rebus propositis, quantum ad hanc *Regula*
 hæc partem attinet, quæ sit *Dei voluntas* rectius &
 certius judicare posset ; opportunum erit ea ad
universalissima, quàm fieri potest, *præcepta*, & ad
 prima illa & αὐτόματα axiomata revocare atque
 exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia
 properandum est, quum non liceat plura dicere ;
 accipite quæso illa Ciceronis, quæ ex amissis ejus
 de Rep. Libris affert *Lactantius* 6. *Instit.* 8. " Est
 " quidem verò *Lex recta ratio, natura congruens,*
 " *diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet*
 " *ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat.*
 " — Huic *Legi* nec abrogari fas est, nec derogari
 " ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest.
 " Nec verò aut per *Senatum* aut per *populum* solvi
 " hac *lege* possumus. Nec est quarendus *explanator,*
 " aut *interpreter* ejus alius : Nec erit alia *lex Roma,*
 " alia *Athenis* : alia nunc, alia posthac : sed & om-
 " nes gentes & omni tempore, una *lex & sempiterna*
 " & *immortalis* continebit. Unusque erit communis
 " quasi

“ quasi Magister & imperator omnium Deus
 “ Legis hujus inventor, disceptator, lator, cui
 “ non parebit, ipse se fugiet, ac naturam homin
 “ aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas pœn
 “ etiamsi cetera supplicia, quæ putantur, effuger
 Insignis sanè locus & qui hujus Innati luminis
 turam & vim luculentissimè explicat, adeò ut
 hil opus sit plura in hanc rem adjicere.

XXVI. Secundum Lumen, quod menti illatu
 diximus, ei ab extrà advenit, oriturque à Revel
 tione divinâ : nempe ab illâ luce, quam Deus
 bis subministravit in Sacrà Scripturâ, in quâ volu
 tatem suam humano generi uberius adhuc pate
 cit ; nequid ei deesset adminiculi, quod ad mo
 regendos & beatitatem consequendam esset neces
 sarium ; quum ad ista non sufficeret lumen interna
 naturale, ut jam ante ostendimus. Differt aut
 hoc Lumen à Naturali, non origine solùm, sed
 perfectione : Primò, quia voluntatem Dei manifest
 in his, ad quæ non potest lumen naturale perti
 gere. Secundò, quia actus morales à naturali
 mine dictatos ad finem sublimiorem ordinat. Ter
 quia cum Lex mentibus insculpta à Deo tanqua
 authore Natura instituta sit, Lex ista in verbo re
 lata est ab eo instituta tanquam authore Gratia
 Salutis. Ergo ubi aut deficit, aut debile est Natu
 Lumen (deficit autem in his quæ sunt extra orbe
 suum, cujusmodi sunt mysteria fidei ; debile v
 rò est, in his quæ ab universalissimis præcep
 sunt aliquantò remotiora :) ad Lumen Verbi recu
 rendum est, sicut ad lucernam in loco caliginoso
 gentem, 2 Pet. 1. 19. Ad Legem & ad Testimon
 um : si non loquantur secundum hoc verbum, non
 eis Lux, Isa. 8. 20. Lucerna pedibus meis verba
 tuum, & lumen gressibus meis, Psal. 119. 105.
 hujus Legis perfectione & utilitate, si sermonem i
 stituerem, nullus esset dicendi finis. Videte soc

1.

2.

3.

hanc rem Davidis *Psalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractius; ac *Psalmum* etiam *Psalmum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffusius exposita reperietis.

XXVII. Porro hujus *Legis* duæ partes sunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hic intelligo in sensu, quo ple- que à *Theologis* sumuntur, pro binis Dei initis humano genere *fæderibus*; *Operum* sc. & *Gratiæ*: sed populariùs, pro *Scriptura Libris Veteris & Novi instrumenti*. Patres, ad nostrum saltem in- titutum non incommode, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramque *Legem*, & *Veterem* illam *Legem* in universum, & *novam Christi* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem propositus, & *Christiani hominis curâ studiove* (post- quam adultæ in *Christo ætatis* fuerit, & *unctione Spiritus* perfusus) indignam exagitant; nec nisi *legem & Spiritus dictamen* admittunt, nostri *seculi Antinomi, Anabaptista, Enthusiasta*, & reli- qua id genus prodigiosa nomina. Quos non est hanc refutandi locus, alia agentibus: neque est ad profectò multum necessarium; quum in istius- modi errorum monstra ita gladium jam olim strin- xerit *Jacobus Apostolus*, ut videri possit spiritu quodam prophetico eorum refutationem datâ ope- ra suscepisse.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Mosaica* dici so- let, notissima & illa distributio, quâ in tres partes distinguitur; *Moralium* sc. *Ceremoniarum*, & *Judi- cium*. De quibus singulis multa à multis variè disputantur. Quibus prætermisissis, quid de earum obligatione mihi sentiendum videtur, salvo tamen suo cuique judicio, breviter proponam. Dico igitur Primò, nullam omninò *latam à Mose Legem* ob- ligare *Christianorum Conscientiam directè, forma- liter & per se*; quatenus sc. est à *Mose* lata aut tra- dita,

dita. Ratio est, quia omnis *Lex Mosaica*, talis, fuit *positiva* : & *Lex positiva* non nisi obligat quibus *posita* est. Cum ergo *Lex* à *tradita*, uni tantum genti *Hebræorum* posita sit, vel ex ipso statim exordio [*Audi Israel*] & t insequentis sermonis caractere facile quisquis mum adverterit intelliget ; non poterit ad eos extra illius gentis censum sunt ita pertinere, ut nomine quod sit à *Mose* tradita, eos obliget. Qu siqua pars illius *Legis* nunc obliget *Christianos*, certè obligant *præcepta Decalogi* ;) ex accidente fit, & *ratione Materia* : non quia sic *Moses* præperit, sed quia id quod ab eo sic præceptum aut est *Legi Naturæ* consentaneum, aut à *Christo* in *Lege nova* confirmatum.

XXIX. Dico *Secundo*, *Legem* *Mosis* *Ceremonialem* obligasse quidem *Judæis* in *Conscientiâ* à prædicatum ipsis *Evangelium Jesu Christi* : non ita alios, nisi qui *profelyti* fierent *Cultus* & *Religionis Judaicæ* : qui cum essent duorum generum (*Profelyti* scil. *Portæ*, & *Profelyti Justitiæ*, *Judaici* dicti,) obligabantur ad præcepta ritualia observanda : pauciora quædam illi prioris generis, posterioris generis hi, pariter ac ipsi *Judæi*, universa. A *Christi* autem *morte* & *resurrectione*, ex tempore cæpit *Judæis* solis primum, dein paulò & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, usque everisionem *Templi Hierosolymitani* & *politiciæ Judaicæ*, fuisse hanc *Legem*, ut post *Augustinum* qui amant *Mortuam*, sed non *mortiferam* ; hoc amisisse quidem vim obligandi ; non tamen fuerit à *Mose* traditos prorsus illicitos, sed libertatis observationis ; ita ut fas esset homini cuivis, præres postularet, (habitâ interim prudentiâ & charitatis justâ ratione.) ipsis pro arbitrio vel uti non uti. Quam fuisse *B. Pauli* mentem, ex ipsa constanti tum doctrina tum praxi manifestius

nam ut probari debeat. *Post everfionem Templi* nemque à plerisque dici solere, non *mortuam* solum hanc legis Mosaicæ partem, sed & *mortificatam*. Quod subvereor ne ingeniosius dictum deprehendatur quàm solidius: nisi dextrè explicetur & cum adhibita distinctione. Non enim sunt omnia *Ceremonialia* pari loco habenda: sed illa sunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Christum *figurabant*, prudenter separanda. *Ceremonias* illas *figurativas*, quæ à Deo institutæ sunt, ut essent typi *Christi redemptoris* in carne venturi, cujusmodi fuere *Circumcisio*, *Sacrificia*, & similia nonnulla similia, certum est ex quo *Christus* omnia illis ceremoniis *typicè* figurata reipsâ adimoverit, & omnia ritè esse adimpleta universo orbi per *Evangelii* sui præcones sufficienter annuntia- verit, nullum jam ultrà usum habere posse; proinde non solum ut *emortuas* & putidas è medio tollendas esse, sed ut *pestiferas* & exitiosas ab omni Christiano summoperè fugiendas. Illud præsertim studiosissimè cavendum ne cum aliquâ *sestatis* opinione observentur: juxta illud, *Gal. 2. Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Christum vobis nihil profuturum esse.* Ast illæ *Ceremonie* quæ ad externum tantum decorem & cultus divini *solemnitatem* quandam pertinebant, etsi præteriret fortasse non usurpari, ubi saltem subesse potest justus *Scandali* metus; non sunt tamen simpliciter damnandæ, ut *illicite*, hoc solo nomine quod *padagogia Mosaica* pars fuerint.

XXX. Dico *Tertiò*, utut nonnulli distinguant inter *Leges Mosis Politicas* eas quæ erant *Juris Communis*, quarum etiam notas quasdam assignant *exteriæ*, & eas quæ erant *Juris Particularis*; non esse necessarium ista sic distingui: imò ro- tundè affirmari posse, ex iis *Legibus Mosis* quæ *Politica* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omnino obligare

obligare Christianos Magistratus in utramvis rem: quin ut ipsis liceat, pro arbitrato suo prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videtur expedire, eandem apud subditos suos san- vel non sancire.

XXXI. Dico *Quarto*, *Legem Moralem*, à traditam, hoc est, *Præcepta Decalogi*, obligare Christianos, pariter ac Judæos, ad eam observandam. Et hoc quidem omnes, quod sciam, *testantes* uno ore confitentur: quo majorem his injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *Bellarmin. 4. de justific. 5.* ponere *Christianam libertatem*, ut nulli legi *jecti* simus in Conscientiâ, *Moses* autem cum *Decalogo* nihil ad nos pertineat. Viderit quomodo se calumniâ liberet; suosque (si nos in hac pã) eodem crimine. Agitur enim hæc controversia inter suos *Scholasticos*, teneanturne Christiani *Præceptis Decalogi*, quatenus sunt declarativa *Legis Naturæ* tantum, an etiam quatenus *Mosi* à Deo, Deique jussu à *Mose* populo Dei data, & in sacros Codices relata: aliis utrum affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus. Est & in nostris Ecclesiis eandem reperire hæc *sententiarum*, (si tamen *sententiarum*, & *verborum* potius) diversitatem. Cæterum cum illi inter se, & nos cum illis in eo quod rei est, hætenus consentiamus; habere *moralem legem eam*, quæ à *Mose* tradita & in *Præceptis Decalogi* continetur, vim obligandi nostras Christianorum conscientias: fortasse non est opus pretium, unde illam obligandi vim obtineat, tum litigare. Consultius tamen mihi loqui videtur qui dicunt *Legem* illam *Mosis* non obligare Christianos *formaliter* & quâ tali, hoc est quatenus à *Mose* tradita est; sed tantum *ratione materiæ*, quatenus declarativa est *legis Naturalis*: proinde vim suam obligandi omnem non ab-
ihori

oritate *Mosis* eam sive ferentis sive tradentis de-
care, sed ab ipso *naturali legis* dictamine, quam
eius mentibus nostris & iniecit in primâ crea-
tione, & ut voluntatis suæ monitorem in iisdem
tam post lapsum voluit permanere. Hæc de *Le-
getur & Mosaicâ.*

XXXII. *Lex nova sive Christi*, hoc est, *Evan-
gelium* tria continet: *Mysteria fidei* credenda,
quo capite complector & *promissiones Dei* gra-
tias; *Instituta Sacra Ceremonialia* & *Ecclesia-*
stica; & *Præcepta* demum *Moralia*. De quibus
primum, & *Primum* de omnibus universum, *Evan-
gelium non obligare nisi vocatos*, id est, eos solos
quibus annunciatum est. Quia ubi *Lex non est*,
transgressio esse potest: moraliter autem præ-
ceptum in supernaturalibus idem est *non esse*. & *non
vincere*, sive non ita sufficienter proponi, ut pos-
sit innotescere. Disertè Servator ipse, *Joh. 15.*
*Si non venissem, & locutus essem eis, peccatum non
habuerunt*: i. e. non rei essent *spreti Evangelii*. Ob-
servare tamen omnes quibus prædicatum est, ad
obediendam tum *fidei*, tum *vita*, ita ut teneantur
omnes quibus *Evangelium* annunciatum est, & in
ipsum credere ut *redemptorem*, & ipsi ut *Legisla-*
tores: quod utrumque ni fecerint, in neg-
ligentia officii supplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundò*, obligari Ecclesiam
Christianam ad *instituta Sacra*, (hoc est ad *Ver-
bificationem*, *Sacramentorum* administrationem,
scripturam Evangelii ordinationem, & *Clavium*
scientiæ, tum *Potestatis*, *Exercitium*,) in
omnibus quæ ad ipsorum *essentiam* pertinent,
itaque *institutionem Christi* & *Apostolorum*: ita ut
non liceat ei, multò verò minùs particulari ali-
cui aut *persona*, inde quicquam sponte vel
mutare vel immutare. Cæterum *externas Sa-
cramentorum Institutionum circumstantias* ita esse *liberas*,

ut possit Ecclesia quævis particularis, pro rati-
locorum & temporum, prout ex usu fuerit po-
Dei, & ut adificationi videbitur expedire, ita
eis statuere.

XXXIV. Dico Tertio, Novi Testamenti Mo-
lia Præcepta, eadem esse quoad substantiam
Moralibus Veteris Testamenti: & utraque ad
Naturalem, quæ in decem Præceptis Decalogi
tinetur, esse revocanda; sicut omnia entia re-
revocantur ad decem Prædicamenta. Esse ta-
præcepta Christi in Lege novâ, ut Sancti Ecc-
Patres ubique testantur, præceptis Moysi in
Lege, quoad aliqua multò præstantiora. Non
solum respectu, quod plenius, clarius, & exp-
tius proponuntur: sed quatenus etiam altius
surgunt, & ad eminentiorem perfectionis gra-
Christianos provocant: idque efficacissimis u-
que *Δακνέλοις*, proposito scilicet eis ex unâ
Exemplo Christi præterito, ex alterâ amplissimo
ni celestis futuro præmio. Ut in duobus illis
nis *Vitæ Christianæ* officiis vel maximè pater,
ligendis inimicis, & tollendâ cruce, in lege novâ
peratis. Neque enim sunt illa, sicut aliqui
hiarunt, eo duntaxat loco habenda, ac si
tantum essent *vita perfectioris*; quæ sint om-
proposita quidem sub conditione præmii a-
oris, neminem tamen obligent sub peccato, nisi
se voto ad ea observanda obstrinxerint. Quæ
verè Præcepta sunt, eaque propriè dicta, &
universaliter obligatoria: ad quorum observatio-
sub gravissimi peccati culpâ (abnegati scil. Ch-
& æternæ damnationis (ni resipiscant) pœna
gantur, quotcunque Christi fidem noménque
tentur: Et hæc de secundo mentis lumine dicta
to.

XXXV. Tertium restat, quod Lumen Acq-
diximus. Quod sanè nihil aliud est, quam

qua quoddam & incrementum illius luminis
Naturæ, sive *Revelationis*) quod antè meriti
erat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum so-
litas *Dei*, cujus cognitio mentibus nostris ha-
nus illuxit, (sive internè impressa in *lege Naturæ*,
re externè in *verbo revelata*,) aut propriâ *medi-*
atione, aut alienâ *institutione*, clariùs adhuc nobis
notescit. Cujus media præcipua sunt; *Discur-*
Rationis, & *Authoritas*, (hoc est, iudicium &
axis) *Ecclesiæ*: de quibus nec patitur tempus,
multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipsa
stulat. E *Legè Naturæ* deducuntur per *discur-*
Rationis ad usum Conscientiæ, multæ particu-
les de quibus agendis *Propositiones*; velut *Con-*
clusiones ex suis *Principiis*. Quâ in re, nisi à *primo*
ultimum ritè procedatur, proclive est errare;
antè dictum est. Quare diligenter videndum,
in singulis partibus *discursus* legitimus fiat *pro-*
gressu; utque posteriora quæque à prioribus aptè
deant, & ex eis necessario consequantur: ne
scientia in errorem prolapsa voluntati aliud ali-
quid, quàm oportuit, *dicat*. Periculum itidem
ne in applicandâ sacrâ Scripturâ ad usum *Con-*
scientiæ similiter erretur; nisi & *Rationis* iusta ratio
deatur, & *Authoritati* suæ constet auctoritas. Pon-
tius, dum in illam partem omnia studia sua con-
ant, ut nequid *Ecclesiæ* suæ *authoritati* decedat,
um deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex aduerso, dum
tâ omni *Authoritate* fidem sola *ratione* metiun-
id tandem agunt ut *cum ratione insaniant*. Unus
que *Error*; sed variis illudit partibus. Vita-
ter uterque scopolus non aliter commodius,
si cum *ratione Authoritas*, cum *authoritate*
scitè & prudenter jungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in sacrâ Scripturâ
ritè explicandâ, ritèque applicandâ, locum habe-
debeat; non est præsentis aut temporis aut in-

stituti plenè differere. Agendum paucis. *Ratio* circa Scripturam duplex potissimum est usus: *lativus* sc. & *Illativus*. *Collativus*; ut nempe versa *Scripturæ loca*, ea præsertim quæ insigni aliquam invicem aut *cognitionem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus*: *Illativus* ut eruta è verborum proprietate, contextu & *pro*, documenta debite & artificiosè *inferamus*. *Mores* interim, humanæ rationi in *rebus* agendis tantò plus tribuendum esse, quam in *credendis* quantò plus naturalis ingenii captum superant *dei mysteria*, quàm *officia vite*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus est, ad retundendam *Hæreticorum* & *Impositorum* audaciam, qui clarissimis *Scripturæ* testimoniis nebras offundunt, earumque vim distinguunt & subtilitatibus suis eludunt. Quibus non opportuniùs os obturabitis, aut saltem vosmet ipsos, aliosque ab ipsorum contagione illæsos efficere conservabitis, quàm si *judicium* & *praxin*, non minus aut paucorum hominum, non unius aevi aut seculi *Ecclesiæ*, sed *Catholica* (hoc est, diffusa per totum orbem) omnium locorum & temporum *Ecclesiæ*, ipsorum strophis & sophismatis opponitis. Sic olim prisci illi fidei Christianæ advocati *Irenæus*, *Tertullianus*, *Vincentius*, reliqui, præscripto jure cum adversariis agendum judicarunt: quod quantum orbi Christiano profuerit, eventus ostendit. Sed ista omnia, pleniorè tractatione digna memor temporis meique & vestri, omittere cogamur & quæ de *Legum humanarum obligatione* proxime agenda sunt in aliud tempus remittere.

RÆLECTIO QUINTA.

IN QUA, DE

Humanarum Obligatione in genere, Quæstio pertractatur.

ROM. XIII. 5.

subjici necesse est, non solum propter
 legem, sed etiam propter Conscientium.

DE Obligatione Conscientiæ Passivæ tra-
 ctationem exorsus superiori Termi-
 no, hætenus progressus sum, ut re-
 tectis antè rejectisque illis latibulis in
 quibus inesse aliquid præsidii ad Conscientiæ suæ sive
 suam quoad jam facta, sive securitatem quoad
 futura, frustra sibi blandiuntur vulgus hominum
 (scilicet finis Intentione, & alieni Exempli judicis ve-
 ritate,) propriam illam & adequatam Consci-
 entiam regulam, cui se absolute & simpliciter confor-
 mare teneatur, investigarem. Ubi ostendi Primò
 Conscientiam solum in Conscientiis hominum merum &
 imperium habere: Secundo, Conscientiæ Re-
 gulam proximam & immediatam esse Lumen menti
 tempore præsens, sive (quod idem est,) ultimum
 judicium intellectus practici. Tertiò, Verbum
 scriptum esse quidem supremam & primariam, Aristot. 7.
 Ethic. 5.

1 3

non

3.

4. non tamen *adequatam Conscientiæ Regulam*. Quod, propriam & adequatam Conscientiæ Regulam esse *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, (quod etiam idem est) *Legem à Deo rationali creaturæ impositam*. Dixi insuper, ut quænam illa *Dei voluntas* plenius & distinctius intelligatur, Deum Opt. Max. Voluntatem suam humani generi triplici medio, velut *Lumine* patefecit.
1. *Lege sc. Naturæ*, quæ constat ex quibusdam *Præceptis practicis* per se notis quæ & *Lex Dei Scriptæ*
 2. *cordibus nostris dicitur*, Rom. 2. 15, velut *Lumine Interno* & mentibus *innato*: *Verbo Dei Scripto*, quod in sacris utriusque Instrumenti voluminibus continetur, velut *Lumine Externo* supernaturaliter *velato*, & mentibus *illato*: *Scientia* denique ex utraque *priore*, aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *stitutione* eruta, velut *Lumine acquisito*; cujus *instructio* *Media* præcipua sunt, *discursus Rationis*, & *Autoritas* (i. e. *Judicium* & *Praxis*) *universalis* *Est* *scilicet*.
 - 3.

II. Quin & illud submonui, quò futuræ Stationi viam saltem aliquam præstruerem) præcipuam *Dei Legem*, quæ per se absolute & vi propria omnium hominum *conscientias obligat*, idque in summo gradu; esse alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, sed summo illo inferiorem: ut quæ non primario & per se, sed *secundario* & *ex consequenti*; non absolute, sed *relative* non vi propria, sed *virtute divini alicujus præcepti* sive *instituti* in quo fundantur, *obligant* *conscientias*. Quæ tametsi in eo convenient omnes, quòd quæcumque habent *obligandi vim*, eam tamen *totò* *divinæ Legi* acceptam debeant; (*Præceptum enim in unoquoque genere est causa reliquorum*; esset divina *Lex adequata conscientiæ Regula*, quæ jam antè positum est, si extra ipsam aliquid exigaret, quod non ipsius virtute obligaret:) d

tamen inter se singula: quemadmodum Spe-
 ciatim propter diversitatem *Materiae*; sic & *Gradu*,
 tantum ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in
 plici potissimum discrimine. Quædam enim
auter obligant, quorum rursus sunt duo ge-
 ra: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex
 late alterius, ut *Leges humane*, mandata Paren-
 Dominorum, &c. Alterum eorum quorum
 ratio oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis ele-*
 ut Vota, Juramenta, Pacta, Promissa, & his
 illia: quædam verò ex *accidenti* tantum obli-
 & velut ambulatoriæ, *pro hic & nunc*, secun-
 exigentiam circumstantiarum; ut Lex sive
 Scandali.

1.

2.

3.

III. Postulat ordinis ratio, ut à primo illo ge-
 ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Hu-*
 De quarum *obligatione* quæ à nobis di-
 di erunt, ad duas hæc quæstiones revocari
 sunt universa. An sc. *obligent Conscientias Le-*
 humane? & *Quatenus obligent*? Casuum ple-
 rumque particularium determinatio ad postero-
 quæstionem magis pertinet; de quâ (si Deus
 fuerit) instituentur futuræ aliquot prælectiones:
 nam solam hoc tempore attingemus, hanc sc.
Leges humane obligent Conscientias: Subjectum
 quæstionis non indiget multâ explicatione. Lex,

1.

primo à *legendo*, i. e. eligendo dicto *electivè*, *Delectus*
 Ciceroni placuit, quod *Legislatores* ea quæ *Rei-*
 publice magis utilia fore judicabant *eligerent*: *ponimus.*
 quod alii malunt, *secundò*, à *legendo* item, *Cic. 1. de*
 in alia significatione, eaque *passivè* acceptâ, *Legib.*
 oporteret *Leges*, mox ubi latæ essent, æneis
 bulis incisas, aut aliàs perscriptas & columnis
 pensas proponi in publico, ut à populo *legeren-*
 five denique ex aliorum mente *tertiò*, à *li-*
 quod subditos ad eos observandum *obli-*
 In genere nihil aliud est quàm *regula agen-*

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

di subdito à superiore potestatem habente imposita. Dicuntur autem *Humanae Leges* per oppositionem ad *Divinas*. Sicut enim *Divinae* appellantur *Leges*, quæ Dei ipsius auctoritate immediate constitutæ sunt, sive ex *Naturales* sint, sive *Positivæ*; sic *Humanae* dicuntur ex *Leges*, quæ, etiam si auctoritatem ipsis à Deo derivatam, ab hominibus tamen immediate imperatæ & subditis impositæ sunt.

IV. Definitur porro *Lex Humana* ab Aquin.
 1. 2. quæ. 1. *Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo*
 90. art. 4. *curam communitatis habet promulgata*: aliis
 ter; quoad verba sed ferè in eundem sensu.
 Et quidem rectè: siquidem convenit ista definitio *Legi publicæ*, quæ est notissima & usitatissima
 ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per se positum*
 (ut dici solet) *pro famosiore significato stare præsumitur*. Sed in præsentī quæstione, & quod nostrum
 institutum attinet, sub nomine *Legum Humanarum*
 intelligendæ veniunt, non tantum *Leges publicæ*
Communitatum, (licet ex potissimum & prioribus) sed & *mandata* particularia parentum, doctorum,
 aliorumve quorumcunque *prælatorum*
superiorum, filiis, servis aliisque subditis suis imposita.
 In hoc enim uno inter *Legem* propriam
 & *Mandatum* discrimen præcipue cernitur
 quum utrumque sit *Præcepti species*; quod *Mandatum*
 sive *Jussum* sit personæ privatæ privatam auctoritatem
 habentis *Præceptum*, *Lex* autem *Præceptum commune*
 personæ publicæ potestate promulgatæ: Cætera fere sunt paria.
 Certè ad obligationem & effectum quod attinet, quæ de re nunc agitur,
 quum ex hujus Capituli versu I. constet, quod nemo omnino
legitimam potestatem, quæcunque forma illa fuerit, non
publicam modo, (de qua tamen sola fateor inibi ex instituto loqui
Apostolum) sed & *privatam*, à Deo constitutam esse; &
 mandat

datum patris filio, non minùs quàm *lex prin-*
cipalis subdito, *agendi regula*: quæ de obligatione
Humanarum à me dicenda erunt, ita in-
 iuri par est, (quod semel præmonuisse sufficiet)
 cum publicis legibus privatorum etiam man-
 cum politicis constitutionibus æconomia quoque
 alique id genus similia (quatenus saltem
 analogia ratio) complectantur. Et hæc de Sub-
 Quæstionis.

Prædicatum est, *Conscientiæ obligatio*. Quid

Conscientia, quid item in genere? *Obligatio*,¹ Prælect.
 à me dudum fuscè satis explicatum; nec opus¹ supra.
 repetitu: Legem autem obligare cum dicimus,² De Juram.
 aliud volumus, quàm quod Lex imponit sub-^{Prælect. I.}
 necessitatem parendi ipsamque observandi. Sci-^{Scet. II. &c.}
 dum est enim *Legem* ex sui naturâ, & quatenus
 est, duplicem habere vim, sive effectum ne-
 cessarium: vim sc. dirigendi, unde & *ῥυθμίς* di-
 citur seu *Regula*, quatenus notificat subdito volun-
 tatem superioris, & ostendit quid superior ab eo
 exspectet; & vim obligandi per quam differt à
 præcepto & *Monito*, quatenus imperat ut voluntati
 subdito mos geratur, & ipsum ita ad impe-
 dienda facienda obstringit, ut si non pareat peccet.
 eadem nihil aliud est *Peccatum*, quam aberratio,
 recessus à *regulâ illa* sive *Lege* quam sequi de-
 betur, (ὡς ἀπορία ὅτιν ἢ ἀνομία) sicut *monstra*,
 propter recessum ab ordinaria *Natura Lege*, dicun-
 tur *Peccata Natura*. Sciendum tamen secundo, *Lex*
 hunc effectum, vim sc. *obligativam*, fundari in
 auctoritate & Potestate *Legislatoris*: ita ut propriè lo-
 quendo, non tam *Lex ipsa*, quàm *Voluntas & Po-*
testas Legislatoris, obliget *effectivè*; causando scil.
 inducendo obligationem per modum *Causæ*
efficientis. Dicit tamen potest & solet *Lex* obligare
terminativè, sc. ut terminus obligationis, & per
 modum *Causæ exemplaris*: quia est id ad quod ob-
 ligatur

ligatur quis, qui ex ejus præscripto operetur; cut artifex in operando dirigitur ab exemplari si proposito. Sciendum tertio, quod obligare Conscientiam, est ita astringere aliquem ad obediendum sub mortali, ut loqui amant Scholæ Magistri, hoc est, sub culpa mortali; ut si non pareat, non solum pœnæ temporali, aut legibus constitutæ, a ex arbitrio superioris inferendæ, obnoxius sit, & à propriâ Conscientiâ velut neglecti officii contractæque inde offensionis Dei reus, merito darguatur.

VI. Sensus itaque Quæstionis est, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conscientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expositum est modo. Negant è Protestantibus Calvinus, (ut ipsi saltem Bellarm. 3. objicit Bellarminus) Beza, & alii nonnulli: de Laic. 9. Pontificiis Gerson (fatente etiam Bellarmino,) Main, & (ut aliqui volunt) Navarrus. Affirmant è Protestantibus Musculus, Ursinus, & alii: & Pontificiis, Jesuitarum & Scholasticorum plurima turba. Sunt qui distinguunt; ut David Pareus & alii. Et sanè fatendum est, si non aequalia & ἀνισόληκτα, & nimio contradicendi studio utrinque peccatum esset, jamdudum è medio tolli potuisset istam controversiam. In istiusmodi disputationibus subinde mihi veniunt in mentem, quæ apud Aristotelem adolescentem me legisse memini, ὁμοῦ καὶ πῶς μὲν ἔστι, πῶς δὲ ἔστι. Ubi disputat *An Principia sint contraria? An detur infinitum?* &c. Et διακρίσει τοὺς λόγους (siquidem est illa vera illius loci lectio Phys.) Arbitro nimirum potius opus est, qui utramque sententiam (specie magis pugnantem quam re in unum conciliet; quàm Judice, qui dum statuat alteram partem, alteram damnet. Quod fortassis in non paucis earum controversiarum, quæ in orbem Christiano magnâ cum animorum contentione stylique acrimonia jamdiu inter partes agitantur, obtinere

ineret; si tam studio pacis & charitatis, quam
 partium agerentur, qui *Theologica* tractant.
 eundem in præsentī quæstione, quantum ex pau-
 rum eorum lectione, quos mihi & aliàs occu-
 ro, & parum firmæ valetudinis, in hac tempo-
 angustia consulere licuit, judicare possum,
 aptis utrinque quæ expressit contentionis æstus,
 tri mihi pessimè sentire videntur. Existimo
 en eos qui *affirmativè* definiunt, (ut aperte
 id de totâ re sententiam eloquar) & commodius
 cite institutionem, & cautius utriusque ad vi-
 dum errandi periculum, & ad *formam sanorum*
 rum propius locutos, quam qui *negativè*. Cæ-
 rum, ut quid hac in re (ut mea fert sententia)
 tuendum sit, distinctius vobis ab oculos ponam;
 in universam quàm potero breviter & dilucide
 libusdam *Conclusionibus* complectar; sententiam
 eam, ubi opus est, aliquot *rationibus* confirmabo,
 quæ afferri solent ex adversa parte *objectiones*
 tuam.

VII. *Conclusio Prima. Leges humana injuste non
 ligant ad obediendum.* Manifesta res, modò ver-
 rectè intelligantur. Nequis tamen ea secus
 im par est interpretetur, animadvertendum est,
 esse *Legem* aliquam *injustam* dici; vel ratione *Fi-*
ni, Modi, aut Circumstantia alicujus Legi ipsi ex-
 insecræ, vel ratione *Materia* sive *Objecti* ipsius Le-
 as: Distat enim, impereturne quod manifestè
injustum est; an quod aliàs fortasse non sit inju-
 um, *injustè* tamen imperetur. Tollit obligatio-
 em id *injustitia* genus, quod Legi ipsi *per se* ad-
 eret respectu *rei imperata*: non tollit id genus,
 od *extrinsecus* ei advenit & *ex accidenti*, vitio sc.
 imperantis. Esto enim Princeps lege latâ juberet
 iquid fieri quod non esset *ex se factum illicitum*; vel
 eri prohiberet quod non esset *simpliciter necessarium*;
 ulla tamen justa subesset causa cur aut illud ju-
 beret,

beret, aut hoc prohiberet, sed aut turpis lucri cupiditate, aut exercendæ tyrannidis merâ libidine, pravo alio quocunque animi affectu adductus: *iusta* quidem esset Lex ex parte imperantis; subditus tamen ad parendum, nihilominus obligaretur. Ratio est, quia *injustitia* illa tenet se ex parte imperantis tantum, non autem ex parte rei imperantis. Adeo ut, quamvis non possit Princeps sine peccato ejusmodi legem ferre, poterit tamen subditus quod ea lege imperatum est sine peccato facere. Quicquid potest ab ipso sine peccato fieri, id omni subditus, si postuletur ex obedientiæ debito, tene præstare. Quâ intentione quove consilio Princeps legem tulerit, ipse viderit: id meâ qui subditus sum nihil interest, nec siquid ille ea in re peccaverit, mihi imputabitur, Imputabitur, modò si nihil imperetur nisi quod à me licitè fieri poterit, officio meo defuero, nec parvero.

VIII. Quin & illud insuper adjicio, si Lex imperantis etiam ratione *Materiæ* sive *Objecti* sit fortè *injusta* & subditum gravet; ut exempli gratiâ, si imperaret pensionem *gravioris tributi* quam res postularet non tamen propterea continuo solvi obligationem. Sed hic iterum opus est distinctione. Potest enim aliquid esse *injustum*, vel eo solum nomine quod sit *perpeffu iniquum*, vel eo quod sit etiam *factu illicitum*. Illo modo si *injustum* est, quod Lex imperatur, hoc est, si *iniquum* sit tantum non *inbonestum*, & tamen fiat, unius imperantis culpa est: tamen abest à culpa qui obsequitur imperatori, ut omnino peccaret si non obsequeretur. Anteriori modo siquid imperetur *injustum*, hoc est, si quod postulatur sit non solum grave *perpeffu* sed etiam *factu turpe*, & tamen à subdito fiat utrinque peccatur: à prelato, quod rem iniquam postulaverit; à subdito quod rem illicitam effecerit. Sensus ergo Conclusionis est, ubicunque Lex imperantis

aliquid prohibet fieri quod est ita *necessari-*
ut non possit à subdito omitti sine peccato,
imperando jubet aliquid fieri quod est ita *illici-*
ut non possit ab eodem sine peccato fieri, *Le-*
gillam non obligare in Conscientia.

II. Ratio Prima, quia rei illicitae, ut aliàs
ostendimus, nulla potest esse obligatio. Secun-
quia, ut ibi etiam dictum est, *Obligatio prior*
inducit posteriori, ita ut ei non possit super-
addi Obligatio nova contraria: At Lex jubens rem-
issionem, ut Homicidium, Perjurium, Sacrilegi-
um, &c. aut prohibens officium necessarium, ut Cul-
terium veri Dei, Debitum Principibus & parenti-
bus obsequium, &c. id exigat quod contrarium
obligationi priori, quâ virtute praecepti divini
aditus jam antè constrictus tenebatur. Proinde
Lex humana istiusmodi non potest inducere sub-
additionem obligationem. Tertia, quia nemo potest simul
obtemperare ad contradictoria. Sed si Lex ejusmodi
est obligatoria, obligaret ad id faciendum, ad
id non faciendum Lex Dei eodem tempore ob-
ligaret: facere autem & non facere sunt contradi-
ctoria. Quarta; ab exemplis piorum, qui ex fi-
dei luce principiis sic instituti semper fuerunt, ut
Abraham, Isaac, Jacob, &c. quorum jussa, (tametsi gravia, si non inho-
stia, &c.) alacri animo capefferent, obirent, exequere-
ntur: at siquid abs eis vel Lex latâ exigeretur,
quod esset contra fidem aut bonos mores, vel cum
quoquomolibet pugnaret, palam & constan-
ter animo imperium detrectarent, & prae Dei ti-
more Leges & instituta quævis humana contemne-
rent. Lege latâ Babylonicâ ut audito musico con-
stituto aureum grande simulachrum quod crexerat
potentissimus Monarcha, singuli adorarent, idque
reverentissima proposita siqui secus facerent poena;
non se passi sunt ea Lex obligari tres Hebraei ado-
lescentes, Dan. 3. Quia scilicet jubebatur rei illi-
cita,

De Juram.
præl. 2 Sect.
13.

1.

2.

3.

4.

cita, cultus Idoli. Lege itidem *Persica* lata, quis per aliquot Dies à quoquam Deo vel honore præterquam uno *Persarum Rege* quicquam præteret, non paruit *Daniel*, sed eo ipso quo solito more, statis temporibus Deum precatus est, Act. 6. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultra loquerentur in nomine *Jesu*, Act. 4. non solum non ruerunt imperato, sed & fidenter responderunt *Utrum justum sit coram Deo vobis potius obtemperare quam Deo, ipsi judicate.* Nimirum quia utrobique prohibebantur erant res necessariae, illic cultus veri Dei, hic concredita ipsis Evangelii prædicatio.

- X. *Conclusio Secunda.* *Lex Humana* prohibet simpliciter malam, ut furtum, adulterium, sacrilegium; aut jubens rem bonam & necessariam, ut cultum Dei, solationem debiti, honorem parentum; inducit novam obligationem in Conscientia. *Ratio prima*; quia, posita *Causa* prosequitur effectus ejus necessarius, nisi aliunde impediat. *Obligatio* autem est *Legis effectus* ita necessarius, ut aliqui existimarent ab hoc ligandi effectum ipsum *Legis* nomen (sicut antè dictum) originem suam traxisse; nec videtur hic aliquid assignari posse, quod istius effectus consecutio impediat. *Ratio secunda*, à minore ad maiorem. Obligat omnium confessione *Lex prohibens rem illicitam*, aut jubens rem alias liberam: et multò etiam magis prohibens rem illicitam: vel jubens rem necessariam. Est tamen quod utriusque huic rationi ex adverso opponi posse videtur: scilicet, Non esse multiplicanda entia sine necessitate. Obligari jam antè unumquemque vi *Legis Divinae* ad faciendum quicquid est necessarium, & ad vitandum quicquid est illicitum, quæ obligatio cludit eam quam ex *Humana Lege* consequi sumus, ut superfluum, sicut præexistens in

quo liquor impedit infusionem novi liquoris: videntur admitti posse *duæ obligationes* ad eandem rem in eadem *Conscientia* magis quam *duo accidentia* ejusdem speciei in eodem *subjecto*. Sed respondeo, dici quidem solere & quidem verè *Ob- obligationem priorem præjudicare posteriori*, (quo ar- gumento & ipsi paulò antè usi sumus in firmamen- to superioris *Conclusionis*;) sed hoc dictum in iis *obligationem* locum habere, quæ sunt in- *destructiva*, & quarum effectus tantam ha- bent inter se contrarietatem & repugnantiam, ut alterutra necessariò tollatur reliqua: hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* acce- dere possit *altera*, quæ sit ejusdem rationis, & pos- sum ea consistere. Neque est simile quod de *ore* assertur in vase pleno: quia impedimen- tum ne vas plenum *novum liquorem* admittat, non ex parte *liquoris*, sed provenit ex *incapacitate* ipsius & natura *Loci*, qui non potest simul recipere *corpora*. Et *accidentia* nihil prohibet esse eodem *subjecto* ejusdem speciei *plura*, modò *relativa*, non *absoluta*: ut in *Socrate*, sup-posito quòd *decem* haberet *filios*, *decem* essent quo- rum *paternitates*: Quia *relationes* multiplicantur multiplicationem suorum *terminorum*: & modò *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo sunt *Leges*, (quum sit omnis *Lex*, ex natura & quatenus *Lex* est, *inductiva obligationis*;) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut suis *terminis* correspondentes. Neque verò hoc est *multi- care entia sine necessitate*: quia multiplicatis *can- sibus*, necesse est multiplicari *effectus* illarum *causa- rum*. Immo hoc ipsum, ne cui incredibile vi- deatur, aut quòd huic persimile est, quotidie con- tingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & sensui evidens est, posse aliquem ad co- munem duobus vel *tribus vinculis* alligari: ut

Petrus,

Petrus, Act. 12. 6. *Cubavit Natusque dicitur.* Nec potest cuiquam esse dubium, quin sit aliquis ad id officium quod ipsi ex *Legē* præstandum incumbit, non obstante illa ob-
tione, denuo se obligare *Voto*, vel *Juramento*, *Promissione*. Quemadmodum vovit *Jacobus* *archa*, unicum sibi Deum fore *Jehovam*, Gen. 21. Et *David* juravit *justa se Dei judicium* *turum*. Psal. 119. 106. Et quotquot sumus *fiani*, cum sacro fonte tingeremur, novo *no-*
dere baptismali obstrinximus ad *fidem* in Christo ad *abrenunciandum* *Satanæ*, *Seculo*, *Carni*; *observanda* Dei mandata: ad quæ tamen ob-
præstanda nos antè *Obligatos* fuisse certissimum est.

XI. *Conclusio Tertia. Leges Humanae*, (sive cita imperentur, sive necessaria, sive *adiaphorata* à persona vel communitate non habente *timam potestatem*, non obligant in *Conscientia*. si *Prætor Urbanus* *Leges* ferret huic *Academia*; *vicinus paterfamilias* *servum meum* juberet *bo-*
meos jungere, *segetes suas occare*, &c. Ad collecta hominum *seditionum* manus in ali-
Anglia Comitatu, (quod in agro *Norfolciensi*, *var-*
cardo sexto regnante, sub *Ketto* duce, alibique multoties factum est) incolis certam pecuniæ su-
mam, aut *operarum servitutem* sibi indebiti publicatis edictis imperaret, eosque *vi & as-*
ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè li-
ret, posito quod resistendo pares non essent, im-
rata facere; ejusmodi tamen *jussu* neminem co-
ad ea observanda obligarent in *Conscientia*. Tum quia ejusmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, *equivocè* *Leges* sunt, re autem *verè Violentæ*
magis quàm *Leges*: Et *causa equivoca* non infert effectum; sicut non obligat partes lata à *Judice* *sententia*. Tum quia *vis obligandi* C

* Aquin.

1. 2 qu. 96.

art. 4.

etia

am modò dictum est) non causatur *effectivè* ab
Lege, sed à conjunctâ cum *potestate Legislati-*
voluntate. Ergo ubi deficit *Potestas*, deficit &
 propriè *efficiens* istius obligationis: & *causâ*
 deficientem, *effectum* ejus deficere necesse est.
 ad ipsum ex hoc ipso *Apostoli* loco colligere li-
 qui necessitatem *hinc* *imperatur* debitum sc.
potentia ex parte *subditi*, deducit *autem* *hinc* *Imperium*,
potestate Jurisdictionis in *praelato*: unde efficitur
 teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non ha-
 bet *ius imperandi*.

XII. Si dicas, colluviem ejusmodi qualem jam
 hominum satis factiosorum habere *imperandi*
potestatem, quia possunt eos in quos imperium ex-
 tendit ad faciendum *imperata* cogere: Respondeo,
potestatem de qua loquimur, & à qua pendet Obli-
 gatio, non esse *potestatem* illam quam Græci *δυνα-*
μις vocant, hoc est, *potestatem*, (seu *potentiam* po-
 tentiam, quâ voce libentiùs in ea notione plerique
 utuntur) *physicam*, sive *de facto*, per quam quis
 potest id quod intendit ita effectui dare, ut si-
 militer non impediatur; sed eam *potestatem* quam
juris vocant, hoc est, *potestatem legitimam* sive
juris, quæ sc. ei competit jure aliquo *Natura*,
Divina, aut *Civili*, ratione personæ quam gerit,
 per respectum ad eos qui ipsi quoquo modo
 obediunt. Hanc *Imperium* in præsentī argumento ita
 interpretatur *Apostolus*, ut eam trium commatum spa-
 tium *quinq; nominaverit*: de *δυναμις* interim ne
 quidem.

XIII. At certum est, inquires, eos qui *Roma*
Imperium gerebant illo *Apostolorum* ævo, nec
legitimo jure, nec liberis *populi suffragiis*, nec
 aliqua aliâ *vocatione* ad imperii culmen con-
 vocati, sed aut *vii* aut *dolo* aut *militari tumultu*
Imperium usurpasse: quibus tamen & *Imperium* ut
 legitimis magistratibus, disertim tribuit *Apostolus*;

& subditis parendi necessitatem [*ἀνάγκη* *τῶνδε*] imponit, idque non supplicii metu
 tūm sed & *propter conscientiam*. Primos illos
 eversam Remp. Imperatores Romanos sanè faten
 est non optimo jure imperium adeptos; hab
 tamen *jus gladii & legitimam Exolus*, sive *j*
ditionem, cui subesse deberent quotquot Rom
 ditionis essent homines, fatendum est pariter.
 que enim quisquam erat singularium homin
 qui eam *potestatem*, ut ubi potiore jure deb
 vindicare posset; & *Senatus populusque Romanu*
 nes quem novissimè & ab aliquot retrò seculis
 ma fuisset potestas, quā metu quā obsequio,
 suo utcunque cesserant, eosque qui imperium
artibus quæsiuissent, pro suis tamen *legitimis p*
pibus agnoverant. Hoc dato, quod mihi
 omninò concedendum videtur, de *obediendi*
fitate nulla potest reliqua esse dubitatio. A
 casu dubio, quod sit Christiani hominis offic
 an & quatenus obligetur *in foro Conscientia* ter
 ri cedere, præsentibus moribus se accomo
legibus, edictis, aliisque jussis ejus qui *de*
 nullo tamen *jure* (suo saltem judicio) summ
 rum præest, obtemperare: non peræquè faci
 dijudicare; nec prudentis est in re tam g
 tam arduâ, quicquam temerè definire.

XIV. Nihil itaque statuo. Ne tamen aut
 ficio meo, aut vestræ saltem expectationi de
 existimer, si quam in medium produxeram
 fitionem intactam prorsus relinquerem; quid
 de tota hac re seriò cogitanti visum est recta
 tioni maximè consentaneum (nisi si fortè,
 i^{us}modi deliberationibus ferè contingit,
 suadeant *consuetudines*) paucis exponam. Dico
 tur *Primò*, Eum qui *de facto* summum in civ
 imperium obtinet, etsi *malis artibus* potestate
 lam sibi quæ siverit, civi tamen pro *legitimo p*
 ha

abendum esse, eique ut legitimo principi ex *Con-*
scientie Obligatione esse obtemperandum, modò
 illa subsit in contrarium justa dubitandi ratio.
 Videtur autem ea sola esse in hoc casu justa & i-
 ratione dubitandi ratio, cum civi aut certò constet,
 ut saltem valde sit probabile, aliam esse aliquam
 personam cui *summam potestatem* meliori jure debeatur.
 Nec ni fuerit, non poterit civis bonâ conscientia
 alieni imperium detrectare. Neque enim ad
 eum pertinet (ordinariè) *quo jure possideat*, qui
 videt, curiosius inquirere: sufficit ei ad consci-
 entia securitatem quod *de facto possideat*, nec sit
 ut quispiam (saltem quod ipsi cognitum sit,)
de jure possidere debeat. Huc facit, præter jam
 dicta de *Romanis Imperatoribus* oppressâ Rep. rerum
 gestis, universa penè *Israeliticorum Regum* histo-
 ria. Quorum plerique nullo *juris* prætextu nixi,
vi injusta, & nefario scelere, regnum consecuti,
 omni (extincta funditus *regia* antecessorum so-
 ci, nequis superesset qui in jura paterna aut avi-
 succederet) thronum conscendissent, *Regnum*
 princeps quasi pleno & *proprio jure* administra-
 runt: præstitaque est eis à populo, haud secus ac
 optimo jure imperium obtinerent, *obedientia*. Ne-
 que verò id ipsis vitio versum uspiam legimus:
 non potius suadebat *recta ratio* sic fieri oportere.
 Intererat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad
 reipublicæ gubernacula sederet: nec civium re-
 rumque suarum incolumitati satis aliàs prospectum
 esset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum
 esset potius, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et
jure gentium, quæ nullius sunt transcunt in *jus*
capientium.

XV. Dico *Secundo*, In regno *hereditario*, ubi
 inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite*
 adhuc pendente, & interim dum res aut amicâ tra-
 ditione aut bello cernatur, boni civis officium esse,

ei qui in imperii possessione sit, ut *legitimo Principi*, parere. Cujus casus occurrunt passim in historiis plurima exempla. Inter illustriora quæ contigerunt inter competitores Regni *Lania* complures post mortem *Sebastiani Regis* Regni *Scotiae* etiam (sex ad minimum) post mortem *Regis Alexandri* de Regno lites; & inter nobilissimas familias *Eboracensem* & *Lancastrensem* de possessione *Anglicani Regni* acris admodum & diu contentio. Omnium toto Orbe populorum sensu, *Fura* ubique favisse certum est possidentibus in istiusmodi casibus obtinuit semper celebre Jurisconsultorum pronunciatum, *In rebus melior est conditio possidentis*.

XVI. Cæterum, ubi quis pulso vi & armis legitimo principe regni que hærede, vel ita oppresso usum suum persequi non possit, eo tamen adhuc sustinente, imperii habenas arripit, & se pro Regem quum sit verius Regni invasor quàm Rex; iam non sit ultra *jus dubium*, sed *aperta injuria* queris quid in hoc casu bono civi faciendum censeam, qui *fidelitatem* legitimo principi fecerit juravit; aut si non juravit, non minus tamen debet, quàm si juratus esset: Dico Tertiò, mihi dari non solum licere bono civi, *legibus* ab eo summum imperium *de facto*, sed *non de jure* potestatis parare, aliâque ab eo *Imperata* (modò non *factu turpe* aut *injustum* quod imperatur) facere verum etiam, postulante humanarum rerum conditione, eò necessitatis deveniri posse, ad sæpissimè deveniri, ut ni sic fecerit, defuisse officio suo existimandus sit: Atqui dictum est, quod, *Leges* à non habente *legitimam potestatem* non obligare in conscientia. Dictum sane, & idem verè dictum: nec, ut opinor, ista pugnat *Obligetur* licet subditus ad faciendum quod cavetur, non tamen *Legi* obligatur, sed

Legi, quæ verè *Lex* est, de se & quate-
Lex est, annexa est *Obligatio*, eamque sequi-
 necessariò, ut effectus suam *causam*. At legem
 non habente latam diximus non esse verè sed
 merè *legem* : proinde nec *obligandi vim* habere.
 nunque ergo subdito hac in re incumbit obli-
 aliunde exurgit, & non ab ipsa *Lege* : cui
 successus advenit ut obliget, & merè *per accidens* ;
 musculus ædificet.

VII. Quæres : Si non ex *Lege*, unde tandem
 ista *subditi obligatio* ; Respondeo, Cum sit
 prudentis viri, non solum quid *liceat* atten-
 sed & quid *ipsum deceat* videre, & quid *aliis*
 fiat : posse bonum civem obligari ad id fa-
 dum in sui & concivium suorum commodum,
 quod faciendum aliàs & de jure non tenetur.
 ergo ista *obligatio* ex duplici illa parte of-
 quâ *sibi* quisque debitor est, & quâ *Patriæ*.
 quod attinet imprimis, viri & prudentis est.
 rebusque suis in futurum prospicere ; & *bonestè*,
 sit præsentis conditione cogitare. Dandam esse
 cuique operam (omnibus viis & modis *licitis* &
honestis) se vitamque suam tueri, atque ita se gere-
 possit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, pos-
 sessiones suas sibi habere, eorumque qui ipsi & vi-
 & facultates cum libuerit eripere possunt, of-
 fensionem devitare, nemo est (nimirum *Naturâ* id
 ante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* paren-
necessitas, quam propterea non tam urget no-
 Apostolus quàm supponit, velut cujus uni-
 que à natura insitus est sensus, *ἡ ἐκ φύσεως δὴ* *Rom. 13:5.*
ἡ ἐκ φύσεως δὴ. Quasi hominis esset parum sanæ men-
 ejus qui *gladii potestatem* habet *iram* temerè
 vocare, & ejus offensam contumacia sua, nul-
 postulante necessitate, incurrere. Ipsius igitur
 est, in *salutis sue* compendium, iniqua non-
 pati, legibus obtemperare, & quod sine
 peccato

peccato fieri potest) τὰς ἐπὶ τῆς ἐξουσίας ἐκτελεστέας. Sicque jugum, quod excutere non potest bene ferendo levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

XVIII. Sed & alterâ insuper, eâque fortiori quaque ad *Conscientiam* propius pertingit, *Obligatione*, ad hoc idem faciendum semet obstringent sentiet, quisquis quæ ex politico regimine civibus proveniunt bona attentè cum animo suo cogitaverit. Et ita sanè *Chrysostomus* illa Apostoli verba διὰ τὴν ἀναισθησίαν hoc loco interpretatur, ut ad illius protectionis beneficium quam præstat subditi civilis dominationi, potissimum respexisse putet apostolum. Quasi diceret, *Consciens* cum sit quilibet civis, quàm multis beneficiis fruatur sub principatu politico, sciat se, in tot & tantorum beneficiorum compensationem, ad deferendam vicissim ei ob principatum tenet debitam obedientiam, quod quasi gratitudinis lege teneri: ἵνα μὴ ἀγνοῖς τὸ ἐπὶ τὸν κύριόν σου, ut ibi loquitur *Chrysostomus*, à mente Apostoli alieno, (ut mox videbimus,) est sensu aliàs haud multum incommode. Fateor equidem, (quod est à *Tacito* observatum rarò fieri, ut quis imperium flagitio quæstum bene artibus exerceat, pleraque enim quibus artibus gerantur iisdem & conservanda esse videntur, & lere tuendum est scelus: Possè tamen id fieri, *Herodonis Siculi*, *Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non timè acquisitum modeste tamen administrare satis testantur. Sed utcunque rem gerat qui principatum tenet, non poterit unquam sic abusi suam testate, ut non interim sit δυνάστης, ut loquitur Apostolus istius capituli mate quarto. Nec enim ulla tam mera tyrannus esse potest, quæ non speciem aliquam justæ dominationis retineat, & non, aliquâ saltè ex parte subsidium

Assiduum ad tuendam hominum societatem, ut etiam
ad hunc locum admonuit Calvinus. Cum ita-
que, quod rerum nostrarum Domini sumus, quod
à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipsum
vivimus, summis potestatibus debeamus; (abs-
que quibus esset, nullum nobis adversus scelerato-
rum hominum libidines, furores, injurias, aut præ-
sidium esset aut remedium;) æquissima res est, ut
pro tot tantisque beneficiis aliquid saltem ipsis vi-
ssim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima
boni Lex) vetus illa commutationum formula,
Dei pro, n. ad Deum. Et profectò perversissimæ men-
te est, sub illius dominationis patrocinio velle vi-
vere, cui parere nolis: & cujus protectione gaudeas,
as imperium detrectare.

XIX. Porro cum nemo sibi solum natus sit, sed
 humano generi & publicæ utilitati: hinc oritur
 ratio parendi necessitas præsentī potestati, quocun-
 que jure ipsam adepti sunt qui rerum potiuntur.
 Unde etiam aliquo modo constare poterit, quis
 modus sit statuendus, & qui fines, illi obedientiæ,
 & imperium injustè possidenti, ex Conscientiæ
 debito, à cive præstanda est. Quicquid enim finis
 cujus gratiā faciendum est, eatenus fieri oportet,
 in quantum eo fini consequendo necessarium
 & utile videbitur. Civilis autem regimini, e-
 usque quæ ipsi debita est obedientiæ, finis est,
 humanae societatis salus & tranquillitas. In quan-
 tum igitur illius societatis, cujus ipse membrum &
 est, salus & tranquillitas exigit, eatenus civis
 unusquisque imperiis ejus, qui de facto in illa so-
 cietate summæ rerum præest, obtemperare tene-
 tur. Sunt autem conservandis humanis societati-
 bus tria hæc imprimis necessaria: I. Defensio pa-
 cis, adversus externam vim & hostium conatus.
 Administratio Juris, ut sua bona civibus præ-
 stent, improbis supplicia, prout legibus constituta
 sunt,

sunt, reddantur ; quod *Iustitia distributiva* minus est. III. Quod ad *Iustitiam commutativam* spectat, *Commercii cura* & mercaturæ ; de re emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His tribus rebus ita contingeret incolumitas humani generis, ut nisi ista adfuerit fieri non potest, quin protinus pessum eant universa ; omnia rapinis, cædibus, fraudibus, iniuriis repleantur ; innocentissimorum civium vitæ, conjuges, fortunæ, *potentiorum* libidini præfiantur & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur malorumque petulantia maturè coerceatur ; ut cum remedium erit, si boni cives suum esse meminere, eorum *legibus* & *imperiiis*, quorum *gloria* & *authoritate* à sceleratorum injuriis defenduntur in omnibus quæ ad *publicam salutem* faciunt obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis ista quæ dicta sunt secus quàm par est interpretetur) simul meminerint, ad hanc obedientiam præstandam se non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei salus* postulat : & observandum esse *Leges* potestatem injustè possidentis, non quævis, sed *ullo imperantis jure obligatorias*, sed (ut recitat *Aquinas*) ad vitandum *scandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo casu (inquit ille) debet quis *jure suo cedere* : quod & probat ex illis Christi verbis, *Mat. 5. 40. 41. Ei qui vult tecum litigare & tunicam tuam capere, demitte & pallium : Et quod te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo*. Potest ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, sed multò ergo magis *publicæ tranquillitatis causâ*, *jure suo cedere* ; & ei, qui imperandi jus non habet, parere. Sed & hic iterum cauto opus est, idque vel maxime : ut scilicet *jure suo cedat*, ut quid eo pacto *juri decedat alii* non. Id justè & prudenter cavit *Abraham*, *Gen. 14.*

1. I. 2. quæ.
96. art. 4.

Dum Regi Sodomorum sic gratiam fecit partis suæ
 eruthiniorum, quæ sibi ex devictis quinque regibus
 ure Belli in prædam cesserant, ut & sacerdoti sua
 decima, & tribus belli sociis ad suas portiones jus
 integrum remaneret. Proinde regni invasori sic
 præstandum est obsequium, ut fidelitas legitimo
 credi debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat
 in juris sui præjudicium.

XXI. At quid hoc fieri potest? inquies. Quod
 regni invasori gratum est, non potest legitimo prin-
 cipi non esse ingratißimum. Nemo potest duo-
 bus dominis servire, tam adversa spectantibus; quod
 omnia vota, studia, consilia, pronis in mutu-
 um perniciem affectibus, in contrarias partes fe-
 ciuntur. Respondeo, ritè subductis rationibus, non
 esse cur putemus, legitimo principi, sed extorri,
 ingratum omnino fore, injusto imperii possessori
 præstitum à cive, eo quo dictum est modo, & in-
 ea dictos fines, obsequium; quin potius ipso con-
 veniente sic fieri oportuisse præsumendum est. Si-
 milidem ejusmodi obsequio, non tam injustè domi-
 nanti, quàm toti communitati, hoc est, Reipublicæ
 servisse existimandus est: quam salvam esse, justis
 credidit nihilominus interest, quàm illius qui de
 re in eâ dominatur. Fortasse & multo etiam
 magis, quò sincerius patriam diligere censendus
 est, & ei bona omnia velle, qui genuinus patriæ
 mater est, quàm qui eo exclusus in ipsius ædes se
 ingressus, & in familiam ipsius jus & imperium ex-
 ercet; & quò puriores & vehementiores in liberos
 patris affectus sunt, quàm novercæ. Ut in celebri
 illa duarum muliercularum coram Rege Solo-
 monis altercatione, quæ verè mater erat puerulum
 suum esse sciret, salvum utcumque cupiit,
 maluitque alterius esse, imò adversarie, quàm pe-
 re: Sic civium salutem, quos etsi sub alieno jugo,
 tamen interim agnoscit, & sibi olim utiles fore
 confidit,

Mat. 6. 24.

Reg. 3. 26

confidit, legitimo heredi majori esse curæ & verisimile est & meritò præsumitur, quàm ei, qui quod imperium injustè usurpaverit, de *stabililiendâ* recens quæsitâ *dominatione* suâ quàm de *salute civum procurandâ*, par est esse magis sollicitum; adeoque malle ipsum, ut *præsentibus rebus*, quò saluti sint, se quâ licet modestè accomodent, quàm *potentiori* in certam suam perniciem semet intensè opponant. Atque ita habetis meam de gravissimâ hac & arduâ admodum quæstione sententiam; nihil interim temere statuentis, sed eam ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in istius castra transire.

XXII. Hactenus hæc: sequitur CONCLUSIO QUARTA. *Leges humane de rebus non illius conscientias obligant per se & directè in generali.* Quod est dicere, Hoc præceptum generale, ut subditi obtemperent legibus humanis ritè constitutis est per se & directè obligatorium. Id quod ipsi etiam Calvinus, qui non solet humanis constitutionibus nimium tribuere, agnoscit; qui 4. *Instit.* lib. 5. ita distinguendum esse monet inter *generalem & speciem*, ut licet negandum sit *leges in specie* obligare Conscientias, concedendum tamen sit eas obligare *in generali*. Ratio perspicua: quia hoc præceptum generale ad ipsam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars est per se & directè, & non ex consequenti solum, obligatorium conscientiarum. Pertinet autem ad divinam legem duplici nomine. Tum, quia *rationalis ratio* dicat, non posse pacem & ordinem, quæ animarum est Rerumpublicar. & omnis humanæ societatis conservari, nisi legibus ritè constitutis obediatur. Tum, quia in *sacra Scriptura* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præstituit præsumunt, subjiciamur; *Exodus* 22. *Neque* pareamus, nec iis resistamus, hujus capituli *vers.* 1. &

1.

2.

eorum iugo colla nostra subducamus, eo sci-
 et pretextu, quod meri homines sint, & crea-
 re, sicut & nos, ¹ κτὼς ἀνθρώπων, filii Adæ, ¹ Ps. 2, 13.
 mortale genus, iisdem omnino affectibus, per-
 affectionibus, infirmitatibus, casibus, quibus &
 obnoxii. Quin potius memores, Deum Opt.
 max. eos nobis cum delegatâ potestate velut suos
 terris Vicarios præfecisse, ipsosque propterea
 tanto honore dignatum esse, ut eis & nomen suum
 visi visibilibus & mortalibus quibusdam Diis,
 communicaverit ² [Ego dixi, Dii estis] par est ² Psal. 82 6.
 eos summa cum reverentia colamus hono-
 amus, obsequamur. Et si non ipsorum gratia;
 ut homines sunt, pari nobiscum conditione
 ent, nec de meliore luto effecti; at Divina tamen
 dinationis intuitu, qui eos quâ principes sunt,
 blimiore loco esse voluit quàm reliquos homi-
 es, & suæ potestatis aliquatenus participavit, Δεὸς
 νέου, ut alibi Petrus; & ex consequenti
 τὸν οὐρανόν, ut hic loquitur Apostolus
 Paulus.

XXIII. CONCLUSIO QUINTA. Le-
 humane ritè constituta, etiam in particulari,
 si non directè & per se, ex consequenti tamen ex
 rtute generalis præcepti Divini, obligant subdi-
 rum conscientias. Dico primò, Leges ritè consti-
 tutas. Id est, & ratione Causa efficientis: ab eo,
 qui legitimâ potestate præditus est, latus: & ra-
 tione Materia; nil illicitum, inhonestum, turpe,
 ant officio hominis Christiani quomodolibet con-
 trarium, imperantes. Jam enim diximus eas Le-
 ges, quæ utrovis nomine peccant, non obligare.
 Dico secundo, In particulari: id est, quantum ad
 determinationem particularem in rebus mediis ali-
 que. Ut quale & quantum tributum sit solvendum;
 Quas merces liceat aut non liceat regione expor-
 tare; In Academia qui habitus quibus gradibus
 competant;

1.

2.

- competant ; *Quæ Statuta* sint dispensabilia, quæ non, &c. Dico Tertiò, *Leges ejusmodi non obligant per se & directè*. Probatur primò, quia Deus unus est *Legislator*, qui in Conscientias hominum imperium & directum imperium habet. Unus est *Legislator*, qui servare potest & perdere, Jac. 4. Deum autem supponimus de rebus ejusmodi *indifferens & adiaphoris*, quæ ferè sunt *materia Legum humanarum*, nullam legem tulisse in particulari, sed ea omnia eorum arbitrio, qui ipsius in terris vices gerunt permisisse. Probatur secundo, quia illa tantum obligant *directè & per se*, quæ obligantur ratione *Materiae* velut internæ causæ, citra respectum ad causas externas, *Efficientem* sc. & *Finem* i. e. quæ obligarent, etsi ab hominibus mandata non essent. At res *mediae & adiaphoræ* lege humana positiva & particulari determinatæ, quæ sint ita natura sua comparatæ, ut ante illam determinationem liberè possent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiae* ; ergo non *per se*. Dico tertiò, *ejusmodi leges obligare tamen in particulari ex consequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. Et quia in hoc ultimo dicto totius controversiæ quasi cardo vertitur, propono *Conclusionem*, jam statim pluribus confirmandam, aliquantulo explicatiùs, sic ; *Leges humanae positivæ* rite & legitimè constitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circa res medias, in se *adiaphoræ* &c, antequam sic determinarentur, *liberæ ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti divini*, quo tenemur iis parere qui nobis à Deo præpositi sint, ita obligant subditorum conscientias ad præstandam eam obedientiam, ut sub peccato mortali & metu offensionis Dei teneantur ejusmodi *legibus obtemperare* ; & ni sic fecerint, accusantis conscientiam mutua & ictus perferre.

XXIV. Firmatur hæc *Conclusio* multis rationibus: quarum *prima* ex præsentī Textu desumitur, *ne subiici necesse est, non solum propter iram, & propter conscientiam.* Verba sunt satis per-
 4. *hæc.* Urserat nempe Apostolus superioribus
 di. *his* aliquantò fusiùs *Christiane subiectionis* ne-
 Leg. *cessitatem, duobus* potissimùm *argumentis: altero*
 cular. *instituto & ordinatione Dei, duobus* versibus
 ter. *primis; totidem* sequentibus, ab *humani supplicii*
 qu. *metu, altero.* Utrinque argumentum *αὐτῶν ἐν ἀνα-*
 ligan. *καταστάσει* *ἑκάστη* breviter recolligit & repe-
 elpe. *tit quinto hoc versu: idque, qui* ferè mos est sa-
 finem. *cræ Scripturæ, ordine inverso, repetitionem* ex-
 anda. *posus à membro posteriore, & proximiorē.* Qua-
 hu. *dicat, Utrinque vobis incumbit gravis parandi*
 qu. *periculi; sive vos* *παρὰ* *metus* tangat, sive *pulsat*
 a de. *Conscientia.* Si quod malum est feceritis,
 ri v. *potestatem nimirum potestatum & legum autoritate:*
 o n. *rogate eum qui vobis præest Magistratum Dei mi-*
 m. *nistrum esse, ἐκ δὲ οὗ οἱς ὀφείλουσιν, neglecti officii*
 livi. *inducem; gladium sibi à Deo concreditum strin-*
 con. *gere paratum, ad infligendum legum suarum con-*
 clusi. *temptoribus debitam pœnam corporalem.* Sin
 uan. *istis parum moveant, quod speretis fieri posse,*
 è. *ut ipsius brachium aliquâ evadatis. At sperate*
 alar. *Deum memorem sancti atque nefandi; hunc timete*
 or. *ultimum iudicem: veremini Conscientias vestras, se-*
 rum. *veros accusatores, testes veraces, importunos torto-*
 mu. *res. Hos nullis potestis aut latebris effugere, aut*
 obl. *artibus eludere. Ex huius ergo loci scopo sic*
 e. *trahitur argumentum, Quæ violata conscientiam*
 of. *ledunt, ea conscientiam obligant, quia omnem con-*
 mpo. *scientiæ lesionem sive gravamen ex alicujus obliga-*
 nus. *tionis sensu oriri necesse est, sicut omnes alii effe-*
 IV. *ctus consequuntur suas causas. At violatæ leges*
humanæ ledunt conscientiam. Id enim sibi volunt
ista verba, Necesse est subiici propter Conscientiam,
 i. c.

i. e. Non potestis conscientiam integram & illam conservare nisi subjiciamini. Ergo *Leges humane obligant Conscientiam*.

- XXV. Ad hujus argumenti vim enervanda sunt qui *Conscientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chrysostomi* autoritate se præcipue valententur; ac si non alia hic *Conscientia* intelligenda veniret, quàm illa *Beneficiorum*, quæ subditis obnoxiiunt à *regimine politico*; sensu à nobis prius alio; pio quidem illo (fateor, & nos ante laudamus,) sed, ut arbitror, parùm genuino. Con-
1. enim, *Primò*, singularis penè est inter veteres in eâ interpretatione *Chrysostomus*, quem secuti sunt tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recensendis testimoniis nullo numero habendi sunt; quia *Chrysostomus* vestigiis ita semper insistunt, ut universi testes tantum tantum faciant testem.
 2. *Secundò*, nec potest afferri locus aliquis, in quo D. *Paulus*, aut aliquis sacrorum scriptorum *Conscientia* vocabulo eo sensu usus sit, quem hic sibi fingit *Chrysostomus*.
 3. *Tertiò*, adducere voluit *Apostolus*, ut res ipsa commendat, aliquid quod esset gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *supplicio temporali* cui rei aptius certe fuerat eos injecto *offensionis* *divina* metu perterrefacere, quàm *accepti* ab hominibus *beneficii* admonuisse.
 4. *Quartò* denique, concludere hinc voluit *Apostolus*, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, sua de *Christiana subjectione* dissertationem; adduxerat autem duobus primis versibus hujus capituli rationem, non à *Beneficiis*, sed ab *Officii Conscientia* desumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda*; ab usu & finibus *Legum*. Quas conditi, conditâsque observari, societates humanas in pace & publicâ tranquillitate conservandas, per necessarium est: alias nulla esset

certa contractuum regula, nulla fidei & iustitiæ
 vilis mensura, quæ sunt civitatum & societatum
 firmissima vincula. *Lex enim Dei & Naturalis &*
scripta, licet sit in suo genere utraque vel seorsim
 perfectissima, complectaturque conjuncta tum quæ
 sunt fidei supernaturalis singula, tum etiam rerum
 humanarum principia generalia ad omnes vitæ partes
 legendas accommodata: Neutra tamen ad omnia
 particularia descendit, quæ ad conservandam
 civitatibus & politiis pacem & ordinem possunt
 esse, & plerunque sunt necessaria. Exempli gra-
 tia, *Lex Rationis*, quæ naturæ Lex est, dicat, &
Scriptura etiam hujus capituli versu proximo docet,
 ad alendos principes, ad bellorum sumptus, ad
 alios usus publicos, *Tributa est pendenda*. Sed nisi
 Lege latâ definiatur quantum sit solvendum, &
 quanta proportione, & à quibus, & quo temporis spa-
 tio, & id genus alia: aut nihil omnino pendetur,
 aut non tempestivè satis, aut quod non satis sit ad
 usus Reipublicæ. Si dicas, hoc argumento pro-
 bari quidem *Legum necessitatem*, at non item statui
 obligationem: posse enim pœnis propositis adigi
 subditos ad officium: Fatendum id quidem esset,
 si hic staretur; sed si illud insuper cogitetur, dum
 præceptum fertur *ad vetitum nefas*, quàm sit au-
 dax omnia perpeti gens humana, quàmque officii
 infidelis custos sit metus, ni adsit etiam Religionis
 sensus aliquis qui homines in officio contineat: fa-
 cile constabit quàm providè à sapientissimo rerum
 moderatore Deo Opt. Max. consultum sit rebus hu-
 manis, quòd indiderit Conscientiis hominum, quæ
 cum ipso rationis usu simul adolesceret, religio-
 nam quandam *Legum Reverentiam*: Unde factum
 est apud Ethnicos veri Dei ignaros, vix repertus
 fuerit è priscis *Legumlatoribus*, qui quas conde-
 dit Leges, non eas ab aliquo Numine sibi traditas
 mentirerur. De Numa, Zaleuco, Lycurgo, cæte-
 ris,

Horat.
 Carm.

ris, quæ in hanc rem tradunt Historiæ, non
 pus est ut recenseam, quum sint omnibus not
 sima.

- XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum
 propter Dominum, ad id faciendum obligamur
 Conscientiâ. Sed Legibus Humanis ritè constitutis
 s. e. à suprema potestate, vel his qui ab eâ ad
 delegati sunt, latis, subesse tenemur propter Do
 num, 1 Pet. 2. 13, *Subditi estote omni huma
 creaturæ propter Dominum, sive Regi, &c.* id
 ἡμεῖς (quod satis explicat quid sit Paulo *ἡμεῖς*
 ἡμεῖς ἡμεῖς istius capituli versu primo) sive
 1. *factis ab eo missis, &c.* Ubi illud *ἡμεῖς τὸν κύριον*
 propter Dominum, Conscientiæ obligationem fig
 ficare constat, primò, ex usu similium alibi loc
 tionum, ut Eph. 6. 1. de officio liberorum erga
 parentes, *Liberi, obedite parentibus vestris &c.* id
 in Domino; Et de servorum officio erga Domini
 ibid. vers. 7. Cum benevolentia *ὑποτάσσοντες*
κυρίῳ, Domino servientes, & non hominibus, quod
 Col. 3. 23. est *ὡς κυρίῳ, ut Domino & non ho
 minibus:* quasi dicat, propter Conscientiam, & non
 lum propter iram, vel ex timore Dei magis quam
 3. ob metum hominis. Constat id ipsum secundo
 verbis sequentibus in illo Petri loco vers. 15.
ὡς ὅτι τὸ θέλημα τοῦ κυρίου, quia sic est voluntas
Dei: uti Paulus etiam jam laudato ad Ephesios
 pise vers. 6. de servorum officio locutus, hortatur
 ut Dominis suis obsequantur in simplicitate cordis
ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ κυρίου, facientes voluntatem
Dei à corde. Est autem *Voluntas Dei* ipsa
 ma illa, quam adæquatam diximus, Conscientiæ
 regula.

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod Naturalis Ratio
 ita dicat esse faciendum, ut si non fiat, culpa
 reatus contrahatur, ad id faciendum proculdubio
 obligamur in Conscientiâ. Quum enim ad Con
 scientiam

entiam pertineat sensus peccati, & exinde natus
applicii metus; quicquid rectè mens judicat cul-
am inducere, & poena reatum; id omne & Con-
sentiam obligare censendum est. Naturalis autem
ratio, cujus judicium non potest esse non rectum,
hominibus humanis parendum esse sic dicat; ut si
fiat, quod imperatum est, ipsi mox conscij no-
simus, merà id nostrà culpā contingere quòd
fiat.

XXIX. *Ratio Quinta.* Cujus violatio *Legis Dei*
violationem necessariò secum trahit, id obligat Con-
sentiam: quandoquidem nemo potest illas con-
sentiam violare *Legem Dei*, quæ est *Regula Consci-*
entia. Violatio autem *Legis* cujuscunque particu-
laris ab hominibus ritè constitutæ necessariò secum
trahit violationem *Legis Dei*: illius nempe *præcepti*
generalis, quo Deus præcipit obedientiam prælatis.
pro, &c.

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in Conscientia
non faciendum id, quod si fiat perinde est ac
Deo resisteretur. Obligamur enim *subjci Deo*,
proinde ei non resistere, quum sint *Subjctio* &
obsequentia sibi invicem contraria, nec possit ali-
us eidem personæ simul & *obediens* & *avert-*
endus. At *legibus humanis* ritè constitutis non
obtemperare, est (*interpretativè*) Deo resistere. Qui
in *Legibus* non obtemperat, *potestati* Magistra-
tus *Legislarivæ* obstitit: quod qui facit, quum
illa *potestas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* se
opponit, adeoque consequenter, & *interpretativè*
Deo; quod est ipsius *Pauli* postulatam
1. 2. hujus capitis, ex quo legitime concludit
questionis necessitatem *sic tunc Cuiusmodi* in hoc
casu.

XXXI. Ex his quæ dicta sunt, non erit diffi-
cile quæ ex adverso adduci solent argumenta dis-
olvere. Quorum primum & præcipuum est illud
quòd

quod à *Christiana libertate* petitur : cui con-
mando, pleraque *Scripturæ* loca quæ ad astru-
dam illam *libertatem* spectant, magna cum por-
ta in medium afferuntur, & objectiones inde ve-
l efformantur. Scriptum est, inquit, à *Pa-*
1 Cor. 7. 23. Pretio emti estis, nolite fieri servi hu-
manum. Gal. 5. 1. *State in libertate in quam*
asseruit Christus, nec rursus iugo servitutis im-
mini. Col. 2. 16. *Ne quis vos iudicet in cibo*
potu, &c. his similia. Disputant etiam non
verisimile, Christum ita nos demum libera-
re Dei ipsius *legibus positivis*, quæ fuerunt certè
strictissimæ, ut tamen nos *Legum humanarum* vin-
diciæ obstrictos relinqueret.

XXXII. Ad singula loca respondeo. Sed
ante præmonitos velim, quum sint multa *Chri-*
stianæ Libertatis capita, cavendum esse dilige-
re ea temerè confundantur, nève illa *Scriptu-*
ra loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* per-
tinent, ad aliud genus quò non spectant im-
trahantur. Quæ *verba* *uero* *omnis* *animæ* *vivæ,*
Antinomis solum & *Anabaptistis*, sed & aliis
risque istius ævi *Reformatribus* perpetuum &
lenne vitium est ; ut alias sæpissime, ita vel
ximè, ubi de *ritibus Ecclesiasticis* instituitur
putatio. Quod admonuisse sufficiat : nunc
piùs ad rem. In illo ad *Corinthios* loco hoc
voluit *Apostolus* fideles, ut quisque quo ipsum
Deus constituerit quibusque donis ornaverit,
tentus statione suâ *intra debitos fines* se me-
contineat, & donis ac *vocatione Dei* se met
vitamque & actiones ad illa accommodè inst
sive *servus* sit, sive *liber* : nec ita se conscient
que suam cuiusquam hominis aut *Judicio* aut
perio mancipet, ut ab ejus *Opinione* aut *Volu-*
tatis pendeat : Sed memor se Dei & De
Jesu Christi servum esse, sic hominibus placet

eat, & ipsorum affectibus aut imperiis inservire;
 nihil indignum faciat eo homine, qui se *servum*
Dei & Christi profiteatur. Quæ cum sit Apostoli
 in tota illa perioche certissima mens, rectissime
 hoc concludi poterit, non debere nos *dominorum*,
parentum, principum, aliorumque quorumcunque
humiliatum hominum placitis morem gerere, siquid
 nobis fieri postulent quod *impium illicitum* pe-
 nit: quia hoc esset pro *Dei servo* servum se homi-
 num præstare. At qui iustis, honestis & utilibus
hominum constitutionibus ex Conscientiâ obtempe-
 rat, tantum abest ut propterea *servus hominum* cen-
 dendus sit, ut à duobus summis Apostolis disertè
 dicatur *Domino Deo servire, & non hominibus*.
 1. Thim. 6. 7. Coloss. 3. 23. & 1. Pet. 2. 16. id est,
 articulâ negandi, ut fieri amat, *comparativè*
 (imptâ,) *Deo potius quam hominibus*: quia Deo
 propter se, hominibus propter Deum. Hominibus
 servit quidem, quatenus quod imperatum est fa-
 cit: Deo autem *servit*, quatenus ex officii consci-
 entia id facit.

XXXIII. Locus ille alter ad Galatas, ex to-
 ta Epistola scopo optimè intelligitur. E Judæis
 et Judaizantibus Christianis *Pseudo-Apostoli* qui-
 bus in Ecclesiis Galatia, Gentiles ad fidem con-
 vertos, contra quàm Apostoli in Concilio Hieroso-
 lymitano constituerant, non *baptizari* modò sed &
circumcidi deberi contendebant, multosque (ut so-
 lent *impostores* obtentu pietatis, & improba dili-
 gentia apud credulum vulgus mirum quantum
 perficere) in eum errorem induxerant, ut nisi se
circumcidi paterentur, existimarent æternam se sa-
 lutem consequi non posse. Pessimam hanc & pro-
 phetam imposturam non ferens B. Pauli spiritus,
 illum illum errorem, ne ultra serperet, majore
 solet indignatione tota ferè Epistola infecta-
 re. Atque inter alia argumenta admonet Gala-

tas ejus *libertatis*, qua Christus Ecclesiam ab inu-
jam post ipsius adventum, *Mosaicarum Ceremon-*
rum, onere & jugo liberaverat; hortaturque
partam Christi morte *libertatem* constanter tue-
tur, nec *jugo servitutis* colla denuò subdant: quod
omninò facerent, si emortuæ jam *Legis Rituum*
servationem sibi ducerent esse necessariam. Quo-
quàm incongruè ad *Leges Humanas* utiles & Re-
publicæ necessarias accommodetur, à quibus non
sibi Scripturæ docent nos Christum liberasse,
cui sit oportet, qui non videat.

XXXIV: Tertius item locus ex *Epistola ad Colossenses* non ad *Leges Humanas* de rebus merito constitutas pertinet: sed ad *Doctrinas* *la-*
storum, qui populo Dei aliqua *dogmaticè* *propo-*
bant ut necessaria quæ Deus non præceperat; fuit mos *Phariseorum Traditionariorum*, quod nomine reprehendit Christus, *Mat. 15. Quid*
cerent doctrinas mandata hominum; vel etiam aliqua *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus nusquam vetuerat, dicentes non licere hoc vel illud, *tangere, gustare, attrectare*. Monet Apostolus Colossenses, nec *Conscientiis suis laqueum* imponant ab eorum imposturis. Non ergo peccat *Magistratus politici*, qui in rebus mediis aliis subditis *præcipiunt aut prohibent*, utilitatis, ordinis aut honestatis & decori gratiâ; citra tamen *oppressionem necessitatis* ex utraque parte, quod ad rem ipsam *præceptam vel prohibitam* spectat. Peccat potius *Ministrelli illi* (*Magistellos rectius dixerimus ita Magistraliter omnia pronunciantes*) qui in *Legibus Magistratuum* *Leges* importunè sollicitant, *statutam in Conscientias* populi exercent, & quod non sapit ipsorum palato, id omne aut impiè damnant extemplo, aut saltem *superstitionis*.

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd
 os Christus liberavit à *legibus Dei positivis*; ergo
 ulto etiam magis à *Legibus Humanis*: non uno
 modo peccat. Imprimis non illud verè dicitur,
 Christum nos liberasse à *Legibus Dei positivis*, qui-
 bus scilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim po-
 sitivæ, sive Dei, sive Hominum, non obligant nisi
 dumtaxat quibus posita sint. Dei autem *Leges*
 eas, quas positivæ vocant, & à quibus nos per
 Christi mortem liberatos volunt, sive *Rituum*, sive
judiciorum Judaicis tantum posita sunt; nobis, hoc
 est, populo *Christiano*, non item. Deinde, ubi quid
 deus fieri velit satis constat, non est nostrum ex
 illatione *comparatorum* importuniùs statuere, quid
 fieri debuit. Constat autem utrumque Deum vo-
 luisse: & ut *Leges ipsius positivæ* Hebræo populo à
 Moysen traditæ non obligarent *Christianos*: & ut *Leges*
humanae à Magistratibus ritè institutæ *subditos* ob-
 ligarent. Non animadvertunt denique qui ista
 objiciunt, eo argumento, si quidem valeret, tolli
Legum Humanarum non obligationem solum, sed &
 omnem penitus usum. Non enim aliter nos Chri-
 stus liberavit à *Legum Mosaicarum* obligatione,
 eam earum usum ita tollendo ut non amplius es-
 set nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem
 modo voluerit nos liberos esse ab obligatione *Legum*
humanarum, voluisse eum quoque necesse est, ut
 illæ extarent amplius *Humanae Leges*. Quod est
 abaptistarum & fanaticorum hominum delirium,
 et ab ipsis admittitur, qui ista objiciunt.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apostoli,
 non est Legislator, &c. *Fac. 4. Deus sc. & Christus*,
 sed solus Dominus est Conscientiarum. Juris igitur
 Christi invasor est, & se in Dei Thronum ingerit,
 cum quis sibi potestatem assumit obligandi aliorum
 conscientias. Respondeo, *Legislatorem* unum esse tan-
 tum *Supremum*, qui merum & directum Imperium

1.

2.

3.

habet in Conscientias hominum, ut eas obligare possit *per se* & virtute ac autoritate propria Deum nempe & Christum: quod voluit Apostolus. Quod tamen non impedit, quò minus sint & alii *Legislatores* inferioris ordinis & gradus, qui potestatem sibi & derivatam à summo illo Legislatore potestatem, jus habeant & ipsi *Leges* condendæ quæ ex consequenti conscientias obligent. Prorsus ut Rex, qui solus habet in Regno suo Potestatem Legislativam *αὐτοκρατορικὴν*, potest tamen per chartam suam alicui *Communitati* vel Collegio dare condendi *Leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra; non *Virtute Propria*, sed vi *donationis Regiæ* & ex potestate sibi à Rege concessa. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nostis, *Academia* nostræ, ut possint in legitimâ Convocatione *Leges*, quæ *Statuta* dicimus, rogare; *parvas* delictis quædam irrogare; eadem *Statuta*, si sic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus potestatis exercitium nemo tamen sanæ mentis existimaverit *Juri Regis* *νομοθετικῷ* ullatenus derogare, vel fraudi esse posse aut præjudicio, nisi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quod potius eximium est & singulare *Regiæ* *αὐτοκρατορικῆς* indicium, quòd *Legislativam potestatem* non tantum ipse habeat, sed & aliis etiam (salvo tamen suo jure) infra certos limites habendam, utendas concedere possit.

XXXVII. Reliquæ *Objectiones*, quum uno eodemque ferè nitantur fundamento, unâ proinde eademque operâ solvuntur. Attingam ergo breviter

3. Objiunt *Tertiò* potestatem civilem esse merè temporalem; non ergo pertingere ad *Conscientiam* quæ res est quædam *spiritualis*.
4. *Quartò*, finem Legum Humanarum esse *pacem Reipublicæ externam*, non internam *Conscientiæ*: ergo & *Leges* ipsas *externam hominem* tantum obligare, non item, quæ into-

5.

6.

& latet. *Conscientiam*. Quintò, Magistratum
Judicare non posse, ergo nec *Leges* eis fer-
 re: cum sit ejusdem potestatis *Leges dare & secun-*
da Leges Judicare. Sextò, Magistratum *Legem* fa-
 cere non habere *intentionem obligandi Conscientias*
creditorum, sed tantum *obligandi* ad id præstan-
 dum quod *Lex imperat*; quod si præstetur, per-
 te esse ad utilitatem Reipublicæ sive id ex *officii*
conscientiâ fiat, sive non: & *effectus actionum* sat esse
 commensurentur *intentioni agentium*, nec ultra
 extendi debere.

XXXVIII. Respondeo: & primum *universum*
 his omnibus argumentis id tantum effici, *Leges*
humanas non obligare *directè & per se*, aut vi pro-
 priâ; quod nos ultro largimur: qui *Obligationem*
 non aliam asserimus, quàm quæ *ipsis obvenit ex*
consequenti, & virtute generalis præcepti *Divini* de
 obedienda sublimioribus potestatibus obedientiâ.
 Inde ex hoc fundamento ad singulas *Objectiones*
 respondeo. Ad *Tertiam* dico, *Potestatem Ci-*
vilem, cum sit merè *Temporalis*, habere non posse
 effectum *spiritualem*, & respectu *Objecti* circa quod proprie & im-
 mediate versatur, effectum *spiritualem*: proinde nec
 inducere ex se *obligationem spirituales*: posse ta-
 men habere effectum *spirituales* ex *consequenti*,
 per derivationem à potestate superioris alicujus
 cujus in cujus virtute operatur. Operatur autem
 Magistratus, quoties concessam sibi divinitus *Poten-*
tatem Legislativam ritè & debito modo exercet in
 virtute Dei ipsius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipse
 spiritus est, & ut spiritum Dominus & pater, impe-
 rium habet in *spiritus hominum*.

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Et si *pax commu-*
nitatis sit *res externa*, internam tamen *conscienti-*
am obligari ad eam omnibus modis licitis & hone-
 stis pro virili procurandam & conservandam: Eò
 quod præcepit nobis Deus, *Conscientiæ Dominus*, ut

pacem, cum privatam, tum multò adhuc magis publicam diligamus & sectemur. Nec inconvenientem conscientiam, etsi sit internum quid, obligari a re rem externam: siquidem consurgit obligatio Conscientiæ, non ex Natura vel aliquâ conditione, sed ex voluntate ejus qui habet jus obligandi.

XL. Ad Quintam dico, Potestatem *regiam* & *verulam*, Legislativam sc. & Judiciariam eidem personæ competere *originaliter*; nempe *ipsi*, ei qui supremam habet in subditos jurisdictionem: posse tamen *dispensative*, ex voluntate supremi Magistratus, ab aliis personis administrari, vel utramvis vel etiam utramque, proprii collubitum est. Deus ergo, etsi solus habet in Conscientiis creaturæ *potestatem auctoritativam* *legis ferendi*, tum *judicandi*, jure *originali* proprio & absoluto; *dispensationem* tamen utriusque potestatis potest ipse aut alteri *delegare*, aut sibi *reservare*, pro beneplacito suo. Proinde non esset hac ex parte absurdum, si quis concedere Deum Magistratui *potestatem obligandi conscientias* quadantenus delegasse, *judiciariam* verò in eas potestatem sibi integram reservasse. Sed nulla necogit necessitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ sit leni interpretatione juvanda. Neque enim illud dicimus, Deum dedisse Magistratui *potestatem obligandi* legibus suis subditorum Conscientias; sed hoc potius (quod est aliquantulum cautius & commodius loquendi genus.) Deum dedisse Magistratui *potestatem leges ferendi*, quæ (ex solâ tamen autoritate ipsius Dei) obligent subditorum conscientias. Non enim, proprie loquendo, *Magistratus obligat* conscientiam ad parendum *Legi*, sed *Deus obligat* conscientiam ad parendum *Magistratui*.

XLI. Et per hoc patet responsio ad *ultimam*
questionem. Concedo quidem *effectus actionum* non
 posse extendi ultra *intentionem agentium*. Ubi ta-
 men sunt *plura agentia subordinata*, nihil impedit
 effectum actionis extendi ultra *intentionem inferioris*
agentis, dummodo non excedat *intentionem agen-*
tis principalis. Sicut in generatione monstri, ut
 Aristoteli pueri didicimus, effectus qui est pro-
 ductio monstri, est *præter intentionem secundæ causæ*,
 scilicet naturæ naturatæ, ut loquimur: hoc est, ge-
 nerantis: sed non est *præter intentionem primæ causæ*,
 scilicet Naturæ naturantis: hoc est, *Omnipotentis Dei*.
 Facit ergo Magistratus ferendo Legem nullam
 habere *explicitam intentionem obligandi conscientias*;
 tamen instituendo Legem instituit id, quod ex
 intentione & ordinatione Dei habet *implicitam & sibi*
necessariò conjunctam vim obligandi. Atque hæc
 sunt de obligatione Legum Humanarum in ge-
 nerali. Ad quæstiones, siue *Casus dubios* particu-
 lares progrediar, (si Deus permiserit & per ambi-
 tam valetudinem licuerit,) sextâ feriâ proximâ.

P R A E

PRÆLECTIO SEXTA.

De Obligatione Legum Humanarum
ex parte Causæ Materialis.

PROV. VIII. 15.

*Per me Reges regnant, & Legum conditores
iusta decernunt.*

I. **Q**UÆ de Legum Humanarum obligatio
dicenda proposui, ad duas quæstio-
nes generales, velut capita, revoca-
Alteram, *An Leges Humanæ oblige
subditorum Conscientias?* de quâ quid mihi sentie-
dum videbatur, superiore prælectione exposui.
Alteram *Quatenus obligent?* Quò pertinere di-
plurorumque *Casuum & Dubiorum* quæ in hac mat-
riâ occurrunt, decisionem. Quæ, quoniam non
pauca sunt, nec unius generis; ad vitandam
rum confusionem, & ut vobis aliquis qualiscunq;
dicendorum ordo & ratio constet: non ab re fore
judico, totius institutæ tractationis rudem quæ-
dam *συναπτομένην & diagraphen*, *ὡς ἐν πίπτει* vobis
ob oculos proponere. Quod autem in prioribus
illis meis de *Furamenti obligatione* exercitationibus
factum plerique vestrum meministis, idem mihi
nunc denuò imprimis censeo faciendum: ut

ad quatuor causarum genera commodè referri
 esse existimem, eò reducantur singula. Sed quo-
 rum restare video adhuc nonnulla, quæ istis fini-
 bus non possunt ita facilè concludi: sunt & illis
 quoque classes assignandæ. Exque potissimum
 A. de *Personis* quæ istiusmodi Legum obligatio-
 subjacent, altera; altera de collatione *virtutis*
Legum quæ *Legibus humanis* inest cum ea quæ
 rur ex *Conscientia* *Judicio*, ex *Voto*, *Furamento*,
omissione, vel *Contractu*, ex *Scandali lege*, aut si-
 mid aliud sit aliunde *obligatorium*, quoties repug-
 nare videntur invicem istæ *obligationes*, utra scili-
 cet utri cedere debeat. Tertia enim classis ut ad-
 datur, propter *Legum species* quasdam, quæ viden-
 tur continere in se aliquid singulare, (quales sunt
Ecclesiastica, *Leges quæ Panales* dicuntur, *Col-
 legiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*,
privilegia, &c.) non erit fortasse admodum ne-
 cessarium: cum possint ista ferè ab aliquo è qua-
 tuor *Causarum generibus* aliquo modo reduci: si
 non ita apposite, ut istarum rerum curiosis satisfaciat,
 quantum sufficit instituto nostro, qui dum *quid*
agitur auditores intelligant, de *methodo* non
 ultra laborandum semper existimavimus. Agen-
 dum itaque (si Deus ad ea quæ proposui perfici-
 enda vitam, valetudinem, opportunitatem concesserit)
 primo loco de *Legum obligatione* quoad Quatuor
genera; proximo, de *personis* quæ ad *Leges*
 observandas obligantur; novissimo, de *obligationum*
 invicem pugnantium *comparatione*: Præmissis tan-
 tum unâ & alterâ distinctione, quæ in toto hoc
 negotio permagni erunt usus.
 II, Sciendum ergo *primò*, quum sit ad *ordinis*
politici finem in iis quæ præsumunt *duplex potestas* ne-
 cessaria; *Directiva* sc. ut subditi quæ sibi facienda
 debent intelligant, & *Coercitiva* (sic enim potius di-
 cendum ex *Analogiæ ratione* quàm *Coerciva*) sive
Coactiva,

Coactiva, ut ad imperata facienda, si ultro nolint compellantur : (quarum utraque in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *penarum sanctione* cernatur ; exurgere ex duplici illâ *prælati potestate*, duplex etiam, quod utrique potestati respondeat, *subditi debitum* ; ὑπακούω & ὑποτάσσω. *Debitum Obedientiæ*, respectu potentiae *directivæ*, & *debitum Subjectionis*, respectu potentiae *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligi propriè dictam ; nempe generis appellatione, ut aliàs sæpè fit, ad unam certam *speciem* restrictâ. Nam & *Obedientiæ* species est *Subjectionis*, latè sumptæ. Utrumque hoc debitum simul complexum est Apostolus, *Heb. 13. 17* & duabus illis vocibus significavit, *ὑπακούετε τῷ κυρίῳ*. *Obtemperate præpositis vestris, & subditi estote*. Quarum illa [*ὑπακούετε*] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, sive faciendi quod à legitimo superiore præcipitur : hæc [*ὑποτάσσεσθε*] ad debitum *Subjectionis*, sive patiendi quod ab illo infligitur. Porro ut ex duplici potestate duplex oritur debitum : sic ex duplici debito duplex oritur obligatio. Nam & omne debitum trahit obligationem : & omnis obligatio supponit debitum. Est ergo obligationis humanæ legis genus unum, quo tenentur subditi parere præceptioni ipsius Legis ; alterum, quo subesse tenentur potestati ipsius Legislatoris. Illa obligatio ad ὑπακούω est, hoc est, ad obedientiam activam : ista ad ὑποτάσσω sive ad obedientiam quam vocant passivam : non subjectionem dicere maluimus.

III. Jam si quærat. Quatenus *Leges Humanæ* obligent conscientias subditorum ? Dicendum primo, *Leges* omnes ab habente legitimam potestatem latis obligare utcumque ad ὑποτάσσω, ad subjectionem : ita ut subdito non liceat supremæ potestati vi & armis resistere, sive is iusta præcepta sive iniusta. Perpetua hæc fuit mens & praxis

Christianorum

Christianorum in primis Ecclesiae seculis, sub gra-
vissimâ hostium Christiani nominis tyrannide de-
gentium: idque (ut *Natura* ductum interim ta-
ceam & *recta rationis* lumen,) ex apertissima utri-
usque summi *Apostoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circum-
cisionis *Apostolus* *Judeos*, sic Gentium doctor *Paulus*
suos *Gentiles*, sedulò instituit. Ille 1 *Pet.* 2. Ubi
suis familiâs præcipit dominis suis *ὡς τοῖς κυρίοις* non
solum bonis & aequis, sed & severioribus illis, qui pla-
gas ipsis nihil tale commeritis inferrent. Hic
Rom. 13. Ubi *subjectionis* necessitatem pluribus ur-
get, *resistendi* verò licentiam, quocunque in casu,
quocunque sub prætexu, nemini concedit. Di-
cendum *secundò*; *subjectione*, utut simpliciter ne-
cessariâ, non tamen satisfieri officio, nisi & *obedia-*
ntia legis imperio, ubi id sine peccato fieri potest:
& proinde subditum & ad *ὡς πρὸς* obligari in
conscientia in rebus omnibus licitis & honestis.
Hinc toties ab *Apostolo* disertim inculcatur illud
ὡς κυρίοις, *Eph.* 6. *Colos.* 3. & alibi. Dicendum
tertiò, ubi observari non potest *Legis* præceptio si-
ne peccato, subditum, si patienter se *subjeceris* po-
testati *Legislatoris*, officio suo & debito fecisse satis;
nec obligari in conscientia *ad faciendum* quod *Lex*
præcipit: imò obligari *ad non faciendum*, quum ad
illicita nulla possit esse obligatio. Semper igitur
necesse est *subjici* [*ἀνὰ γὰρ ὡς τοῖς κυρίοις*] non sem-
per necesse est *obedire*.

IV. Porro, quum utrumque certum sit, tum
Conscientias hominum *liberas* & esse, & esse debere,
libertati nulla potestas humana præjudicare aut
possit, aut debeat; tum etiam *obligationem* quod-
dam *vinculum* esse, & *necessitatem* aliquam indu-
cere, quæ videtur cum *justâ libertate* pugnare,
(neque enim aut omninò *liber* est, qui *vinculus* est
aut *ad utrumlibet liber*, qui *ad alterutrum necessitate*
aliquâ arctatur:) ut liquidò constet consistere posse
cum

2.

3.

Servitus
in totum ho-
minem non
ascendit.
Sen. 2 de
benef. 20.

cum iusta Conscientiarum libertate hanc de qua agimus Conscientiarum obligationem, necessario bis adhibenda est altera adhuc distinctio: Scilicet præceptionem Legis humane posse sumi duplici vel formaliter, pro ipso actu præcipiendi; vel materialiter pro re præcepta. Legislator ergo, si tenderet obligationem sive parendi necessitatem, quæ subdito imponit, à præceptione suæ legis materialiter acceptâ deducere; hoc est, à necessitate sui rei præcepta, quæ tamen in rei veritate legem illam latam non esset necessaria: Vim faceret ipso facto Conscientiæ subditi, quæ ipsius libertati adversaretur. Quod si obligationem eam aliunde ducat, quàm à præceptione suæ legis materialiter acceptâ, hoc est, à sua præcipientis legumina authoritate, (rei ipsius præcepta morali addita in medio interim relictâ, & in eodem statu quo ante legem latam fuerat permanente;) obligatio sequatur, quæ parendi necessitatem contentiæ imponat, illæsa tamen & integra manet terna Conscientiæ libertas.

V. Exemplo res, si cui obscura videatur, citior evadet. Lege civili latâ; nequis carni Quadragessimâ comederet: si Legislator in præcepto vel corpore ipsius Legis alicubi significaret, hoc propterea subditis imperare, quod impium sit, & illicitum eo tempore carnibus vesci: esset hoc quod dem subditorum conscientiis laqueum injicere, & eorumque libertatem, quantum in ipso esset, labefactare. Quod si expressè significaret Legislator, de re aliâ & in se liberâ, ad Reipublicæ aliquam commoditatem sic statuisse, aut ut inde populus Christianus ad veteris Ecclesiæ exemplum occasum caperet asceticæ disciplinæ utcumque exercendæ vel si ex verbis Legis aut alicunde constare possit Legislatorem eâ lege non intendisse aliquam necessitatis opinionem rei ipsi imperatæ affigere: nullum subditorum

debitum *Conscientiæ*, ejusve *libertati*, hoc pacto
 eret injuria. Longè enim alia res est, cum quid
 propterea à Magistratu *præcipitur*, quod putetur
 esse *necessarium*; aut *prohibetur*, quia putetur esse
 illicitum: alia, cum quid tum demum incipit ha-
 beri *necessarium*, postquam est à Magistratu *præcep-
 tum*; aut *illicitum*, quia est ab eo *prohibitum*.
 Prior illa *necessitas*, quæ se habet *antecedenter* ad
 legem, & ab ea supponitur, ut ejus *causa* aliqua
conscientiæ libertati repugnat: at posterior ista, quæ
 consequenter se habet ad legem, & ab ea oritur ut
 effectus ejus, non repugnat. Cujus discriminis ra-
 tio est; quod *necessitas* illa *antecedens* quam lex
 supponit, necessario requirit assensum aliquem ju-
 dicii *prædicti*: ad *necessitatem* autem *consequentem*
 quæ ex lege oritur sufficit consensus *voluntatis* ad
 faciendum id *opus externum* quod lege *præcipitur*.
 Assensus autem *voluntatis* non potest *libertati* *conscien-
 tiæ* præjudicare, sicut præjudicat *actus* *judicii*:
 qui *voluntatis actus* sequitur *conscientiæ dictamen*,
 at effectus sequitur suam *causam*; *actus* verò *judi-
 cii* præcedit illud dictamen, ut *causa* præcedit suum
 effectum.

VI. His distinctionibus præmissis, ad *Dubia*
 pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad Ma-
 gistratalem *causam* pertinent, hoc tempore sola dis-
 cutienda. *Dubium* itaque *primum* esto de materia
impossibili. De qua dico *primo*, Legem de re *pror-
 tus impossibili* ferri non debere: si feratur, tyran-
 nicam esse, & de jure nullam, nec quenquam ob-
 ligare in conscientia. Ratio *prima*: quia leges
 feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui est li-
 berum *agens*: *libertas* autem dicit *potestatem* ad
utrumlibet: sed in rebus *impossibilibus* non est li-
 bera *potestas* ad *utrumlibet*, ut per se patet. Ratio
secunda. Nemo potest jure *obligari* ad id facien-
 dum, cujus *omissio* non potest ei imputari ad cal-
 pam

I.

2.

pam, nec debet ei imputari ad *pam*; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* est, aut ad *pam*, v. etiam utramque:) sed *rei impossibilis* *omissio* non potest alicui imputari ad *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pam*: ergo, &c. Sed quod *rei impossibilis* nulla possit esse *obligatio*, (sive ea sit *natura rei*, sive ex *circumstantiis*, sive alio quocunque modo *impossibilis*) est à me jamdudum ex hoc loco satis confirmatum, cum de *Juramenti obligatione* differui: nec opus est repetitu.

¹Prælect. 2.
Sect. 12.

VII. Dico *secundò*, Legem de re plerisque *possibili*, sed quæ videtur multis, aut paucis aut vix fortè alterive *impossibilis* futura, posse quidem si ex usu Reipublicæ licitè ferri; non tamen nisi à modum gravis subsit causa, & postulet manifestam *necessitas*: latam verò, omnes eos *obligare* qui eas servare possunt, reliquos autem *non obligare*. Ut si *tributum grande* in necessarios Reipublicæ usus imperatur, cui solvendo aliqui *subditorum* non sunt pares: qui pauperiores sunt quàm ut solvere possint summam lege imperatam, non *obligari* à conscientia ad id faciendum quod ab ipsis fieri non potest, ex jam dictâ *hypothesi* certum est. *Obligantur* tamen apud eos qui præsumunt, tenuitate suam *apertè*, sed si *cere* id & sine mendacio, proferri: & nisi possint ab iis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ saltem summæ imperatæ partis *remissionem* inereri, quantum possunt conferre in publicum. Quia qui non potest quod debet, ² debet tamen quod potest.

• Μὴδὲ ὅτι
τῆς ἀξίας
λεϊσῶν, τὸ
πᾶν ἰλλίωρε.
Nazianz.
Orat. 9.
Debeone omitt-
tere quod pos-
sum, quoniam
quod debeo
minime pos-
sum? Ber-
nard Epist.
175.

VIII. *Dubium secundum*. De re lege imperatæ non *impossibili*, sed valdè tamen gravi & onerosæ & quam subditus præstare non potest sine summo suo incommodo, damno, vitæ discrimine, vel totius rei familiaris ruina. Dico *primò*, Legislatorem si prævideat hoc futurum, debere aliqua *cautione* in ipsa *lege ferenda*, quàm commode fieri potest providere

providere huic malo aliquod remedium. Id, si non possit ita commodè fieri in ipsa *Legis formula*, ne vasis hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quâ evadant, & vim legis eludant :) illud saltem, quantum in ipso est, procurare debere, ut in lege exequenda aliquis modus adhibeatur, ne *lex* alias utilis & necessaria honesto cuiquam civi fraudi vel documento sit. Dico *secundo*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientia legi obedire, etiam cum ruina totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliqua evidens & necessaria id postulet. Ut, si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes per aliquot milliarius à littore spatium devastentur; omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset alio deportari, exuratur; *ades* suburbane diruantur; *prata* immixtis fluminibus submergantur: obligatur omnino unusquisque civium legi parere, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum iactura rei *privata* redimat *salutem publicam*. Idque non ea solum ratione, quod certum sit, prodita hostibus (intempestiva frugalitate) patria, calamitatem in *privatos* quosque *cives* propediem emanaturum: sed ex officii quoque conscientia vel maxime, quod sit omni viro bono *bonum publicum* privato anteferendum. Dico *tertio*, subditum, nisi insignis aliqua appareat *necessitas*, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri valde onerosæ legi parere, cum certâ rei domesticæ ruinâ, aut capitis periculo: Teneri tamen, ut ante generatim dictum, (quod & in omnibus ferè casibus observandum moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id æquò animo perperis, nec eis ullatenus resistere.

M

IX. Dubium

Χρὸς τὴν νό-
μον μὴ ᾄδον-
τες ἑσθῆς
καὶ πορφα-
ρὰς καὶ λιν-
θῆς καὶ ἰσ-
χιδῶν καὶ
καλὸν αὖ-
τος ἀπὸ
Stob. λόγ.
45.

2.

3.

- IX. *Dubium Tertium, de re Necessaria.* Si Lex Humana aliquid præcipiat, quod fuit antè necessarium & Lege Dei præceptum; aut prohibeat, quod fuit ante illicitum, & lege Dei prohibitum: quæ sit *Obligatio*? Respondeo breviter, subditum illi.
1. *lege simpliciter obligari.* Nam *primò*, obligatio quæ præfuit vi *Legis Dei*, non impedit effectum *Legis Humanae*, excludendo *obligationem novam* quum possit quis ad idem officium pluribus vinculis obligari, ut superiore lectione satis ostendimus.
 2. Cui rationi & illa adjicienda est *secundò*, *Legem humanam* addere plerunque aliquid *Legi Divinae*: determinando sc. actum (quoad substantiam suam *Lege Dei* imperatum, proinde & necessarium,) quoad *modum, quantitatem, aut aliam sui circumstantiam*, quæ fuit antè libera; vel etiam adjiciendo *Legi Divinae* prohibenti rem illicitam determinationem aliquam, quoad *gradum criminis, vel partem, genus, ejusve mensuram, aliaque ejusmodi.* Exempli gratia, *Cætus publicos* ad officia sacri cultus peragenda haberi, Divini juris est: at quibus *hominibus, quo loco, populo* sit conveniendum; quæ *verborum forma, quo situ corporis* in singulis sacrorum officiorum partibus sit utendum, cæteraque similia, *constitutionibus humanis* definienda restant. Si ne *furtum fiat*, *Lex Divina* prohibet: sed quod *furti genus* quo *supplicii* genere sit puniendum, à *Legem Humanam* est. Habet utique ex hac *determinatione* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex Humana*, quod subditi conscientiæ inducere possunt *novam obligationem*, ab illa priore obligatione non modò numero diversam & ratione termini, in quantum aliunde pendet, sed *specie* quoque diversam & ratione *materiae*, quæ versatur circa aliud obiectum. Prior enim illa obligatio, quæ à *Lege Divina* oritur, est ad rem ipsam quoad *substantiam*; hæc posterior, quam superinducunt *Leges Humanae*,

ei modum est, aut aliquam ejus *circumstantiam*.
 X. *Dubium Quartum*, de re turpi & illicita,
 quod est sanè magni momenti dubium, & multos
 usus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ
 legem ritè constituendam requiruntur, ad u-
 tum *Justitiam* reducuntur. Non ob eam dun-
 tat rationem, quod *universalis Justitia* Πάντα τοῖς
νόμοις ὁρίζεται
ἡ δίκαια.
 & universas virtutes suo am-
 plectatur: sed ob id etiam præsertim,
 quod *Justitia particularis*, & speciatim illa quæ Le-
 gis *Justitia* dici solet, præ reliquis virtutibus om-
 nis, præcipuum sit & quasi unicum *Rerum-pub-*
licarum & omnium humanarum societatum colu-
 men. Circa hoc dubium quæritur *primò*, An
 propter utilitatem publicam ferri debeat *lex injusta*?
 videtur in ea fuisse sententia *Nic. Machiavellus*, ut
 ferret Legum debitam *materiam* esse eam, sive
 iustam sive *injustam*, quæ *statui politico* conservan-
 da augendoque esset commodissima. Quum enim
 finis *civilis* (ex ipsius sententia) finis sit *sui*
conservatio, & imperii *amplitudo*; nec possit ea
 istas strenuè *conservari*, multò autem minùs
 ferri imperium, si leges omnes, omnia Princi-
 palia consilia, ad exactam *justitiam* & *honesti* nor-
 mam essent exigenda: eorum qui præsent inter-
 videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram
 nem *honesti* regulam, ut *utilitati publicæ* possit
 servire. *Finem* enim in omni re, optimam esse
mediarum. Utut sit de *Machiavello*, fuit
 certè sententia magni nominis olim apud *La-*
ti nos, qui palàm id esse *honestam* pronuntiavit
 id esset *Spartis utile*. Assertur firmandæ huic
 sententiæ dictum illud *Horatianum*. *Ipsa utilitas*; 1 Satyræ 3.
propria mater & æqui: Exemplum etiam *Turca-*
 quod quàm ipsis salutare fuerit, res ipsa com-
 pavit, atque eventus; qui hoc nixi principio
 ferri sui fines longè latèquè per *Asiam*, *Afri-*
cam,
 Ma

cam, Europam, felicissimè prodixerunt. Q. pessimo principio nisi reipsa niterentur qui tam se profitentur maximè (penè dixeram solos Christianos) & purioris Religionis instauratores audire stiant; sub tot sacrilegiis, perjuriis, seditionibus, tumultibus, tyrannide, non ingemisceret die passim orbis Christianus.

XI. Sed contrà. Non debent principes te uti eâ potestate quam à Deo acceperunt contra sua voluntatem, aut aliorum quam ipse intendit. Neque enim tam data est illis ea potestas ut Deus, quam à Deo credita ut administris: [Λειτουργοὶ Θεοῦ & Διδάκτορες, Rom. 13, 4. 6.] Credita tem eo fine, ut justitiam colerent, non ut tyrannidem exercerent & injustè dominarentur. Quod vel ex proposito textu manifestum est: Per me reges regnant, & Principes justa decernunt: ac si id unum esset regnare, & verè principem agere, quod justum sit, hoc tantum decernere. Quin & Prophetæ passim severam Dei iram & vindictam pro-

¹ E' ai. 10. 1. mant adversum Reges & Principes, qui ² iniqua decreta statuerant, & meditati erant ³ iniquitatem sicut Legem. Neque verò est, quem homines mundi Politici dicunt, potestatis civilis finis,

perii dilatio: sed conservatio populi in pace & tranquillitate, cum omni pietate & honestate, 1 Tim. 2. 2. Est autem Justitia publicæ pacis, siquæ lia, conservatrix optima. Ut enim justitia pacem conscientie internam, ita justitia legalis pacem Reipublicæ externam & parit & conser-

³ E' sai. 32. 17. ³ Erit fructus justitiæ pax, inquit Propheta: & Thebanus Vates, ⁴ οἷον εὐχὰς ἡγῆται & τῆρ. Neque Horationi dicti ea mens est, qui censuisset merâ utilitate metiendum esse bonum, qui longe aliud spectavit eo versu; nimirum utilitatis publicæ & communis boni intuitu adducti initio homines rudes adhuc & vagos, ut in unum coire

⁴ Pindar.

parent, *societates* colerent, *justis legibus & pœnis*,
m, *scelera*, *injurias* coercerent. Quæ denique
Turcis ducuntur (quos videtur Deus eo potissi-
mum sine excitasse, ut eo quasi *flagello* summam
Christianorum perfidiam aliâque peccata corrige-
ret,) aut aliâ à *prospero rerum successu* trahuntur
in *male causæ* præsidium argumenta, *Alcoranum*
magis sapiunt spurci nebulonis, quàm puritatem
Evangelii Servatoris Christi.

XII. *Quæstio secunda*, *Lex injusta*, etsi fieri non
debet, si tamen lata fuerit, an *Obliget Conscien-*
tiam subditi, ita ut eam teneatur observare? Mul-
tæ enim quæ *fieri non debent*, facta tamen *valent*;
fieri potest, ut quod non potuit sine peccato
accipi, possit tamen sine peccato *præstari*, ut in
precedentibus lectionibus abunde confirmavimus.
Ratio dubitandi est, quia *vera obedientia* non est
spuatrix. In hoc enim proprie consistit *obedi-*
entia ratio, ut se quis alterius *voluntati* sine aliqua
disceptione subiciat. *Nimis delicata est obedi-*
entia, ut scitè Bernardus, quæ *transit in genus cau-*
te *deliberativum*. Respondendum tamen breviter,
subditi conscientiam ejusmodi lege non teneri:
quæ fuit superioris Prælectionis *Conclusio prima*, &
ibi etiam pluribus confirmata. Et potest etiam,
quis adhuc plura desideret, inde ulterius pro-
bati, quòd nulla *potestas inferior* potest obligare
contra *voluntatem superioris potestatis*; ergo quum
sit *Dei potestas* omni *humanâ potestate* superior, non
potest ulla cujuscunque *hominis potestas* obligare
contra *voluntatem Dei*, qui lege sua prohibuit om-
nia prava & turpia. Unde *Augustinus*, *Legem non*
videri, ait, *quæ justa non fuerit*. Et per hanc ratio-
nem solvitur argumentum à *ratione obedientie* du-
ctum, concedendo subditum debere se *voluntati*
superioris sine disceptione subicere; *Superioris*
nempe *supremi*, in cujus voluntatem ultimatè re-

¹ Quod jubet
homo, prohi-
bet Deus: &
ego audiam
hominem, sur-
sus Deo?
Bernard.
Epist. 7.

solvitur obedientia: non tamen superioris subor-
nati, si voluntatem ipsius voluntati supremi illi
constet adversari. Est autem Deus¹ absolute su-
mus Imperator: cujus utique nuda voluntatis su-
nificatio sufficit ad inducendam parendi obligati-
nem; præsertim cum sit certissimum voluntati
ipsius non posse esse injustam. Paruit itaque Ab-
raham Deo ea mandanti, quæ nisi præcepisset ip-
se Deus, videri potuissent non dura solum & iniqua
sed & impia scelerisque plena. Scilicet ut patri-
patriâ, cognatione relictis, in terram longinqua
pariter & incertam, pauper, exul, hospes pro-
cisceretur: imo ut filii unigeniti, in quo uno rep-
senta essent non omnia modo solatia subsidiaque
necessitatis suæ, sed & spes omnis promissionum De-
i propria manu jugulum solveret, eumque aris im-
positum victimam offerret tam sæva imperanti De-
o. Recte ille quidem, & ut virum decuit, qui de-
mereretur fidelium pater, & esset universo orbi
concussæ fidei probatissimum exemplar; qui se De-
i dicto sine hæsitatione audientem præbuit. At si
minis cujuscunque imperata, quum sit errari & pe-
ccato obnoxius omnis homo, possitque ejus volun-
tas esse prava, fas est, imo & ubi justa subest su-
spicandi causa, opus est, examini subicere. Me-
moratum illud Apostoli, 1 Thess. 5. 21. Omnia proba-
te; quod bonum est retinete, ad superiorum iussa ne-
minus idonee, quam ad placita doctorum, de quibus
tamen peculiaris ibi sermo est, accommodata
jure optimo poterit. Apage ergo ~~ut taxaverit~~
~~ut taxaverit~~ illa. sic volo, sic jubeo. Apage illam
Papicolarum, cum turpem adulationem, qui nefas
ducunt cuivis homini Jovis sui Laterani effata quo-
vis prætextu sollicitare: tum eandem illam obedien-
tiam, quâ voto sese obstringunt Religionem in-
gressi, superioribus sui ordinis in omnibus & sin-
gulis, sine discretione (sic enim loquuntur) obedire

XIII. Quæritur *tertiò*, Liceátne saltem subdito
 dere jure suo hac ex parte, & quamvis non oblige-
 re, legi tamen istiusmodi sponte sua parere? Re-
 spondeo, ne hoc quidem licere: quia *Lex Dei* ^{Pura mala,}
 simpliciter obligat ad non faciendum aliquod turpe, ^{ut nunquam}
 et illicitum. Injusta ergo Lex, (injustam intel- ^{justa juberi,}
 go eo sensu, in quo nunc loquimur, injustam ^{sic nec licitè}
 parte *Materiae*) non potest licitè servari: quia ^{possunt fieri.}
 non potest Deus licitè offendi. Quicquid enim ^{Bernard.}
 Dei, aut *Natura Lumino* notæ & cordibus in-
 scriptæ, aut in *verbo scripto* revelatæ, adversatur,
 non est ob quodcunque vel *detrimentum* proprium,
 vel proximi *scandalum*, vel prælati sive *gratiam*
 promerendam, sive declinandum *odium*, viro
 Christiano admittendum. Da *veniam*, Imperator:
 in carcerem, ille *gebenam*: Sic olim veteres illi
 Christiani. Sic ante eos Domini Jesu Christi A-
 postoli, ²Oportuisme vobis magis obaudire quam Deo, ³ A&. 4. 19.
 et judicate: & ante eos etiam Hebræi adolescen-
 tes, ³ Notum sit tibi Rex, quòd nolumus adorare ima- ³ Dan. 3. 18.
 gem anream quam tu erexisti.

XIV. Quæritur *quarto* Quæ Lex ita injusta cen-
 enda sit, ut non solum non obliget, sed & ei pa-
 rere non liceat? Respondeo, Legem posse esse in-
 justam ex multiplici causa. *Primò*, ex parte *cause*
efficientis: Si feratur à non habente legitimam
 potestatem. Et ista est *injusta*, ob defectum ju-
 stitiæ *commutativæ*: quia plus sibi assumit *lavor*,
 quam debet, aut ei ex æquo convenit. Propter hæc
 nec subditum obligat ad obediendum: potest ta-
 men subditus, si ipsi videbitur expedire, nec ali-
 unde impediatur, *cedere jure suo*, & legi obedire
Secundo, ex parte *cause finalis*: si non tendat in
 bonum *publicum*, nec conservet jura *communitati*
 debita. Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiæ* quam
Legalem vocant, quæ semper intendit *bonum com-*
mune, & ne quid *Respublica* *detrimenti* capiat.

ὅτι πῶς
μὴ ὑπαίτιος
αὖτ' Ἀγα-
μέμνων. Ὅς
σὸς ἰσχυροί.
Homer. Ili-
ad. α.

3.

4.

1.

2.

Sed enim *injusta* ut sit, obligat tamen subditum quia *subditus* non est legitimus & idoneus *iudex Justitiae Legalis*. Et si ex ipsius *obedientia* sequatur aliquod quod sit Reipublicae incommodum vel noxium, non est id *ei* imputandum, qui quod suum erat partium rite obivit; sed *praelato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. Tercio ex parte *causae Formalis*: Si Lex onera, favore praemia & poenas iniqua proportione, & non po- civium merito dispenset. Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiae distributivae*: quae omnia jubet aequo singulis, prout quisque commertus est, tribuere. Et ista etiam quantumvis *injusta*, obligat tamen; pariter ut illa quam proxime dixi: idque ob eandem rationem; quia sc. istarum rerum dispensatio ad *subditi* officium non spectat, sed *praelati*. Quarto, Ex parte *causae Materialis*, de qua nunc agimus: si lex jubeat rem turpem, inhonestam, vel quovismodo illicitam. Ista *injusta* est ob defectum *Justitiae* quae dicitur *universalis*, quae debitam rectitudinem in omni actione requirit. Haec sola tam non obligat subditum ad obediendum ut omnino obliget ad non obediendum.

XV. Quæritur quintò, Quænam *justitia* requiratur, vel quanta sufficiat, ad hoc, ut Lex aliqua dicatur *justa*, & censeretur *obligatoria*? Pro responsione dica, Primo, non necessario requiri, ut id quod lege imperatur sit *justum positivè*, quod Philosophi honestum dicunt; hoc est, ut sit actus alicujus *virtutis*: sed sufficere si sit *justum negativè*; id est, non injustum vel turpe, quales sunt actus omnium *vittorum*. Aliàs non possent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris*: quæ tamen ut mox patebit, sunt *materia legum* aptissima. Dico *secundò*, dato quod Lex aliqua sit *injusta* ex parte *causæ* vel *efficientis* vel *finalis*, vel *formalis*, alio quo eorum quo jam novissime dictum est modo

si tamen nullus sit *justitie* defectus ex parte
causa Materialis, id est, si *Actus* ex vi & imperio
 legis à subdito exercendus talis sit, ut possit
 eo præstari sine aliquo suo peccato; suffice-
 istiusmodi *justitiam* ad inducendam obligatio-

XVI. Cæterum ne *subditus*, quo se licentius vin-
 clo *Legis* subduceret, *inobedientia* suæ scrupulum
 quem prætexerit, (quo paralogismo mirum
 tantum se facile patiuntur decipi plurima homi-
 num turba:) videri sibi nimirum *Legem iniquam*
 cui bonâ cum conscientia obedire non possit,
 proinde nec debeat. (Hoc enim esset, inquit,
 dubitante conscientia obedire: quod autem sit
 dubitante conscientia sine peccato fieri nequit,
 teste Apostolo, *Rom. 14. 23. Omne quod non*
scide est peccatum esse:) necess. est ut ulterius qua-
 ratur: & *Sextò*, Quæ certitudo quod *Lex* aliqua
injusta, requiratur ad hoc, ut *subditus* possit
 se securus in conscientia, se eâ lege non teneri.
 In responsione dico *Primò*, si *Lex* sit manifeste &
manifestè injusta, certum esse posse subditum, se eâ
 lege non obligari. Quod idem dicendum est, si
morali certitudine, (post adhibitam in veritate
 inquirendâ debitam diligentiam,) judicet eam
 simpliciter *injustam*. Dico *Secundò*, si ex er-
 rore aliquo iudicii obfirmato, & quem non sit fa-
 cile deponere, existimet legem esse *injustam*, cum
 non sit; obligationem tamen legis manere, erro-
 re illo mentis non obstante, ita ut peccati non sit
 communis, si non obediat; gravius tamen peccatu-
 rum, si errore illo nondum deposito obediret.
 De quo *Casu*, cum ad collationem utriusque obli-
 gationis deventum erit, (si Deo permittente eò per-
 veniatur,) opportunior erit disputandi locus. Di-
 cō *Tertiò*, si ex levi aliquo injecto scrupulo aut ob-
 staculo suspicetur tantum legem forte esse in-
 justam;

1.

2.

3.

justam; contemnendum esse ejusmodi *scrupul*
& omnino Legi parendum: à quâ parendi nec
sitate frustra fuerit, quisquis se *tenera conscientia*
obtentu satis excusatum iri existimaverit.

4.

XVII. Dico *Quartò*, (quod utinam satis atte-
derent quibus crassam suam inobedientiam *tene*
conscientia prætextu tueri mos est,) si, ob app-
rentes utrinque *rationes probabiles* nesciat subdit
nec facile apud se statuere possit, justane sit L
an secus, ita ut mens quasi in *aquilibrio* pende
hæreat, *incerta* utrò se potius inclinare debeat
obligari in eo casu subditum ad actualiter obe-
endum, ita ut peccet, si non obediat; si obediat

1.

non peccet. *Ratio prima*: Quia ex regulâ jur-
In dubiis potior est conditio possidentis. Ergo ubi
jure lis est inter *Legislatores & Civem*; nisi occu-
rat ratio aliqua idonea in contrarium, semper præ-
sumendum est *pro Legislatore*, ut qui est in *posse*
one juris, contra civem: ut autem sit aliqua sa-
idonea ratio in contrarium, fieri non potest
casu proposito, quia esset *contra hypothesis*: suppo-
nimus enim, alias *aquo* inter eos jure contende-

2.

Ratio secunda, ex aliâ itidem juris regulâ, *Quia*
re dubia tutior pars est eligenda. Et omnino tutius
est dubitante conscientia obedire, quàm dubitante
conscientia non obedire: quia tutius est in honore
superioribus exhibendo *excedere* quem debeas mo-

3.

dum quàm ab eo *deficere*. *Ratio Tertia*, ex eadem
etiam regulâ, quia generaliter tutius est, ut qui
se *obligatum* judicet qui *liber* est, quàm ut *liber*
se credat, cum sit reverâ *obligatus*. Cum enim e-
innata cordis humani pravitate, à *nimio audacia*
sæpius quàm à *nimio metu* peccetur; atque a
carnis licentiam procliviores quàm par est, & a
ferendum jugum minus patientes simus omnes: in
firmo animi proposito nobis ante steterit, legibus
quæ non sunt evidenter *injuste* parendum esse
suggere

geret nobis subinde *prudencia carnis*, acceden-
etiam serpentis astu, eas *excusationes*, quæ nos
officio hac in parte præstando sapissimè impe-
ant. Et hæc de dubio quarto.

XVIII. Sequitur *Quintum, de Lege Permissa*
ali: *An sit licita, & quatenus?* Et an & quate-
obligatoria? Ubi imprimis observandum est,
permitteri posse rem malam tripliciter: *priva-*
scilicet, *negativè & positivè*. *Privativè per-*
mi, idem est quod à Legislatore *prætermitti*, sic
illa *permittuntur*, de quibus vel prohiben-
vel puniendis jura nihil statuunt. *Negativè*
mittitur id, cujus exercitium jura certis limiti-
definiunt, intra quos qui se continuerint extra
gram sunt, qui verò eos exceßerint sunt lege pu-
endi: Sic *usuram* exerceri permittunt plura-
que nationum jura. *Positivè id permittitur*,
us, sub certâ tributi cujusdam pensione, exer-
cium *toleratur*. Sic Romæ permittuntur *mere-*
cium *prostibula*.

XIX. Hâc distinctione præmissâ, Dico *Primò*,
privativè multa mala in omnibus Rebuspublicis
necessariò *tolerari*: Impossibile enim est ut ad
omnes species *actuum vitiosorum* jura se extendant,
ut omne peccati genus legibus humanis coer-
atur. Habet hoc *Dei Lex* peculiare & eximium,
ea sola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugien-
prohibeat. Sed in istiusmodi *permissione* nullum
obligationi locum; quia oriri necesse est om-
nem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex
privatione sive non *actu*. Dico *secundò*, *Per-*
missionem mali negativam posse esse *licitam*. Si
malum aliquod non possit sine gravi incom-
modo publico penitus tolli: ad *prudenciam politi-*
pertinet, ipsius usum ita moderari, & certis
circumscribere, ut possit *utilitati publicæ*
servire. Idque Dei ipsius exemplo, qui populo
Israelitico

1.

2.

3.

1,

1.

- Israelitico permisit uxorum repudia: eo consilio, ut exponit optimus Legis interpret Christus, ne ^{Mat. 19. 8.} *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum conjuges asperitate & lævitiâ graviora pullularent incommoda. Dico *tertiò*, ejusmodi tam lege neminem ² *obligari* ad faciendum id quod Lex permittit: Finis enim *permissionis* est, non *id fiat* quod lege permittitur, sed ne *ultra* id quod leges permittunt fiat. Proinde, sicut *permissio* ipsa *negativa* tantum est, ita *obligationem* inducit non nisi *negativam*: hoc est, *obligatur* subditus, si libuerit facere quod Lex *permittit*, præstitutos à lege fines non excedere. Dico *quartò*, *permissione mali positivam*, si plura aut graviora sint mala quæ ex ejusmodi *permissione* consequuntur, quam sunt ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, plerumque fit, non esse *licitam*: præsertim si *permissioni* rei turpis accedat, ex imposito tributurpis etiam *lucris* suspicio. Dico *quintò*, neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur; imò aliunde obligari unumquemque, non obstante legis *permissione*, *ad id non faciendum*. Ratio est; Quoad priorem partem, quia est contra naturam *permissionis*, ut sit *obligatoria*: cum *permissio* det *libertatem*, & omnis *obligatio* sit *vinculum* quoddam. Quoad posteriorem partem, quæ supponimus id quod lege humanâ sic *permittitur* esse ex se *malum*; & lege Dei *obligamur* ad *non faciendum malum*. *Permissio* itaque mali, quatenus *nuda permissio* est, neminem obligat *ad faciendum*; quatenus autem *mali permissio* est, unumquemque obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

XX. Atqui dictum est jam antè sapius, omni Legi adesse vim *obligativam*, quæ eam ita induit due comitatur, ut positâ *Legē* necesse sit sequi *obligationem*, & *obligatione* sublata una tolli & Legem

ergo *Legem Permissivam*, aut negandum est
Legem, aut fatendum est *obligare*. Huic ob-
 jectioni ut occurratur, nulla nos cogit necessitas
 confugere, ut *Legem permissivam* negemus esse
Legem; quàm non modò *Legem*, sed & *legem pro-*
mi dictam esse fatemur. Certè Lex illa Mosaica
 repudio, cujus, *Matt. 16.* mentio facta est, ut
permissio nomine venit [*Μωϋσῆς ἐν ἱερὺς*] *Legis*
 illius capitis *versu octavo*, sic ejusdem capitis *versu*
septimo mandatum dicitur sive *præceptio*; [*Μωϋσῆς*
ἐν τείλατο] Quid quod ei *Legis* & *Nomen* passim
 tribuitur, & *definitio illius nominis* æquè con-
 truit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel ve-
 niant: ut omninò concedendum sit *Legem* de his
 omnibus, ut suis speciebus, per modum generis
 & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum
 erit, civem ejusmodi lege *obligari*? Omninò con-
 cedendum reor. Quod ut cum his quæ de *lege*
permissivâ hætenus dixi, quàm non malè cohæreat,
 rectius intelligatur.

XXI. Dico *sexto*, *Legem* omnem hujusmodi *per-*
missivam, quatenus *Lex* est, *obligare* subditum in
 conscientiâ ad sui *observationem*. Ratio mani-
 festa: quia *obligatio*, ut sæpè dictum est, est *Le-*
gis effectus necessarius, nec ab eâ separabilis. Quod
 ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta sunt;
 duo ista sunt observanda, quæ propterea signanter
 sunt à me enunciata. Alterum, quod dixerim *Le-*
gem permissivam obligare ad sui *observationem*: ali-
 ud est autem obligari subditum ad *observandam Le-*
gem, quod nunc assero; aliud verò obligari sub-
 ditum ad *faciendum quod Lex permittit*, quod & antè
 negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd di-
 xerim *Legem permissivam* obligare quatenus *Lex* est,
 quod verum est: non dixi obligare quatenus *per-*
missiva est, quod est falsum. Sciendum est enim
legis permissivæ vim, quatenus *Lex* est, non con-
 sistere

1.

2.

sistere in ipsâ *permissione*, quæ cum sit legis *differentia divisiva*, necesse est ut sit *lege posterior*, sicut et in *differentia divisiva* est naturâ *posterior* genus quod dividit, & ipsum supponit: sed in illa *perceptione*, quæ est *Legis* quasi *constitutiva* & *formalis* *differentia*, & in ipsis *Legis* *verbis*, utplurimum *expressè*, aut *virtualiter* saltem continetur. Hæc enim (*præceptio* inquam,) illud est, à quo primum oritur subditi *obligatio*, & ad quod ultimum terminatur ejus *obedientia*. Exemplo remittendo. *Legislator* ob *mutandi* necessitatem permittit *usuram*, moderatâ quadam *proportione* inter cives exerceri: propositâ etiam *pœnâ* qui *modum fœnoris* lege definitum excesserit. Sitne *usura* simpliciter & de toto genere *illicita* necne, nihil hîc definitio, nec ad præsens negotium quicquam interest: hoc interim certum est, ut vel maximè *licita* esset *usura*, neminem tamen in *permissione* ad eam exercendam obligari. Sed istiusmodi lege, præter istam *permissionem*, quæ neminem obligat; duo sunt alia, quæ quum *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde intentione *Legislatoris vim obligandi* omnes cives ad ea observanda. Quorum alterum *formaliter* disertis verbis præcipitur, nequis sc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat: alterum *ex consequenti* & *virtualiter*, nequis ob eam exercitam prout ea lege permittitur *usuram* puniatur. *Legis* ergo *permissiva*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permissio* neminem.

XXII. *Dubium Sextum, de rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Media* sive *adiaphora* sunt quarum tota species nullâ *Divinâ Lege* (*natura vel positiva*) aut præcipitur aut prohibetur. Quæ proinde sunt ex se & suâ naturâ, circa circumstantiarum considerationem, & *licita* observatio

quatenus non prohibentur; & libera tamen ob-
 rationis, quatenus non precipiuntur. Fuere qui
 limarent, non debere *Leges Humanas* ferri de
 adiaphoris, sed de his tantum quæ sunt *Juris*
naturalis aut *Divini*; & proinde *Leges Civiles* di-
 cat non tam esse novi juris *Constitutivas*, quàm
 qui *Declarativas*, velut *Divinæ* voluntatis ex-
 rationes quasdam & evolutiones. Sed quid o-
 est refutare opinionem, tam ab omni sana ra-
 alienam, ut potius ex adverso rectè judicari
 eant *res istæ adiaphora Legum Humanarum* pro-
 prima & maximè idonea *Materia*? Quandoqui-
 ad eorum, quæ *Deus* mandavit, observatio-
 obligamur, vel *tacentibus*, imo etiam vel *con-*
scientibus, quorumcunque hominum imperiis;
 a verò quæ à *Deo* vetita sunt, non facienda ob-
 mur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* homi-
 legibus. Restant ergo sola *adiaphora*, velut
 pus in quo se exerceat, exseratque vim illam
 inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit po-
 humana. Planè ut constet, posse magistratum
 em in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipsius
 em *liberis ad utrumlibet*, statuere aliquid in u-
 libet partem, (*determinando illam adiaphoram*,)
 obliget *conscientias* subditorum ad obedi-
 Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in
 do item & accipiendo, *prudencia Ethica* personæ
 præt, præstituendo sibi quandam *Mediocritatem*,
 ehrit *actus* illos naturales & *Indifferentes* ultra
 am suum & nativam conditionem, ut exinde
 piant esse *actus virtutum*, *Temperantia* scilicet
liberalitatis: Sic personæ publicæ auctoritate præ-
 prudentia politica, præstituendo subditis suis
 os circa *res medias & liberas* mediocritatis fi-
 se ehrit *actus* illos quos legibus præcipit ultra
 ini sui status gradum, ut incipiant esse deinceps,
 us virtutum, *Obedientia* sc. & *Iustitia Legalis*.
 XXIII.

XXIII. Res aperta nec habitura adversari si non nostri seculi, imò & gentis, *Reformatio* quosdam rinxisset tam manifesta veritas: qui sibi ad illam, ad quam anhelabant, *Reformationem* viam struerent; maluerunt communem hominum sensum *ἀδιαφορία* omni è rebus penitus sublatam iri, quam ullam manifestatui de ritibus statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem, quem nullâ arte *dissolvere* potuit, gladio secuit. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in non paucis, genuini *Discipuli*; qui sapienti docuerunt esse *indifferens*, cum omnia, etiam vitula quæque, usque ad *digiti* exertionem, ratione agat. Illi tamen *ἀδιαφορία* è rebus sustulerunt verbis, ut eam reipsâ, adversario rationibus adaecti, tandem concederent; disjunctunculas quasdam commentu *ἐν γυμνάσιον* & *ἐν γυμνάσιον*, &c. quibus errorem suum, ne viderentur errasse, honestiùs occultarent. At repugnans è nostris, qui hoc tam putidum, & extritum diu è scholis dogma *γυμνὰ τῇ παραλῇ* publicis scriptis, idque rigidius multo quam olim *Stoicorum* tueri ausi sint: Dño præsertim; alter, alicuius nominis apud suarum partium homines, *Theologus* alter è Proceribus regni, *Laicus*: uterque ante quot annos mortuus. Quibuscum cum inter simul putem illud suum dogma, nec facile a viros cordatos *fidem*, nedum *patronum* repertum non existimo operæ fore pretium, ex refuta-
 immortalari.

XXIV. Esse igitur & res & actiones *indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & in specie (quod *Στωϊκῶτατον* quenquam negaturum opinor) cōspicio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum. Actum suâ naturâ; (i. e. respectu materiae sive

si, indifferentem; si lege precipiatur, è bono & licito fieri honestum & necessarium: si lege prohibetur, è bono & licito, malum fieri & illicitum. Quod non contingit ex aliqua immutatione circa ipsam factâ, quæ seu iussa seu vetita, ut physice, ita & ethice, eadem permanet quæ ante fuit, respectus enim non mutat naturam: sed ex obligatione illa obvenit, quam Lex inducit. Unde factum, ut quod ante fuit, sicut Natura & ex se, sic etiam, & quoad nos, liberum ad utrumlibet, legis accedente auctoritate evadat usu & quoad nos non liberum amplius, sed pro legis exigentiâ illicitum, vel necessarium.

XXV. Si quærat, cum videatur Lex parem habere vim in utramque partem, quæ fiat, ut possit ex utroque actum facere ex bono & licito malum & illicitum, non item possit Lex, id enim ante negamus, jubendo actum reddere ex malo & illicito bonum & licitum? Respondeo, rationem discriminis esse manifestissimam ex notissimo illo axioma, Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu. Actus ergo de suâ specie & respectu sui malus, necesse est ut semper sit malus, necesse est in aliquo sui exercitio, quibuscunque accidentibus circumstantiis fieri bonus: propter defectum bonitatis ex parte objecti, qui defectus sufficit totum actum vitiandum. At actus de suâ specie bonus, aut saltem non malus, si vel una aliqua accesserit circumstantia minus recta, totus redditur vitiosus: propter defectum sc. debitæ rectitudinis in illâ circumstantiâ. Unde consequitur ad etiam discrimen inter legem humanam affirmativam & negativam, sive præcipientem & vetantem: quod Lex affirmativa non dat actui quem præcipit bonitatem, si sit aliâs aliquâ ex parte malus; sed Lex negativa dat actui quem prohibet, si sit aliâs ex omni parte bonus, malitiam. Pra-

ceptum ergo humanum affirmativum, quod invenit bonum, facit esse necessarium : negativum, quod invenit bonum, facit esse illicitum : utrumque quod invenit malum, malum etiam sicut invenit, requirit. Utrumque tamen obligat, suo scilicet modo, quoad nos : illud ad faciendum, quod præcipit jam factum est necessarium ; hoc ad non faciendum quod vetando jam factum est illicitum.

XXVI. Restat Dubium Septimum, de Legibus ecclesiasticis in speciali : Leges autem Ecclesiasticas intelligo, non quæ à personis Ecclesiasticis sine Magistratus civilis autoritate constitutæ sunt (schola non est hujus loci, sed ad alterius generis causam, Efficientem scilicet, pertinet :) sed quæ quacunque demum legitimâ potestate latæ circa Ecclesiasticas versantur : de materiali enim cunctis solum ad præsens disputamus. Non mihi ad videre contigit, præter duos illos antedictos, à Diapoclar omnem negaret, aut qui Magistratus politico aliquam in rebus adiaphoris merè politice potestatem non concederet. At qui hominum potestatem omnem adimant, ritus & ceremonias publico Dei cultu instituendi, extra eas quæ à Christo & ejus Apostolis in Evangelio præscriptæ, occurrit ubique magna Novatorum secta. Verum enimvero, (ut quod res est profectum, ut mihi metipsi aliisque hoc in negotio satisfaciunt, multa à multis (nostratibus præsertim) in eam sententiam congesta volumina excutimus nusquam reperi, qui justam aut justæ similem criminis rationem in medium afferret, cur detestandi & statuendi circa res adiaphoras potestas non in Ecclesiasticis obtineat, atque in Politicis. Quæ enim à Scandalo, à Libertate Christiana & aliis ejusmodi Locis communibus, opponuntur argumenta, adversus utriusque generis legum constitutiones æquo Marte militant ; & autem

alque pariter evertunt, aut neutras. Quæ pecu-
liarem aliquam vim adversus *Leges & ritus Ecclesi-*
asticos habere existimantur, quatuor omnino sunt,
regula (pro temporis ratione) breviter & suo or-
dine examinanda: *Christus Legislator, Perfectio*
Scripturae, Natura sacri cultus, & veteris Ecclesia
templum.

XXVII. Objiciant primò illud Apostoli, *Jac. 4.*
Unus est Legislator, qui potest servare & perdere.
de novatorum argumentum, ut totius causæ
basin, regnante *Elixabethâ*, plurimi fecere qui
ne erant *Disciplinariae factionis Coryphæi*. *Chri-*
stus nimirum unicum esse *Ecclesia suæ*, ut *Princi-*
palis, ita & *Legislatorem*. Quas ille dedit *Leges,*
Ecclesiam teneri in perpetuum *observare*; alias
non admittere debere, nec alium *Legislatorem*
agnoscere. Quicumque *Leges Ecclesia* terre,
inter eas quæ sunt à Christo latæ, præsumperit,
Christi partes agere, & se prodere *Regii Chri-*
stianæ temerarium invasorem. Hunc *Apostoli*
cum aliquoties ante, ut res postulabat, tractavi-
mus: præsertim ubi probandum fuit Deum solum
ejus Christum in *Conscientias* hominum meram
directum imperium habere. Sed obtinere hoc in
rebus *Politicis*, nihilo minus quàm *Ecclesiasticis*,
certus sit oportet qui non videat. Cur enim obli-
vicio *Legum Humanarum* in rebus *Civilibus* cum
Legislatura unius Christi potestate consistere pos-
sit; non poterit consistere eadem in *Ecclesiasticis*;
nullam *discriminis* vel tenuissimam umbram ex
Textu eliciat tandem? Erit *Ecclesia Christianæ*
Legislator Christus; Annon & *Reipublica Christi-*
ana pariter? Neque enim meminit Apostolus in
illo commate *Ecclesiæ*; nec de rebus *Ecclesi-*
asticis omnino disputationem illam instituit: qui-
bus nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* tra-
ctatur, sed de *privatorum hominum censuris*. Vo-

luit ille fideles admonitos, ut *Christiana Chari-
tis* memores, à fratribus temerè judicandis abstin-
rent: Deum enim unicum esse *Conscientiarum* *Ju-
dicem*, qui solus *Legem* dedit, ex quâ in die ul-
timo judicandi essent singuli. Hic verus illius lo-
scopus; hæc Apostoli mens. Quid hoc, quæ
ad *Leges Humanas* damnandas: aut si damnanda
cur *Ecclesiasticas* magis quàm *Politicas*? Quar-
neutræ, saltem non unæ magis quàm alteræ, à
his asseruntur *per se & virtute suâ* obligare *Co-
scientias*.

XXVIII. Objiciunt *Secundò*, *Perfectionem* *San-
Scripturæ*. Regulam hanc esse vitæ & morum
Legem perfectam, & quæ *sapientem* reddere po-
hominem Dei ad omne opus bonum; cui quisquis
suo quicquam *addiderit*, insignem Deo injuri-
fecerit, & sibi gravissimas accersiverit pœnas. Co-
tissima omnia. Quod si *Scriptura* sit regula
& agendorum omnibus numeris absoluta; id-
(si novis his *Stoicis* fides) usque ad res quasque
viculas, ut nec *festucam* tollere liceat nisi ex ve-
Dei præscripto: an non tam *rebus civilibus* re-
landis sufficiet, quàm *Ecclesiasticis*; aut qui ma-
derogabunt perfectioni *Scripturæ Ecclesiæ* *Leg-*
quàm *Reipublicæ*? Aut quis eum rectè dixerit
didisse verbo Dei aliquid, qui *Leges Ecclesiasti-*
condidit *ordinis & honestatis* causâ: quum nec
Leges suas populo proponat ut *Dei verbum*;
Deus in verbo suo præceperit, ut omnia in *Ecc-*
siâ ordine & honestè fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò*, *Naturam Cultus*. Ne-
pe *Cultum Dei* esse rem sacram: in eo *cultu*
nia ex *Dei præscripto* esse peragenda: procul ill-
abigendas, ut *superstitiosas*, imò planè *idololat-*
cas, quascunque *humanas adinventiones*, & r-
ayeiou. Est profectò res sacra *cultus Dei*:
fas est homini *cultum* aliquem instituere, præ-

quem ipse Deus præstituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, distinguendum est de *Cultu Dei*: tripliciter enim accipitur ea vox. Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, est internus ille *Animi Cultus*, qui consistit in exercitio virtutum internarum, *Fidei, Spei, Dilectionis, Invocationis, Fiduciae, &c.* Secundò, *Actus illi externi*, qui internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjavatur & fovetur; cujusmodi sunt *Præstationes publicæ, Gratiarum actiones, Psalmodia, Auditiio verbi, participatio Sacramentorum, &c.* suo quodam modo, i. e. reductivè & minus propriè, dici etiam possunt & solent *Cultus Dei*: in quantum sunt illius propriè dicti cultus externa sive *testimonia*, sive *adminicula*. Tertiò, cum sit impossibile *Operationem* aliquam *externam* præsertim si sit solennis, sine *circumstantiis* quibusdam (pluribus aut paucioribus,) *locorum, temporum, gestuum, &c.* præstari; inde fit ut ipsæ illæ *circumstantiæ*, (quæ, si sunt legibus, aut moribus stabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem accipiunt: sed id impropriè admodum, & propter eam concomitantiam solùm quàm habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipse impropriè quoque *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum *primarium* & propriè dictum *cultum*, ita Deum solùm autorem agnoscere, ut nulli homini fas sit, aut *proprum cultum* instituire, aut à Deo institutum alteri alteri præterquam ipsi Deo exhibere. *Externum* quoque *cultum*, quoad *substantialia*, à Deo solo instituti. Ast *circumstantiarum*, quæ sunt huic *externo cultui* accessorix, & ipsum comitantur, (si quis eas quoque voluerit *cultus* nomine dignari,) longe aliam esse rationem. Quum enim non possit *externus Dei cultus sine circumstantiis* præstari, nec tamen Deus in Evangelio suo certas particulares *circumstantias* in sacris conventibus perpetuò ob-

1.

2.

3.

servandas tradiderit, sed generatim duntaxat preceperit, ut *ordini, honestati, & ædificationi* servitur: necessario sequitur ejusmodi *circumstantiarum* determinationem, quæ sunt ipsi *cultui accidentales* & pro locorum, temporum & occasionum ratione *mutabiles*, ad eos qui sub Christo regendarum Ecclesiarum jus potestatem habent, pertinere. Quæ & ab iis qui publicâ authoritate in singulis Ecclesiis præditi sunt præstitui, & præstitutas ab omnibus earundem Ecclesiarum membris religiose *servari*, sacri cultus non natura prohibet, sed exigit potius sollemnitas & decor. Quid quod isti ipsi homines, qui in *Canones & Constitutiones Ecclesiasticas* tam severe & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Christo aut ejus Apostolis nusquam præscriptis, quoties ipsis collatum est, utuntur; ut *manus levatione* in juramentum præstando, *capitis denudatione* in sacra synaxi, alique compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus non opus est recensere.

XXX. *Obijciunt* Quarto, Veteris, (hoc est *Judaice*,) Ecclesiæ exemplum Moſen, datum à Deo Hebræo populo Legislatorem, non *substantialia* tantum cultus Judaici, sed (quæ erat fidelitate,) & minutissimas quasque *circumstantias* lege suâ definitum viſſe; & in construendo *tabernaculo*, qui futurus erat Ecclesiæ Christianæ typus, ad exemplaris sibi à monte *propositi* ideam omnia ad amuſſum perfeciſſe. Christum utique Novi Testamenti Legislatorem, non omnia & ſingula quæ in cultu Eccleſiaſtico peragenda ſunt, uſque ad minutissimas quasque *circumſtantias* præſcripſiſſet, meritò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt) *minus fideliter* in domo Dei fuiſſe quam fuerat Moſes. Chriſtus proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam; ſiqui *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *Authoritate Humanâ* in Eccleſiam inferentur.

at à plebe Christianâ recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant, qui ista obijciunt, hoc argumento non minus *Leges humanas Politicas* everti quam *Ecclesiasticas*. *Moses* enim ex Dei mandato *Hebraeo* populo legem dedit certam & definitam, non eorum rituum solum quæ ad cultum Dei, sed & eorum iudiciorum quæ ad civilis regiminis administrationem pertinebat.

XXXI. Deinde & illud *Secundò* mirum est eos non animadvertisse, collatione ejus fidelitatis quæ fuit in utroque *Legislatores*, *Mose* & *Christo*, vix aliud ab eis adduci potuisse importunius, quod causa suæ majori esset documento, & quod sententiam nostram validius confirmaret. Sicut enim ex eo quod *Moses*, & in ritibus, & in judicialibus, populo *Judaico* *Leges* plurimas tulerit; rectè colligimus voluisse Deum populum *Judaicum*, sub illa *pædagogia* & disciplinâ *Mosaicâ*, quasi quodam servitutis jugo, sic in officio contineri, ut paucissima essent illis libera: Ita ex eo quod *Christus*, paternæ voluntatis fidelissimus interpres, *Ecclesiæ* Christianæ paucissimas *Leges* tulerit *Ceremoniarum*, rectè colligimus Deum voluisse, ut *Magistratus* & *populus Christianus* in istiusmodi rebus libertati suæ permitteretur. Ita ut jam liberum sit & privato cuique homini sponte suâ (nullo interveniente superioris potestatis imperio vel interdicto,) quod sibi consultius visum fuerit facere; & singulis *Ecclesiis* earumque gubernatoribus ea præscribere & sancire, quæ sibi pro temporum & locorum conditione, ordini, honestati, edificationi & paci maxime inservitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitasse debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipsis quidem *Judicibus*, sub illâ *Mosis* *pædagogia*, ita omnem ademptam fuisse rituum libertatem in rebus ad Dei cultum pertinentibus, ut non illis liceret propriâ

- authoritate & observare, & instituere, quæ nulli constat fuisse vel ab ipso Deo, vel à Mose Dei ministro præcepta. Accipite instantias è multis pa-
1. cas: *Primò*, *Paschatìs Solemnitatem* ex *Lege Moysi septiduo* observandam, *Speciali Lege Rex Hezekias* (qui tamen singulare pietatis suæ testimonium Deo ipso accipere meruit) ex populi consensu alterum *septiduum* continuari decrevit. Cujus historia extat, *2 Paralip. 30.* *Secundò*, festum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti sub Persarum Rege *Assuero* contigerat, annuatim celebrari instituerunt *Ester & Mardocheus* *Esth. 9.* *Tertiò*, cum *Moses* diem *solemnis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo mense*, observandum præcepisset; Reges & Magistratus illius populi (quibus de causis non satis constat, sed ut potest est credere, in memoriam insignium aliquot judiciorum Dei) *annua solennia jejunia* authoritate se instituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum prophetarum *quatuor* observarentur *annua jejunia* videlicet, præter illum *Septimi mensis*, tria alia mensibus *quarto, quinto & decimo*; quorum omnium fit mentio, *Zachar. 8. 19.* *Quartò*, festum *dedicationis Altaris*, quod *Encenia* dicitur ab *Asamaneis* sine aliquo Dei mandato institutum, (cujus historia ex *1 Macc. 4. 59.* petenda est,) Christus ipse non tantum comprobasse, sed & præsentiam suam comonestasse, plurimorum eorumque melioris notæ interpretam judicio existimatur, *Joh. 10. 22.* *Quintò*, ut in solennibus jejuniis & luctu pœnitentiali sacco se induerent, & cineres *crinibus* inspergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judeos* tamen, longo per aliquot retrò secula usu ita moribus receptum est (*consuetudine diuturnâ*, ut fieri amat, *vim legis obtinente*), ut Christus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis sine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties usus fuerit
 - 2.
 - 3.
 - 4.
 - 5.

ut *Matth. 11. 21.* Sextò, è scriptis Rabbinorum constat, *Judeis* illud etiam in morem positum fuisse, ut ante *cœnam Paschalem* pater-familiâs pedes suorum incurvatus lavaret: quod etsi nullâ Dei Lege imperatum, à Christo tamen observatum liquet ex historia Evangelica, *Joh. 13.* Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem sacrorum conveniarum per oppida & vicos ubique extructas; aliâque compluria, quorum ingentem farraginem suppeditant. *Judeorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud saltem efficitur: si *Judeis* sub illo severioris disciplinæ jugo tam multa licuerint ad Dei cultum pertinentia, quæ nullo Speciali Dei mandato niterentur; non posse ab illius populi exemplo, ad evertendas *Leges Humanas Ecclesiasticas*, idoneum peti argumentum.

P R Æ.

PRÆLECTIO SEPTIMA

De Obligatione Legum Humanarum
ex parte Causæ Materialis.

PROV. VIII. 15.

*Per me Reges regnant, & Legum conditores
justa decernunt.*

I. **D**E Legum Humanarum Obligatione eg-
mus superiore Termino: cum in ge-
nere, Quod nimirum Leges Humanae
rite constitutæ obligent subditorum
conscientias ad obediendum: tum etiam in speci-
quoad illa dubia quæ ad Causam Materialem pro-
pius pertinere videbantur. Quatenus scilicet ob-
ligent latæ Leges, primò de rebus impossibilibus
secundò, de possibilibus sed multum onerosis; ter-
tiò, de necessariis; quartò, de illicitis & inhon-
stis; quintò, de malis permittendis; sextò, de re-
bus medijs & adiaphoris in communi; septimò
de ritibus Ecclesiasticis in speciali. In quibus omni-
bus eorum quæ dicta sunt, (ne, dum singula re-
peto, molestus sim,) summa huc redit; obligari
subditos ad parendum Legibus Justis, ad paren-
dum injustis non obligari; juxta quod in Textu
proposito exigit à Legum conditoribus Salomon, ut
non nisi quæ justa sunt decernant. Pergendum
porro

pro ad eorum reliqua quæ sunt antè à me propo-
se sequenda. In quibus tractandis, utar quæ-
sero, & res feret, brevitate, ut rem universam
item quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo
tempore absolvam.

II. In *Causarum* ordine, pro observatâ mihi a-
liis methodi ratione, *Materiam* proximè sequitur
agens: excipit hanc *Forma*: ultimum agnoscit
& claudit *Finis*. De *Legum* causâ effici-
ente, quoniam in *Quintæ Prælectionis Conclusione* ter-
tis satis ostensum fuerit, *Leges Humanas* nisi à
summa legitimam potestatem habente latas non obliga-
re; illud nunc imprimis dispendendum restat, po-
tes quos. *Quodammodo*, hoc est, iusto & legiti-
ma *Legis* ferenda potestas; hinc quædam sunt *Legum*
aditores illi, quibus ex mente *Salomonis* iusta de-
terminandi jus competit. Huic *Dubio* prima & in
hoc causæ genere longè præcipuo, ut plenè re-
spondeatur, duo interim supponenda sunt. Sup-
pono itaque primo, potestatem *Legumlativam* officio
potestatem alicujus *Superioris*, sicut præcipere, & pro-
hibitionis appellatione prohibitionem etiam comple-
tor) qui est actus *Legis* proprius, est actus *Superio-*
ris. Distare non parum hæc ex parte animadverten-
tere est tria hæc: *Promissionem*, *Petitionem*, *Præ-*
ceptum. Commune est omnium indiscriminatim,
Superiorum, *Inferiorum*, *Equalium* promittere. Po-
test enim promittere aliquid, & Pater filio, & Filius
patri, & Frater Vicinæ fratri aut vicino. Petere
item propriè est *Inferiorum*, *Parium* etiam aliqua-
tenus; ut petit sibi dari veniam, vel gratiam fieri,
a patre filius, & à vicino vicinus: non autem supe-
riorum, nisi improprie admodum, & per quandam
analogiam. At *Superiorum*, & in aliquâ *superiori*
vel dignitatis præminentia constitutorum adeo
peculiare est *Præcipere*, ut omnino ridiculus esset,
quisquis *superiori*, vel etiam *pari* aliquid faciendum
par

1.

2.

3.

par aut inferior serio præciperet. Actus enim omnis requirit principium sibi proportionatum: & impari non habet potestatem.

- III. De Obligatione autem, quoad ista tria statuendum. Qui abs alio petit quid, petendo verum obligat; nec se, nec eum à quo petit: quæ petitio est actus indigentia, non potestatis; effectus cum aliunde pendeat, & non procedat ipso agente, (petente sc.) non potest inducere ullam obligationem. Qui autem alteri aliquid promittitur; Promittendo se quidem obligat, eum vero cui facta est promissio non obligat. Quum enim promissio sit actus libera voluntatis: potest quidem homo in quantum est liberum agens & *ἐξουσίαν* habere (ut loquitur Apostolus I Cor. 7. 37) jus illud & potestatem quam habet in propriam voluntatem in semetipsum exercere: at non propterea & in alterum. Quia ex vi liberi arbitrii, homo est dominus voluntatis propriæ.
3. actuum suorum tantum, non item alienorum. contra verò qui alteri præcipit, si præcipiendi potestatem habet, cum cui præcipit præcipiendo obligat; se ipsum non obligat. Eo quod præceptio est actus potestatis, authoritatis & juris in alterum: estque ex se aptus natus, nisi aliquid impediatur, inducere obligationem. Sic Pater filio, Dominus servo, Imperator militi, Rex populo, Deus homini, ut Superiori facienda præcipit cum authoritate; & præcipiendo ad imperata facienda obligat.

IV. Suppono Secundo, potestatem Legumlativam esse potestatem publicæ Jurisdictionis. Neque enim sufficit ad potestatem Leges ferendi, ut quis alios jus qualecunque habeat & imperium: ut possit eis facienda præscribere; nisi & potestate sit prædictus externâ, ita ut possit eos ad imperata facienda cogere, & nolentes supplicio afficere. *Ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὸς ἐστὶ δυνάμει* inquit Aristot. Ethic. 10

stinguunt igitur Scholastici *Σχολια* five potestatem eam quam habet superior in interiori, in potestatem quam vocant *Dominativam*, & potestatem *Jurisdictionis*: Quarum illa minor est, privata magis, & *externa Jurisdictionis* expertis; hæc major, & *ἀναγκαστική*. Distant enim inter non parum duæ istæ potestates: idque triplici clarissimum discrimine. *Primò*, ratione *Materiae Obiecti*, quia potestas dominativa versatur proprie circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *Domum, Scholam, Familiam*: potestas vero jurisdictionis circa perfectiorem & magis publicam, ut *Civitatem, Exercitum, Rempublicam*. *Secundò*, ratione *Finis*, quia potestas dominativa per se & *primariò* ordinatur ad utilitatem personæ eam potestatem habentis, id est, *Domini*; in bonum vero communitatis *secundariò* tantum & consequenter: quatenus nimirum utile est familiæ ut *paterfamilias* ditescat. Potestas autem publica *Jurisdictionis* ordinatur *primariò* in bonum publicum ipsius communitatis: in bonum vero *persona* tali potestate præditæ, id est, ipsius Magistratus, non nisi *secundariò* & consequenter; quatenus nimirum utile est *Principi*, ut Respublica floreat. *Tertiò*, ratione *efficacis administrationis*: quæ in potestate *Jurisdictionis* Major est quàm in *Dominativâ*, propter majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non potest tam efficaciter procurare *paterfamilias*, ut omnia sua executioni mandentur à filiis aut servis suis, quos ei non licet nisi *virgâ* aut *fuste* corrigere; quàm potest *Magistratus Civilis* à subditis suis, quos *carcere* & *exilio* punire, bona eorum suo addicere, capitis etiam *supplicio* in ipsos animadvertere, pro jure suo potest, ἢ πατρὶνὸν νόμον ἐκ τῆς τοῦ ἰσχυροῦ ἐστὶ τὸ ἀναγκαστικόν, inquit deo proximè laudato idem *Aristoteles*. Ergo ad *leges condendas* non sufficit quævis superioritas; sed

1.

2.

3.

sed præter *Dominativam* illam, requiritur etiam *Δικαιαυς ἀναγκαστικὴ*, sive *potestas Jurisdictionis* proprie dictæ: ita ut *Leges* ferri non possint, nisi personâ habente *Publicam Coactivam Potestatem*. Intelligitis ut opinor, ne sit necesse me vos illam admonere, quæ sunt à me jam dicta ad *Λειτουργίας* dictas *absolutè* pertinere: ad reliquas, nisi *κατ' ἀναλογίαν*, suo quodam modo & proportionem: prout earum unaquæque ad istarum potestatem aut accedunt propius, aut ab ea longius absunt.

V. His duabus *Hypothesibus*, quæ quorsum tendunt, ex his quæ statim dicturus sum facile intelligetis, addo jam tertio loco *Conclusionem* respondens: Potestatem *πομπικὴν* esse potestatem *αὐτοκράτορικὴν*. Hoc est, jus ferendi *Leges* quæ obligent totam communitatem esse penes eum solum (sive sit is *singularis persona* ut in statu regiminis Monarchici, sive *plures* ut in aliis) qui cum *summâ potestate* toti communitati præest. Hanc *Conclusionem* explico primum, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* sciendum primum, ad societatum humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. administrationem, ordinis authorem Deum Opt. Max. non regimen modò *politicum* instituisse, ut essent qui populo præessent Magistratus; sed & in ipso regimine *ordinem* etiam *politicum* instituisse, ut vel inter ipsos Magistratus essent *Διαρίθνησις Διακρίσις* varii quidam cum *Dignitatis*, tum *Potestatis* gradus. Fortassis illud *τεταγμέναις ἑξουσίαις*, quo *mirari* verbo usus est Apostolus, Rom. 15. 1. eò respicit, ut Magistratum à Deo non *Ordinationem* solum, sed & *subordinationem* (qualis in *militaria* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum secundò, in rebus omnibus, inter quas est aliquis ordo, ne fiat, (quod natura horret)

in infinitum processus, necessariò tandem perveniri
ad aliquod in suo ordine primum & summum, in
quo stetur. Magistratus ergo ejusdem communi-
tatis cum sint alii aliis dignitate & potestate supe-
riores; oportet ut sit inter eos aliquis ita reli-
giis sublimior, ut ab illo reliqui pendeant, ipse
autem à nullo: ut Caput in corpore, Gubernator
in nave, in exercitu Imperator: Supremus scilicet
Magistratus; solo Deo minor; quique in gubernan-
do commissio sibi populo, nec superiorem habet nec
ævum: Quem Apostoli, Petrus ἡγούμενος, Paulus
κεφαλὴ τοῦ σώματος, & τὸν ἐν ἡμῶν ὡς κεφαλὴ ὄντα ap-
pellant; & Scholastici ferè Caput communitatis:
Cujus est αὐτοκρατορία, & Imperii Majestas; &
cui inferiores omnes Magistratus universam illam
quâ apud populum pollent potestatem suam ac-
ceptam ferunt, ὡς δὲ αὐτὴ πρυτανεύει, 1 Pet.
2. 13.

1 Pet. 2. 13.
Rom. 13. 1.
1 Tim. 2. 3.

VII. Sciendum Tertiò, pro diversa Rerump.
forma supremam hanc potestatem, quam Majestatem
vel αὐτοκρατορίας dicimus, vel in una aliqua per-
sona, vel in pluribus positam esse. In statu popu-
lari, quam Democratiam vocant, summa Imperii
est ferè penes Magistratus plures popularibus suf-
fragiis annuatim, aut per alia certa temporum
intervalla delectos; qui fuit olim status populi Ro-
mani, cum à Consulibus, Prætoribus, Tribunis plebis,
Ædilibus, aliisque annuis Magistratibus regeren-
tur. Unde frequentes occurrunt, apud Ciceronem
& alios istiusmodi locutiones; Populi Romani Ma-
jestas, Læsa populi Majestas, Visum est Senatui Po-
puloque Romano, &c. In statu Aristocratico eadem
Majestas est penes Optimates quosdam, quos alibi
Illustrissimos vocant, alibi regni Proceres, alibi aliis
eos titulis & appellationibus pro more gentis in-
signiunt. Quorum, etsi unus aliquis fortassis, ut
in Rep. Venetâ, vel etiam plures, possunt habere
præ

1.

2:

1. 1. Pet. 1.
13.

3.

præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam ordinis primatum, (qui fuit olim *Romani Episcopi*, & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos:) nemo tamen est ita reliquis potestate *Superior*, ut aut possit de eis singulis authoritate suâ *judicium ferre*, aut non possit abs eis *universis ipse judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcumque *Majores & Aldermanni* villis nostris; *Collegiorum Præsides & Socii* in Academicis, etsi leviter admodum, aliqua tamen tenore representatam nobis exhibent. At in statu *Monarchico* (ut vel ipsum nomen indicio est) unius *Regis* personæ inhæret summa potestas. Unde *Paulus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum Christianum, ut *Regi* pareant *ὡς ᾧ Χριστῷ*. Ne quis ultra dubitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum τῷ Χριστῷ ὡς ᾧ Χριστῷ*, *Rom. 13.* *Samuel* etiam, ut propheta Dei, ita *Regis Potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit *1 Sam. 8.* Ut si quis *Rex* in suo Regno *Supremam* singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nulli subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet; et non esset *ἀναδεδεικμένος*, nec peccato careret apud Deum: esset tamen *ἀντιδιδωμένος*, nec deberet à populo coerceri; dicique propterea meretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem quæ potest aut certius constare aut liquidius, (nisi si qui in sole meridiano cœcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam serenissimam *Majestatem Regiam* supremam trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere? Quem & *Majestatis* titulo, non modo ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis & actionibus*, insignire solemus; & *omnium personarum causarumque in suis regnis supremum*, imò & *solum* *supremum* vult.

apremum Moderatorem, solenni præstito juramento (tactis sacrosanctis Dei Evangeliiis) agnovimus.

VIII. Sciendum *quarto*; Cum dicimus penes *Regem* esse jus condendarum *Legum*, non ita intelligendum, quasi vellemus quicquid *Regi* juberet jubere id continuo *Legis* vim obtinere: *am & populi consensum* aliquem, aliâque nonnulla *Legem constituendam* requiri mox ostendam. Quia hoc est quod volumus, quod scilicet *Plebiscita*, *comitatus-consulta*, cæteræque *Procerum*, *Plebis*, aliorumque quorumcunque *rogationes*, nisi *Regiâ* imper authoritate muniantur, non obligent subditos, nec habeant *vim Legis*: quibus tamen mature rite præparatis, simul ac *Regis* accesserit consensus, *Legis* nomen, formam, & authoritatem protinus accipiunt, incipiuntque statim ac promulgata fuerint, subditos obligare. Cum igitur illa sola agenda sit cujusque rei *causa Efficiens* principalis sufficiens, quæ *per se* & immediate *producit*, & in materiam præparatam *introducitur* eam *formam*, quæ rei dat *nomen & esse*; etsi ad productionem ipsius effectus alia etiam concurrere oporteat, vel accedere potius, ut præstat *dispositiones* quod materia recipiendam formam ab agente intentam apte reddatur: omnino constat, quotcunque demum sint quæ ad *Legem* rectè constituendam *antece-* *der* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* cujus unius *arbitratu* & *jussione* omnes *Legum* *rationes* aut *rata* habentur aut *irrite*,) esse *am* & adæquatam *publicam Legum efficientem* *eam*.

IX. His præmissis, confirmatur *Conclusio* multocius argumento. Imprimis testimonio Sacræ Scripturæ, 1. Gen. 49. 10. in celebri illo *Jacobi Patri-* *archæ* jam morituri testamento, *Non auferetur Sce-* *ptum de Juda*, & *Legislator de femore ejus*, vaticinium

- nium est de futurâ in illa tribu *Regia dignitate* quam *ᾠφεγεσικῶς* describit pius senex, adhibitis in eam rem potestatis regię & notissimo insigni, *Sceptro* [*Σκηπτῆρι βασιλῆς*] & potissimâ prærogativâ, *Jure Legislativo*. 2. Deut. 33. 4. Moses eo nomine fuisse dicitur quasi *Rex in Israele*, quod congregatis principibus populi & tribubus *Legem* eis præceperit; 3. *Psal.* 60. 7. *Judah Legiflator meus*, id est, *Rex*: sicque ibi vertit vulgatus interpres, *Judah Rex meus*. 4. In *Textu* demum proposito, *Prov.* 8. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt*. Ubi (quod solebat esse *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine ut versus pars posterior prioris, aut *exegesis* contineatur, aut *antithesis*;) iidem ipsi, qui in prioris compositionis parte, *Reges*, in posteriore *Ἐνυνηκῶς Legum conditores* dicuntur. 5. In novo etiam Testamento *νόμος βασιλικῆ* meminit *Jacobus Apostolus*, *Ja.* 2. 8.

X. Confirmatur *Secundò*, Philosophorum, Historicorum, & *Juris* cum *Civilis*, tum nostri *Anglicani municipalis*, Consultorum, quæ passim occurrunt frequentibus testimoniis: Nos paucissimè ut re manifestâ, contenti erimus. *Legem Principis* opus esse asserunt *Aristoteles*, *Plutarchus*, aliique innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre est illud *Ulpiani*, quod in *Jure Romano* habetur, *Quod Principi placuit, Legis habet vigorem*. Quod, ne *ἀπῶς* & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam struere videatur, sic olim explicuit *Bracton* nostras: *Quod Principi placuit* id est, non quicquid est à Rege temerè & animi perturbati impetu quadam & æstu presumptum, sed quicquid ex *Magnatum suorum consilio* (Regio assensu auctoritatem præstante) & *liberâ sapienter hoc deliberatione & tractatu* (sic enim ille loquitur) rectè fuerit definitum. Quin &

te nostro, & in quotidianis processibus juridicis foro contentioso, ex solenni formulâ *Regia Le-* dici solent [*The King's Laws* :] non aliam causam, ut nos docuerunt Juris nostri periti, quod *Reges Angliæ* sint *Fons Justitiæ & Legum* : Legibus ipsis (ipsis legibus id ipsum αὐτοκρατορικῶν ποτεντίβας) ut pro Legibus habeantur vim omnem imponendi habeant concessam sibi à Deo αὐτοκρατορικῶν ποτεντίβας potestatem. Ut nihil sit opus, in pluribus congerendis testimoniis operam collocare necessariam.

XI. Sed enim & istis supersederi potuisset, si tam claræ luci nebulas offundere conatus es- set, putidissimo suo & ante hæc infelicia tempora auditio figmento, de coordinatâ nescio quâ ποτεντίβας, ἀνώνυμος nescio quis tenebrio. Qui ut ποτεντίβας quorundam nefariis consiliis & co- mibus supparasitaretur, (quæ cum omni Juris sedio destituerentur, specioso tamen aliquo, ti- dine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro- pmore suffulcienda :) edito libello id agit sc- o, & populum dedoceat inanem illam philoso- am, quâ hæcenus ei impositum est ab iis qui ant contradictoria posse simul esse vera. Regem licet & supremum esse, id est, non habere parem; habere parem, id est, non esse supremum. Fuisse en, qui hoc tam ridiculum commentum, ut litus delapsum πορνὴν φέρειν; (nimirum d ipsorum intererat hæc vulgò credi) avidè perent, & ambabus ulnis amplexarentur, non mirandum est; quàm dolendum reperiri po- se, qui tam crasso sophismate sibi persuaderi erentur, ut turpissimo se interim perjurio alli- ent. Quid enim perjurium dici mereatur, si non sit manifestum perjurium; quem solum supremum in suo regno moderatorem conce- verbis juraveris, et parem aliam in suo reg-

*Cui αὐτο-
κρατορικῶν
Legibus ipsis
Legum vim
imponendi po-
testatem Deus
dedit, Finch
Nomotechnia
Epist. dedic.*

no potestatem constituere & agnoscere? Apag
ergo cum suis portentosis strophis *Coordinatore*
nostrum, qui nobis hanc remoram iniecit : & pe
gamus.

XII. Confirmatur dicta *Conclusio*, *tertiò*, *Ratione*
Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit
potestatem : *Actus* enim omnis, cum sit exercitio
alicujus *potentia*, supponit in agente *potentiam* si
proportionatam. Est autem *potestas*, sive *Legumlatio*
actus gubernationis supremus & præ
cipuus. Non ergo potest exerceri nisi à *personâ* ha
bente aut saltem in virtute & ex autoritate ha
bentis *supremam potestatem* & jurisdictionem
communitatem sibi subjectam. Cum enim *Juris*
dictio sive *Potestatis politica* duæ sunt nobili
simæ & præ reliquis præcipuæ sive species sit
partes, *potestas* & *jurisdictio*, Potestas scilicet
Legumlativa, & Potestas *Judiciaria*, harum utro
que in *jure dicundo* consistit : unde & *Jurisdictio*
nomen. Sed cum hoc discrimine, quod *Juris*
dictio *Judicis* sit *Juris* tantum *dati dictio* ; *Juris*
dictio verò *Legislatoris* sit *Juris* etiam *dandi dictio* :
Unde sequitur multo angustiorum esse illam
Judicis potestatem, angustiorum hanc *Legis*
latoris. Illius est *Jus* *populo dicere*, & ex *Legi*
slatoris lata sententiam ferre : hujus vel ipsi *Judex*
Jus dicere, & quæ sit ipsi judicandi norma *Legis*
de novo condere. Ille ex præscripto *Juris* *Con*
stituti pronunciare tenetur ; hic ex plenitudine
potestatis *prescribit* & constituit *Jus*, quod non
minus *Judex* ipse inferior, quam reliquus *populus*
tenetur in posterum observare. Non est igitur in
conveniētiens, *potestatem Judiciariam*, cum sit infe
rioris generis potestas, ab *inferiore* etiam *personâ*
ordinariè exerceri : at *suprema illa & architec*
nica Legis ferendi Potestas omnino expedit, ut
non nisi à *personâ* cujus sit *Suprema Potestas*
exerc

exerceatur. Atque de Dubio Primo hæcenus.

XIII. *Dubium Secundum* est, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi consensus*? Ex jam dictis enim possit fortassis aliquis existimare *potestatem ferendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex nostrâ sententiâ *subditorum* nullæ essent omnino hac in re partes, nec, siquid ille statueret, populo quicquam superesse, aliud quàm jussa aspersere & colla jugo subdere. Et sanè videtur pro dominantium libidine, illud, *Sic volo sic jubeo*, apud prisci sæculi *Reges* ita obtinuisse, dum *Principum arbitria* pro *Legibus* erant: ut ipsum *Tyranni* nomen innocens initio honestum, ex tam salutaris potentie fædo abusu, in contumeliam jamdiu abierit, & horrendum aliquid auribus nostris, quoties auditur, inferre putetur. At qui *populi* saltem *consensum* aliquem requiri, & ante præmonui; & ab omnibus, quos mihi videre contigit, probatissimis scriptoribus conceditur. Adeo et ipsi *Jesuitæ*, qui sunt *Oecumenicæ* & nullis conclusæ finibus *Pontificis* sui *Omnipotentie* assertores acerrimi, excusandos tamen ad non servatas *Constitutiones Tridentini* & *Bulle Cœnæ Leges*, eo solo nomine putent in *Germania* & alibi multos, quod in his gentibus nunquam fuerint illæ *Leges usureceptæ*. Dico igitur, & est communis sententia, institutas & propositas à capite communitatis seu *Principe* *Leges* non *obligare* subditos, nec vim *Legis* habere, nisi ab ipsa *communitate* recipiantur, & potentium vel *suffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demostheni *Lex* est *πόλιος Κυράνη κοινή*, *Communis sponsio civitatis*: cujus liquem minùs moveat hac in causâ *authoritas*, quod in *Atheniensium Republ.* *populari* versaretur; accedat *Juliani Jurisconsulti* *authoritas*, qui sub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus; cujus verba sunt 32. ff. de *Legibus*, *Ipsæ Leges nullâ aliâ ex cau-*

sâ nos tenent, quàm quod iudicio populi recepti sunt.

XIV. Sed enim istius receptionis siue consensu necessitatem, etsi omnes agnoscant, non tamen eodem fonte omnes accersunt. Sunt qui putent *populi consensum* in condendis Legibus propter requiri quod *Principes* potestatem suam omnem à *populo effluxam* habeant, quâ si *abusi* fuerint (*abusi* autem potestate suâ censendi sunt, si ea longius latiusve proferre & extendere velint, quàm *populo visum* fuerit,) poterit *populis* pro jure suâ potestatem quam ipsis ante concesserat denuò *resumere*. Periculoso admodum errore, & quem merito abominari debeant, quotquot non sunt humani generis & publicæ tranquillitatis hostes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debet utroque & ab omni sanâ ratione alieno; altero *Principes* totam potestatem suam *populo acceptam* ferre; altero, *potestatem* quisquis alteri concesserit posse eam cum ipsi libuerit *revocare*. O egregiam *Sophistam*, si hæc ita essent, *Samuelem* magis, quam ut *populum* *Dei regem* jamdiu pertæsum à perverso *rerum novandarum studio* absterret, *Regis Potestatis* amplitudinem eis ob oculos proposuisse satis habuit? an magis *fatuum populum* *Israeliticum* qui sui juris ignarus pati se potuit tam futili *sophismate* sic *perducere* ut plane obtumesceret? Adeone omnes bardos & stupidos, nulliusque *aut mentis aut animi*, ut nec unus aliquis in tam magnâ *populi coronâ* reperiri potuerit, cui tantum inesset *acuminis & audacia* ut ad ista omnia promptè responderet? cum tam faceta fuerit *Samueli* sic peroranti statim regeffisse, "Pueris hæc minare & qui nihil sapiunt: nos, si sic dominare cœperit." Rex noster, *jure nostro* utemur; *auferemus* ei mox eam quam ante *dedimus potestatem*. Quàm brevi responso totum negotium confecerunt, &

es prophetæ in æternum obturassent, si superioribus illis sæculis tam credita fuissent hæc novorum Magistrorum fragmenta, quàm sunt ab illis fidenter discipulis suis obtrusa, & à temerariâ plebe lubenter excepta,

XV. Sed ut seriò agamus, & ad rem ipsam accedamus propiùs: Dico primò, Præsidendi in Re-
publ. *potestatem*, quocunque tandem modo ad eam perveniatur, ab ipso Deo esse, solo & immediatè, nullatenus autem à populo. Apertissima sunt in hac rem Sacræ Scripturæ testimonia. Per me regnatis, Prov. 8. id est, meâ unius, non humanâ aliquâ autoritate. Quæ sunt, à Deo sunt (non à populo) constituta potestates, Rom. 13. 1. *populi Magistratus* qui populo præsunt, Dei sunt adiutores, *Διὺ λειτουργοὶ, Διὺ δούλοισι*, Ibid. vers. 4. 6. Qui propterea dicti, Psal. 82. 6 quòd ipsius Dei in terris vices gerant, idque Deo ipsis conferente hanc potestatem, non populi suffragiis, Ego vici, Dii estis. Poteritne populus aliquis sine turpis idolatriæ crimine sibi Deos constituere, cum sit unusquisque hominis, ei qui ipsius vices gerat, potestatem vicariam suâ auctoritate demandare, non suo arbitratu? Audebitne quisquam mortalium juris sibi arrogare, ut qui Dei in terris Minister vice-Deus tuturus sit omnem illam suam Auctoritatem & Potestatem ab ipso sibi collatam agnoscere? Utut fortassis poterint esse populi circa pernam ut potestatis subiectum partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in generatione rerum naturalium, sunt aliquæ prævia alterationes, quæ præparent & disponant materiam ad recipiendam formam introducendam: collatio tamen Potestatis Regiæ, sive applicatio ejus ad personam non est populi opus, sed Dei ipsius immediatè; sicut productio formæ in subiectam materiam est immediatum opus agentis sive generantis. Scitum est illud

¹ *Ἐκ δὲ Διὸς βασιλεύει.*
Homer in Hymn.

² Non alio animo populum rectorem suum intuetur, quam si Dii immortales potestatem vici sibi faciunt. Senec. 1. de clem. 19.

² Lib. 5.
contra Hæ-
ref. cap. 20.

Irenæi, ¹ Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu
& Reges constituuntur.

XVI. Dico Secundo, (ut digitum ac fontes inter-
dam) dominationem politicam ab initio non ni-
patria potestatis propaginem fuisse. Ipsa rerum
primordia quibus otium est paulò diligentius re-
mari, gentes deprehendent olim non ex mutu-
populorum consensione in Regna & Respub. coaluisse
sed inter Noachi posteros aliquandiu omne imperi-
um intra paterna auctoritatis metas constitisse.
Nondum Reges erant; sed nec Reguli quidem
nedum amplissimarum ditionum Monarchæ: multa
autem minimè Aristocratici vel popularis status re-
gimina; inaudita prisceis sæculis toto orbe nomi-
na, & in Grecia primum, gente Levi & cupido
novitatis, καυνομεντων quorundam libidine ve-
furore, introducta. Penes ² familiarum capita

² Εν οίκῳ
αὐτοῦ πρὸς τὸν
καὶ τὴν γυναῖκα
πολιτείας, καὶ
δυναστείας, Ari-
stot. 7.

Eundem 10.
³ Πᾶσα οἰκία
βασιλευ-
σάτω καὶ τὸ πᾶν
αὐτοκρατορεῖται,
Id. 1. Polit. 1.

fletit adhuc omnis dominatio, in quibus quæ-
³ primogenitus erat cujusque familiæ, sine suffragiis
aut electione aliquâ, quodam quasi naturæ jure, &
sacrorum & civilis administrationis antistes, & to-
tius cognationis princeps habebatur. Qui pro su-
arbitratu delinquentes moderatis primò pœnis casti-
gabat; mox excrecentibus in magnam multi-
tudinem familiis, gravioribus suppliciis nocentes
coercuit: donec tandem, auctâ indies hominum

⁴ Pater jussi,
hoc nomen
omni lege ma-
jus est. Jus
nobis vitæ ni-
hilque conce-
sum est.
Quintil. de-
clam. 6.

multitudine, & succrescentibus unâ vitiis, irrogan-
di sceleribus capitalia supplicia accessit necessitas.
Inde factum ut pater in liberos totamque famili-
am jus olim haberet ⁴ vitæ & necis: cujus juris
etiam post constitutos plerisque in gentibus Re-
ges, manserunt tamen diu vestigia quædam. Hinc
illa notata Aristoteli, sed improbata) patria pote-
statis apud Persas nimia severitas: & vetus illa qua
apud A. Gellium Notæ. Attic. l. 5. c. 19. extat arro-
gandi liberos solennis Romanorum formula, [UT
EL. VI. E. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS. SILET
UT]

[TI. PATRI. ENDO FILIO. EST.] Ab his ini-
 tis per incrementa familiarum, pullularunt pri-
 vatum ubique terrarum Regna, quibus qui præ-
 rant, & Reges dicti sunt, & in suis ditionibus,
 riguis illis quidem (unicâ fortassis urbiculâ cum
 vicis adjacentibus pagis & viculis) merum tamen
 imperium exercuerunt. ¹ Principio rerum, gen-
 nationisque imperia penes Reges erant: sic hi-
 oriam suam orditur Justinus. Et ante eum Cice-
² Omnes, inquit, antiquæ gentes regibus quondam
 ruerunt. Et utroque antiquior ³ Aristoteles eas
 citates testatur quæ suo tempore liberae habe-
 antur (Græcas nimirum & earum exempla secu-
 intelligit,) sub regio primitus imperio fuisse. Hu-
 quam dixi Originis, inter alia plurima, hoc
 quoque argumentum est non leve, quod tam ar-
 tis finibus clauderentur olim Regum ditiones, ut
 unâ Canaanitide, regione non magnâ, triginta
 unum Reges ab Israelitarum Duce Josue debella-
 habeamus, Jos. cap. 12. quibus tamen supersti-
 em reliquisse eum istiusmodi Regulorum numerum
 plo ferè majorem, non improbabili conjecturâ
 ex eo mihi colligi posse videtur, quod non
 multo post ipsius Josue excessum Adoni-bezekum in
 triginta Reges à se devictos barbaro more sævi-
 le legimus, Jud. 1. 7. Quid multa! Magnæ
 familiæ principem inter, & angusti territorii Regem,
 am exile discrimen est, ut nomine & ⁴ mole ma-
 is quàm re & potestate, distare inter se videantur:
 ut nemini possit esse dubium, siquidem ratio-
 es ritè subducere velit, patriam dominationem pro-
 cedente tempore, paulatim & imperceptibili actu,
 a regum nomen & imperium adlevisse; nec aliunde
 quàm ex hoc capite petendam esse summi imperii
 originem. Et hætenus sanè in conferendâ Regiâ po-
 tate, nullas fuisse, nec quidem esse potuisse, po-
 tates partes, certo certius est.

¹ Justin. 1.
Hist. 1.

² Cic. 3. de
Legib.

³ Το αρχαιον
ιστοριον το
αι πολεις, &
νω ιπποβο-
ιστ. Aristot. 1.
Polit.

⁴ Οτι τοις ο
ε παρτι, & λ
λα τοις ποσ
μονο διαφ
ποι, Greg.
Presb. in vi
ta Greg,
Naz.

XVII. Ex his, ut opinor, satis conficitur illud obiter adnotem, quod dignum est obler-
tu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius fami-
primogenitus in jura paterna succedit ut *propinquus*
heres, meritò cæteris præferendum esse; cõ-
ob alias plurimas nec contemnendas ratione-
tùm vel hac unâ de causâ maximè, quòd origi-
suæ, ad quam homines natura ipsa quodammo-
instituisse videtur, optimè respondeat. A quâ e-
tiquissimâ & naturæ congruentissimâ *formâ* simi-
abscellum est, (impotenti scilicet & effræni d-
minandi libidine alias sibi vias quibus ad impe-
culmen ascenderetur moliente,) *tyrannide* parit-
& *popularibus studiis* opportuniora exinde facta
sunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ succe-*
sione imperium obtinent, uno è tribus modis a
regna promoveri necesse est: aut *apertâ vi*, &
militaribus armis; aut *fraudibus* & astu; aut libe-
râ demum *electione*. Qui vi & armis sibi quæsi-
runt imperium, sive *merâ usurpatione* sine aliquo
juris prætextu id factum fuerit, sive *Bello Justo*
hostibus à quibus injustè laceßiti sunt illato, (utro-
vis modo enim fieri contingit:) hos etiam cer-
tum est, auctoritatem suam nihilo magis *subdito-*
suis debere, quàm qui *Fure Hereditario* in regna
avita succedunt. Quin multò etiam minùs: in
quantum isti *volentibus civibus* & jugo assueti
illi *invitis* & (si resistendo pares essent) repug-
nare paratis dominantur. Ergo nec hætenus ap-
parent in conferendâ *summâ potestate*, populi ullæ
partes.

XVIII. At in stabiliendâ eorum potestate, quæ
tyrannidem per dolum occupant, negari non potest,
populum suas habere partes, easque præcipuas. So-
lent enim qui *tyrannidem* affectant, animum im-
primis ad *favorem popularium* conciliandum inten-
dere;

ere; ¹ potentiam ex vulgi adulatione quærentes, ² Justin. 13.
 ffatim hujus rei exemplorum suppeditant pluri-³
 arum gentium historiæ. Apud unum Trogi ab-
 eviatorem, quibus artibus ⁴ Pisistratus Athe-² --- 28.
 ensium, ³ Heracliensum Clearchus, ⁴ Diony-³ --- 16. 4.
 junior Siculorum, alii aliorum populorum
 urbam in suas partes pellexerint, reperire est.
 quidiosis orationibus credulæ multitudinis animos
 versus optimos quosque cives concitare: non-
 illa publicè laudanda & quæ speciem haberent
 mentia, Justitiæ, & in plebem benignitatis, fa-
 omne genus blanditiis ac delinimentis, qui-
 decipi amat & solet vulgus, in civium affectus
 insinuare, velut publicæ libertatis unicos futuros
 rectores, vindices & patronos: simulatio officii,
 bræ pollicitationes, injecta spes feliciorum tem-
 rum & mutandæ in melius publicarum rerum
 ministrationis: hæ nimirum sunt egregiæ illæ
 quibus qui ad imperium per fraudes affe-
 ant viam, ⁵ incautum & leve vulgus solici-¹ Nihil est
 nt, inflectunt, qui libet impellunt, ἐκχαύρον-^{facilius}
 λόγῳ. οὐδὲς κέρδιον. Et quidem perraro-^{quàm in}
 olea fallis. Fit enim plerunque ut populi fa-^{quemvis offe-}
 suffulti, ipsorumque ope & operâ adjuti, ad-^{ctum movere}
 mum illud honoris & imperii culmen, quò jam-^{populum.}
 anhelabat eorum ambitio, tandem conscen-^{Quintil de-}
 nt. ^{clam II. Eu-}
^{rip. in Sup-}
^{plac. act. 2.}

XIX. Verùm enimvero ista omnia quàm pa-
 habeant momenti ad probandam legitimam
 in conferendo summo imperio potestatem,
 ille providebit, quisquis cogitaverit; Imprimis
 ad jus debile semper habitum esse arguen-
 genus. Deinde, quæ à populo hunc in mo-
 facta legimus, non fuisse judicio facta sed a-
 que & sereno, sed concitato & perturbato affe-
 bus animo. Quinetiam, ubi resederit paulum
 animorum tempestas, & astu deceptum se ac lu-
 dificatum

1.

2.

3.

dificatum populus tandem, sed serò nimis depræhenderit ; facti sui semet pœnitere, pudere nimis credulitatis ; temeritatem suam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ libertatis spe inducti, suâ se operâ in servitutem tyrannicâ dominationis ultro tradiderint. Spirant hæc omnia metus impotentiam, & animorum infirmitatem : ita ut nunc artifex sit oporteat, qui se hinc aliquod sobrius juris aut legitimæ potestatis argumentum elici posse confidat.

XX. Reliqua est igitur unica duntaxat Reipublicæ species, in quâ popularis in constituendo princeps Juris aliqua saltem apparet imago ; Regnum scilicet Electivum, ubi in demortui Regis locum novus succedit Rex liberis populi suffragiis eligendus. Esse hîc populo suas partes, easque legitimas & jure bono sibi competentes, prolixè fatemur : non tamen & illud ullatenus largiendum censemus, tam propterea sic electi Regis potestatem à populo pendere, aut populo acceptam ferri debere. Aliud enim est potestatem aliquam instituere ; aliud personam qui eam potestatem exerceat eligere : non aliud solum, sed & (plerumque) alterius. Prætor urbanus istius villæ ab oppidanis & comburgensibus suis quotannis eligitur : electus, Jurisdictionem quandam exercet, quam nisi sic electus fuisset non licuisset ei exercere, infra pomeria istius urbis. Penes Collegiorum etiam Socios, quoties præfecturam vacare contigerit, jus est obligandi Præfectum ; ad quem sic electum & virtute dictæ electionis, spectat totius Collegii regimen. Eligentium utrobique jus universum in solâ persona designationis versatur, quæ potestatem muneri suo competenter non ab eligentibus derivatam, sed aliunde sibi concessam, exerceat. Neque enim Prætor, Jurisdictionem quam in urbe exercet, concivibus suis qui ipsum ad gerendum magistratum elegerunt, acceptam

ert; sed *Chartæ Regiæ*, qui pro suo beneplacito
 adulsit urbi tale privilegium: nec *Collegii præfectus*
 nam obtinet in Collegio authoritatem accepit à
 iis quorum suffragiis electus est, sed à fundatore
 usque statutis, qui istam ei authoritatem concessit.
 In summâ, ubi *Principis electio à populo* aut le-
 gibus aut moribus recepta est, ibi populus perso-
 nam regentis designat quidem, ast Deus unus con-
 stat regendi authoritatem.

XXI. Sed donemus istis vulgi palponibus (ut
 pram importunitati tantisper gratificemur) suam
 hanc *hypothesein*: nec hilum promoverit tamen,
 nisi & illud insuper largiamur, quod cum solidè
 probare debuissent, sumere maluerunt; quisquis
 alteri contulerit potestatem, ei jus esse collatam po-
 testatem, ubi ipsi visum fuerit opportunum, eidem
 sumere, & in manum suam resumere. Contra stat
 utio, & omnia jura, omnia fora reclamant. Sci-
 licet, *Legitima pacta* non esse rescindenda; *Dona-*
tionem absolute nec interpositâ conditione factam
 non posse revocari, vel in totum vel ex parte;
 ut quod ante electionem plenum fuit in eligenti-
 bus, electione jam peractâ ipso facto *transire* *Populus in*
personam electam: aliâque in eandem rem plu- *cum omni*
 ma naturæ sunt & rationis toto orbe receptissima *sum imperi-*
 licitata, & omnium gentium consensu, ut ex usu *um & potes-*
 quotidiano satis constat, firmata & comprobata. *statem tran-*
gulis.
tem Germania Principes eligendi Imperatorem Ulpian. ff.
plenam habent potestatem; electum autem impe- *de constit.*
rio submovendi nullam. Singulorum Angliæ Co- *princip.*
natuum & Burgorum communitas plebis, hoc est,
colæ & liberi homines (ut nostrates loquuntur)
quotquot sunt infra majoris nobilitatis gradum,
Equites & Burgenses, communibus suffragiis eligen-
di jus habent, quos ad Comitibus Parliamentaria velut
legatos suo nomine mittant cum fideiurata potestate
publicis regni negotiis ipsorum vice tractandi:
 ast

ast abrogandi impofterum jam *electis* demandata
semel potestatem, etiam si fortè votis *eligentium* po-
tùm responderint, nullum jus habent. Eade-
ratio est eorum, penes quos *Pratorem urbanum*
Collegii præfectum, aut alterius ejusmodi communi-
tatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus est : qu-
peractâ *electione*, non habent ultra quod agant, juri-
nimirum & autoritate præsidendi *in personam el-*
ectam translatis, cujus potestati deinceps subesse te-
nentur, & in *electione* quam ipsi fecerunt acquies-
cere ; nec, si *electus* indignum se Magistratû præ-
buerit, aliis id quàm sibi metipsis imputate.

XXII. Potuerunt ista, fateor, longiùs porrigi
& quidem dignum esset operâ pretium, liberum
excurrere in istam probationem, & tam noxiæ a-
in seditionem pullulantis radicis fibras omnes e-
animis hominum penitus evellere, nisi me tempo-
ris & instituti mei ratio, eò unde egressus sum
revocaret. Nec fortassis multum opus est hac in-
te longiori excursu ; cum & ex his quæ jam dicta
sunt satis constare posse arbitror, quàm temere
simul & periculosè hæc tam vasta populo potestas
attribuatur ; & aliæ suppetant idoneæ rationes, quæ
ut in ferendis legibus *populi* etiam *consensus* accedat
& approbatio, vehementer persuadeant. Primo
quia *Lex* debet esse *ἡ δὲ ἀρχὴ ὀφέλιμος*. *Mens* cupi-

- i. Aristor. 3. *ditatis* *expers* : jussa autem *Principum*, in aulicorum
Pöl. 16. & adulatorum gratiam temerè & inconsultis sub-
ditis emissa, sunt ferè *μὴ ὀφέλιμος*, pravis nempe
2. impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata. Se-
cundo, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur sub-
ditis non probantur, *moraliter loquendo* præsumun-
tur esse aut *injustæ* in se, aut subditis *onerosæ* nimis,
aut saltem *inutiles* bono publico ; & proinde ejus-
modi, ut expedit eas non sanciri, quum sit Rel-
publicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges*
3. sine necessitate. Tertiò, quia *Leges* jam legitimè
constitutas

stitutus ita abrogari posse constat per *contrariam*
consuetudinem, ut ultrà obligare desinant: quæ
consuetudo nihil aliud est quàm *conjuncta populi*
consensio eam legem ut inutilem observare negli-
 gentis, & *consensio principis* observationem ejus
 exigentis. Ergo quum sit ejusdem potestatis
struere & destruere, videtur *Legum vis* ex appro-
 batione & *consensu populi* non minimùm pendere.
 Et præcipuè, quia hoc ipsum (scilicet ut
 Leges condendas concurrat unà cum *Principis*
potestate consensus etiam *populi*) & ad publicam
 Regni pacem, & ad salutem securitatèmque
 principis in tantum conducit, ut nihil magis.
 minino enim verisimile est *subditos* universos,
 quibus qui ipsorum consensum expectaverint, &
 quibus in quas ipsi consenserint, promptè & ala-
 criter, nec gravatè parituros. Neque verò immi-
 nutum iri isthoc pacto *supremam Principis potestatem*
 (quod unum objici ex adversâ parte
 potest) verendum est. Possè enim duo hæc, (*populi*
consensus, & *supremam Principis* in ferendis
 legibus *potestatem*) simul & amicè satis consistere,
 præterea quod in rebus ipsis nulla videtur esse
 pugnantia,) vel inde constare potest quod *An-*
te nostræ Reges, quorum *supremam potestatem*,
 infelicissima hæc tempora omnes hujus Regni
 incolæ prolixissimè semper agnoverunt, nunquam
Legislativam suam Potestatem ita exercuerint,
 sine *subditorum suorum consensu* leges aliquas ipsi
 proposuerint.

XXIII. Concedendum ergo, putamus, ad con-
 dendas Lezes quæ subditos obligent in conscien-
 tiâ, requiri aliquem saltem *populi consensum*. *ὅτι ὁ*
 et porro dubitari potest non immerito, est *ἡ δὲ ὁμοθυμαδὸν*
 igitur hoc *Dubium Tertium*, qualis quantus-
populi consensus requiratur ad hoc, ut Prin-
 cipis

ἡ δὲ ὁμοθυμαδὸν
ἡ δὲ ὁμοθυμαδὸν
 Aristot.
 1. Polit. 6.

cipis placitum habeat vigorem *Legis*. Respondere considerari posse in isto de quo nunc agimus populi *consensu* duo hæc ; *Consentiendi* scilicet & *Tempus*, *Modum* : & horum rursus utrumque bifariam. *enim* consentitur in *Legem*, quoad *Tempus* ; & eius promulgationem rogationemque, vel quoad *Modum* : consensu expresso, sive *suffragio*, vel consensu tacito, sive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *popularis consensu* modi sive *gradus*.

XXIV. *Primus*, isque omnium minimus & finimus, *gradus* est, *consensus tacitus ante rogationem Legis* ; cum scilicet populus aliquis se suam omnia sic in *victoris potestate* posuit, aut longæ parendi consuetudine ita in integrum *permissum Principis Arbitrio*, ut quicquid is statuerit, id iuris ratum esse debeat. Utrovis enim modo contingat, tantundem est : siquidem ex *Jure Gentium*, iusta est illa *Principis potestas*, quæ aut *Jure Bello* parta est, aut *diuturnâ possessione*, quasi quodam præscriptionis jure, confirmata. Et iste quidem *gradus*, etsi populo non multum sit profuturus, si *Principi* libuerit potestate suâ in tyrannidem abuti : sufficit tamen ad hoc, ne queri possit populus sibi factam injuriam, si *Principem* gravius aliquid in ipsos, (quod forte non ut injuriam, sed quod ipsi tamen nollent,) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importuni (ut solent) & iniquè à *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam ; cum quos oportet à *parochianis* ad id munus vocari, à privati aliquâ singulari *personâ*, aut Collegio, sub *patronatus* nomine sine ipsorum consensu præsententur. Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod populus olim habuerit, (quæ tamen incerta

es est, & quā si negetur nunquam probare po-
tunt) ex iustā certē aliquā causā ab initio, sed
longi temporis præscriptione jam ignoratā, ad
beneficiorum patronos quos vocant jamdudum tran-
sisse, adeoque in factā à Patronis electione in-
volvi virtualiter & contineri Populi Consensum.
Quod si homines dogmatum suorum nimius per-
suaades non permoveat; ast illud saltem submo-
vendi sunt, quod vel importunissimo adversario
satis, *Juris Patronatus & Ecclesiarum Ad-
scriptiones* Authoritate *Parliamentariā*, hac est,
communi & pleno totius populi consensu, dudum
facta esse; & proinde quod à legitimo Patrono
in casu fit, populum ut id ei facere liceret con-
fisse.

XXV. *Secundus gradus est, tacitus populi consen-*
sus in Legem, post ejus promulgationem. Cum sci-
et ^{Leges con-} populus *Legi* à Principe latæ & promulga-
non contradicit, sed eam potius moribus & ^{cum promul-} *sistuntur*
his comprobatur; conformando se voluntati Prin-
cipis, & id observando, quod *Lege* imperatum est. ^{genius, fir-}
enim qui *vel tacet* duntaxat, *consentire* videtur, ^{mantur cum}
multo magis *consentire* præsumitur qui *& facit.* ^{moribus uten-}
quo consentiendi gradu sic iterum *Julianus,* ^{tium appro-}
supra; *Quid interest,* inquit, *suffragio popu-* ^{bantur. Di-}
voluntatem suam declaret, an rebus & facto? ^{stinct. 4 Sect.}
In istis,

XXVI. *Tertius gradus est, expressus populi con-*
sensus in Legem à Principe rogatam & sibi pro-
positam post factam rogationem. Cum scil. Prin-
cipis Legis materiam domi antè præparatam, &
consilio virorum prudentium, si non perfectè
politam, aliquatenus tamen exarsciatam, & in
recepta verba quædam redactam, nequid quod
absurdum aut incommodum contine-
ret, subditis suis ulterius examinandam & expen-
dam permittit: postulans, ut ipsi aut ple-
que ipsorum pars, eandem si futuram putent

Reipublica salutarem, aut saltem *bono publico* nih incommodaturam, suffragiis suis confirmet, & ipsis etiam consentientibus abeat in *Legem*. Quæ fere fuit apud *Romanos* olim, stante adhuc *Reipublica rogandarum Legum* mos: unde & *Rogandi* vox obtinuit, cujus apud *Romanarum rerum* scriptores frequentissima mentio est.

XXVII. *Ultimus & supremus gradus*, (quæ est ipsissima illa *Populi Libertas*, quâ tandiū sub optimis *Regibus* ad invidiam usque felices fuimus *Britanni*, & nisi stupidè ingrati nimium nos indignos præstitissemus tantâ felicitate, adhuc felicissimos esse licuisset) est consensus expressus in *rogationem Legis*. Cùm scilicet *Legis Formula* per scripta, habitâ prius inter ipsos justâ & de rebus & de verbis deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis suffragiis comprobata *Regiæ* tandem *Majestati*, cui uni competit *Legum ferendarum summa potestas*, exhibetur, ipsius calculo, si id ipsi commodum visum fuerit, confirmata *Legis* exinde habeat vigorem, & aliâ irrita sit penitus, nec pro *Lege* habeatur. Quæ *Legum sancendarum ratio*, à *Majoribus* nostris prudentissimè excogitata, & ad nostra usque secula per tot *Regum & annorum series* tradita, omnium superiorum ætatum experientia & suæque comperta est adedò *Reipublicæ* salutaris, nisi de movendis loco suo veteribus terminis non essent intempestivè satis (nequid durius dicam) capi cœpta consilia, floruissem adhuc fortassis, & Dei olim beneficio, quæ nunc justissimo ipsius judicio pessum ierunt, euntque magis magisque indies *Ecclesiæ, Academia, Rex, Populus, Respublica, Res* cujusque *privata*. Quandoquidem non posse arbitror humano ingenio facile excogitari ad moderandam hinc *Regum Potentiam*, illius

scientiam populi continendam coercendamque Legum ferendarum ratio aliqua magis opportuna.

XXVIII. Sequitur Dubium Quartum De Legibus minorum Communitatum; ut exempli gratia Civitatum, Academicarum, Collegiorum, Scholarum, et aliarumque quas Corporatas vocant Societates: quæ præter Leges omnibus Regni subditis communes, suis etiam privatis gaudent Legibus, Juribus & Statutis. Ad quas nimirum personas pertineat ejusmodi Legum ferendarum Potestas? Et latæ quos & quoad obligant? Nec est difficilis responsio. Dico ergo Primo, Quam omnes ejusmodi sodalitates, corpora, sive collegia minora, magni sint corporis, (hoc est, Regni sive Reipublicæ,) membra, & in eo contineantur ut aliorum orbis inferiores in superioribus, non licet quicquam Collegio, societati, eorumve moderatoribus aut inspectoribus, Leges privatas in unum suum condere, quæ publicis totius Regni Legibus adversentur, aut ullo modo præjudicent. Dico Secundo, Quam ex concessione Principum, et quæ ex gratiâ speciali (ut loquuntur) corporentur istiusmodi Societates, nec aliis gaudeant juri- bus, privilegiis vel potestate, extra ea quæ vel ex antiqua temporis præscriptione, vel ex chartis diplomatisque Regiis constare potest fuisse sibi concessa: Potestatem proinde quæ in ipsis est vocamus omnem derivatam esse potestatem, non autem primitivam; atque in supremam Regiam potestatem, ut veram sui Originem, ultimæ re- solvi; & propterea non posse ejusmodi Societates eorumque Magistratus pro arbitrio suo constitue- re, aut Potestatem aliquam in legibus ferendis a- qualiter exercere, nisi ad modum & mensuram indultæ sibi à Principe facultatis. Dico Tertio, Leges à privatis Collegiis & Societatibus Corporatis

juxta tenorem facultatis sibi à Principe concessæ legitimè latus, obligare omnia membra eorumque societatum, & quotquot earum jurisdictioni se regi mini subduntur, eosque solos, per se, directè & vi suâ : aut virtute supremæ Majestatis Regiæ cujus autoritate nituntur, & à quâ vim suam omnem & auctoritatem accipiunt, obligare aliquatenus & indirectè universos & singulos totius Regni subditos. Sed utriusque obligationis nec eadem ratio est, nec gradus idem. Obligant enim hæc Leges, suos, quidem, ut eas diligenter observent : reliquos vero hætenus tantum obligant, ne eas aliquo modo violent, imminuant, aut earum observationem impédiant.

XXIX. Dubium Quintum, de Legibus Ecclesiasticis in specie. Possit de novo condi Leges de ritibus & personis Ecclesiasticis, omnibusque sacri cultus externi circumstantiis ad ordinem, honestatem & ædificationem spectantibus, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in sacris literis traditæ ; adeo manifesta res est, & rationi consentanea, ut perversi judicii obstinati que animi se suspitione ægrè liberaverit, qui siccus & sobrius negaverit. Sed cujus sit Ecclesiasticas Leges condere ex quo in diversa studia abiere Theologi, parum inter partes convenit. Pontificii, qui clericos à omni Civilis Magistratus Jurisdictione exemptos volunt, (de quâ controversiâ non est nunc disputandi locus,) Episcopis solis, inque eis summo Pontifici maxime, quem Oecumenicum Episcopum prædicant, hoc juris asserunt, ut ipsis Leges condere liceat, quæ non Clericorum modò sed & Laicorum conscientias obligent ; etiam sine consensu vel licentiâ Magistratus Politici. Papistæ hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantum personâ, dogmate non mutato,) amplectuntur.

tuntur, qui se tamen *Papismi* acerrimos hostes
profitentur, sed omnia interim novi inturbant
2. *Davidi, Disciplinarii nostri Reformatores*: qui om-
nem Potestatem, Authoritatem, *Jurisdictionemque*
Ecclesiasticam Regibus ademptam, sibi unis suis-
que *Classibus & Conventibus* vendicant. *Erasiani*
3. & adverso, *Reformatores* quoque non minus &
(Deus bone! sub specie *Reformationis* quot no-
minum & opinionum monstra, nisi quod sunt de-
formia pariter, aliàs immane quantum invicem dif-
formia. parturivit, peperit, aluit, fovit prodigio-
sum ferax novissimum hoc septennium!) *Erasia-*
inquam, *cler cis* omni *Jurisdictioni Ecclesiasticæ*
enitus exutis, *Externi Ecclesiæ regiminis* jus uni-
versum *Magistratui Civili* ex asse & in solidum at-
tribuit.

XXX. Non est mihi animus, sed nec otium,
nisi vobis plus æquo molestus esse vellem) cum
cuiusvis generis adversario manum conferere.
sic, ut aliis plerisque rebus usuvenit, *verior* esse
videtur, & est certe *tutior*, quæ inter duas extre-
mas *media* interjacet *sententia*: in quam vestris
omnium pedibus eò lubentius irum iri confido,
quod & Doctrinæ *Ecclesiæ Anglicanæ*, & Regni in-
imul. *Legibus* maxime sit consentanea. Nempe,
ut condendi *Leges Ecclesiasticas* esse penes *Epi-*
scopos, Presbyteros, aliàsque personas à totius Reg-
ni Clero rite electas, & in *legitima Synodo* rite
congregatas. Ita tamen ut ejus juris sive *potesta-*
exercitium in omni Repub. Christianâ, ex Au-
thoritate Supremi *Magistratus Politici* pendere
debeat. Idque & à *parte ante*, (ut loqui sole-
bas) & à *parte post*: Videlicet, ut nec eis sta-
tendi *Canones Ecclesiasticos* causâ liceat conve-
nire, nisi aut ipsius mandato & jussu ad id ne-
cessarii convocatis, aut ejus saltem authoritate, ve-
niâ

niâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, munitis: nec *Canones*, in quos illi sic convocati munitique consenserint, rati sint, aut vim aliquam habeant obligandi, quoad Supremi Magistratus assensus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate simulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi sunt, & *subditis obligant*. Atque hæc de *Causa Efficiente* dicta sufficiant.

PRE-

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Obligatione Legum Humanarum
ex parte Causæ Formalis; *Ubi,*

De { Promulgatione Legum.
Legibus Pœnalibus.

E S R. X. 7, 8,

7. Ita promulgarunt per Judah & Jerusalem
omnibus filiis captivitatis, ut se congrega-
rent Jerosolymis.
8. Et quisquis non veniret infra triduum---
sub anathemate ut essent omnes facultates
ejus.

I. **D**E Legum Humanarum Obligatione, quod
ad earum Causas Materialem & Effici-
entem pertinet, in his quæ jam ante
nobis tractata sunt, satis pro instituti
nostri ratione vidimus. Dicendum proximè de
his quæ ad Causæ genus Formale, (et si fortassis non
admodum propriè, siquis velit ista ad accuratam
methodi normam exigere, haud tamen prorsus
incommodè, ut mihi saltem videtur,) reduci pos-
sunt

sunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; & adjuncta eis *pœna* delinquentibus irroganda alterum. Quarum utraque ut in proposito *Textu* expressè continetur, *Promulgatio* versu septimo, *Pœna* versu octavo: ita est utriusque, & ex ipsa *Legis* naturâ & ad effectum *Legis* consequendum, ut pernecessarius. Quum enim *Lex*, ex natura sua & quatenus est *regula* quædam rerum agendarum *duplicem* habere debeat *vim*; vim scil. *dirigendi* ostendendo subditis quid sit *faciendum* vel *non faciendum*, & *vim obligandi*, ingerendo animis eorum parendi necessitatem; non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exercere nisi & subito innotescat, quæ sit *Principis voluntas*, quod sit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appposita *pœna*, quantum suâ refert eam præstare.

II. De *Promulgatione Legis*, *Dubium Primum* est *An Promulgatio sit de ratione Legis?* quod est querere, An ad hoc ut *Lex* habeat *vim dirigendi* & *obligandi*, ita necessariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat nisi promulgata sit? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo quoad usum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos Scriptores*, sed juxta receptum morem loquendi *Scholasticorum* & *Canonistarum* posteriorum seculorum. Illâ enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* *Lex* adhuc ferenda, ut populo probaretur: at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* est ipsa *publicatio Legis jam Lata*, ut populo innotescat. Ad dubium ergo propositum respondeo breviter, *Promulgationem* ita esse de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici possit ejus *Forma*, adeoque apud plerosque auctores ingrediatur ejus definitionem: & proinde simpliciter esse necessariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *Officium*

ciū Legis, quod est, *dirigere & obligare* subdi-
 os; quos ne *dirigere* quidem potest, multò au-
 tem minùs *obligare*, quantumcunque sit iusta &
 optimā auctoritate lata, nisi sit illis *cognita*, &
 cognita esse non potest nisi *promulgetur*. Illud
 enim quod propriè inducit obligationem, est vo-
 luntas & auctoritas præsentis sive *principis*, non
 est *persona singularis*, sed quatenus sustinet per-
 sonam publicam & est caput communitatis. Atqui
 si suam illam voluntatem publica aliqua ratione
 populo patefieri & proponi curaverit, non poterit
 aliqua *Lege* (juris saltem interpretatione) certò
 constare, quòd sit ipsius *voluntas*, & ab ejus au-
 thoritate, prout *publicam personam* sustinet profecta.
 Hinc illud juris Canonici: *Leges constituuntur*, Dist. 4:
promulgantur: itémque illud alterum juris *Sec. in istis*.
vilis effatum, Leges quæ constringunt hominum
itas, intelligi ab omnibus debent. Quod quàm om-
 nium Doctorum communi consensu, ratione sci-
 et sic dictante, comprobetur: nihil opus est ei
 ornando aut *Dei* ipsius exemplum in medium ad-
 quere, *Legem* suam populo Hebræo de monte Si-
 nai solenniter *promulgantis*; aut florentissimarum
 toto orbe *Rerumpub. & civitatum* praxin, quæ *Leges*
 eas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* incisas, aut
 sculptas *ligneis*, in locis maxime publicis civi-
 tatis inspicendas proposuerunt. Notissima sunt
 illa vocabula quæ passim apud authores occurrunt
 ad hanc classem pertinent, *Atheniensium Νῆτοι*,
ῥῆτοι ἀξῶρες, XII. Tabulæ Romanorum, alio-
 rumque populorum alia: de quibus consulant,
 quæ vacat esse istarum rerum curiosi, utriusque
 linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad
 illa pergendum.

III. Positā promulgantæ Legis *Necessitate*, ex-
 oitur *dubium secundum*, qualis debeat esse promul-
 gatio Legis, ut legitima censeatur: & inducat obli-
 gationem?

gationem? Pro responsione dico primo, *promulgatio* di legum modum & rationem, quoad particularitatem & circumstantias, pro more cujusque gentis variari posse; in eo tamen consentire omnes, & communi usu requiri, ut *Legislator* voluntatem suam curet ita proponi & manifestari subditis *externo aliquo signo*, ut eis publicè innotescat, nec aliquorum qui tenentur legem observare, possit (*mentaliter loquendo*) esse ignarus ejusmodi legem esse latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinseca est & essentialis: non autem possunt *subditi* actiones suas secundum Principis sui voluntatem dirigere, nisi cognoscant habere esse ejus *voluntatem*; nec id scire possunt, nisi si ipsis *externo aliquo signo* (puta voce, scripto, sculpturâ, similive alio) sufficienter *proposita* & manifestata.

IV. Dico *Secundò*, ad *promulgationem Legis* ita ut obliget subditos, non sufficere quòd *Legislator* voluntatem suam eis publicè significet; sed ulterius etiam requiri, ut solenni aliquo adhibito ritu fiat: aut saltem ita fiat, quod *solennis ritus* instauratus habet & tantundem valet, ut satis testatum sit subditis *Legislatorem* intendere, ut illa ipsius voluntas *vigorem Legis* habeat, & eos obliget. Cujus ratio est, quia non omnis *Voluntas Superioris* etsi subdito cognita, continuò & ipso facto eum obligat; nisi etiam constet *superiorem intendisse* ut obligaret. Omnis enim *superior Legislativâ* potestate præditus, quum *duplicem* sustineat personam, unam privatam quâ *homo singularis*, alteram publicam quâ *legitimus superior*: potest idcirco duplicem subire considerationem sive respectum. Perperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauspicata quorundam solertia *novam distinctionem*, de Regis nempe *capacitate*, sic enim loqui placuit, *personali*, & *politica*; præsentis negotio

neo saltem iudicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquanto commodiorem. Nimirum sic est: *Plentia Principis*, si consideretur princeps in *capacitate suâ personali*, hoc est, ut *persona singularis* & *privata*, non habet rationem *Legis*, nec obligat *subditos* ut secundùm eam dirigant actiones suas. Ergo ad *obligandum subditos* non satis est, ut *Princeps* quocunque modo eis significet hoc vel illud scilicet: nisi etiam alicunde constare poterit, eum ipsum velle ut *capacitate suâ Politicâ*; hoc est, *atenus Princeps* est, & caput communitatis, & *personam publicam* iustinet cum *Legislativâ potestate*. Quod quum ex simplici *voluntatis* suæ significatione satis constare non potest, opus est ut aliquâ magis publicâ & *solenni ceremoniâ* iis quorum scire interest testatum sit; nequis possit excusandæ suæ *inobedientiæ* putidum illud & vulgare *non putâram* obrendere.

V. Dico *Tertiò*, in amplioribus imperiis, quæ multas continent *Provincias*, utile saltem esse ut *promulgatio* novæ *Legis* fiat in *singulis imperii Provinciis*. Sunt quibus hoc videtur simpliciter necessarium, & requiri ex naturâ *Legis*, quæ non obligat nisi à *populo* acceptetur; & proinde si *Lex* à *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut *primariis aliquot civitatibus* solum promulgetur, non sufficere ejusmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis & provinciis remotioribus regunt. Sed utut non sit hoc simpliciter necessarium, nec videtur enim natura *Legis* id requirere, & ex alterâ parte stat cùm *communis opinio* *Doctorum*, tum *communis* plerarumque gentium *maxis*, utile tamen est id fieri, ut *Lex*, quâ *singuli* continentur, ad *singulorum*, quoad fieri potest, noticiam perveniat. Quod quantò facilius nostro *seculo*, quam prioribus illis, (nondum adinventâ *arte typographicâ*,) præstari potest, tantò inexcusabilius negligitur.

negligitur, Ne longè abeam ; quæ est apud
usu recepta, non modò sufficiens, sed & facillimè
videtur esse *Legis Promulganda* & commodissimè
simul ratio : ut scilicet *Leges in Comitibus Parti-*
mentariis, totius Regni Ordinum consensu à Rege
sancitæ, finitis jam Comitibus mox typis mandentur
idque à *Typographo Regio* & *noto charactere*, ita
nemo posset esse dubius, leges eas & legitime late
esse, & sufficienter promulgatas.

- VI. *Dubium Tertium*. Supposito quod Lex fa-
rit sufficienter promulgata, quando incipiat obliga-
subditos : an statim post promulgationem factam
An post aliquod temporis intervallum ? Pro re-
sponsione dico primò, quod & extra controversiam
est, *Leges* illas, in quibus definitum est certum
tempus obligationis, quamprimum illud tempus
advenerit, statim obligare incipere, & obligare de
inceps in omne tempus futurum, nisi aut terminum
obligationis ipsis illis legibus definiatur, aut ipsæ
leges vel novâ lege vel contrariâ consuetudine abro-
gentur. Unde ex communi juris civilis sententia
Leges Imperatorie de novo constitutæ non obligant
Imperii subditos, ni post *duos menses* à promulga-
tione factâ : quia id tempus *Authentica quadam*
in Novellis, ut in omnibus legibus observandum,
universaliter definitum est, idque eo consilio,
quod præsumitur facillimè posse *duorum mensium*
spatio notitiam legis ad omnes subditos pervenire.
2. Dico *Secundò*, in Regnis & Rebus publicis, ubi ni-
hil certi de tempore quo *Leges* de novo latæ inci-
pian obligare aut *Jure* definitum est, aut moribus
receptum, *Leges* in quibus non apponitur certum
tempus obligationis, obligare in conscientia, quam-
primum sunt pro consuetudo regionis more promul-
gate, omnes illos ad quorum notitiam pervene-
rint, aut quibus per *Legislatores* non steterit, quò-
minùs innotescere potuerint. Quum enim obliga-

Legis ex voluntate Legislatoris pendeat, non scientiâ subditi : sequitur vigere obligationem Legis, quando Legislator voluntatem suam subditis externo signo sufficienter expresserit, sive id singulis subditis cognitum fuerit, sive contigerit ut aliqui forte id ipsum ignorent. Positâ siquidem Legge ponitur obligatio; quæ convenit legi quatenus Lex est, & eam necessario sequitur, sicut omnis necessarius effectus sequitur propriam suam causam, ut nobis sæpe ante dictum est. Ergo quum Legi, primum legitime lata est & sufficienter promulgata, nihil ultra desit quod ad complendam essentiam requiratur; omnino consequitur legem sic latam & promulgatam statim inducere obligationem. Neque inconvenit nasci posse in novis obligationem per voluntatem & factum alterius, nobis etiam nescientibus; si obligatio illa habeat rationem debiti moralis, ut loquuntur; etsi obligationibus & debitis quæ oriuntur ex contractu, aliter se res habeat.

VII. Dubium Quartum; quatenus Lex afficiat eos, quibus, postquam sufficienter promulgata est, post elapsum tempus lege constitutum, actus non innotescit? Quod est quærere, an cui actus cognita non est, aut culpa reus sit, ita ut necesse sit contra legem faciat; aut pœnam propterea creatur, quam Lex delinquentibus irrogat? Ratio dubitandi est, ex una parte, quia frustra est obligatio, vel potius nulla, quæ nec ad culpam obligat, nec ad pœnam. Ex altera parte, tum quia absurdum videtur, ut quis obligetur ad impossibile, certe legem servare quam nescias, impossibile est: tum etiam quia à duobus Legis quæ diximus officiis, necesse est dirigendi illam vim, ut naturæ iurem, alteram illam obligandi vim antecedere, ut Lex nequeat obligare nisi quem dirigit, dirigere autem non potest nisi sit cognita. Hoc imprimis

primis supposito, quod nullam admittit dubitationem; subditum cui Lex actu cognita est, obligat & ad culpam, & ad penam: quod ad ignorantem attinet, pro responsione ad dubium propositum, Dico primò, qui legem ignorat ex crassa negligentia, quum id suo vitio & lata culpa contingit ut eam nesciat, nihilo aut saltem non multo minus & peccati reum esse, & penam mereri, quàm ei qui cognitam legem violat. Ignorantia enim excusat ejus quod quis scire debet & potest, neminem excusat: nec multum distare videntur, juris interpretatione, dolus malus, & lata culpa.

VIII. Dico secundò, eum qui Legem propter ignorantiam, quia aliquantò incuriosior aut negligentior in eam partem fuerit, quàm in re tam gravi operatus fuerat; etsi culpa, quam Jurisconsulti levem etiam levissimam dicunt; quia & culpa tamen, sua id factum constat, non prorsus immunem esse à Legis Obligatione. Ratio est, quia istiusmodi ignorantia fuit vincibilis: si enim subditus tantam diligentiam adhibuisset, quantam & rei ipsius dignitas postulabat, & adhibere solent in gravioribus suis negotiis homines cauti, potuisset (id enim jam supponimus) certum fuisse de legis promulgatione. Vincibilis autem ignorantia ejus Juris, secundum quod tenetur quisque dirigere actiones suas, non potest non esse culpabilis: si vero culpabilis quocunque demum gradu, eatenus etiam & inexcusabilis est. Quo tamen levior culpa est, eo & utroque foro excusatio est ignorantia, & facilius apud æquos rerum æstimatores veniam meretur. At lege antea obligatum fuisse, licet eam ignorare vel exinde patet, quòd quamprimum ex testimonio viri alicujus fide digni intelligit legem promulgatam esse, se protinus ea lege obligatum judicet: at nulla oritur de novo ex illius viri testimonio obligatio, (neque aut testi ipsi, aut ipsius testi-

vis aliqua inest obligandi;) ergo procul-
bio jam antea, *lege obligabatur*, etsi nec *Legis*
ritiam ante haberet, nec conscientiam *Obliga-*
tis.

IX. Dico *Tertiò*, cum qui *bona fide & invinci-*
liter, ex casu aut impedimento aliquo fortuito,
illâ tamen suâ negligentia, culpâve, legem pro-
ulgatam *ignorât*, ut (siquis *insaniâ*, aut gravi &
turno morbo laboraverit, aut nuperrimè ab ex-
is regionibus reversus fuerit, nec quicquam de
promulgata aut inaudiverit, aut audire potue-
) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam
lege obligari: posse tamen ea *lege* quam invin-
cibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœ-*
nam improprie dictam, hoc est, ad *damnum* ali-
quod, sustinendum. Probatur hujus assertionis
prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam*
meretur, qui non *peccat*: at qui legem non ser-
vit quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: si
autem peccaret, *obligaretur ad impossibile*: ergo
non merito *culpari* potest, nec justè *puniri*. Quod
autem possit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege*
sustinendum, quæ fuit nostræ assertionis altera
pars, exemplo adducto clarissimum evadet. Esto
lex *prohibens* certum aliquod genus *contractus*,
quæ lege inter alia decernitur omnes ejusmodi *con-*
tractus post unum mensem à *legis promulgatione*
factos, irritos prorsus esse & *nullos*: siquis legis
hujus *bona fide & invincibiliter ignarus* mense jam
elapso *contractum* ejusmodi fortè inierit: im-
munis quidem erit à *culpa*, propter invincibilem
ignorantiam: immunis etiam consequenter debet
esse & à *pœna*, quæ nemini justè debetur nisi pro
merita *culpa*: *damnum* tamen, siquod ex *nullitate*
hujus *contractus* emergere contigerit, non solum
sustinebit, sed & sustinere tenetur, etiam secun-
dum conscientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ,
&

& ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem statendum est, & in aliis quibusdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabitantibus* personæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temperantur* scœnora, quibus certâ rerum venalium *pretia* *constituuntur*, & similibus; de quibus *tractant Canonistæ & Theologi*. Nec debet hoc *quam* videri iniquum: etsi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit per *Analogiam* tantum, valde *impropiè*. Nam aliâs *pœna* *propiè* dictæ, & *damni*, longè diversa ratio est. *Pœna* quis *insons* afficiatur, fit ei *injuria*: & *damnum* *innocenti* citra *injuriam* sæpissimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum nostro *instituto* sufficiat, dicta sunt.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. *Utm* *missis* eorum plerisque, quæ solent à *Casuis* multis & inutiliter disputari, quæque magis ad *forum externum* & litigiosum, (idque ferè ex *jure Canonico & Pontificio*, quod nostrâ non multum interest,) quàm ad *forum Conscientiæ internum* pertinent: contenti erimus pauca quædam & præcipua delibasse, quæ propius ad *conscientiæ regimē* conducere judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *Legis essentiā* aliquo modo pertineat *pœnæ constitutio*? Respondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinsecè* requisitum ad complendam *legis essentiā*, ita ut *Lex*, nisi appositâ *pœnâ*, non esset *Lex*: sed *consequutivè* tamen, ut aliquid necessarium ad hoc, ut *Lex* finem quem intendit efficaciter consequatur. *Forma* enim & *essentiā legis* in *præceptione* consistit (Præceptionem hic intelligite latius sumptam, ut *prohibitionem* simul complectatur: quomodo in *Scripturis* accipi solent voces *non* & *immo* & *Theologis* communiter tam *negativa* *mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur) Et ab his *præceptis*

ceptione solâ pendet utraque illa vis, quam Legi
esse diximus, dirigendi scilicet actiones & obligan-
conscientias subditorum. Habet enim subditus
efficientem normam secundum quam dirigere de-
bet actiones suas, & ad cujus observationem, nisi
sit officio suo deesse, astringitur in Conscientiâ,
quâ scilicet rescribit legitimum superiorem suum, hoc
illud lege præcepisse, sive sit illi legi apposita
qua pœna, sive non. Non ergo ex naturâ ip-
sæ legis, quæ in mera præceptione consistit, exur-
git hæc pœnam opponendi necessitas : sed, (ut
est præceptio quæ nuda non sufficeret, suum
in vigore fortiatur effectum, ex duplici alia hy-
pothesi : subiecti nempe, & finis. Expedi enim ut
leges sanctissimæ observentur, quæ est hypothesis ex
parte finis : suppositâ tamen humani cordis innatâ
iniquitate (quæ est altera hypothesis ex parte subiecti)
vix ac ne vix potest, quin contemptui habe-
atur vel utilissimæ leges (quæ est plerorumque
humani quâ negligentia, quâ perverbia,) ni-
hil saltem contineantur utcumque in officio,
sed ludos faciunt Conscientiæ dictamen. Hinc fa-
ciunt, (ex duplici inquam hac hypothesis) ut Reipubl.
salvare, & sibi necessarium semper judicarent pru-
dentissimi quique Legislatores, sancire pœnis legum
servantiam. Idque Dei ipsius exemplo, cui vi-
ditur eam quam primam dedit homini legem,
sine pœna interminatione edicere, Gen. 3. A-
dnot fortassis boni cives, quorum parcissima ubi-
leges est, solâ officii conscientiâ, patriæque &
civitis amore adducti, etsi nulla esset proposita
pœna, ultrò legibus obtemperarent ; ast plurima
sola solâ formidine pœne adiguntur ad officium
servandum. Patet igitur quæ sit in condendis le-
gis pœnarum constituendarum necessitas.

Tacite per-
mittitur,
quod sine ul-
tione probi-
batur.

Tert. 1.
contr. Mar-
cion. 26.

Qui ratione
traduci ad
meliora non
possunt, solo
metu conti-
nentur.

Quintil. 12.
Instit. 7.

Q

XI. Dubium

- XI. *Dubium Secundum* est, de *Obligatione* leg
pœnalis, quoad extensionem: utrum scilicet *L*
pœnalis obliget ad *pœnam* tantum, vel etiam
culpam? Quod est quærere, an subditus *legi* &
ficio suo ita faciat satis, si paratus sit *pœnam* le
constitutam subire, ut non sit peccati reus et si
gis præceptionem non observet, aut annon etiam
obligetur in conscientiâ ad præstandum illud quod
lege præcipitur. Cui dubio ut distinctius & clari
respondeatur, quia magni momenti quæstio est,
ejus frequentissimus usus est in vita communis
explicandæ rei gratiâ non erit alienum, nonnullum
quæ præcognosci utile est, præmittere. Scien
dum igitur *Primò*, *legem* humanam positivam esse
solam pœnalem dici, quæ ex arbitrio Legislatoris
expressè statuit in transgressores *pœnam* aliquam
temporalem: adeoque in totâ hac tractatione, quæ
ties occurrit pœna mentio, non aliam intelligi po
nam, nisi *temporalem*. Dupliciter autem sumitur
Temporalis: aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut
Æterna. Accipiuntur enim fere in communi se
mone ut membra invicem contradistincta: non
Spirituale & Temporale; nunc *Æternum & Tem*
porale. Quin ergo tria sunt omnino *Pœnarum* ge
nera; sive quis *species* aut *modos*, aut *gradus* co
cere malit. Quicquid enim *Pœna* nomine veni
 1. aut est *primò*, *Pœna Spiritualis*; qualis est amissio
 sive carentia gratiæ & *amicitiæ Dei*, sive gaudi
 interni & consolationis quæ ex ejus gratiæ am
 2. tizque sensu oritur. Aut est *secundò*, *Pœna Æterna*
 na, quæ consistit partim in æterna carentia beati
 ficæ visionis Dei & Christi, partim in æternis
 3. fœni cruciatibus. Aut est *tertiò*, *Pœna Temporalis*
 ab utraque priori distincta; quæ & pertinet
 statum *præsentis* vitæ, & circa *corpus* ac *res* exte
 rioras tantum versatur; nec tollit ex se & necessitat
 aut *sensum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *spem*: c

huiusmodi sunt *amissio pecunia, exilium, carcer, infamia, minutio capitis, flagella*, & quæ sunt ejusmodi alia, ipsa denique *mors corporalis*. Ejusmodi poenarum quæ præcipuè habentur, & frequentioris sunt usus, ad quatuor capita revocantur, Ezr. 7. 26. Mortem scilicet, *Exilium, Amissionem bonorum, & Carcerem*.

XII. Sciendum *Secundo, Panam*, ut *culpa* oppositam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *Materialiter* accipitur, prout ei oppositur *oppositione contrariâ*; id est, ut species altera condidens idem genus. Et sic omne *malum* quod cuiquam obvenit, quod non est *malum culpe*, *Pana* dicitur, vel *malum pænæ*; etiamsi non imputetur ei qui id ipsum patitur propter aliquam antecedentem *culpam*, sed aliunde (ut casu fortassis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inordinatus, *pecunia* furto ablato, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amissa bona*, omne denique *damnum* aut *nocumentum* quod perpeffum grave est, inter *Panalia* numerari solent; & sub *pænæ* appellatione venire. Quandoque etiam restringitur accipitur *Pænæ* vocabulum, & quasi *formaliter*, prout *culpæ* opponitur *oppositione relativa*; id est, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam*: ut si quis ob rem alterius furto oblatam multetur *quadruplò*, aut *exulare* jubeatur propter *seditionem*. Et hæc est propria, prior illa propria, vocis *Pænæ* significatio: improprie autem *Pænæ* dicitur, quam non præcessit *Culpa*. Unde illa notissima *Pænæ* definitio, quod sit *Supplicium, quo quis propter delictum afficitur*. Secundum utramque vocis significationem loqui intendimus, in præsentî disputatione prout res postulat. Sed posterior hæc præcipua est: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tam respectu *damni* aut *nocuenti*, quod alicui potest occasione *Legis*, (idque fortassis

fortassis justè, sine aliquâ tamen suâ culpâ) contingere; quàm respectu illius supplicii, quod *Legis* determinatione constitutum est eis qui ea transgrediuntur.

XIII. Sciendum Tertiò, *Legem Pœnalem*, aliâ esse purè *Pœnalem*, aliâ *mixtam*. *Lex* purè *pœnalis* est, quæ simplici ordinatione *pœnam* opponit tantum, nec tamen quicquam, expressè aut jubendo præcipit aut vetando: Exempli gratiâ, *Lex* sit quæ potestatem faciat popularibus alicujus urbis vel oppidi, eligendi quotannis unum aliquem honestioribus civibus in *Pratorem*, cum adjectâ hujusmodi clausula. “ *Qui civium electus prætoris urbis urbanam recusaverit, centum aureos incompensato ne pendito*. Hæc *Lex* purè *pœnalis* est: quia *pœnam* constituit quidem recusantibus id munus suscipere; nulli tamen id ipsum aut suscipere præcipit aut prohibet recusare. *Lex Pœnalis mixta* est, quæ aliquid fieri præcipit aut vetat, adjectâ insuper *pœnâ* transgressoribus irrogandâ. Exempli gratiâ ponamus *Legem* sub hac aut simili forma promulgari, “ *Nemo merces domesticas extra regnum exportato, aut peregrinas merces advectas intra regnum divendito, nisi consuetum vectigal ante solvendo, qui secus fecerit mercium amissione luito*. *Lex* *pœnalis* est, quia appositam habet *pœnam*: non tamen purè *pœnalis*, sed *mixta*; quia (sub illâ præceptum) vectigalia solvi, vetat afferri aut distrahere merces vectigali insoluto. Sunt qui duabus tertiam *Legis pœnalis speciem* addendum putant: licet, quæ præceptionem simul contineat & *pœnam* neutram tamen positivè & specialiter, sed sub conjunctione ἀδιαφόρως alterutram. Exemplo sit sub tali forma. “ *A popularibus electus, aut prætoris gerito, aut centum pendito*. Atqui nihil opus est ob hanc causam addi *speciem novam*. Nec enim multiplicandæ sunt rerum *species* sine necessitate

te : & *disjunctiva* hæc forma proponendi legem
 et purè *pœnalem* referri debet, quia *præceptionem*
 ipsa nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum
 rerum, etsi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen
 alterutram : facillè regeram, ac *præcipere indefinitè*,
 et sub disjunctione, non magis *præcipere* est, (si-
 quidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pius*
 et *homo*. Est ergo *disjunctiva* hæc *Lex*, purè (ut
 dixi) *pœnalis* : quod vel ex collatâ utriusque ex-
 emplî formâ manifestum est. Sive enim edixerit
 legislator illo modo, *Qui electus præturam recusa-*
rit centum pendito ; sive hoc altero, *Electus aut*
præturam gerito, aut centum pendito : tantundem
 est. Utrobique sensus idem, eadem verborum vis,
 et obligatio.

XIV. Sciendum Quartò, inter obligationem ad
 culpam & obligationem ad *pœnam temporalem*, non
 est necessaria connexionem ; aut certè non ita
 necessaria ut sit etiam *reciproca*. A *pœna* quidem
 temporali propriè dicta ad culpam necessaria est con-
 nexio : validum proinde est hoc argumentum,
 si quis ex lege puniendus est, ergo culpam admisit.
 Sed à *pœna temporali* minùs propriè dicta, putà
 a *pœna* aut re simili, non necessariò inferitur culpa :
 potest enim aliquis *sine culpa* sua obligari ad *dam-*
num, ut aliquoties ante diximus. Neque etiam
 culpa ad *pœnam temporalem reciproca* est consecu-
 tio, quia fieri potest ut quis obligetur ad culpam ut
 iterum non obligetur ad *pœnam* : *pœnam* nimi-
 us temporalem ; nam *spiritualis*, & *æterna pœna*
 aliè alia ratio est. Verbi gratiâ ; si quis culpam
 commiserit (puta si *mendacium* dixerit, si amici arca-
 na consilia prodiderit, si proximi famam susurris læ-
 dit, aut aliud simile) cui *lege humanâ* nulla sit
 pœna constituta, non poterit *sine iniustitia* ab ho-
 mine neque verò necesse est eum à Deo affici
 aliquâ temporali. Cæterum, ne quis sibi im-

probus nimis adblandiatur, peccétque ista licentius, quòd putet se exsortem fore *pœna temporalis* expedit ei subinde meminisse, obligatum se nihilominus ad *pœnam* multò graviolem, *spiritualem* scilicet, & *eternam*. Quæ utraq; *pœna* cum omni *culpâ* ita necessario & *reciproce* conjuncta est, ut *Pœna* semper supponat antecedentem *Culpam* (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* necessario tandem consequatur (nisi succurrat Dei clementia *culpam* remittentis in Christo, per fidem & pœnitentiam,) committit *pœna*.

XV. His ita præmissis, ut dubio proposito respondetur, pono aliquot conclusiones. **CONCLUSIO PRIMA.** Quatenus *Lex pœnalis* obliget subditum in Conscientia, ex mente & intentione *Legislatoris*, si de eâ certi aliquid constet imprimis judicandum est. Hoc est, si certò constet *Legislatorem* intendisse obligare subditos ad *culpam* etiam & non solum ad *pœnam*; certum est eos obligari ad *observandum* id quod lege præcipitur, nec satisfacere officio, si parati sint *pœnam* lege constitutam *subire*. Quod si manifestum sit eum non intendisse obligare nisi ad *pœnam tantum*; subditos etiam certum est *ultra pœnam* non obligari. Ratio est, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut alias ostendimus,) est *Legislatoris* potestatem habentis *voluntas* sufficienter manifestata: Ergo ubi *voluntas Legislatois*, quæ est ad quata *mensura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit manifesta est; de *obligationis mensurâ* non est quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortasse, quæ *certitudo* sufficiat hoc, ut subditus aliquis possit esse securus in Conscientiâ, sibi satis constare quæ fuerit mens & intentione *Legislatois*? Respondeo, frustra expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumstantiarum varietatem

rietatem & incertitudinem rerum humanarum,
 certitudinem quam vocant *Mathematicam*, quæ de-
 monstratione constat, & cui impossibile est sub-
 esse falsum. Haberi tamen potest de *Legislatoris*
 intentione plerumque certitudo quædam *Logica*;
 quæ scilicet colligitur ex ipsis *Legis* verbis; è qui-
 bus ita perspicuè claret quandoque ipsius intentio,
 ut non sit opus ulteriore evidentiâ. Elucescit au-
 tem mens *Legislatoris*, partim ex formâ & modo
 accipiendi; partim ex pænæ appositæ gravitate:
 sed præcipuè ex præmio ipsius *Legis*; in quo, ut
 acceptior sit populo *Lex*, solet *Legislator* consilii
 sui de eâ *Lege* ferendâ causas & rationes expone-
 re, quàm sit *Lex justa*, quàm fuerit tollendis in-
 commodis & abusibus necessaria, quàm futura sit
Reipublica utilis. Ex quibus omnibus debite ex-
 pensis, unâ cum circumstantiarum etiam justâ col-
 latione, non erit difficile ut plurimum viro probò
 & prudenti intentionem *Legislatoris* perdiscere, &
 habere de eâ certitudinem sufficientem, id est, Mo-
 ralem; (in moralibus enim sufficit certitudo mora-
 lis;) ita ut possit includere *Legislatores* hoc, vel
 illud, indubiè intendisse. Quòd si subditus
 non sit tanti acuminis vel iudicii, ut omnia possit
 rationum ex utraque parte momenta rite expen-
 dere; aut si vereatur, (quum sit unusquisque in
 causa propriâ parum idoneus iudex,) ne in sui ipsius
 gratiam, *Legislatoris* mentem favorabiliùs interpre-
 tetur quàm oporteret: consultissimum erit sub-
 dito in utroque casu, si negotium sit tanti, (hoc
 est, si futurum sit ei valde incommodum & oner-
 osum, id observare quod *Lege* præceptum est) ad
 aliquem probatæ pietatis & peritiæ negoti-
 um deferre, ei rem totam nudè, simpliciter & sin-
 cere aperire, & in ipsius demum iudicio & sen-
 tentiâ acquiescere.

XVII. Sed quia fieri potest, nec raro fit, ut post adhibitam omnem diligentiam de mente Legislatoris, ex ipsa Lege nulla habeatur certitudo aut non tanta ut in ea tuto acquiescat viri bonæ conscientia: quærendum ulterius est, in tam dubio casu, utram interpretationem magis expediat sequi; benignioremne quod nonnullis visum, an ut alii suadent, strictiorem? Dicitur vir magnæ inter Canonistas authoritatis Martinus Navarrus in eam fuisse sententiâ, ut putaret nullam Legem pœnalem obligare ad culpam per se, sed tantum ad pœnam. Alii è diverso docuerunt, omnem Legem pœnalem nisi de Legislatoris mente constet in contrarium obligare ad culpam. Fateor mihi semper suspectas fuisse extremas quasque sententias: & fieri potest, ut quemadmodum illi nimis laxè, sic isti nimium rigidè pronunciarent. Ut ergo in re tam dubiâ, certi aliquid quod sequamur habeamus, esto hæc CONCLUSIO SECUNDA. Lex purè pœnalis, per se & ordinariè, obligat tantum ad pœnam, non item ad culpam. Dico primò, Lex purè pœnalis: sive ea categoricè enunciatur, sive disjunctivè. Dico secundo, Per se: quia per accidens, & ex suppositione prioris obligationis potest obligare & ad culpam. Cum scilicet Lex pœnalis eo fine lata est, ut metu pœnæ subditi cogantur ad officium, ad quod ante obligati erant Legi aliquâ priore, Divinâ, Naturali, aut Humanâ. Sic istæ pœnales [“ Qui hominem occiderit, capitale plectitor. Qui merces exportat, aut vectigal ante solvito, aut merces amittito,] obligant ad culpam: ita ut conscientiam non liberavit si quis pœnam subierit, nisi & præceptioni Legis paruerit. Non tamen Per se virtute propriâ sic obligant, sed vi obligationis præcedentis ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat subditus, dictis legibus ex hypothese nostrâ nondum

dum latis, & *Lege Divinâ* ne perpetraret Homicidium; & *Lege Patriâ*, ad *vestigalia* imperata solvendum. Dico *tertiò Ordinariè*: quia fieri potest *extraordinariè*, rerum præsentium statu & conditione sic exigente, ut quod aliàs *liberum* esset potuissetque omitti, evadat *pro hic & nunc* ita factu *necessarium*, ut peccet & officio suo desit qui idipsum non fecerit. *Ordinarie* tamen, & extra casus ejusmodi singulares; qui paratus est *pœnam* legi appositam subire, lege illâ, si sit *purè pœnalis*, non ultra tenetur.

XVIII. Ratio totius *Conclusionis* est, quia *Legislator* non obligat nisi *præcipiendo*: proinde *simplex ordinatio*, qui nihil præcipit, non magis ex se obligat, quàm *amici consilium*, aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *consilium*, aut eum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri, non tamen eum ut id faciat obligat, sed nec obligare intendit; haud aliter *Legislator* eâ lege, quâ nihil subdito præcipit, sed tantum ostendit quid ab eo sub propositâ *pœna* conditione fieri velit, præsumendus est non habuisse voluntatem eum ulterius obligandi quàm ad propositam *pœnam*. Quia si intentionem habuisset obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuisset, additâ duntaxat *præceptione* suam illam intentionem significare. Ergo cum nec *simplex & nuda ordinatio* ex se obliget *ad culpam*, nec possit additio *pœne temporalis* ex se obligare nisi *ad pœnam temporalem* subeundam; manifestum est, *Legem purè pœnalem*, quæ præter ista duo (*simplicem dico ordinationem, & adjectam pœnam temporalem*) nihil in se continet, quorum neutrum est *obligatorium ad culpam*, non posse ex se *ad culpam*, sed *ad pœnam* tantum obligare. Et est simile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus*: quo exemplo libentiùs utor, quòd *conclusionem nostram*

Camden. in
Britan.
p. 40. 8.

fram non confirmet modò, sed & egregiè illustrat. Cui etiam addi posset *Testatoris Voluntas* & alia nonnulla, quorum est (quod ad obligandum saltem attinet) ratio omnino consimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi Leges* propriè dictas potestate carent, in *curiâ Domini* manerent (sic enim ex usu forensi loquendum est,) aut aliâ *extra curiam*, de rebus quibusdam ad pacem & justitiam inter vicinos conservandum conducentibus inter sese *paciscuntur*, multâ etiam pecuniariâ nomine *pœnæ* iis constitutâ, qui sic inita *pacta* violaverint. Cujusmodi *conventiones*, nostratibus vernaculo sermone **By-Laws** dicuntur, hoc est, *Incolarum Leges*: **By** etenim prisca Saxonum Lingua *habitationem* significare notant Antiquarii rei peritiores viri docti: nos cum aliis, docendâ causâ, *Leges Conventionales* dicemus. Etsi enim *Pacta* sint solùm & *Conventiones* inter privatas personas, & non *Leges* (liquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *Leges* tamen dici solent propter *ἀναλογία* illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos sæpe dictos *Legum effectus*, dirigendi scilicet & obligandi. Nam sicut *Leges* subditos, sic istæ *Conventiones* personas consentientes & dirigunt in agendo, & obligant ad officium. Certum est autem in istiusmodi *Conventionibus*, personas contrahentes non intendisse se mutuò obligare ad culpam, sed ad pœnam tantùm: exempli gratiâ,
 “ *Paciscuntur inter se incolæ alicujus villæ, singu-*
 “ *los patresfamilias mense Maio quotannis tri-*
 “ *anam operam reficiendis viis publicis personali-*
 “ *ter collocaturos: qui non fecerint (supponamus*
 “ *autem singulas diurnas operas decem denariis*
 “ *æstimari) viginti denariorum multâ luituros.*
 Hæc *Lege conventionali* certum est personas contrahentes illud imprimis intendisse, ut *vix publica*
 quotannis

illu- potannis reficerentur, quin & illud insuper vo-
 intas- uisse, ut unusquisque pater familias *personalem* o-
 igand- ram in rem tam utilem conferrent: aliter enim
 In- impli multam secus facientibus non constituissent.
 oprie- Alterum non minùs ex alterâ parte certum est,
 aneri- os non intendisse se mutuo ulterius obligare quàm
 alia- ad multam solvendam; si cui ipsorum aut per alia
 & ju- egotia non liceret, aut quaecunque aliâ de causâ
 enti- non liberet, *personalem* suam operam præstare. Sic
 iaria- re testamentariâ (nam & ¹ *Testamentum* instar ^{Imperia}
 vio- gis est, Executorem & ² Legatarios dirigendo ^{mortuorum}.
 tibus- ariter & obligando,) " *Caius vult ut Caiâ uxor*,
 e est, quoad vidua remanserit, *ades cum fundo vicino*,
 num- quæ à Titio emit, retineat; si alteri nupserit, easque, quod legis
 iaria- amittat. Constat id voluisse Caium, ut uxor ^{Legatum}
 endi- vidua remaneret, nec alteri nuberet, eâ enim in ^{modo testa-}
 nim- tione *conditionem* illam apposuit, ut uxorem ^{mento valin-}
 pet- anti *damni metu* à secundis nuptiis arceret. Nec ^{quatur. Ul-}
 ve- amen apponendo talem *conditionem* intendit ^{pian. Instit.}
 Lega- timò ne potuit quidem intendere) uxorem ob-
 uam- ligare *ad culpam*, ita ut peccaret si alteri nube-
 ad- ret.

XIX. Ast, inquires, *ad Culpam* & *Pacta* obli-
 gant, & *Testamenta* obligant. Nam & is peccat,
 di- qui *pactum* conventum non servat: & peccat le-
 um- gatus, si aliter fecerit quàm testamento cautum
 nas- est. Respondeo, longe aliud esse, si quis *conven-*
 ad- ta, *testamentum*, aut *leges violet*: aliud si quis *con-*
 tiâ, tra ejus quicum contraxit, *Testatoris* aut *Legislatoris*
 gu- voluntatem fecerit *sub conditionem* latam vel pro-
 du- latam. Quid interfit, quæ ante adduximus ex-
 pli- empla optimè docebunt. In *legem* illam *conversio-*
 nus- nem, de triduana opera præstanda sub multa
 tiis- pecuniaria; non continuo peccat, qui operam non
 pos- confert, nisi & multam solvere recuset: stat enim
 n- pactis si alterutrum fecerit, idque secundum in-
 ca- tentimem paciscentium, qui intendebant ad illam
 nis- operam

operam præstandam se mutuò obligare quidem non tamen simpliciter & absolute sed sub conditione prædicta. Sic & in lege illa Testamentaria *Caio*, si *Caio* defuncto alteri nubat, non peccat nubendo, etsi certum sit maluisse Testatorem, proinde & voluisse (nam qui *maluit vult*) ne id fieret: peccaret tamen proculdubio, si alteri jam nupta, legatas testamenti sub eâ conditione ædes cum fundo sibi retineret nec hæredi restitueret. Ratio utriusque exempli eadem est; scil. quia obligatio utrobique non fuit pura, simplex & absoluta, sed conditionalis tantum obligatio: conditio autem semper & ex sui natura suspendit obligationem, ita ut conditione præstitâ, ipso facto, quasi jam soluto vinculo, cadat obligatio. In Legibus item pœnalibus eodem omnino modo se res habet, quantum ad obligandi modum & mensuram: quod facile intelligent, quibus ista inter se conferre vacat & libet; ut non sit nobis opus his explicandis diutius immorari.

I.

XX. Sed instabit adhuc fortassis quispiam: primo, non quenquam obligari ad pœnam, quin obligetur etiam ad culpam: quia non potest justè alicui pœna irrogari, nisi propter antecedentem culpam; juxta illud Augustini, *Omnis pœna, si justa est, peccati pœna est.* Secundò, de ratione legis esse, ut aliquid præcipiat: ergo legem illam, quam dicimus purè pœnalem, aut non habere rationem Legis, si nihil præcipiat; aut si contineat in se saltem implicite aliquam præceptionem, obligare & ad culpam: cum sit culpa nihil aliud, quam justa præceptionis transgressio sive violatio.

• August. i
Retract. 9.

XXI. Ad prius objectum variè responderi potest. Verè enim dici potest primò: Pœnam quidem æternam, in quantum perfectam habet pœnæ rationem, nec potest aliter considerari nisi sub ratione pœnæ, propterea necessariò supponere culpam aliquam

quam antecedentem quæ eam promerita sit, & propter quam, sine ullo alio respectu, qui *culpe* reus est, eâ *pœnâ* afficitur: at *pœna spiritualis*, tum etiam multò magis *pœna temporalis*, non esse eandem per omnia rationem. Et si enim supponat utraque, quatenus *pœna* est, antecedentem aliquam culpam tali *pœna* dignam (aliàs utique non esset *iusta*:) quia tamen potest utraque aliter considerari quàm *sub ratione pœnae*, per respectum scilicet ad *finem* à puniente intentam, hoc est, quatenus ordinatur non tam ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram;) unde fit, ut nec Deus, cum hominem *pœnâ*, sive *spirituali* sive *temporali* affligit, nec homo, cum hominem *pœna temporali* afficit, semper eorum *peccata* aut *culpas* respiciant, sed habeant sapissimè propositos sibi alios *fines*. Quo pertinet responsum illud Domini nostri Jesu Christi Discipulis interrogantibus de homine cæco nato, suane an *pœnâ* culpâ id ei accidisset, ut *cæcus nasceretur*, Joh. 9. 3. *Nec iste peccavit*, inquit, *nec parentes ejus*, scilicet ut cæcus nasceretur, *sed ut opera Dei manifestentur in eo*, hoc factum est. Ratio est, quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æstimatio, itémque & denominatio, à *causâ finali* potius sumi debet, quàm à *causâ efficiente meritoria*.

XXII. Deinde, secundo, dici potest, *pœna temporalis* relationem ad culpam in eâ duntaxat *pœnâ* propriè spectari, quæ culpæ *relative* opponitur; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantum opponitur, quæ est laxior ejus vocis significatio & minus propria. Hanc distinctionem ante explicuimus in secundo hujus dubii præcognito; nec opus est multis repetere. Suffecerit meminisse *pœnam* legi purè *pœnali* appositam, non strictè & propriè, sed impropiè & latè *pœnam* dici, prout significat

nificat alterum mali genus à malo culpa diversum. Quale genus pœne potest sine iniustitia legali alicui inferri propter finem utilem, (ut, verbi gratia, ad vitandum aliquod incommodum publicum, citra peccatum personæ patientis. Sic enim accepta pœne appellatio, omnia *Infortunia*, *Domi Adversa*, aut quicquid homini accidit quod malum non evenisse, complexu suo continet.

- XXIII. Ista si cui vestrum minus satisfecerint (nec ego sanè multum contendero,) est illud certe imprimis dignum est observari, quod in loco nunc subjicio, quum & totam hanc exharriat dubitationem, & alteri simul *objectioni* aptissime occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc sub incude est, quum utrumque intendat, obligare subditum scilicet & tamen non nisi conditionaliter obligare; dupliciter posse considerari, tripliciter potius. Primo, præcisè quantum ad id ad quod sub tali conditione præstandum intendit obligare: Secundo, quantum ad conditionem illam præcisè sub qua intendit obligare; quorum illa legis ordinationem, hæc appositam ei pœnam continet: Tertiò, quoad totum aggregatum, hoc est legem ipsam totam, quæ ex utriusque compositione consistit, simplè sumptam. Hæc posita distinctione, dico primo, legis partem illam quæ conditionem sive pœnam tantum continet, per se non obligare ad culpam: nuda enim conditio nihil potest in esse, ut omnes concedunt, & est ex se manifestum. Non ergo peccat, imò officio suo optime defungitur, qui legis pœnam vitat, modò quod Lex ordinat præstiterit. Dico Secundo, illam legis partem quæ ordinationem continet, per se obligare ad culpam. Quia nulla Lex obligat ultra intentionem Legislatoris: Legislatorem autem non intendisse eam legis parte per se obligare subditum ad culpam certum est; non enim intendit

disset eum simpliciter obligasse, quia illa pars per se & præcisè sumpta nullam continet in se conditionem; at ex additâ in alterâ parte legis conditione patet eum non intendisse simpliciter obligare ad id præstandum quod Lex ordinat, sed sub conditione in lege expressâ. Dico tamen Tertiò, Legem Pœnalem, integrè & conjunctim sumptam, obligare & ad culpam. Hoc sensu, ut nimirum culpa reus sit & peccet contra legem, qui cum alterutram ejus partem præstare debeat, neutram præstat. Sicut enim apud Dialecticos veritas propositionis disjunctivæ pendet ex veritate unius alicujus partis; ita ut tota vera sit cujus altera pars est vera, falsa autem non sit nisi utraque pars sit falsa: sic in moralibus, legem disjunctivam (omnis autem Lex purè pœnalis disjunctiva est, aut formaliter, aut æquivalenter,) legem, inquam, disjunctivam observat, qui facit duobus propositis alterutrum; non violat nisi qui utrumque negligit.

XXIV. His satis, ut opinor, explicatis, quæ de legis purè pœnalis obligatione dicenda videbantur, ad legem pœnalem mixtam transcamus. De quâ est tertia nostra Conclusio; Lex pœnalis mixta (quæ scilicet aperte aliquid præcipit observari, & quò diligentius observetur quod præcipitur, pœnam transgressoribus constituit,) & ad culpam obligat, & ad pœnam: ita ut nec legi satisfaciatur, nec conscientie suæ, qui pœnam sustinet, nisi & illud fecerit quod lege imperatur. Ad pœnam obligare ejusmodi legem nemini potest esse dubium: alias quis usus esse posset adjectæ pœnæ? Obligare autem & ad culpam inde patet quòd manifestam continet præceptionem; & omnis præceptio obligat ad culpam: siquidem nihil aliud est Culpa, quàm præcepti alicujus transgressio, n. 28. *ad 2.ª de peccatis, 1.ª Joh. 3.* Nec potest probabiliter dici, quòd tamen sensisse videtur Navarrus, Legislatorem

rem apponendo *pœnam* voluisse significare, se non habuisse intentionem obligandi nisi ad illam appositam *pœnam* tantum. Animadvertite quæso, quæ perversum sit *pœna* constitutionem, quàm certum est eo fine appositam esse *præceptioni*, ut ipsa *præceptio* ejus *pœna* metu sanctius & diligentius observaretur, sic interpretari, ut *præcepti obligatio* invalidet & tollat? Infinitæ sunt per orbem terrarum, adjectis insuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, aliosque nefarios & sceleratos cives, *leges*: tulit etiam *legem* Deus Creator protoplastis hominibus, quâ eis *esum ligni* quod erat in medio paradisi *interdixit*, appositâ si comederent *mortis pœnâ*, Gen. 2. 17. Adeone reperire quenkam sanæ mentis inopem, ut existimet obligatum lege hac divinâ *Adamum*, obligatos legibus illis humanis, *alios ad pœnam tantum*, non etiam *ad culpam*? Quis dixerit, (ut illas altere omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* *Adamum* non fuisse *obligatum in Conscientiâ*, ut à fructu vitæ *abstineret*; sed ad hoc tantum, ut si comederet paratus esset *mortis sententiâ* subire? Rejicit ergo *Navarri* sententiâ, (si ea fuerit ipsius indubitata sententiâ, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculosa est, & ab omnibus fere reprehenditur; dicendum est; *Legem pœnalem* minime *tam*, quum & *pœnalis* sit, & *præceptiva*, obligat & *ad pœnam*, & *ad culpam*: *ad pœnam*, quatenus *pœnalis* est, & *ad culpam*, quatenus *præceptiva* est.

XXV. Restat *Dubium tertium*. An & quatenus teneatur *legis pœnalis transgressor*, ad *pœnam* legem constitutam ipso facto subeundam? Festinato opere est; ideoque rem paucis absolvam. Dico igitur
 I. *primò*, si *pœna lege* constituta ejusmodi sit, ut non imponat transgressori aliquid ab ipso faciendum vel patiendum, sed consistat potius in quadam *habilitate*

habilitate ad faciendum aliquid quod facere esset
 ipsi commodum, aut in incapacitate recipiendi ali-
 quid quod esset ipsi gratum vel utile; teneri le-
 ges violatæ reum ipso facto pœnam subire. Mul-
 tæ sunt Leges quæ prohibent transgressores hoc vel
 illud facere; ut leges civiles propter certas causas
 impediunt translationem Domini. Sunt etiam mul-
 tæ leges, quæ delinquentes decernunt ad aliquod
 temporis spacium incapaces alicujus muneris vel
 dignitatis: ut si prohiberetur statuto Academiæ
 perturbator pacis, ne liceat ei, infra biennium, post
 crimen admissum, in domo Congregationis gra-
 tiam suam proponere. In his aliisque similibus
 casibus, ubi pœna in solâ inhabilitate vel incapaci-
 tate consistit; quia ad ejusmodi pœnam sustinen-
 dam non requiritur aliqua personæ puniendæ co-
 operatio, sed operandi potius cessatio quædam:
 tenetur sine dubio qui legem violavit, eam pœnam,
 etiam non requisitus, ultro sufferre. Dico secun-
 do, si pœna lege constituta sit ejusmodi, ut ad le-
 gis executionem necessariò requiratur cooperatio a-
 liqua personæ delinquentis; hoc est, ut qui pu-
 niendus est ipse aliquid faciat: non teneri reum
 ordinariè ad ejusmodi pœnam ipso facto subeun-
 dam, ante latam à judice sententiam: sive, quod
 communè est, priusquam à persona legitimam authori-
 tatem habente ea pœna ab ipso exigatur. Tene-
 tur quidem reus pœnas dare; sed si reposcântur:
 illas non tenetur. Dico tertio, reum, post latam
 à judice sententiam, aut à persona legitimam au-
 thoritatem habente requisitum, ad pœnam sponte
 accipiendam teneri, etiam cum aliqua sua coope-
 ratione; si ejusmodi cooperatio non sit contra hu-
 manitatem, etsi aliàs fortasse admodum gravis & o-
 brosa. Exempli gratiâ, si jubeatur pœnæ nomi-
 nis grandem pecuniæ summam dependere, regno exire,
 &c. tenetur reus vi legis id facere. Quod si pœna
 R
 imposita

2.

3.

4. *imposita non græve sit tantum, sed aliquid etiam in se contineat quod sit inhumanum, ut si quis jubetur se flagellare, dextram sibi præcidere, cicuta bibere, &c.* Dico quartò, in ejusmodi casibus tenetur quidem reum, ad pœnam eam, quam scivit legem constitutam, quàmque culpâ suâ commisit, per se subeundam; non item obligari ad diffusi-
 randum in eadem. Et hæc de Legum promulgationum necessitate, & de Legum Pœnaliarum obligatione, quæ ad legum causam formalem aliquo modo pertine-
 videntur, dicta sunt.

PRA

PRÆLECTIO NONA.

De Obligatione Legum Humanarum
ex parte Causæ Finalis.

I TIM. II. 2.

*Pro Regibus, & pro omnibus qui in
Sublimitate constituti sunt: ut quietam
& tranquillam vitam agamus in omni
pietate & honestate.*

DE Legum Humanarum Obligatione quod
ad Causas Materialem, Efficientem, For-
malem attinet, prout res tulerat (su-
sus alicubi fortassis, alibi contra-
rius, quàm par erat,) egimus uterque superio-
ribus prælectionibus: superest ut ad ea quæ ad
Legum causam Finalem pertinent dubia pertractanda
pergamus porro. Sed antequam ad illa dubia dis-
cussenda perveniam, illud interim præmittendum
est, & ut res indubia supponendum, Legum ultia-
rem finem esse Bonum communitatis, sive pacem &
tranquillitatem publicam. Probatur hoc primo,
ex ipsis Apostoli verbis, [*ἵνα ἡσυχίαν & ὀ-
ρεῖον βίαν διδῶμεν, ut vitam quietam & tran-
quillam agamus.*] Hortatur nimirum hic Apostolus,

R 2

ut

ut fiant cum privatim, tum vel maxime in publicis cœtibus, (sic enim, cum optimis quibusque interpretibus, hunc locum intelligendum existimo,) obtestationes, preces, postulationes, & gratiarum actiones: ut pro omnibus in universum hominibus primò (ex intuitu Charitatis, & in ordine ad finem spirituales, felicitatem scil. æternam vita futura,) in quantum sunt omnes homines, a actu, aut saltem potestate, membra Corporis Christi Mystici; ita pro Regibus aliisque suprema potestate præditis in specie (ex intuitu etiam Prudentia & in ordine ad finem Temporalem, felicitatem scil. externam in vita præsentis,) in quantum sunt præcipua membra Corporis Politici. A quorum potestate, Lativâ Legum & Executivâ, prout utraque rectè aut secus administraverint, plurimè pendet reliquorum membrorum, adeoque totius corporis, vel felicitas summa, vel summa infelicitas. Proinde quum sit Legumlatio, ut jam antè diximus, Suprema Jurisdictionis Politicæ actus practicus qui est supremæ illius Jurisdictionis totiûs Corporis Politici Regiminis, idem est & Legum ferendæ supremus Finis; bonum scil. Communis. Probatur secundò, à natura Finis, quasi demonstratione priori. Is est rei cujusque Finis in suo ordine ultimus, ad quem omnes illius rei actus reducuntur tanquam ad primum principium sui regulativum & ad quem referuntur, tanquam ad id cuius gratia ultimatè fiunt: unde causa Finalis Aristoteli

τὸ εἰς τὸ ἐνέργειαν appellatur. Sed omnes Legum a bono communi regulantur tanquam à primo Principio & Canone; & ad Bonum Commune referuntur, tanquam ad ultimum id cuius gratia fiunt. patet discurrendo per singulos actus: ergo, Quorsum enim res, aut bonæ præcipiuntur, malæ vetantur, aut permittantur medix & neutri. Aut quorsum hominibus, vel de Rep. bene m

ὅτι τοιοῦτον
ἔστι, διὰ τοῦτο
ἔστι παρὰ τὸ
πολλὴν ἀποφύ-
γει. Aristot.
ἐ. Ethic. 11.

is premia decernuntur, vel legum violatoribus constituta sunt supplicia, vel indiscriminatim utrislibet in judiciis jura dicuntur? quorum sunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formae*: isti *remotores*, & per modum *Eff. Fūs.* Annon eodem *sine*, ut Respublica in pace & tranquillitate floreat; & ut privati etiam cives *publicae felicitatis* participio, pro suo cujusque modulo & mensurâ, gaudeant & fruantur? hoc est uno verbo, ut *communi utilitati* inserviat. Probatum denique *tertio*, 3. Posteriori, ex omnium hominum sensu consensuque. Nam & qui *justa decernunt* Legumlatores, 1 Prov. 8. *verè videntur*; & qui *meditantur malum sicut* 15. psal. 94. *Legem*, videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* 10. non tam *jussu*, quam *communem utilitatem* respicisse. *Εἴτε σεργάσῃ, εἴτε ἀλυσθῇ*, sive id sincere intendant, sive subdole obtendant, qui *Leges* aliis dicunt; propositum fuisse sibi in ferendis *Legibus Bonum Publicum*, profitentur utcumque universi.

II. Hoc ita jacto disputationis fundamento, Legum finem esse *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* ergo. Quorum esto *primum*, an sit *Legum Humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico) classe concedendus locus, nisi hoc nobis faceretur negotium *anabaptistarum*, aliorumque cum ipsis juxta sententium, vesanus error. Ex quorum principiis, quum negent licere viro Christiano *Magistratum* gerere, bello *litere* contendere, *jurare* aut alteri sacramentum deferre aliaque consimilia;) consequi videtur, omnino nullam esse *Legum Humanarum* necessitatem. Nec enim erit, sublatâ *Jurisdictione*, qui *Leges* ferat: nec sublati *Judiciis*, qui reformidet. 3 *Quid testes quarimonia*, Si non 3 Horat. Ode 24. *supplicio culpa reciditur?* *Quid vana sine moribus*

Leges proficiunt? Concedat necesse est *Directiva*, nisi ei accedat, quæ ipsam fibicinis in morem suffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi est: quod sufficere videatur homini *Generali Natura Lex*, quæ dicat *Peccata esse vitanda Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa si forte deficit; sit tamen homini *Christiano* admodum *Lex altera sublimior & perfectior*, *Lex nempe Filii dei, Justitia, & Charitatis*, ab eo quem *Jacobus* unicum agnoscit *Judicem & Legislatorem* Christo servatore lata. Premittit acriter, ut quidem mihi videtur, isthæc ratio *Novatores* nostros; quorum puteis pleraque sua dogmata hauserunt *Anabaptistæ*: dum ex illo *Jacobi* testimonio colligunt, extra *unum Christum* nulli hominum fas esse *Leges Ecclesiasticas* condere. Quum enim nullo modo constare possit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & scopo, Apostolum ibi de *Ecclesiasticis* rebus legibusve magis locutum, quam de *Civilibus*: nisi videri malint præjudiciis agi, quam ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet; quorum penes ipsos optio esto. Scilicet, aut rectè in *Anabaptistarum* castra concedant, tollantque è rebus humanis omnem omnino *Legum* etiam *Civilium*, ferendarum potestatem: aut prælatis concedant, ut par est *Legum* etiam *Ecclesiasticarum* ferendarum potestatem.

III. Verum isti fratres nostri, ut abs *Anabaptistarum* tolis se tuituri sint, nostrâ non multum interest: ipsi viderint. Nos facile respondemus esse quidem *Legem Naturæ* cordibus inscriptam, esse & *Legem Christi* in Evangelio revelatam, utramque in suo genere *perfectissimam*: ita tamen ut sua constet *Legibus Humanis*, non solum utilitatis permagna, sed & *usus* etiam *necessarius*. Quia *Leges* illæ divinæ *generalia* tantum rerum agendarum

princi-

principia continent : è quibus, ut ex suis principis conclusiones, deducendæ sunt *Regula* magis speciales, ad publicarum societatum & singulorum hominum mores rectè instituendos accommodz. Neque verò omnino verendum est, ne *Legis divina* perfectioni isto pacto quidquam derogetur : Non enim id agunt *Legum Humanarum* conditores, ut locupletissimo illo *Divina Legis* thesauro aliquid addant divitiarum : imo promunt inde potius eruuntque, quod sibi suisque iudicant usui fore, & in commune utile. Ergo *Leges Humanae*, si quidem iustæ sunt, nihil aliud sunt quam *Legis Divinae* *enunciatio* quædam & *invenio* : hoc est *Regularium Generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacrae litteræ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro locorum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratia ; docet *Lex Natura* in genere, nulli faciendam esse injuriam : & qui alteri injuriam fecerit, ad eam compensandam teneri. At in specie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plaustrumve egerit, injuriam vicino fecerit, & quæ sit debita pro ea injuria *compensatio* ; non utique ex *Natura Legè*, sed ex *Civili Jure* statuendum est. Et *sceleratos* esse à magistratu *supplicio* afficiendos aperte docet sacra Scriptura, *Rom. 13. 4.* & alibi. Sed quæ tandem *scelerum* genera punire debeat Magistratus ; & quo *supplicii* genere, quæve *mensura* ; lege Dei nullibi definitum est ; permittit nempe *Principibus & Legislatoribus* à Deo potestate, ut pro sua prudentia, quod Reip. commodum & salutare videbitur, ipsi *Legibus* ritè constitutis definiant. Sunt itaque *Dei Legislatoris*, & *Judicis* distincta, & sua cuique propria, jura siue munera, eaque optimo ordine sic disposita ; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit &

indeterminata, *Legislator* ad certas personarum & actionum species determinet & accommodet: *Judex* demum à *Legislatore*, sic legibus determinata, ad singulares personarum & actionum causas cum effectu applicet. Ita ut, si *Legislator* Legem constituerit, quæ præceptis Dei non sit congrua, Legem inquam tulisse; & si *Judex* in aliqua particulari causa sententiam protulerit, quæ constitutis à Principe Legibus non sit congrua, jus iniquum dixisse censendus sit.

IV. *Dubium Secundum* est, an *Legislator* teneatur, si possit, omnes omnium virtutum actus & officia præcipere, & omnia cujuscunque generis peccata prohibere? Aut si non possit omnia, an saltem teneatur quot possit utriusque generis præcipere & prohibere? Ratio dubitandi est, quia ad proprium Legum finem, quod est Bonum Commune, nihil videtur esse conducibilius, quam ut, quantum fieri potest, omnes Cives sint boni, nulli autem mali. Ergo *Legislatoris* est, qui hunc unum sibi finem propositum habere debet, Commune Bonum procurare quantum in se est, præcipiendo omnes omnium virtutum actus, ut omnes Cives sint Boni, & prohibendo omnia peccata, nequi sint Mali. Id quod postulare videntur à Magistratu Politico uterque magnus Apostolus: *Paulus*, Rom. 13. 3. 4. *Fec bonum, & habebis laudem; sin malum feceris time; quia vindex in iram tuā te trahet & digne* n, ei qui malum fecerit, i. e. cuiusvis homini quicquidvis malum fecerit. Et *Petrus*, 1. Pet. 2. 14. οἱ ἐνδίκην μὴ κακοποιῶν, ἐταῖροι δὲ ἀγαθοποιῶν, in vindictam male agentium, & laudem bene agentium, i. e. omnium male agentium, & omnium bene agentium. Utrobique enim indefinitum enunciatum æquipollere universali, & Regula Dialecticorum consonum est, (in materia scil. necessaria) & voluntati Dei, qui magistratui ἐπιτάλασιν interdixit.

V. Pro responsione dico *primò* & generaliter, *Legislatorem* teneri pro virili suâ parte procurare, ut omnes cives sint *Boni*, nulli autem *Mali*; & per consequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio principii ex quo, & finis propter quem operatur: ulterius verò non teneri. *Principium* enim & *Finis*, in operationibus omnium sive naturaliter sive liberè agentium, adæquata sunt *mensura* & *terminus* omnium intermediarum: in quantum *actus* illos conformes esse decet & proportionatos cum *principio* à quo procedunt, tum *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, ceterique, in quibus consistit *Legumlativa Jurisdictionis* exercitium, proportionati sint oportet & *principio* suo, in cuius virtute fiunt; *potestati* scilicet *superioris* à Deo concessæ; & *fini* suo, in cuius gratiam fiunt; *bono* scil. *Communitati*. Debet proinde Legislator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, ceteraque qui sui sunt muneris præstare; quatenus convenit *potestati* sibi à Deo concessæ, & *communitati* sibi à Deo *communitati* expedit.

VI. Sed *Generalia* hæc sunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* proposito satisfiat, addatur aliquid oportet quod sit magis *particulare*, quod huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *secundo*, actus virtutum & vitiorum, quum sint alii *Interni*; cuius generis sunt actus voluntatis elicti (*Velle* & *Nolle*), motus affectuum (ut *amare*, *odisse*, *dolere*, &c.) & siquæ sint aliæ cognitiones & intentiones cordium & mentis: alii *Externi*, cuiusmodi sunt omnes actus voluntatis imperati, & deliberati *Affectuum* motus, qui per organa corporea exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliaque innumeri: potestatem legislativam circa *actus* externos versari solum, non item *internos*. Potest ergo Legislator *præcipere* solutionem debiti, re-
stitutionem

stitutionem furti, cultum Dei externum; prohibere item furtum, adulterium, homicidium, blasphemiam, &c. At non potest *precipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi nec prohibere cupiditatem rei alienae, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheismum cordis. Ratio est: quia statuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fini* propter quem, operatur *Legislator*, prepositionatum est. Deus enim opt. *Max.* *externi* tantum hominis Regimen Magistratum permittit: *internorum actuum* cognitionem & iudicium, *cordiumque* inspectionem & dominium, unum sibi reservavit. Idem enim est *Legislator* & *Judex* ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* testimonio ante ostendimus: & omnino inefficax esset ad intentum *finem* suum consequendum *Legumlatoria potestas*, si *directiva* tantum esset, non item *coactiva*. Quum ergo non possit *imprimis*, *forum externum* de *actibus internis* cognoscere & iudicare; & stultum esset *secundo*, id lege lata *precipere* vel *prohibere* quod ubi peccatum fuerit, *punire* nequeas; & actum denique bonosum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, sufficiat ad *externam* Reipublicae felicitatem: sequitur *legumlatorem*, nec prudenter posse, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *precipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut in aliis plurimis, infinites superat *Leges Humanas* vel praestantissimas *Lex Dei* & *Christi*; quae veritatem, puritatem & sinceritatem exigit in intimis praecordiis, & primos levissimosque pravae voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibetque; & *meditata* scelera tam puniunt quam *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei Lex perfecta* & *immaculata*, *Psal.* 9. & alibi non semel. Estque *Lex ipsa Christi*, quilibet & ipse ejus lator describitur, *Heb.* 4. *Sermo vivus* & *efficax*, penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem

hoissonem animæ & spiritus compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.

VII. Dico *tertio*, posse Leges Humanas de Jure recipere omnes omnium virtutum actus externos, & externa omnia peccati opera prohibere; sed de isto non posse. Ratio prioris membri est, quia nullus est virtutis, vitiiue actus externus; de tota specie & natura ita comparatus, ut non possit quandoque ejus præceptio vel prohibitio esse, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in bonum publicum. Ergo non *Iustitia* propriè dicta solùm, (quæ nonnullorum sententia est,) sed & ceterarum virtutum quarumcunque actus possunt esse debita legis materia sive objectum. Quod & Aristotelem alicubi observasse memini; & instantias etiam (si rectè memini) dare in actibus Fortitudinis & Temperantia. Ut si lege militari sanciatur, nequis militum audeat in prælio fugere, aut arma abjicere: vel si lege sumptuaria cohibeatur impiorum luxus: aut modus statuatur, quem nemini civium in vestitu, famulatu, suppellectili excedere liceat. Ratio posterioris membri est: quia tanta varietas est, (etiam quoad ipsas species, multo etiam magis quoad gradus,) tum officiorum virtutum, tum operum peccati; ut si de singulis cavere legislatores curarent, ipsa legum multitudo gravamen esset Reipubl. non ferendum.

VIII. Dico *quarto*, legislatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ potest mala, prohibeat vel bona præcipiat. Sufficit enim, utriusque generis graviora quæque legibus contineri: & quæ sunt cum insigni aliqua utilitate publica ita conjuncta, ut nisi de iis aliquid statueretur, sequi necesse esset grave aliquod malum, quod toti Communitati esset valde incommodum. Neque enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præstigi-

gias, ingenia hominum tam varia & omnigena vitiorum feracia, *Repub. Platoniam* vel *Utopiam* somnare fas est. Præclare nobiscum agi putandum est, si non hæreamus in ultimâ (ut dici solet) *face Romuli*. Necessè est itaque in omni *Repub.* aliqua mala non prohiberi, sed tolerari; multa non præcipi, sed cuiusque arbitrio permitti; utriusque generis plurima legibus præteriri, & in medio relinqui: ne ex unius mali succidendi in tempestivo studio succrescant fortasse alia mala plura aut maiora.

IX. *Quæritur tertium, de intentione Legislatoris.* An & quatenus requiratur ad effectum obligandi? Quod est quærere, si princeps nullo iustitiæ aut publici boni intuitu, sed odio aut gratiâ privata sed ambitione & merâ dominandi libidine, sed avaritiâ aliâve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, legem tulerit subditis; an illi ad parendum legi obligentur in conscientia? Facilis responsio obligari; si non sit aliud impedimentum: id est, si qui legem tulit habuerit legitimam potestatem & Lex ipsa sit aliâs iusta, pro more gentis legitimè rogata & sufficienter promulgata. Dico igitur primo, sicut in artificialibus non est semper idem finis operis & operantis; ut in domo ædificandâ, finis operis (id est domus) est, ut sit commoda domino habitatio; finis operantis (id est Architecti) est, ut ipse ex labore lucrum percipiat; ita in Republica fieri posse, ut Legislator intendat commodum proprium, & ipsa tamen Lex tendat in bonum commune.

X. Obicies fortasse, finem sive intentionem minus rectam semper vitare opus: ergo & Legislatoris pravam intentionem vitare legem, quod est ipsius opus. Ut huic objectioni occurratur, dico secundo, intentionem malam semper vitare opus, prout opus dicit actionem operantis: non semper vitare

vitiare opus, prout opus dicitur effectum operatio-
nis. Differunt enim non parum duo ista inter se,
et eodem operis nomine utrumque soleat appellari,
Actio, scil. ipsa, & actionis amor & appetitus. prorsus
ut motus & motiva, effectio & effectus. Archi-
tecti opus dicitur, & ipsa ædificatio domus, & ipsa
domus ædificata; etsi sit illa actio transiens, hæc
autem res post finitam actionem permanens. In-
tentio ergo prava vitiat opus Legislatoris, id est,
suam ipsius legem condentis actionem; quæ ob
defectum boni finis non caret peccato: non tamen
vitiat opus Legislatoris, id est, legem ipsam ab eo
conditam, si quod lege imperatur sit referribile
in Bonum Commune. Sicut valida est, non obsta-
te pravâ Judicis intentione, sententia ex gratia
vel odio lata, modo sit ipsa sententia per se con-
siderata non injusta. Potest enim, ut rectè Au-
gustinus, ex libidine imperanti sine libidine obtem-
perari.

XI. Dico tertio, supposito quod Lex non malâ
tantum intentione lata, sed & publico inutilis, immo
& aliquantulum noxia sit; obligari tamen subdi-
tum ad parendum legi justâ authoritate lata, mo-
do sit ipsa materia legis, sive res imperata, istius-
modi, ut possit sine peccato præstari. Ratio est,
quia debet unusquisque quæ suarum sunt partium
ea sedulo curare; in eis quæ alienarum sunt, non
esse anxie & religiosè sollicitus. Unusquisque
enim suum portabit onus. Si Legislator officio suo
defuerit, quid ad te? Tolle quod tuum est & vade.
De intentione suâ, rectâne fuerit an secus, viderit
ipse: qui omnium actionum, etiam & intentionum
suarum redditurus est Domino suo rationem. Tu
videris, nisi parueris, ut sis eidem Domino inobe-
dientia tuæ rationem redditurus.

XII. Dubium

XII. Dubitum, quantum de legum mutatione, videantur Reipubl. inutiles aut noxia: An & quatenus earum mutatio sit vel à principe tentanda, vel à populo postulanda & urgenda? Ratio dubitandi est. Ex una parte, quia in corpore civili ha-

^{ἡ μεταβολὴ μῖνους ὡς ἐν τῇ φύσει} minius quam in naturali, omnis mutatio (praeter si aut subita sit, aut magna) periculosa est. ex altera parte, quia Reipubl. interest ut leges sine moribus & temporibus accommodae; hisce proinde mutatis, ut illae mutantur. Pro respon-

Arist. 1. 4. Phys. Text. 121.

sione dico primò, certum esse leges mutari posse interdum & debere. Nam & antehac immutatae sunt cum magna utilitate publica: ergo & nunquam immutari possunt, & posthac poterunt, si res postulet, & ex usu sit Reipubl. id fieri. Quod enim olim licuit, cur non & olim licebit? Novi ad haec subinde emergunt casus, nova succedunt indicia mala, nova incommoda; quibus nisi novis occurratur legibus, nullum erit remedium. Et quærent omnes, inquit, Aristoteles, ἂν ἢ ἀλλοτρίῳ ἀλλοτρίῳ ἀναγκαῖον. Et si legem olim propterea ferri expedivit, quod tunc visa est Reipubl. utilis; postquam ex mutata temporum & morum conditione corrupta est Reipubl. inutilis, cur non expediat eam tunc tolli.

Arist. 2. Polit. 8.

XIII. Dico secundò; Legum, etiam particularium, immutationem, non carere periculo: idcircoque non esse nisi ex gravi admodum & evidenti necessitate tentandum. Varias rationes adducit Aristoteles, acutè & breviter, ut solet, 2 Polit. 8. (apud eum videte) in his, tres præcipuas hasce. Primò ἀδυνάτοισι καὶ ἀντιθέτοις νόμοις. Detragant nimirum plurimum & Legum authoritati, & latoris, crebrae mutationes. Sicut levem & infirmi hominem iudicii existimamus eum, qui nullā solidā & evidenti ratione permotus facile mutat sententiam. Secundò, τὸ ἐπὶ τῇ ἐὺχρηστῇ ἀλλοτρίῳ τῶν νόμων, οὐκ ἔστιν (Aristoteles)

Aristotēlem iterum auditis.) *Petacem* facit popu-
 lum, ne dicam *petulantem*, (res ipsa clamat, ex-
 perti sumus nimirum jamdiu,) & cuncta moven-
 tem, si *Legislatorem* facilem hac ex parte, & ad
 vota libidinēque populi jure suo cedentem re-
 pererint. Reprehendit igitur jure merito & gra-
 viter, ibidem summus Philosophus Legem *Hippo-*
dam cujusdam *Milesii* Legislatoris; *εὐνοδοῦν*
 illam quidem, primo aspectu speciosam satis, &
 plausibilem vulgo, ut qui aliquid utile civitati
 invenirent publico premio afficerentur, sed si pe-
 nitius intueare, nec prudentem omnino, nec salu-
 tarem. Quid enim ferè excogitari potest ad pub-
 licas res turbandas opportunius, quàm quòd pro-
 posito premio invitentur homines factiosi, vafri &
 turbulenti ingenii, *εὐνοδοῦν ὅμων λόγον ἢ πλε-*
ονον, ὅς κοινόν ἀγαθόν, ut sub specie boni pub-
 lici, non eversionem modò legum inducere, sed
 & totius civilis administrationis formam, sub in-
 eodem revocatam, & in novam ideam pro suo
 lubitu refictam, civitati obtrudere studeant? *Phi-*
losophumne obsecro videmini vobis audire suis tem-
 poribus illustrem; an *Vatem* potius, eorum qui
 nunc sunt inorum hominūque præscium ac præ-
 nuncium; *Tertiò*, quum *Legum Immutatio* tollendi
 præsentis alicujus *incommodi* gratia instituat; &
 fieri possit, ut ex istà *immutatione* suboriantur
 (imò vix fieri possit ut non suboriantur,) & emer-
 gant tandem, utut fortassis occulta inirio, plura
 & graviora *incommoda*: *ἐπιπλεονεκτήματα*, *Graviora*
 inquit idem gravissimus Philosophus. Omnino *inferre vul-*
 satius esse judicans, aliqua *incommoda*, eaque non *vera dum*
 levia, in Rep. tolerare & perferre; (quod idem *minoribus*
 & de Ecclesià, quæ & ipsa *Respublica* quædam est, *moderi de fi-*
 statuendum est:) quàm obtentu *Reformationis* *deramus.*
 sive *Ecclesiastica* sive *Politica*, vetera instituta soli *Ambi. 2 Of-*
 citare, leges refigere, *τὰ ἀγὰ καὶ τὰ παλαιὰ* sursum vorsum *fic. 2.*
 omnia

omnia versare, & versando pervertere. Longa
alia mens fuit prisca seculi prudentium virorum
quorum hæc & hujusmodi fuisse dictata accepimus.
*Ἀρχαία ἢ δὴ ἀγαθὰ. Malum bene possumus
non movendum. Imperiti medici est, pejori malo
medium adhibere.*

XIV. Dico Tertio, Legum immutationem, etiam
si ex gravi & evidente causâ videatur esse neces-
saria, non esse tamen à populo, invito Principi
tentandam, sed ab eo modestè petendam & pa-
tienter expectandam. Quod ut ex Capituli &
Membrorum analogiâ colligi potest, (quàm enim
monstri simile esset, & toti corpori extriale,
brachia, pectus, pedes, capitis sibi vel locum arripe-
rent, vel officium?) Sic est in his, quæ de Causa
Legum efficienti haud ita pridem disseruimus, cu-
mulate satis demonstratum. Nimirum civilis Ju-
risdictionis actum præcipuum non posse exerceri
nisi ab eo qui totius communis caput & prin-
ceps est: Legum proinde constitutionem, abroga-
tionem & quæcunque immutationem, quæ sunt
omnes summe Jurisdictionis actus, præcipuis, non
posse ad populum pertinere, (nisi ubi populus Prin-
ceps est, ut in statu Democratico;) sed ad eum so-
lum qui toti communitati cum summo imperio præ-
est; hoc est, in statu saltem Monarchico, ad unum
Regem aut Regem & simpliciter *ἡγεμόνα*.
In tam gravi negotio, hæc sunt populi partes: jura
gravamina sua (siqua sunt) apertè & sincerè, se-
cum omni debitâ reverentiâ Principi exhibere,
quibus remediis præsentibus malis commodissimè
occurri posse censeant fideliter proponere; suppli-
ces rogare, ut votis subditorum prout ipse ea Re-
publicæ salutaria & in commune utilia judicaverit
annuere dignetur, & eorum postulata grata ratâque
habere; is denique si rogatus usque recusaverit
abstinerè in id tempus à proposito, rebusque & le-
gibus

gibus præsentibus contentos esse : idque sine omni
 murmuratione, nedum vi ; quoad is aut amico-
 rum precibus & hortatibus permotus, aut ratio-
 nis momentis perductus animi pertinaciam illam
 remiserit, & subditarum postulatis annue-
 rit.

XV. Dubium quintum. Quandoquidem non
 Legum modo, sed & totius politici regiminis fi-
 nis est bonum commune ; an liceat, ex aliquo boni
 communis sive obtentu sive intuitu, præsentem
 regiminis formam immutare, aut ejusmodi immuta-
 tionem attentare ? & quatenus id liceat, & quibus ;
 Exempli gratiâ, liceatne populo Regimen Monar-
 chicum mutare in Aristocraticum, vel Democrati-
 cum ; aut è contra ? Dubium periculose plenum
 alicui : his præsertim temporibus & moribus. Esto
 ergo hic suum cuique liberum judicium : Ego
 quid mihi sententia videtur sine furo exponam ; as-
 sentiendi nulli legem impono. Suppono tantum
 quod à plerisque conceditur, nec facile negari po-
 test, Monarchiam hæreditariam, sive Regnum successi-
 vum, inter omnes Rerumpublicarum formas esse antiquissimam
 & absolutè præstantissimam, & duabus reliquis
 multis nominibus anteponendam. Hoc posito,
 Existimo primò, posse populum (si ipsis visum
 fuerit) regimen Democraticum in Aristocraticum vel
 Monarchicum commutare. Imprimis, quia vide-
 tur esse commutatio in melius. Accedit quod in De-
 mocratiâ summa imperii est penes ipsum populum ;
 ita ut possit populus de se prout sibi libitum est pro
 suo jure statuere, dummodo nulli fiat injuria. In-
 juriam denique à populo istiusmodi imperii im-
 mutatione nulli mortalium fieri, certissima res est ;
 non alteri cuquam, quia *jus non habenti non fit* & *ἀδικεῖται*.
 injuria ; nec ipsis sponte mutantibus, quia *ἑαυτοῖς* Arist. 5.
 non fit injuria. Existimo secundo, ob omnes Ethic. 11.
 eandem rationes, posse Optimates regimen Aristo-
 craticum

1.

2.

craticum in Monarchiam commutare: nam & mutatio est *in melius*, & ipsi *jus* habent hoc faciendi nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipsi liceat *Aristocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facile dixerim: quia licet & ipsi *jus* habent faciendi, & res ipsa citra cuiusquam *injuriam* fieri possit, non tamen videtur esse ista *commutatio in melius*. Existimo *tertiò*, posse commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam, fortasse quamlibet, regiminis formam, præsertim verò in *Regnum hereditarium* sive *successivum*: idque ob easdem rationes: non tamen id fieri debere, *primò*, nisi regno per mortem ultimi regnantis vacante, (alia enim *præsenti Regi* fieret *injuria*;) nec *secundò*, nisi ex conjuncto consensu procerum Regni & Populi, earumque personarum quæ *jus* habent eligendi. Existimo *quartò*, *Monarchiam hereditariam* in Regnum Electivum, aut alterius Regiminis quæcunque formam, non posse legitime commutari: vel à solâ *plebe*; vel ab universo populo *subditorum*, h. e. à *plebe* & proceribus junctim vel etiam à *totò populo* in maximâ suâ latitudine id est, à *plebe*, *proceribus* & *Rege* simul consentientibus: Nisi forte sicubi ita penitus defecerit *Regalis prosapia*, ut nemo supersit, qui regnum sibi iure hereditario debitum vindicare possit. Cujus sententiæ rationes sunt, *Primò*, quia ex nostro supposito ista esset *commutatio in deterius*. *Secundò*, quia istiusmodi commutatione legitimo hæredi fieret *injuria*. *Tertiò*, quia videtur non ipsa commutatio tantum, sed & omne ejus desiderium & conatus, verbis illis *Salomonis* adversari, *Prov. 24. 2. Fili mi, time Deum & Regem; nec sit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus student*. Quod tamen ante dixi, nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut licem super hac re cuiquam moveam si aliter sentiet.

XVI. Dubium *Sextum*, quomodo sit intelligendum id quod dici solet, *Salus Populi Suprema Lex*? Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio proposuimus & probavimus, Legum finem esse *Bonum Publicum*. Hinc sequi videtur, ex una parte, à Legum stricta observantia pendere *Reipublica salutem*; ex altera patet, *saluti Reipublice* cedere debere omnium Legum observantiam. Hinc etiam fidenter satis, nec minus perversè colligunt, qui intra paucos hosce annos novā nūā cum *Theologia Politicā* in *Ecclesiam* & *Rempubl.* invexerunt, *Libertatem*, hoc est, *Jus Subditorum*, (sic enim illi *Politici salutem* interpretantur,) & Regum *prærogativis* & Legum *sancitionibus* aneferendam esse; & proinde posthabendas præ illa omnem, & potestatem Regum, & Legum auctoritatem. Pro solutione dubii, sciendum est, rotam ferè hac in re deceptionem ex *equivocatione*, quæ in terminis latet, ortam esse; præsertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum sit corpus quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi potest, sicut & ipsum *corporis* vocabulum? *Collectivè* scil. prout significat totam *Reipublicæ Communitatem*, id est, Regem & Subditos simul; & *Discretivè*, prout significat *Subditos* præcisè, & seorsim à Rege, ut cum dicimus, *Rex* & *Populus*. Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* simul cum capite, ut cum dicimus *Animam* & *Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluso capite, ut cum dicimus *Caput* & *Corpus*.

XVII. Dico igitur *Primo*, malignè & pessimo consilio detorqueri id, quod de *populo* in priore sensu dictum est, ut accommodetur *populo* in posteriore acceptione. *Salutem populi*, id est, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unā cum *subditis* complectitur, *supremam Legem* esse, nemo sanā

sanæ mentis negaverit : ut salutem populi, id est, subditorum excluso Rege, supremam esse Legem quis dixerit, nisi aut *Fatuus*, aut *Impostor* ? *Fatuus* si ipsi sibi sic dicenti fidem habeat ; si non habeat, *Impostor*. Sed enim quisquis ipsius *Aphorismi originem* attentius inspexerit, libentius concessurum arbitror, de salute *Principis* præcise intelligi debere, quàm de salute *Subditorum* præcise. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc usurpatum, cum maximè floretet *Reipublica* sub statu populari. Non est autem quod quis miretur, fuisse illis salutem populi supremam Legem, quibus ipse *Populus* erat *suprema Potestas*. Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphorismi* hujus primi authores extiterunt, iudicio, *suprema potestatis* salus *suprema Lex* ; *Populi* nimirum in *Democratia*, aut in *Monarchia Principis*.

XVIII. Dico secundo ; dato non concesso, *Aphorismum* hunc de *Populi*, i. e. *subditorum salute* proprio intelligi ; adhuc tamen, perverse detorqueri in *Regiæ dignitatis præjudicium*, qui vel sic potestatem ejus ampliorem reddit & illustriorem. Hoc sensu scilicet, *Regem* qui populo *Leges & Jura* dedit, non ita se voluisse *Legum* vinculis astringi, ut non liceret ipsi, ubi *Reipublicæ salus* palam periclitaretur, regni populique sibi à Deo commissi *saluti* consulere, etiam contra *verba Legis*. Non quod liceat *subditis*, tuendæ *libertatis* obtentu, *Legum* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regiam* auctoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare. Sed quod *Principi* liceat tuendæ suæ *subditorumque salutis* causâ, strictam *Legum* observantiam ad tempus seponere, & *arbitraria jura* aliquantisper uti ; ne ex nimium *superstitiosa* & *intempestivâ Legum reverentiâ* sequæ & *subditum* sibi *populum*, ipsasque etiam *Leges*, in *hostium* potestatem devenire patiatur.

XIX. Dico

XIX. Dico tertio, dato adhuc ulterius, nec concessio tamen, licentiam aliquam ipsis *subditis* eo Aphorismo concedi, ut posthabitis *Legibus*, ita postulante necessitate, *saluti publicae* consulant: non tamen inde effici, quod nonnulli voluerunt. Non quasi subditis liceret, ubi *libertatem* suam in aliqua re laesam aut sentiunt, aut sentire se vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula disjicere, & inconsulto *Principe* arma rapere, tumultibusque & seditionibus omnia complere. Sed quod pro *salute Principis* & sua adversus externos hostes, aut perduelles domesticos tuenda, (ubi tam gravis premit necessitas, ut vir pius & prudens non possit dubitare *Legislatorem* ipsum, si praesens esset, Legis sibi gratiam & relaxationem concessurum) liceat *subditis*, communis utilitatis, quae *Suprema Lex* est, & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quam *Legum* particularium, quae propterea latae sunt, ut *communi utilitati* inserviant, non praedjudicent.

XX. Summa est, *Salutem Reipublicae*, hoc est, Principis & subditorum, *Supremam* esse *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inservire debent; ut postulante praesenti necessitate, *Principi* fas sit, ex potestatis suae prerogativa, imò & subditis fas sit, ex rationabiliter praesumpto *Principis consensu*, à verbis *Legum particularium* quandoque recedere, ut periclitanti *patriae* subveniant, ejusque *Saluti*, velut *Suprema Legi*, consulant. Ita tamen, ut sub praetextu *Publicae Salutis* libertatisve nisi ex voluntate & consensu *Supremae Potestatis*, vel expresse, vel (ut dixi) rationabiliter praesumpto, non sit aliquid, quod leges non permittunt, attentandum.

XXI. Restant adhuc *Dubia* non pauca, ad causam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; de *Privilegiis*, de *Dispensationibus*, de *Relaxatione*

De Legum Humanarum causa Finali.

tione Obligationis in periculo vitæ, aliisque ejusdem generis : quæ fortassis quibusdam videbuntur cum Fine legum Humanarum non usquequaque convenire. Quorum solutionem consultius duxi in aliud, longinquum licet, tempus rejicere, quam nimiam prolixitate tam benevolos auditores fatigare.

P R A

PRÆLECTIO DECIMA.

in quâ, pervulgatissimum illud dictum (*Salus Populi Suprema Lex.*) ut sit rectè intelligendum, paulò fusiùs examiniatur & explicatur.

I TIM. II. 2.

Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate constituti sunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honestate.

INstitueram ex hoc loco, si fortè meministis, benevoli auditores, de utraque *Conscientie obligatione*, passivâ, activâque justam tractationem. In priore illâ explicandâ, post excussam primo loco & Scholastico more *conscientie definitionem*; in perveſtigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conscientie regulâ*, cujus ex præscripto omnes & singulos suos tum *distandi* tum *judicandi* actus exercere debeat, operam insumpsi. Ostensum ibi tunc, esse quidem *Scripturam Sacram* ipsam quam quærebamus *Regulâ* præcipuam partem: ut adæquatam esse *voluntatem Dei*, (quam *signi* vocant,)

- vocant,) cuivis homini qualitercunque patefa-
 1. Etiam. Sive *primum* lumine innato: ex principiis
 practiciis in Synteresi conservatis & per se notis
 quas Philosophi κοινὰς ἐννοίας, & περὶ τὸν νοῦν
 2. αἰσῶς, Apostolus *Legem Dei in cordibus nostris scri-*
pam dixerunt. Sive *secundò*, lumine illato; per
 externam revelationem: partim *extraordinariam* &
 privatam singularibus quibusdam personis per *visi-*
ones, somnia, &c. πολυμαθῶς & πλουτερόνως par-
 tim *ordinariam* & publicam universo generi huma-
 3. no in *verbo scripto*. Sive denique lumine *acquisito*
 per conclusiones ex *principiis* illis practiciis, aut
verbo Dei scripto, vel propriâ meditatione, vel
 institutione alienâ ritè & legitime erutas.

II. Ista omnia & singula *Conscientias* hominum
obligare dixi; eâque sola, absolute, *primariò*, po-
 se, & virtute propriâ: quia ea omnia & sola vo-
 luntatem Dei exhibent, cujus unius est in homi-
 num *Conscientias* merum & directum imperium.
 Esse tamen admonui præter hæc, & alia nonnulla
 quæ *secundariò, relativè* & in virtute legis sive
 voluntatis Divinæ, in qua fundantur, suo modo
Conscientias obligant. Convenire insuper illa om-
 nia in hoc, quod quam habent *obligandi vim*, eam
 omnem *Divinæ Legi* acceptam debeant, (non el-
 fer aliâs *Divinæ Lex* adæquata *Conscientia* regula:
 differre tamen inter se singula; cum *specie*, pro-
 pter diversitatem materiæ: tum etiam *gradu*
 quantum ad vim obligandi. Esse porro eorum
 1. quæ sic obligant *gradus tres*: *Primum* eorum, quo-
 rum obligatio oritur ex *authoritate alicuius* ius ha-
 bentis; in quorum numero sunt *Leges Humanae*.
 2. *Secundum* eorum, quorum obligatio oritur ex ad-
 libero *proprie voluntatis*; qualia sunt *vota, jurame-*
 3. *ta, promissiones, & pacta* spontanea. *Tertium*, eo-
 rum, quorum obligatio oritur ex intuitu *fraternæ*
Charitatis.

Charitatis ; in qua classe censetur *Lex* sive *ratio scandali*.

III. De *Obligatione Legum Humanarum*, multo mihi plura jam ante dicta sunt, quàm initio proposueram : multo tamen fortasse pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus est in vita quotidiana usus longè frequentissimus, aut postularet dubiorum, quæ possent mentibus hominum scrupulum injicere, copia & varietas. In quibus dissolvendis superioribus Terminis ed progressus sum, & post emensas eas difficultates, quæ ad *Legum causas, Materialem, Efficientem & Formalem*, haud incommode revocari existimarem, ultima prælectione ad eas tractandas, quæ ad *causam earundem Finale* propius pertinerent, devenerim. Ubi jacto imprimis hoc totius disputationis velut fundamento, finem legum humanarum esse *Bonum Communitatis*, vel (quod idem est) pacem & felicitatem publicam : responsum est, quâ licuit brevitate & perspicuitate, sex istis quæ sequuntur quaesitis. *Primò*, An sit in Rep. in ordine ad *bonum commune, legum humanarum* usus aliquis, saltem necessarius ; *Secundò*, quum intersit Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur ; An *Legislator* possit *precipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere* ? Quòd si non possit, An saltem teneatur, utriusque generis quotquot potest *precipere & prohibere* legibus quæ obligent subditos in conscientiâ ? *Tertiò*, An & quatenus ad effectum obligandi subditos requiratur, ut *intentio Legislatoris* feratur in bonum publicum ? *Quartò*, si videbuntur leges jam antè latæ bono publico minùs utiles ; An & quatenus earum *mutatio* sit vel à principe tentanda, vel à subditis urgenda ? *Quintò*, quum sit *finis legum*, adeoque ipsius regiminis, *bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipsam totius regiminis formam

1.

2.

3.

4.

5.

6. formam immutare? Vel ejus immutationem tentare? Et quatenus? *ultimò*, illud solenne dictum, *Salus Populi Suprema Lex*, quomodo sit rectè & sanè intelligendum?

IV. Hæc ego altius repetenda duxi, ut apud vos, post tam diuturnum Academicarum exercitationem justitium, totius instituti mei atque ordinis ratio meliùs constaret, & ut capita earum rerum, quas summâ cum humanitate jam olim auditas, tam longo temporis intervallo excidisse facile credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut institutum cursum currem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua sunt *dubia* dissolvenda rectà pergerem, de *privilegiis* scilicet, & *dispensationibus*, aliisque ad *cause genus finale* quomodolibet spectantibus. Fateor sanè, & mihi visum sic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc sunt hominum intolerandam pervicaciam postulare potius, ut quo illi (perversius haud facile dixerim, an fidentiùs,) abutuntur in publicam perniciem *Aphorisma*, cum etsi ultimâ superioris Termini prælectione novissimo loco explicuerim, sub eundem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus sensum plenius aliquantò quàm est à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc est, me interprete, (additâ duntaxat nonnullâ verborum pompâ) ut *actum agerem*, & coctam jam antè *cramben recoctam* vobis apponerem. Visa mihi parùm æqua postulatio: illi interim contrà, instare sedulo, prolixè rogare, ut facerem tamen. Vestræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis concesserim: præsertim argumento usis ad flectendum animum meum longè efficacissimo: & vestrùm plerisque, hoc ipsum si facerem, gratum fore se non dubitare.

*

V. Quid

V. Quid ergo sibi velit pervulgatum illud axioma, *Salus Populi Suprema Lex*, & quomodo sit intelligendum expedire, præsentis est negotii. Exuderunt intra paucos annos homines non optime eritiati, & in *Remp.* etiam tandem, ut ante in *Ecclesiam*, invexerunt, novam una cum *Theologia Politica*. Qui, ut sub obtentu *Libertatis Christianæ* (sive conscientiæ,) totius regiminis *Ecclesiastici*; ita sub obtentu *Libertatis Civilis* (sive subditorum,) totius regiminis *Politici*, non modo vim omnem subnervare, sed ipsam quoque fabricam ab imis fundamentis revulsam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione strenuè hæcenus conati sunt; hodièque pergunt, cum summo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties concultatæ sub pedibus *Regiæ dignitatis*, spretæ sanctarum *Legum auctoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis, exercitæ in concives effrenis & infandæ *tyrannidis*, affectatæ in Ecclesia, in Rep. (sublatò omni natalium, honorum, statuum discrimine) *paritatis*, aliarumque ex *Anabaptistarum* puteis haustarum impietatum, postulantur: hoc unico, velut. clypeo, seque suosque mores tuentur, *salute populi*; hanc *legibus, regibus, juribus, moribus*, unam universis anteponendam scilicet.

VI. Ex hoc tam laxo & periculoso vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, seditionibus, & omne genus licentiæ populari, non jam lata fenestra, sed decumana planè porta aperiatur; manifestum est, qui hoc clypeo nefaria sua scelera tuentur, non simplicem & genuinam ejus dicti sententiam amplecti, sed alienam ei attingere, quæ pravis suis consiliis & causæ non bonæ præbeat, ex coacta interpretatione, speciem aliquam patrocini. Quotus enim quisque est hominum, cui si (ut *avaritiæ, ambitioni, odio, iræ* suæ inserviat)

4 Contra
Marcion 40.

inserviat) res novas moliri, & per fas nefasque latrocinis, rapinis, & concussionibus omnia complere libuerit: non proclive erit facinoribus suis & inceptis quibuscunque nefariis *salutem populi* prætexere? Excutite quæso omnia quæ patet orbis Annalium & Historiarum monumenta; sacrarum prophandarum, veterum, recentiorum, exterarum nostratium, invenietis hoc ipsum usque & usque fecitasse, sub eodem *libertatis & salutis popularis* prætextu, omnium temporum, omnium locorum *Catilinas & Cethegos*: ut *Peronem cordis habere* videatur (*Tertulliani* locutio est) qui sibi tam tenui fucos sublini patiatur. Sed quò modo iustæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempestas? Reprimo igitur me jam, ne videar *mē invidiosus invidiosus*, & pro disputatore declamatorem agere; & ad rem ipsam accedo.

VII. Ubi illud imprimis expendendum est, quid in dicto axioma *salutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, si quis aut *dignitatem* suam aut *libertatem*, in re aliqua levicula, vel etiam fortassis admodum gravi, læsam sentiat aut sentire se putet; illico *salutis* se iacturam fecisse, aut de *salute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut personæ, non *læsa* quævis, aut *nocumentum*, sed *interitus* opponitur; ut Græcis *ἡ σωτηρία ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν*. Quinimo pariter omnino se res habet (servatâ utrinque debitâ analogiâ) in corpore Politico, & in Rep. sicut in corpore Humano personâ singulari. Præ contrariarum qualitatum in humano corpore pugnâ, ex aliquo interni calidi aut humidi excessu vel defectu, & extrinsecus accidentium variâ immutatione, vix fieri potest ut quis tam integrâ valetudine usque perfruat, quin ut sæpiculè aliqua saltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod

ei molestiam afferat: fieri etiam potest ut ex podagra, odontalgia, calculo, aut alio partium morbo acutissimos sentiat dolores, vel etiam toto corpore afflicto æger decumbat; ut interim non sit opportunum, nedum necessarium, ad extrema quæque remedia, ut in aperto vitæ salutisque discrimine, confugere. Sic in Rep. non est mox aliquid attentandum contra *Leges & Jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non ad arma, ad arma, continuè conclamandum, ut saluti populi consulatur scilicet, quamprimum popularis aliquis tribunus, aut audaculus quispiam rhetoricator *ἰσχυρὸς*, principem, proceres, magistratus, iudices, eorumque ministros, aut eorum saltem aliquem, violati juris, illatæ injuriæ, aut neglecti quomodolibet officii, per calumniam (vel etiam si fortè jure merito) reos apud plebem pro concione peregerit. Fuerunt eruntque semper sub optimis Regibus & in optime constitutis Rebus publicis, ex abusu potestatis tenuiorum civium oppressiones: aliæque gravamina non pauca: quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla regentium cura & industriis, nulla sufficere queat legum severitas. Hujus generis si quoties unum aut alterum exemplum emerferit, licebit confestim factiosis civibus, obtentu salutis publicæ, legibus & jure contemptis, vi & armis rem gerere pro lubitu suo: à turbis & tumultibus nunquam tuta aut quieta erunt regna & Resp. Omnino prædixit Christus: *ἀνὴρ δίκην εἶναι μὴ ἰσθῆναι τὴν πόλιν*. & mundo nobis exequendum esse monuit Apostolus: *1 Cor. 5. 10.* vel quærendam Usurpationem aliquam, aut Remp. Platonis, quæ nos salvos præstet; si salutem populi sic interpretari velimus, ut nisi infirmi quique cives ab omni injusta vi, & iniquâ potentiorum dominatione, sint prorsus securi, nulla sit reliqua publica salus. Tunc salus agitur Reipub. cum ab

Luc. 17. 1.

1 Cor. 5. 10.

externarum hostium incursionibus, vel improborum Civium depredationibus, manifeste in tam apertum discrimen res deductæ sunt, ut ni providè mature succurratur, patria sit indubiè peritura.

- VIII. De salute vidimus. Videndum proxime, quàm rectè à novatoribus nostris accipiat alterum illud *populi* vocabulum. Est autem *populus*, ut ex amissis de *Repubblica* Ciceronis libris de
- ¹ 2 De Civ. nit ¹ D. Augustinus, Cœtus multitudinis hominum juris consensu & utilitatis communione sociatus. Quâ appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erat autem illi præter *Monarchas* (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis seculis,) in triplici gradu: *Patrii* scilicet sive senatorii ordinis, *Equites* & *Plebs*. Sed quæ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicumque occurrit, sit accipienda; ex adiunctis circumstantiis lectori colligendum est: id quod plerumque ex appositis *oppositis terminis* (si qui oppositi sint) optimè fieri potest, certissimo in eam rem argumento. Accipi autem solet *Populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, tribus hæc ferè modis.
1. Primò, & omnium modorum rarissimè, pro sola plebe, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo ² *Martialis*:

² Lib 8.
Epigr. 15.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

2. Ubi oppositus *senatui* & *equitibus* *populus*, non nisi *plebem* solam significare potest. Secunda, pro utroque inferiori ordine *populi*, *plebe* scilicet & *equestri ordine* conjunctim, ordine supremo sive *patrio* tantum excluso. Visum enim fuit *patribus* initio constitutæ *Reip.* exactis jam *regibus*, aliquantulum honoris & dignitatis *prærogativam* supra alios *cives* apud se retinere, inque ejus rei significationem semet

semet à reliquo populi cœtu nominis appellatione segregare. Unde illæ fluxerunt solennes formulæ, *Senatus Populûsque Romanus, visum est Senatui Populoque Romano, &c.* In quibus *Populi* nomen *equites cum plebe*, hoc est, excepto *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur. *Tertio*, pro omnibus omnium ordinum civibus indiscriminatim, *patribus, equitibus, plebe*: ex his enim tribus ordinibus, postquam desissent esse *Reges*, necdum orti essent *Imperatores*, universa civitas constabat. Et in hoc sensu, siquidem toto illo spatio illius *Reip. status* erat *popularis*, intelligendi sunt Romanarum rerum Scriptores, quoties de *salute, dignitate, majestate populi* conservanda loquuti sunt.

IX. Hæc ego diligentius paulò exposui; non solum quia vocabulorum plerorumque hujus generis propriæ *significationes* ex ejus populi usu pendent, à quibus & voces ipsæ ad nos derivatæ sunt: sed etiam alia de causa duplici. Alterâ, ne *ambigua vocis* minùs commodâ interpretatione decipi nos & circumveniri patiamur: alterâ, ne in nudâ *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps est communitatis, & *populi caput*. Quarum utraque quanti sit momenti ad rem præsentem, ex his quæ jam dicturus sum, statim intelligetis.

X. Dico itaque primò, *Populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam significantia,) sumi posse *dupliciter*. Vel *Collectivè*, ut significet *totam communitatem Reipublicæ*; id est, principem & subditos simul: vel *discretivè*, & præcisè, ut significet *subditos tantum* & seorsim à Rege. Eodem omnino modo, quo *corpus* vel dicit reliqua *membra simul* cum capite: vel *membra illa præcisè & seorsim à capite*. Et *Familia* appellatio nunc omnes complectitur qui una-

unarum sunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipsumque etiam *patrem familiæ* qui reliquis præest : nunc eos tantum qui sub ipsius imperio sunt, & quorum ipse curam gerit : Et *Exercitus* nomine alias continetur una cum militibus ipse etiam *Imperator*, aliàs non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliisque id genus vocibus, quæ significant *Collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad unum aliquod, velut principium & caput, facile est cernere. Igitur, non *animo maligno* (ut suspicari licet) at certe *periculosissimo errore*, factum est, ut quod de *populo* priore sensu dictum est, *Collectivè* scil. & ut ea vox complectitur, *inclusivè totam communitatem*, i. e. unum cum subditis principem, detorqueatur & accomodetur *populo* in posteriore acceptione, i. e. *solum subditis exclusivè*.

XI. At qui constare poterit nobis, inquietis *Populi* appellationem priore sensu & *Collectivè* in isto Axiomate intelligi debere potius, quam posteriore & *discretivè* : Respondeo, ex communis usu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejusdem rationis & significationis abundè satis id constare. In quibus certissimus interpretandi Canon est ; *Voces collectivæ collectivè semper sumi debere, nisi adjectivum ejus oppositum diversum postulet*. Exempli gratiâ, ubi dicitur, Col. 1. 18. Christum esse *caput corporis Ecclesiæ* : manifestum est ex opposito adjecto ; *Capitis*, scil. mentione, (cui *Corpus* ibi *relativè* opponitur ;) *Corporis* vocabulum *discretivè* sumi, pro reliquis membris corporis præcisè & seorsum à capite. Sic etiam, si quis diceret Imperatorem *Exercitum* e castris eduxisse, aut in hiberna demisisse : vel *patrem-familiæ* interdixisse nequis *domesticorum* intempestâ nocte exiret ex ædibus ; vel (quod de *Davide* scribitur) quidquid Rex fecisset, gratum id *Populo* fuisse : manifestum

est, ex adjecto ubique opposito *Imperatoris, Domini, Regis* nomine, vocabula illa collectivæ *Exercitus, Familia, Populi*, non esse tamen *Collectivè* intelligenda, sed *Discretivè* & exclusivè. Hoc est, *Exercitus* appellatione milites solum contineri, Imperatorem non item; & *Familia*, domesticos solum, non Dominum; & *Populi*, subditos solum, non item Regem. Ratio est, quia adjectum in ipso orationis filo *oppositum*, quod est alterum *correlatum*, necessario innuit vocem collectivam, sibi ex adverso respondentem & ei *relativè* oppositam, continere suum *correlatum præcisè*: hoc est, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem *totam communitatem* ex utroque termino correlato quasi aggregatam.

XII. Cæterum ubi non est adjectum *oppositum* quod ipsius significationem ad alteram tantum relationis partem necessario contrahat; ab omni præter rationem alienum est, *collectivam* dictionem aliter quam *collectivè* accipere, & in iusta sua latitudine: ita scilicet ut *utrumque* relationis terminum suo ambitu complectatur. Maxime, ubi in *salutis, utilitatis*, alteriusque boni aut commodi quod sit utrique commune, ratione sermo versatur: Exempli gratia; Si statueretur cras movenda castra, ne *Exercitus* ab hoste opprimeretur; aut in *Familia* sum fruges colligendas; non esse incolumi cavere vel *Orestes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familia* dicta essent sic intelligeret, quasi *militibus* solum & *samulis* prospectum esse vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui exercitum, nullâ *Patris-familias* qui in familiam regit, habitatione. Quod perinde est, ac si valetudinarius a medico admonitus, ut *Corporis sui* curam aliquantò diligentior in posterum haberet; *pericula & crura* & quæ post cervicem sunt *membra*

T

inci-

inciperet exinde quàm diligentissimè fovere quid interim *Capiti* fieret, supinè securus: quod medicus *Corporis* tantùm meminisset, non item *Capitis*.

XIII. Accedo adhuc ad rem propius. Si gregariorum fortè militum turba *salutem Exercitus* dicerent esse *Supremam Legem militarem*; suam autem *imperatorem* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum sit nì maturè jugum collo excutiant, amissam brevi fore universam *Exercitus libertatem*: atque ex hoc principi de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipso etiam *Imperatore* tollendo, consilia inter se agitent; Vel si *servi domestici*, (quos tamen vult Apostolus, 1 *Pet.* 2. 18. *Heris, non bonis tantùm & aquis, sed duris quoque & morosis subijci*,) factâ inter se conjuratione, herilia iussa iniqua recusarent, *Herum* ipsum ut asperius dominantem exturbarent ex ædibus, claves & loculos & universam supellectilem occuparent, & omnem rem *domesticam* pro suâ libidine administrarent; hoc uno prætextu, quodd sit *salus familiarum* *suprema Lex Oeconomica*. Quis non fateretur scelerata illa & nefaria *Consilia*, ex istis *Principiis* (quæ sanè intellecta, & verissima sunt & utilissima,) non posse legitimâ ullâ consecutione deduci ei? Et tamen non est ovum ovo similiùs, quàm huic argumentandi generi eorum hominum reitocinatio, qui seditionibus civilibus *salutem populi* obtendunt. Quasi vero non contineretur, idque eminenter, in salute *Exercitus*, & *Imperatoris*; in salute *Familia*, & *Patris-familias*; in salute *Populi* & *Principis* *salus*. Ut summatim dicam; *salute Populi*, id est, Regis & Subditorum simul, fateendum est esse *Supremam Legem*: at *salutem Populi* id est, *subditorum* secluso Rege non item.

IV. Dico *Secundo*, quiddam amplius. Et si *Populi* vocabulo in hoc axioma nec *subditos* sine Principe, nec sine *subditis Principem*, præcisè & solitarie intelligi debere. sed utrosque conjunctim, satis dilucidè à me confirmatum existimem : qui tamen aut *dignitatem personarum*, aut istius ipsius *Aphorismi originem* attentius consideraverit, libentius cum concessurum, de *salute Principis* præcisè intelligendum esse celebre id dictum, quam de *salute subditorum* præcisè. Imprimis, sacrosanctam esse *Regum Majestatem*, non veteres solum *Pontifices Ecclesiastici* (etiam tunc cum nulli adhuc essent *Reges Christiani*), prolixissimè agnoverunt ; qui eos ut homines à Deo *secundos*, & solo Deo *inveniri* coluerunt, pro eorum *salute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *salute* totius populi salutem & felicitatem pendere docuerunt ; sed & ipse Deus Opt. Max. in sacris literis (ut fusè ostendi posset, si opus esset) abunde testatum esse voluit. Unde factum, ut eâ semper mente fuerint pii homines & bonæ indolis cives, ut ubi ex alca belli in extremum discrimen adductæ res essent, unius *Regis salutem* suæ omnium salutis anteponendam judicarent : Quod, uti bonos subditos decuit, apertè professi sunt *Israelitæ* illi, qui sub execrandâ conjuratione *Absolonica*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem servaverant, 2 Sam. 18. 3. Nec illud volere, qui *Regem* (non homini mortali in rem suam turpiter adblandientes, sed Spiritu Dei tanto distante locuti) *narium suarum spiritum* esse dixerunt. Sic enim pius, & ab utero sanctificatus propheta, *Feremias* locutus est, *Ibren. 4. 20.* Translatione usus aptissima : quum sit *Spiritus* ille qui per *nares* attrahitur & emittitur, *Spiritus* ille vitalis, quo quasi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *expirare* protinus necesse est animal vivens, & interire. Cum exit *Spiritus*

Anima
Reipublica talis : illa corpus tuum.

Genec. 1. dicitur
Clem. 5.

Illo spiritus vitalis, quem hac ratione millia trahunt.

eius hinc, Ib. c. 4.

ejus, reuerſitur homo in terram ſuam, Pfalm. 146. 4.

XV. Quin illud obſervatu dignum eſt, à Romanâ gente ad nos deveniſſe illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc uſurpatum cum maxime floreret Roma ſub ſtatu populari. Non eſt utique quod quis miretur, illis *ſalutem Populi* fuiſſe pro *Suprema Legge*; quibus ipſe *Populus* erat *Suprema Potestas*. *Populi* tunc erant *Leges*, *Populi* *judicia*, *Populi* univerſa *jurisdictio*, ipſa denique *autocratia Populi*, & *Majeſtas*. Unde illa tam frequens, apud hiſtoricos omnes, apud *Ciceronem*, apud alios ejus ævi ſcriptores, de *Majeſtate Populi Romani* mentio; ut in ſtatu *Democratico*: quæ omnia in ſtatu *Monarchico*, non *populi* ſunt ſed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *Populi ſalus*, apud quos *Populi* erat *Majeſtas*, quod quanti fuerit hoc ipſo *Aphorismo* toti orbi teſtatum eſſe voluerunt: tanti nobis, ſi nos ejus *Aphorismi* authoritate tueri velimus, ſervatâ modo, ut par eſt, in tam differentibus utriuſque *Rei-publicæ* formis *Analogiâ*, debet eſſe *Regum ſalus*, qui non aliam quàm *Regiam* agnoſcimus *Majeſtatem*.

XVI. Ex his quæ dicta ſunt ſatis conſtare poterit, nec in illa *Salutis*, nec in iſta *Populi* appellatione eam ineſſe vim, ut inde poſſit ſine ſumma perversitate pervulgatum hoc *Axioma* in *Regiæ* dignitatis præjudiciuſ diſtorqueri. Quod ſi reliqua illa, quæ ſola jam ſuperſunt, verba ritè expendantur, *Suprema* ſcil. *Lex*; agnoſcent, uti ſpero, quibus aliquid reliquum eſt aut cordis aut frontis, iſto *Axiomate* vix potuiſſe dici aliquid quod ad ſummam *Regum Potestatem* ſtabiliendum amplius eſſet & illuſtrius. Supponit enim iſta locutio *Suprema Lex*, eſſe oportere neceſſario alicubi in omni *Rep.* potestatem aliquam, quæ ſit omni

omni positivâ *Legē Humanā* superior: ad quam prospicere pertineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimium superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est: quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere*; nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, *Legibus* sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpa fit, nec *Legislatoris*; sed (ut optime observavit *Aristoteles*.) ex ipsa natura earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt: quæ cum sint & pro varietate sua indefinita, & quia ex futuro pendent incerta, non possunt propterea *certis* aliquibus & definitis *Regulis* comprehendendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint *plerumque* iusta, & utilia toti communitati; etsi fieri potest, sepiusque fit, ut ex emergente aliqua inopinata occasione, deficiant illæ *Leges* in casu aliquo particulari non præviso. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *Arbitraria* cuiusdam *Potestatis* relictus locus: nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *Patriæ* subveniat, & *publicæ* salutis consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Equitati* cedere debere ubi exigit necessitas, *Iustitiā* *Legalem*: quum sit *Equitas* nihil aliud, (eodem *Aristotele* defini- tore,) quàm *νομῶν διορθωτικὴ ἐπιμετρία*, *Emendatio* scil. sive *Correctio Iustitiæ Legalis*, vel etiam ipsius *Legis* (ut ipse suam illam definitionem mox explicat) *ἐπιμετρία νομῶν, ἢ ἀλλοτρίων διὰ τὴν κατὰ φύσιν*, suppleudo ejus defectum in casibus particularibus in quibus ipsam aut à *Iustitiā*, aut ab *utilitate* publica, deficere contingit ob nimiam generalitatem. Leges enim necesse est constitui *genera-*

ἢ ἀλλοτρίων διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀπολύτως.
Arist. 5.
E hic 14.
Nulla tanta providentia potuit esse eorum quæ leges componebant, ut species exitum complerentur.
Quintil. declam. 331.
τὸ πλεον
λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

Aristor. 10 E hic 14.

τὴν κατὰ φύσιν ἀπολύτως.
ὅτι οἱ νόμοι, ἀλλ' ὁ νόμος τὰ ἀποσπῶν. τὸν τὰ. Ari- stot. ib.

liter per respectum ad ea quæ plerunque fieri solent; non autem ad omnia ea quæ contingere possunt in particulari: quorum nonnullis si stricte & ex verborum præscripto accommodentur *Leges*, deficere eas necesse est etiam, aut a *Iustitia* morali, aut ab *Utilitate Communi*, aut ab utraque.

XVII. Hoc igitur posito, postulare *Salutem Populi*, hoc est, publicam utilitatem, ut sit in Rep. *Authoritas* aliqua *Legibus Superior*, quæ earum defectus suppleat: Et illud etiam necessario consequitur, quod idem *Aristoteles in Politicis* asserit, *Supremam hanc Authoritatem* non posse ad alium quempiam pertinere quam ad ipsam *Reipublicam*, hoc est, eum qui toti communitati cum *summo Imperio præest*.

Aristot. 3.
Polit. 1.
Homer.
Iliad. 6.

Sive is unus sit, ut in regimine Monarchico; sive plures, ut in aliis Rerump. formis. Ergone licebit subditis, publicæ *Libertatis*, vel etiam *Salutis* obtento, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumperere, *Legumque* simul & *Regum* *Authoritatem* intolerando fastu sub pedibus conculcare? atque in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphorismo* turpiter abuti, quem crepare solent, ac sibi mutuo subinde succinere seditiosi cives *Salus Populi Suprema Lex*? Qui sit, ut contra non intelligant, hoc ipso dicto agnosci *Principis* in ipsas *Leges* aliquod *Imperium*? Ita ut ipsi liceat ex plenitudine *Potestatis*, ubi cogit necessitas & res moram non patitur, ut ab hostibus externis vel domesticis perquellibus suam subditorumque *salutem* tueatur, strictam *Legum* observationem interim deponere, vel seponere saltem ad tempus:

tempus : ne ex-nimiùm superstitiosâ & intemperatâ *Legum Reverentiâ*, seque populûmque suum, ipsas quoque demum *Leges*, in hostium potestatem devenire permittat.

XVIII. Illi *Quæstioni, An Princeps Legibus à se latis vel confirmatis, & populi consensu approbatis, usûque receptis, solutus sit ? & quatenus eas (ordinariè) observare teneatur ?* orit fortasse (si Deus dabit) situs postea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipsi liceat, *extra ordinem, & in casu necessitatis, pro salute publicâ* tunc, *præter vel etiam contra Leges* aliquid facere ? Sic facere licere, idque bonâ Conscientiâ, uti *primo* optimorum Regum, in omnium quâ patet orbis gentium historiis, exempla probant ; & dicat *secundò* ipsa ratio, à *Legum* *non* *esse* *defectu*, & eventuum particularium multiplicitate atque incertitudine modò adducta ; & *tertiò* satis firmant, quæ de *Furo Regum* sunt à *Samuele* disputata, nec possunt commodè (quod tamen est à multis tentatum) aliorum trahi. i *Sam.* 8. Ita ne cui hac in re, ex præsentè dicto pravè intellecto, aliquis aut superstit, aut oborietur scrupulus ; liceat mihi quæso celebre hoc dictum ad primam suam *Originem* revocare denuò : Et ni id effecero ut fateamini, *salutis publicæ* procurationem posthabitis *Legibus*, idque ex sententiâ istius dicti, ex ipsius *Principis voluntate* solâ, nec omnino ex *Populi Arbitrio*, pendere ; cæcutire in clarissima lucè, & optimæ causæ non defensorem, sed proditorem & prævaricatorem hætenus fuisse me, existimate.

XIX. A *Romana gente* ad nos defluxisse hoc *axioma* paulò antè dixi : Illud nunc adjio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod sciam) id scriptum reperiri ; haustum tamen

(ut ipse Cicero testatur) ex veteribus ejus gentis Legibus, & ab eo ipsissimis Legum verbis descriptum. Is ergo, post descriptas & explicatas libro superiore Leges ad Religionem & Cultum Deorum pertinentes, Tertio demum Libro pergit ad eas recensendas quæ ad Remp. & Magistratus pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obsecro;) "Regio imperio duo sunt: iique præeundo, judicando, consulendo, Prætores, Judices, Consules appellantur. Militia summam jus habent: Nemini parento: Ollis salus Populi Suprema Lex esto. Ollis, inquit, (sic enim prisci loquebantur) id est, Illis Salus Populi Suprema Lex esto. Sed quibus tandem illis? Illis nimirum, qui Regio Imperio præditi erant, qui Militia Jus summum habebant, qui supra se potestatem aliquam, cui parere deberent, non agnoscebant. Hoc est, hinc Consulibus; qui etsi ex Constitutione illius Reipublicæ annum tantum Magistratum gerebant, Urbi tamen & Orbi Romano cum summo Imperio pro tempore præerant. Adeste hinc omnes, quotquot estis ubivis gentium, Popularis audaciæ patroni aut asseclæ: Legite, relegite totam hanc periodum; singulas expendite sententias, clausulas, commata; excutite verbula, syllabas, minutissimos quosque apices. Ubi tandem reperietis, concessæ subditis (invito Principe) aut de salute Populi judicandi, aut aliquid Contra Leges faciendi statuendive, potestatis, vel tenue aliquod vestigium? Annon apertè clamat tota hæc apud Ciceronem rerum & verborum series, supremam illam auctoritatem, quæ sit omni latâ Lege Superior, adeoque Publica Salutis curam universam; ad eum unum spectare propriè, cui & Regium Imperium competit, & Militia jus summum, & cetera nullique subdita & cetera? Id quod

Salutem
Reipublicæ
nulli magis
convenire,
quàm Casari,
Paulus I.
F. de off.
præf. vig.

quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum
utriusque Linguae Scriptorum hac in re con-
sensum habeatis,) his verbis expressit, 3. Polit. 2.
" Δὲ τὸν ἀρχόντα, ἂν τε εἷς, ἢ τε πολλὸς ὁ σὺν ᾧ
" τῶν εἶναι κυρίως πρὸς τὸν ἑαδυνατῶν οἱ
" νόμοι λέγειν ἀκρίτως διὰ τὸ μὴ ῥᾶδιον εἶναι το-
" πόλιν διαῶσαι καὶ πάντων, id est, Penes eum qui
" præstet Reipublicæ sive sit unus sive plures, iis de re-
" bus statuendi Arbitrium & Potestatem esse, de qui-
" bus Leges accurate [id est, in particulari] loqui
" non possunt, propterea quod non sit facile universè
" singula complecti.

XX. Excipient hic fortasse nonnulli, pessimè
agi cum genere humano, si ex *unius hominis ar-*
bitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret
cuiquam in casu summæ necessitatis, eo inconsul-
to, suæ publicæque salutis consulere. Quid si ex
casu subito & inopino res non patiatur *unius dici*
moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere
abfuerit? Dum itur, consulitur, reditur, actum
erit de Republicâ, si necesse sit in tantis tempo-
rum angustiiis, & locorum spatiis, *Principis con-*
sensum & veniam expectari. Respondco, videri
& *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis
nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque in-
consulto Principe, (*Necessitas* enim, quod dici so-
let *Legem non habet*.) Nego tamen id ef-
fici, quod inde aliqui effectum velint. Dico ita-
que primò, quicquid juris hac in re *subditis* com-
petere potest, ut scil. Legibus posthabitis pub-
lice salutis consulant, id ipsis aliunde accrescere;
præsentis autem *Aphorismi* autoritate, velut fun-
damento, niti nullo modo posse, qui curandam
& procurandam *populi salutem* uni principi re-
linquit, non autem ipsi *populo* permittit. De-
inde aliud esse, *inconsulto Principe*, aliud eo in-
cursu,

ἔγωγε φημι
ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ μὴ
οὐκ ἔστιν. Ἐν
τῷ αὐτῷ δὲ αὐτῷ,
τὸ αὐτῷ αὐτῷ.
ἐν τῷ αὐτῷ.
Enrip. ap.
Stob. λογ.
110.

vito, aliquid contra Leges attentare: fieri enim illud licere debitis conditionibus observatis; hoc nullâ conditione licere. Dico *secundo*, Subditis, si quid attentare veliat in ordine ad *salutem publicam*, duas præ exteris conditiones sanctissime esse observandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *necessitatis* excusatione se tueri posse. Eas quàm sanctè observarint, qui funestissimorum in hoc regno motuum vel *Auctores* extiterunt vel *Fautores*, dicere non est meum: ipsi viderint. Sunt autem *duæ illæ conditiones*, istæ: Altera, ne quid fiat, tenteturve fieri in *Principis præjudicium*; cuius persona & dignitas interest *Salutis Publicæ*, ut factæ rectæ conserventur. Altera, ne quid similiter fiat, fierive tenetur *contra Leges & jura*, nisi *ex Principis consensu*; consensu nempe, vel *expresso*, ubi commodè haberi potest, vel (ubi is longius abest, nec res patitur moram,) *rationabiliter saltem præsumpto*. Tunc autem absentis Principis *consensus rationabiliter præsumitur*; eum tam magna tamque evidens premit *necessitas*; ut nemo sanus & prudens possit dubitare, Principem ipsum, si ibi tam præsens esset, *Legis gratiam & relaxationem subditis concessurum*.

In manifestis non opus est interpretatione sed executione. A. quin 2.2. q. 20. art. 10. *Consuetudo est omnia licere pro patria.* Quintil. de clamor. 369.

XXI. *Quibus hisce conditionibus observatis*, nisi aliunde aboriatur (ex particularibus scilicet circumstantiis,) impedimentum, licere dico *subditis*, pro tuenda adversus externos hostes vel domesticos perduelles, *Principis & Populi salutis*, ad communem utilitatem spectare magis, quæ *Suprema Lex* est, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ sunt, ut *communi utilitati* inserviant, non præjudicent. Ratio manifestata est: quia *media sunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media fini* inserviri debent, non *finis* inservire mediis. Quum ergo *salus publica* habeat rationem *Finis*, *Leges autem Ad-*
diorum;

diorum ; & certum sit in agentis intentione *finem* esse priorem & potiore *mediis* : utrumque sequitur & communem *Patriæ utilitatem*. Legibus quibusque particularibus anteponendam esse ; & recte præsumi id ipsum sentire *Principem*, qui in ferendis Legibus est *agens Principale* ; adeoque in omnia illa se inconsulto gesta vel gerenda, *tacitè consentire*, quæ (salvâ ipsius dignitate & jure) pro *communi salute* geri fierive manifesta exigit necessitas.

XXII. Exempla Historiæ passim suppeditant : quæ, quum sit rei ipsius ratio tam in aperto, ut minus necessaria prætermitto. Unicum duntaxat, sed illustre illud, dignumque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inscribatur, quod nostro etiam ævo nostræque aliquorum memoriâ contigit, adducam : *Viccomitis* scilicet *Wigorniensis* memorabile factum. Singulis *Angliæ Provinciis*, (quas majores nostri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere solemus) præest ad aliquos juris effectus annuus Magistratus, *Viccomes* dictus, custodiendæ *publicæ pacis causâ* potissimum institutus. Huic Magistratui, ad tam grave munus cum effectu obeundum, concessa est (ut par erat) Legibus hujus regni *militem contrahendi potestas*, & cum hominibus armatis quolibet *Comitatus* sui loca, quoties facto est opus, adeundi & perlustrandi : ita tamen, ut ei interim non liceat cum armata manu *Comitatus* sui fines & terminos excedere. Post proditam insperatè (supremâ & singulari Dei benignitate & providentiâ) execrandam in omne ævum *proditionem pubertem* ; ejus conjunctionis conscii nonnulli, inque iis è principibus totius scenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornensem* convenerant. Hos *Viccomes* vir strenuus & prudens, collectâ armatorum manu dum hæc illac fugitantes persequitur, ad extrema *Comitatus*

tatus sui loca simul perventum esset; veritus ne illi, si is metu *Legum* ibi subsisteret, incolumescerent, ausus est (*Lege* non obstante) in *alienum Comitatum* suo confinem, militem educere: quoq; perduelles insecutus, eos in potestatem suam redegit, corumque primarios, cum reliqua turba, captivos secum abduxit: Ratus nimirum id quod res erat, si vellet *boni Civis* officio strenue defungi, sic sibi omnino faciendum: in eo necessitatis articulo intempestivam fore *Legum observantiam*: *Suprema Legi*, hoc est, *patria saluti*, parendum; utilitati publicae omnia postponenda. Confecto hunc in modum ex animi sententia negotio, ne eo exemplo (quod *necessitati* impetandum fuit,) publicarum *Legum* vilesceret authoritas; quin etiam gnarus quam gravi poenae obnoxii sint in rigore *Furis* istiusmodi *Legum violatores*: non satis existimaverit vir prudens, in sola recte facti conscientia acquiescere, nisi & suae in posterum *securitati* consulere, & nequis ipsius exemplo ad audacius aliquid fortassis attentandum abuteretur, quantum in se esset caveret. Confestim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicitis memoriae serenissimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violata Legis* veniam suppliciter petit: & prout commertus est, à Rege prudentissimo, non tam *spectata Legis* veniam, quam antehabita *publica salutis* laudem impetravit.

XXIII. Exposui jam vobis, Auditores, ut amicis quibusdam obsequer, aliquantò fusius quam solco, quid mihi videtur de isto *Axiomate* sentiendum, *Salus Populi Suprema Lex*: Simul ut os obtineretur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,) è *naso nimium compresso eliciunt sanguinem*; hoc est, qui ex sententia, pia sanè (si & sanè intelligatur,) atque publico salutari, perversè interpretando sensum eliciunt impium, & rebus humanis

humanis perniciosum. Summa totius rei, ut in pauca contraham, huc redit. Non si *ledantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *personæ*; non si sua sint *subditis*, de quibus etiam meritò conqueri possint, publica quædam *gravamina*; decurrendum est statim, quasi actum aliter esset de *Salute Populi* ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ sint *contra Leges*. Quod si justus sit metus ab *externis hostibus* aut *seditiosis civibus* oppressam iri *Rempublicam*, nisi aliquid fiat, quod Legibus non est *permissum*: *Principi* fas est, ex Potestatis suæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas est, ex præsumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipsius præjudicium,) præsentē necessitate ita postulante, à verbis & sententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *Patriæ* subveniatur, ejusque *saluti*, ut *Suprema Legi*, inserviat. Pergam propediem (si Deus permiserit & commodè poterō) quæ reliqua sunt persequi. *Gratja Domini nostri Jesu Christi*, &c.

Hucusque,

Hucusque, postquam ventis vela dedissem subtristi licet cœli facie, incolumis tamen (Deo auspice) in instituto cursu processeram, jamque altum mare tenebam; certus si per tempora liceret, quâ ire occœperim pergendi: cum coorta ante oculos sæva tempestas, & jam propius adventare visa, admonuit, parum tutam fore in posterum omnem in alto Navigationem. Sensi itaque nova protinus mihi capienda esse consilia, nec nisi mallet ventis debere ludibrium, in undoso & periculoso mari moram trahendam longius. Vela ergo confestim retrorsum dedi, & navim maturè subduxi in portum. Namque & mihi paulò honestius visum est, gradu cedere, quàm depelli: & rebus meis longius salutaris, privatos inter lares in otio & in umbra vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidia & metu versari.

Hinc eadem FINIS discriminis atque laboris.

